ఆంధ్రప్రదేశ్

ప్రకృతి శోభ

నవంబరు 1966

ఆంధ్రప్రదేశ్

సంపుటి: 11]   నవంబరు, 1966   [సంచిక: 1[illegible]

కార్తీక–అగ్రహాయణ 1888 శా. శ.

ప్రధాన సంపాదకులు :
బి. రామచంద్రరావు

సంపాదకులు :
కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి

ఈ సంచికలో

పాఠకులకు ప్రధాన సంపాదకుల
దీపావళి శుభాకాంక్షలు

మొదటి చిత్రం : ప్రకృతిశోభ
ఫోటో : ప్రధాన సంపాదకులు

రెండవ చిత్రం : నాగా సోదరి
ఫోటో : సీతు

మూడవ చిత్రం : అమాయక గిరిజన జీవనం

నాలుగవ చిత్రం : సాక్షి గణపతి – శ్రీశైలం
ఫోటోలు : ప్రధాన సంపాదకులు

* ఈ సంచికలోని రచయితల అభిప్రాయాలు ప్రభుత్వానికి సంబంధించినవి కావు.
* దయతో తమ అభిప్రాయాలు పంపుతున్న పాఠకులకు మా కృతజ్ఞతలు.

గత రెండేళ్ల సంఘటనలు
—కె. బ్రహ్మానందరెడ్డి, ముఖ్యమంత్రి ... 1
ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో దేవాలయాలు
—ఎన్. రమేశన్ ... 4
మహాభారతము (సీరియల్)
—కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి .. 5
వేగుచుక్క (కవిత)
—నండూరి రామకృష్ణమాచార్యులు ... 13
గృహిణి (సీరియల్)
—పిలకా గణపతిశాస్త్రి ... 14
విజయయాత్ర (కవిత)
—ప్రణయశ్రీ ... 17
ఏరిన ముత్యాలు ... 18
భాగ్యచక్రం (సీరియల్)
—ఆరెకపూడి కౌసల్యాదేవి 21
పదేళ్ల ప్రగతి
—సి. వి. హెచ్. రావు ... 29
చరిత్రాత్మకమైన చంద్రగిరికోట
—రావుల సూర్యనారాయణమూర్తి ... 37
ఏడుకొండలవాడు (కవిత)
—మధురాంతకం గోరస్వామి ... 39
అడవి మల్లె (సీరియల్)
—వాసిరెడ్డి సీతాదేవి ... 40
దీపావళి (కవిత)
—దివాకర్ల వెంకటావధాని ... 45
పంచతంత్రము (సీరియల్) 46
ప్రభుత్వ నిర్ణయాలు ... 47
ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో శాసనసభ నియోజకవర్గాల పునర్విభజన ... 19
దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులు (కవిత) [illegible]
—కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి ... 66

ఆంధ్రప్రదేశ్ లో గత రెండేండ్లలోని ప్రధాన సంఘటనలు

భౌగోళికంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ భారతదేశం మధ్య భాగంలో ఉంది. దీనికి 600 మైళ్ల సముద్రతీరం కూడ ఉంది. 2000 అడుగుల పీఠభూమి క్రమంగా వంపులోకి దిగువకు వెళ్ళుతూ మనోహరమైన తూర్పు కనుమలదాక ప్రాకుతుంది. కృష్ణా, గోదావరి, తుంగభద్ర, పినాకిని వంటి అనేక మహానదులు అన్నివైపులా భూములను సస్యశ్యామలం చేస్తూఉన్న అదృష్టవంత మైన రాష్ట్రం మనది. ఇలాంటిది దేశంలో మరేదీలేదు. తూర్పు కనుమల పర్వత పంక్తులలో దట్టమైన అడవులు సుందరంగా కనబడుతూ ఉంటాయి. అనేక ప్రదేశాలలో శీతోష్ణస్థితి ఆహ్లాదకరంగానూ, పీఠభూమిలో దేహారోగ్యకరంగానూ ఉంటుంది. ఇక్కడ కాశ్మీరులో వలె ఎన్నో సుందర సరస్సులు కనిపిస్తాయి. వేల సంవత్సరాలుగా ఇది అనేక నాగరికతలకు పుట్టినిల్లు. కొన్ని శతాబ్దాలవరకు ఇక్కడ బౌద్ధమతం వర్ధిల్లింది. మహాయాన సిద్ధాంత ప్రవక్త ప్రసిద్ధబౌద్ధ భిక్షుకుడు నాగార్జునుడు సాంస్కృతిక కేంద్రాన్ని నెల కొల్పాడు. కాకతీయ, శాతవాహన, విజయనగర రాజుల సామ్రాజ్యాలు యీ గడ్డమీదనే వర్ధిల్లినాయి.

మనభాష లాలిత్యాన్ని సొగసు సొంపులను సంతరించుకుని గానానికి, లయకు అనుగతమై మంజుల రవశోభితమై "ప్రాచ్య దేశపు ఇటలీభాష" అన్నసార్థక నామధేయము గలదై ఉంది. ఆంధ్రుల సంస్కృతి, నృత్య సంగీతాలు, కళా వైభవాలు, భారత ఔన్నత్యాన్ని ఇనుమడింప జేశాయి. మన పురాతన వాస్తు శిల్ప నిర్మాణాలు అసమాన కళావైదగ్ధ్యాన్ని చాటుతాయి. సౌందర్యానికి కాణాచి అనదగిన ప్రకృతి దృశ్యాలకు ఆలవాలమైన ప్రదేశాలు మన రాష్ట్రంలో అనేకం ఉన్నాయి. ప్రశాంతమైన అరకులోయ దానికదే సాటి. తాళవృక్షాలు వరుసలుగా ఉన్న డెల్టాలు మనోహరంగా ఉండి దక్షిణ సముద్రద్వీపాలతో పోల్చదగినవిగా ఉంటాయి. కనుమలనుండి, కొండ చరియలనుండి సమతల ప్రదేశాలనుండి మెలికలు తిరుగుతూ గల గల ధ్వనులతో ప్రవహించే నదులు ఎల్లవేళలా ఆనందానుభూతిని కలిగిస్తూ ఉంటాయి. నదీ సైకతాలను ఆనుకుని మెత్తగా ఉన్న పచ్చని పచ్చికబయళ్ళ ప్రదేశాలతో సమానమైనవి దేశంలో మరే ప్రాంతంలోనూ లేవు. తిరుపతి, శ్రీశైలం, అహోబిలం, సింహాచలం వంటి ప్రదేశాలలో అతి పురాతనమైన దేవాలయాలు వెలసిఉన్నాయి.

వీటన్నిటికితోడు రాష్ట్రంలో అనేకసుందర దృశ్యాలు కూడ అక్కడక్కడ నిర్మింపబడ్డాయి. విజయవాడ వద్ద కృష్ణా బ్యారేజి, విశాఖపట్నంలో నౌకా నిర్మాణకేంద్రం, నూనెశుద్ధి కర్మాగారం యాంత్రికులకు నేత్రపర్వంగా కనిపిస్తాయి. నాగార్జునసాగర్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పూర్తి అయితే అది ప్రపంచంలోని అతి ఎత్తైన రాతి ఆనకట్ట కలిగిఉండి దాదాపు 110 చ. మైళ్ళ విస్తీర్ణంలో నీరు ప్రవహిస్తుంది. శ్రీశైలం ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పూర్తి అయిన తర్వాత చూస్తే ఇంతటి మనోహరమైన, ఆనందకరమైన ప్రదేశం భారతదేశంలో మరెక్కడా కనిపించదు అనిపిస్తుంది. సాకాలలోని వన్యమృగ సంరక్షణ ప్రాంతాన్ని అభివృద్ధి పరచినప్పుడు, దేశంలోని ఇలాంటి ఇతర ప్రాంతాలకు ఇది ఏమాత్రం తీసిపోదు.

అభ్యుదయ పథంలో

నిరంతరం సాగిన ప్రణాళికా బద్ధమైన కృషిఫలితంగా స్తబ్దత తొలగిపోయి రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థ వేగాన్ని పుంజుకున్నది. దీనికి పటిష్ఠమైన పునాదివేయడం జరిగింది. ఇది రాష్ట్రాన్ని నానాటికి దృఢతరం చేస్తుంది. రాజకీయ సుస్థిరత, ఆర్థిక ప్రగతి, సాంఘిక సంక్షేమంతో కూడిన శకం సుస్థిరంగా ఉంటుంది.

గత 8 సంవత్సరాలలో మన రాష్ట్ర ఆదాయం రు. 857.61 కోట్ల నుంచి రు. 1,323.30 కోట్లకు పెరిగింది. తలసరి సగటు ఆదాయం రు. 255.85 నుండి రు. 333 అకు, రాష్ట్ర బడ్జెటు రు. 61.08 కోట్ల నుండి రు. 136.00 కోట్లకు, ప్రణాళికా పెట్టు

బడి రు. 180.59 కోట్లనుండి రు. 312.66 కోట్లకు పెరిగింది. గత మూడు ప్రణాళికల అమలు అనుభవంవల్ల, వచ్చే పంచవర్ష ప్రణాళికను మరింత పెద్ద ఎత్తులో ఎక్కువ మొత్తంతో రూపొందించుకోడానికి వీలు కలిగింది. మన నాలుగవ ప్రణాళిక పెట్టుబడి రు. 630 కోట్లకు ఉంటుందని, అది మన పురోభివృద్ధికి క్రొత్త పరిమాణాలను సృష్టిస్తుందని చెప్పడానికి నేను సంతోషిస్తున్నాను. మన నినాదం ఎల్లప్పుడూ ''ఉన్నత లక్ష్యం, ఉదాత్త కృషి'' అనే ఉండాలి.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ పంచాయతీరాజ్‌ను ప్రవేశపెట్టి, చరిత్రను సృష్టించింది. భారత దేశంలో తాత్కాలిక పంచాయతీ సమితులను నెలకొల్పిన ప్రప్రథమ రాష్ట్రం మనది. 1959 నవంబరు 1 వ తేదీన చట్టబద్ధమైన పంచాయతీ సమితులను ఆ తరువాత ఒక నెలకు 20 జిల్లాలలో జిల్లా పరిషత్తులను ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఈ సంస్థలలోని ప్రజా ప్రతినిధులు వారి హక్కుల సాధనలో అత్యంత ఆసక్తిని కనబరచడమేగాక వారిపైగల బాధ్యతలను నిర్వర్తించడంలో చూపిన అమోఘమైన అర్హతలను బట్టి పంచాయతీరాజ్ పురోగమనాన్ని పరీక్షించవచ్చు. వికేంద్రీకరణవల్ల సమర్థత పెంపొందడం. స్థానిక అవసరాలను తీర్చడానికి దారితీసింది. ఇటీవల జరిగిన పంచాయతీ ఎన్నికల్లో 71.77 గ్రామ పంచాయతీలలో ప్రతిథులను ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకోడం, ఐక్యతలోగల ప్రాముఖ్యాన్ని ప్రజలు గుర్తించారనడానికి తార్కాణం.

పారిశ్రామిక రంగంలో భారీవిద్యుత్పరికరాల ఫ్యాక్టరీతో పాటు సింథటిక్ మందుల ఫ్యాక్టరీ, రక్షణ ఎలక్ట్రానిక్ ఫ్యాక్టరీ, హెచ్. ఎం. టి. ఫ్యాక్టరీలను హైదరాబాదులో నెలకొల్పారు. హైదరాబాదు రసాయనాల, ఎరువుల కంపెనీతోపాటు కొత్తగూడెం, విశాఖపట్నాలలో రెండు ఎరువుల ఫ్యాక్టరీలను నెలకొల్పనున్నారు. ఈ విధంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ నేటి వర్తమాన పరిస్థితులను ఎదుర్కొంటూ భవిష్యత్తులోకి ముందడుగు వేస్తున్నది. అయితే వచ్చేకొన్ని సంవత్సరాలలో లభించే కేంద్ర సహాయంపై చాలా వరకు ఇది ఆధారపడి ఉంటుంది. రాష్ట్రంలో అపారంగా లభించే శ్రేష్ఠమైన ముడిఇనుము, బొగ్గు సరఫరాల దృష్ట్యానూ, అనువైన ప్రదేశంఉన్న దృష్ట్యానూ సమీప భవిష్యత్తులో విశాఖపట్నంలో భారీ ఉక్కు ఫ్యాక్టరీని నెలకొల్పుతారని నేను ప్రగాఢంగా విశ్వసిస్తున్నాను.

సికింద్రాబాదు హెడ్‌క్వార్టర్స్‌గా దక్షిణమధ్య మండలంతో క్రొత్త రైల్వే మండలం ఏర్పాటువల్ల మీ అందరికీ కలిగిన ఆనందోత్సవాలలో నేను భాగస్వామిని కాతున్నందుకు నాకు చాలా సంతోషంగా ఉంది. ఈ మండలం ఏర్పాటుతో ప్రజలకు రాకపోకల సౌకర్యాలు ఇతోధికం కావడంతోపాటు రాష్ట్రంలో వర్తక వాణిజ్యాల అభివృద్ధికి దోహదం కలుగుతుందనడంలో సందేహంలేదు.

బర్మా, పాకిస్థాన్ దేశాలనుండి వచ్చిన దురదృష్టవంతులైన కాందిశీకులకు పునారావాసం కల్పించే విషయంలో ఇతర రాష్ట్రాలతోపాటు మనమూ కృషి చేస్తుండడం మరో గర్వించదగిన అంశం.

ఆహారరంగంలో విజయం.

తీవ్రతర కృషి జరుగుతున్నప్పటికీ దేశం ఇంకా స్వయం సమృద్ధిని సాధించకపోవడానికి అనేక కారణాలు ఉన్నాయి. అందులోకొన్ని--

(1) రెండవ ప్రపంచ యుద్ధంతర్వాత అనేక దేశాలలో ఆర్థిక వ్యవస్థ తీవ్రమార్పులకు గురి అయింది. దీనిఫలితంగా దూరప్రాచ్యం, ఇతరదేశాలనుండి మన వార్షిక అవసరాలకు వీలుగా జరిగే ఆహారధాన్యాల సరఫరా వనరులు పూర్తిగా బందుకావడంగానీ, క్లిష్టతరం కావడంగానీ జరిగింది.

(2) ప్రజల ఆహారరం అలవాట్లు కూడ మారాయి. దీనివల్ల కొత్తసమస్యలు ఉత్పన్నమైనాయి.

(3) ప్రజల జీవన ప్రమాణంపెరిగింది. దీనికితోడు జనాభా పెరుగుదల తారస్థాయిని అందుకుంది. సమస్యను క్లిష్టతరం చేయడానికి ఇవన్నీ తోడ్పడ్డాయి.

దృఢనిశ్చయంగల జాతిగా మనం యుద్ధరంగంలో బలవంతుడైన శత్రువును విజయవంతంగా ఎదుర్కొన్నాము. రెండవ రంగంలో చైనాను ఎదుర్కొవడానికికూడ సిద్ధపడ్డాము. కృతనిశ్చయమైన సంఘటిత జాతికి అసాధ్యమైనది యేమీలేదు. ఇటీవలి యుద్ధంలో మన వీరసైనికులు చేసినవిధంగానే మనం దృఢ సంకల్పంతో కృషిచేస్తే ఆహారరంగంలోకూడ విజయాన్ని సాధించగలుగుతాము. ఆహారసమస్య పరిష్కరించడంలో ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రముఖ పాత్రవహించాల్సి ఉంది.

దేశంలో సాధ్యమైనంత త్వరలో ఆహారస్వయం సమృద్ధిని సాధించడానికి వీలుగా మన రాష్ట్రంలో అతి ముఖ్యమైన ప్రాతిపదిక ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తినీ, అనుబంధ ఆహారపదార్థాల ఉత్పత్తినీ అధికంచేయడానికి అవసరమైన కార్యక్రమాలన్నిటినీ అమలుజరుపనున్నాము.

కేంద్ర, రాష్ట్రప్రభుత్వాలు, యీసమస్యను చాలా ధైర్యంగాను దృఢచిత్తంతోను ఎదుర్కొంటూ వస్తున్నాయి. ఆహారసమస్యను పరిష్కరించడానికి ఏటా కోట్లకొలది రూపాయలను ఇవి వెచ్చిస్తున్నాయి. అయితే యీ సమస్య అతిజటిలమైనది కావడంవల్లా, మరీ తీవ్రమైనది కావడంవల్లా యింతవరకు యీ విషయంలో స్వయంసమృద్ధిని సాధించలేకపోయాము. పైగా ఇతరమైన అనేకసమస్యలు కూడ యిందుకు కారణమౌతున్నాయి. ఇంతవరకూ, వరి గోధుమ, తదితర కాయ ధాన్యాలవంటి అతి ముఖ్యమైన ప్రాతిపదిక ఆహారధాన్యాలను యితోధికంగా ఉత్పత్తి చేయడానికే కృషిచేశాము. ఇప్పుడు అనుబంధ ఆహారపదార్థాలను కూడ మరింత ఎక్కువగా ఉత్పత్తి చేసి, వాటిని విస్తృతంగా వినియోగంలోకి తీసుకరావలసిన సమయం ఆసన్నమైంది.

చేపలు, గ్రుడ్లు, పాలు, కాయగూరలు, పండ్లు–ఇవి ముఖ్యమైన అనుబంధ ఆహారపదార్థాలు. కాయధాన్యాలు ఉత్పత్తి చేయడంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ స్వయంసమృద్ధమైనప్పటికీ రానున్న సంవత్సరాలలో అనుబంధ ఆహారపదార్థాలను అధికంగా ఉత్పత్తి చేయడానికి దృష్టిని కేంద్రీకరించడం జరుగుతుంది. దీనివల్ల ఇతర రాష్ట్రాలకు మరింతగా కాయధాన్యాలను సరఫరాచేయడానికి తద్వారా వాటికి మన సహాయాన్ని అందివ్వడానికీ వీలవుతుంది. ఇతర రాష్ట్రాలుకూడ అనుబంధ ఆహారపదార్థాల ఉత్పత్తులను అధికంచేయడానికి కృషిచేస్తే దేశంలో ఆహారకొరతను అనుకున్న దానికన్నా ముందుగానే పరిష్కరించుకోగలుగుతాము. ఈ ఆహారకొరత కేవలం అతిస్వల్పమైనది మాత్రమే. ఇటుపైన మనకృషిని అవసరమైన "అనుబంధ ఆహారపదార్థాల" ఉత్పత్తి పైనే కేంద్రీకరిద్దాం.

ఆహారధాన్యాల కొరతకు సంబంధించిన గణాంకాలను చూచి మనం అనవసరంగా నిరాశపడరాదు.

ప్రపంచపు యీ భాగంలోని అనేక దేశాలలో ఇది సర్వసామాన్యమైన సమస్య. వారు ధైర్యంగా యీ సమస్యను ఎదుర్కొంటున్నప్పుడు మనంకూడ ఆవిధంగా చేయలేక పోవడానికి కారణం కనిపించదు. మనం ఏవిధంగాను నిస్పృహ చెందాల్సిన పనిలేదు.

మనదేశంలో ప్రజలు సంఘటిత శక్తితో నిలిచి ప్రభుత్వం అమలుజరిపే కార్యక్రమాలలో హృదయపూర్వకంగా సహకరిస్తారని నా దృఢవిశ్వాసం.

ధరల పెరుగుదలను అరికట్టాలి

కొన్ని అత్యవసరపు వస్తువుల ధరలుపెరగడానికి హేతువేమిటి? అభివృద్ధి ప్రణాళికలపై ఎక్కువ మొత్తాలను ఖర్చు చేయడం, పారిశ్రామిక పెట్టుబడులు అధికం కావడం, ఉపాధి, ఆదాయాలు ఎక్కువకావడం, పట్టణవాసుల సంఖ్య పెరుగుదల దేశీయజనాభా పెరుగుదల ఇవన్నీ యీ సమస్య తీవ్రతకు దోహదం కల్పించాయి.

ఇతర దేశాలలో కన్నా మన దేశంలో వరి ధాన్యమేగాక గోధుమ, ప్రత్తి, చక్కెర, జనపనార దిగుబడి చాలాతక్కువగా ఉంది. అమెరికా, జపానులతో సమానంగా దిగుబడిని అధికం చేయడం సాధ్యంకాకపోవచ్చు. అయితే ఎకరా దిగుబడిని చెప్పుకోదగిన మొత్తంలో అధికంచేయడం సాధ్యం అవుతుంది.

దేశంలో అన్ని రాష్ట్రాలలోని రైతులందరూ శాస్త్రీయ సేద్యపు విధానాలను అనుసరించడం చాలా అవసరం. రైతులు ఆధునిక విధానాలను అమలు జరిపి మేలిరకం విత్తనాలు, పరికరాలు, ఎరువులను వాడాలి.

ధరల పెరుగుదలను అరికట్టడానికి తీసుకునే అవసరమైన చర్యలు దిగువ ఇవ్వబడినాయి.

(1) సాధ్యమైనంత త్వరలో స్వయంసమృద్ధిని సాధించడానికి వీలుగా వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక ఉత్పత్తులను త్వరితగతిని అధికంచేయాలి.

(2) విలువైన విదేశీయమారక ద్రవ్య సంపాదనకు మన ఉత్పత్తులను వినియోగించడానికి వీలుగా ఉత్పత్తులను అధికం చేయడమే పారిశ్రామిక వేత్తల లక్ష్యం కావాలి.

(3) విదేశ వస్తువులపై ఆధారపడడాన్ని తగ్గించడానికి వీలుగా పరిశ్రమల ఉపయోగార్థం, స్వదేశవస్తువులను వినియోగించడంలోను, కనిపెట్టడంలోను మన శాస్త్రజ్ఞులు, సాంకేతిక నిపుణులు తమనైపుణ్యాని వినియోగించాలి.

(4) స్థానికంగా లభించే వనరులను వినియోగించ జాలని వస్తువులను మాత్రమే దిగుమతి చేసుకోవడానికి పరిమితకాలం వరకు అనుమతించాలి.

(5) మన పారిశ్రామిక వేత్తలు, వ్యవసాయదారులు, వ్యాపారస్థులు, బ్లాక్ మార్కెటింగ్, దొంగ వ్యాపారవంటి సంఘ వ్యతిరేక చర్యలకు పాల్పడి, అక్రమనిలువలు చేయడాన్ని ఆ చేయాలి.

(6) ప్రజలు పొదుపరితనాన్ని అలవరచుకొని విలాస వస్తువుల కొనుగోలుకై విరివిగా ధనం వ్యయంచేసే తత్వాన్ని విడనాడాలి.

(7) ప్రజలు వస్తువులను వ్యర్థంచేయడాన్ని సాధ్యమైనంత వరకు మానుకోవాలి.

(8) కేంద్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు తమ వ్యయాన్ని కనీసపు స్థాయికి తగ్గించాలి.

సత్వర పరిశ్రమాభివృద్ధి

వ్యవసాయాభివృద్ధికే గాక ఎక్కువ భూములకు నీటిపారుదల సౌకర్యం కల్పించి సేద్యయోగ్యంచేయడానికీ, కొన్ని సందర్భాలలో విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి వనరులను అధికం చేయడానికీ వీలుగా నీటి వనరులను వినియోగించే నిమిత్తం రాష్ట్రప్రభుత్వం ఎక్కువ నిధులను కేటాయిస్తున్నది. మొదటి ప్రణాళికలోని రూ. 91.97 కోట్ల పెట్టుబడి ధనంలో 36 శాతం వ్యవసాయం, నీటిపారుదల పథకాలపై వినియోగించారు. రెండవ ప్రణాళికలోని రూ. 188.6 కోట్ల పెట్టుబడి ధనంలో 50.3 శాతం ఉండే రు. 94.80 కోట్లు దీనికై ఖర్చుచేశారు.

మూడవ ప్రణాళికలో కూడా ఇదే అభివృద్ధిని కొనసాగించారు. మూడవ ప్రణాళికా కాలంలో రు. 346.26 కోట్ల మొత్తం పెట్టుబడి ధనంలో దాదాపు 41.4 శాతం అంటే రు. 112.84 కోట్లు యీ రంగాలలో ఖర్చుచేశారు. ఈ నిరంతర కృషి ఫలితంగా మూడవ ప్రణాళిక ఆఖరు వరకు ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తి చాలా వరకు ఎక్కువ అయింది.

పైన తెల్పిన అంశాలు ఉజ్జ్వల భవిష్యత్తును సూచిస్తాయి. అయితే రాష్ట్రంలోని సామాన్య ఆర్థిక సౌభాగ్యానికి సంబంధించి

దేశంలోని ఇతర ప్రాంతాలతో పోల్చిచూచినప్పుడు మనకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తుంది. ఒక ప్రాంతంలోని వార్షిక ఆదాయం, ప్రజల తలసరి సగటు ఆదాయాన్ని బట్టి ఆ ప్రాంతం ఆర్థిక ప్రగతిని నిర్ణయిస్తారు. మన రాష్ట్రంలో తలసరి సగటు ఆదాయం 1950-51 ఆఖరుకు రు. 256లు ఉండగా జాతీయ తలసరి సగటు ఆదాయం రు. 284.00లు ఉంది. మూడు ప్రణాళికల కాలాలలోను యీ వ్యత్యాసం యీ విధంగానే ఉంటూవచ్చింది. నాలుగవ ప్రణాళిక కాలంలోకూడ యీ వ్యత్యాసం తొలిగే అవకాశంలేదు. మన రాష్ట్రానికి సంబంధించిన ఆదాయాభివృద్ధి శాతంకూడ నిరాశను కలిగించేదిగానే ఉంది.

కాలం	అఖిల భారతం		ఆంధ్రప్రదేశ్	
	ప్రణాళికా కాలంలో జాతీయ ఆదాయం పెరుగుదల శాతం	ప్రణాళికా కాలంలో తలసరి సగటు ఆదాయం పెరుగుదల శాతం	ప్రణాళికా కాలంలో ఆదాయంపెరుగుదల శాతం	ప్రణాళికా కాలంలో తలసరి సగటు ఆదాయం పెరుగుదల శాతం
	రు.	రు.	రు.	రు.
మొదటి ప్రణాళిక ఆఖరుకు	18.5	7.4	18.4	9.8
రెండవ ప్రణాళిక ఆఖరుకు	19.5	7.8	11.8	4.6
మూడవ ప్రణాళిక ఆఖరుకు	20.0	6.7	18.0	8.5

దేశంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఐదవ పెద్ద రాష్ట్రం. అయితే తలసరిసగటు ఆదాయం విషయంలో 14వ రాష్ట్రంగా ఉంది. అస్సాం, త్రిపురా, హిమాచల్ ప్రదేశ్, కేరళ మొదలైన చిన్న రాష్ట్రాలలో సహితం తలసరి సగటు ఆదాయం మనకన్నా ఎక్కువ ఉంది. ఆయా ప్రాంతాలలో సత్వర పారిశ్రామికాభి వృద్ధి కారణంగానే అవి మనకన్నా సౌభాగ్య వంతంగా ఉన్నాయి. ప్రపంచంలో చాలావరకు పారిశ్రామికాభివృద్ధిచెందిన దేశాలే సౌభాగ్యవంతంగా ఉన్నాయి. ఇటీవలవరకు గ్రేట్ బ్రిటన్ పారిశ్రామికంగా ముందడుగు వేసిన దేశం. ఇప్పుడు అమెరికా అన్ని దేశాలకన్నా అభివృద్ధి చెంది అగ్రగామిగా ఉంది. రెండవ ప్రపంచయుద్ధంలో అపజయం పొందిన జర్మనీ, జపాన్, మొదలైన దేశాలు త్వరితగతి పారిశ్రామికీకరణ ద్వారా తమ ప్రజల ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించాయి. మన పొరుగువారితో సమానంగా ఉండడానికి రాష్ట్రంలో సత్వర పరిశ్రమాభివృద్ధిని సాధించడం చాలా అవసరమని నొక్కిచెప్పవల్సిన అవసరంలేదు. అంత మాత్రాన రాష్ట్రానికి వెన్నెముకగా ఉన్న వ్యవసాయం, నీటిపారుదల రంగాలలో మన కృషిని సడలించాలనుకోరాదు. మన రాష్ట్రంలో సత్వర పరిశ్రమాభివృద్ధిపై దృష్టిని ఎక్కువగా కేంద్రీకరించాల్సిన అవసరం చాలాఉంది.

కుటుంబ నియంత్రణ

ప్రపంచంలో అధిక జనాభాగల దేశాలలో భారతదేశం రెండవది. ప్రపంచ విస్తీర్ణంలో మనదేశ విస్తీర్ణం 2.2 శాతమే ఉన్నప్పటికీ ప్రపంచంలోని మొత్తం జనాభాతో పోల్చిచూస్తే మన దేశపు జనాభా 12.8 శాతం ఉంది. మనదేశంలో గంటకు 1300 మంది జన్మిస్తున్నారు. అంటే రోజుకు సుమారు 31000 మంది జన్మిస్తున్నారన్నమాట. ఈ తీరుగా ఏడాదికి మన దేశంలో 120 లక్షల మంది జన్మిస్తున్నారు. పంచవర్ష ప్రణాళికల క్రింద విస్తృతంగా వైద్య సౌకర్యాలను కల్పించడంవల్లనూ, ప్రజారోగ్యచర్యలను చేపట్టడంవల్లనూ, మరణాల సంఖ్య క్రమ క్రమంగా తగ్గుతున్నది. గత రెండు దశాబ్దాలలో మన దేశంలో సాధారణ మానవుని ఆయుఃప్రమాణం 40 సంవత్సరాలనుండి 60 సంవత్సరాలకు పెరిగింది. జనాభా పెరుగుదల ఇబ్బంది కలిగించేదైనప్పటికీ ఆయుఃప్రమాణం పెరగడం అభిలషణీయం, హర్షదాయకమూను.

ఇక్కడ ప్రస్తావిస్తున్న జనన మరణాల వివరాలను పరిశీలిస్తే మన దేశంలో యీ సమస్య ఎంత జటిలమైనదో అర్థమవుతుంది.

సంవత్సరం	జనాభా (లక్షలలో)	మరణాలు
1965	484	1000కి 11 మంది
1975	620 (అంచనా)	1000 కి 8 మంది (అంచనా)
1985	841 (అంచనా)	1000 కి 6 మంది (అంచనా)

ఈ రకంగా మన జనాభా పెరుగుతూపోతే మరో 20 సంవత్సరాలలో దేశ జనాభా రెట్టింపు ఔతుంది. ప్రస్తుతం 1000కి 41 చొప్పున ఉన్న జననాలరేటు స్థాయిని ఎంతత్వరగా వీలయితే

అంత త్వరగా 1000కి 25 స్థాయికి తగ్గిస్తేనే కానీ, అందుకు తక్షణం చర్యలు తీసుకుంటేనేగానీ దేశానికి భవిష్యత్తు లేదు. ఆర్థిక ప్రగతిని ఎంత సాధించినా త్వరితగతిని హెచ్చుతూ పోతున్న జనాభావల్ల ఏమాత్రం ప్రయోజనం ఉండదు.

ఈ సమస్యను అధిగమించడానికి భారత ప్రభుత్వం దిగువ చర్యలను తీసుకుంటున్నది.

(1) ఆర్థిక ప్రోత్సాహం కలిగిస్తూ ప్రైవేటు మెడికల్ ప్రాక్టీషనర్ల సేవలనుకూడ వినియోగించుకోవడం.

(2) దేశం మొత్తంలో ఒకేసారి డాక్టర్లు, నిపుణతగల సిబ్బందికి "లూపు" విధానం నిర్వహించడంలో శిక్షణ ఇవ్వడం.

(3) ఇష్టపూర్తిగా యీ మార్గాన్ని అవలంబింప జేయడానికి వీలుగా ప్రజలను సిద్ధంచేయడంలో అనధికార స్వచ్ఛంద సంస్థల సహకారాన్ని పొందడం.

(4) ఈ సమస్య తీవ్రతను, అవసరాన్ని అర్థంచేసుకొని యీ పథకాన్ని ప్రజలు విజయవంతంచేసే విధంగా కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రచారశాఖల కృషిని తీవ్రతరం చేయడం.

ఇక మన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 1951లో జనాభా 3.1 కోట్లు ఉండగా 1961వ సం॥ జనాభా లెక్కల ప్రకారం 3.6 కోట్లకు పెరిగింది. పది సంవత్సరాల కాలంలో 15 శాతం పెరుగుదల కనిపిస్తుంది. అఖిలభారత స్థాయిలో యీ సంఖ్య తక్కువే అనడంలో సందేహంలేదు. అయినా ఇది హెచ్చుస్థాయిలోనే ఉంది. ఈ పెరుగుదల యీ విధంగానే కొనసాగే పక్షంలో మన రాష్ట్ర జనాభా 1971లో 4.6 కోట్లకు 1981లో 5.4 కోట్లకు పెరుగుతుంది. 20 సంవత్సరాలలో 50 శాతం జనాభా పెరుగుదల, మన రాష్ట్ర ఆర్థిక పురోభివృద్ధికి తీవ్ర ప్రతిబంధకంగా ఉంటుంది. అఖిల భారత స్థాయిలో తలసరి సగటు ఆదాయం రూ. 368.లు ఉండగా మన రాష్ట్రంలో రూ. 333లు ఉంది.

ప్రస్తుతం మన నగరాలలోను, 65 పట్టణ కుటుంబ నియంత్రణ కేంద్రాలు, గ్రామాలలో 306 గ్రామీణ కుటుంబ నియంత్రణ కేంద్రాలున్నాయి. వీటికితోడు హైదరాబాదు, సికింద్రాబాదు జంట నగరాలలో 49 కుటుంబ నియంత్రణ కేంద్రాలు పనిచేస్తున్నాయి. ఈ కేంద్రాలలోను, ప్రభుత్వ ఆసుపత్రులు, డిస్పెన్సరీలలోను, లూపు విధానాన్ని నిర్వహిస్తున్నారు. రాష్ట్రంలోని మారు మూల ప్రాంతాల వరకు యీ పథకాన్ని విస్తరింపజేసే విధంగా గ్రామ స్థాయివరకు యీ విధానాన్ని ప్రచారంలోకి తేవడానికి రాష్ట్రం మొత్తంలో ఉద్యమాన్ని నిర్వహిస్తున్నారు.

శత్రువులనుండి జాగ్రత్త

నాలుగు సంవత్సరాల క్రితం చైనా మన సరిహద్దులపై జరిపిన దురాక్రమణను మనం మరచి పోరాదు. చైనా చాల హేయంగా, కుచ్చితంగా మన హిమాలయ సరిహద్దులపై దురాక్రమణ జరిపింది. నేఫా ప్రాంతంలోని లడఖ్‌లో ఎక్కువ భాగాన్ని ఆక్రమించుకుని నేఫా సరిహద్దుద్వారా మన దేశంలోకి చొచ్చుక రానారంభించింది. అకస్మాత్తుగా జరిగిన యీ దాడికి ప్రారంభంలో విస్మయ చకితులమైనప్పటికీ అతి త్వరలోనే నిబ్బరంతో మన నాయకుడు కీ. శే. పండిత జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ పూరించిన శంఖారావాన్ని అందుకొని జాతి యావత్తు సంఘటితమై శత్రువులను పారద్రోలడానికి కృతనిశ్చయమైది. ఈ విధంగా మనం సంఘటిత మవుతామని చైనా భావించలేదు. అయితే జాతి మొత్తం ఏకంకావడం. శాంతికాముక దేశాలు నిరసించడం కారణంగా చైనా వెనక్కు తగ్గింది. అయినా మన ఉత్తర సరిహద్దులలో చైనా సమాయత్తమై ఉండి మన దేశరక్షణకు శాశ్వతంగా బెడదను సృష్టించింది.

అణు బాంబులను పరీక్షించడంతో తృప్తిపడక చైనా తన వద్ద సూపర్‌సానిక్ విమానాలు ఉన్నట్టు ప్రకటించింది. ఇవి శాంతియుత ప్రయోజనాల కేమాత్రం ఉపయోగ పడవు. మననూ, ఇతరశాంతి కాముక దేశాలను భయపెట్టడానికి, అవసరమైతే తక్షణమేగాకున్నా సమీప భవిష్యత్తులో మనపై దాడి జరపడానికి అవి ఉద్దేశించ బడినాయి. చైనా సామ్రాజ్య విస్తరణకాంక్షకు హద్దులులేవు. అది తన విషపు పంజాను నలుమూలలా విస్తరింప జేస్తున్నది.

1965 కొత్త సంవత్సరం ఆరంభంలో హిమాలయాలలోని చిన్న రాష్ట్రమైన సిక్కింలోకి చైనా చొచ్చుకవచ్చింది. ఆ రెండు దేశాలమధ్య సరిహద్దులు స్పష్టంగా ఉండి శతాబ్దాలనుండి గుర్తించబడుతూ వస్తున్నాయి. చుంబీ లోయలో చైనా సేనల సమీకరణ, సిక్కిం సార్వభౌమత్వానికి ఏర్పడిన ప్రమాదం విస్మరింప దగినవికావు. అవి రాగల ప్రమాదాన్ని స్పష్టంగా సూచిస్తున్నాయి.

దేశంలో అంతర్గత కల్లోలాల మూలంగానే అనేక శక్తివంతములైన రాజ్యాలు మనపై విజయాలు సాధించాయి. చరిత్ర వనకునేర్పిన గుణపాఠాలను మరచిపోరాదు. గతంలో అనేకమంది ప్రపంచ విజేతలు తమ కుతంత్రాలు, కుయుక్తుల కారణంగానే మట్టిపాలయ్యారు. చైనా యుద్ధోన్మాదులకు కూడ అదేగతి పట్టుతుందనడంలో సందేహంలేదు. అయితే వారు సమసి పోవడానికి ముందు రక్తపాతాన్ని కలిగించే అవకాశం ఉంది. అందువల్ల అటువంటి దుస్సంఘటనలు మనదేశంలో జరగకుండా మనం కృషి చేయాలి. ఎన్నో త్యాగాలుచేసి సంపాదించుకున్న స్వాతంత్ర్యాన్ని, మన దేశరక్షణను విలువైనవిగా భావించుకున్నప్పుడు మనలోనే ఉన్న ద్రోహులను వెలికితీసి, వారు మనకు ఎంతసన్నిహితులైనవారైనాసరే నిర్దాక్షిణ్యంగా శిక్షించాలి.

దేశంలోను దేశంవెలుపలా ఉన్న విద్రోహ విషశక్తుల ప్రమాదంనుండి మనం రక్షించుకోడానికి, భరతభూమినుండి విషపువేళ్లను పెకిలించి వేయడానికి ప్రభుత్వంతో పూర్తిగా సహకరించాలని నేను విజ్ఞప్తి చేస్తున్నాను.

రక్షణ అవసరాలు

దేశ ఆహార అవసరాలకు స్వాతంత్ర్య పరిరక్షణకు అవసరమైన ఆయుధాల కొనుగోలుకు మనం ఇంకా విదేశాలపై ఆధార

పడి ఉన్నాము. మన ప్రధానమంత్రి చెప్పినట్లు మనం స్వయం సమృద్ధిని, స్వశక్తిని సాధించడానికి ఇంకా 10 లేక 20 సంవత్సరాలు పట్టవచ్చు, ఇదైనా, మన దేశంలో గల మొత్తం బంగారం వనరులను వెలికితీసి సద్వినియోగం చేసినప్పుడే సాధ్యమవుతుంది. గతంలో బంగారాన్ని ఆభరణాల నిమిత్తం ఉపయోగించడానికి కారణాలు ఏమైన ప్పటికీ, ప్రజలు ఇప్పుడు తమ దృక్పధాన్ని మార్చుకొని, ఇంతవరకు లాభరహితంగా పెద్ద మొత్తంలో ఉన్న సువర్ణాన్ని దేశప్రయోజనాలకు ఉపయోగించాలి.

మన దేశస్త్రీలు నిరాడంబరతకు, దేశభక్తికి, ఆత్మార్పణకు ప్రపంచం మొత్తంలో ప్రసిద్ధిగాంచినారు. ఈ విషయంలో కూడ వారు వెనుకడుగు వేయరని నేను విశ్వసిస్తున్నాను. అదృష్టవశాత్తు, నేడు స్త్రీలు విలువైన ఆభరణాలు ధరించడం ఆధునిక నాగరికతగా భావించ బడడంలేదు. అందువల్ల వారు తమ వద్దఉన్న బంగారాన్ని, బంగారు బాండ్ల పథకాలలో పెట్టుబడి పెట్టడం చాలా సులభం.

మూడుముఖ్యమైన సంఘటనలు

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఇటీవలి కాలంలో జరిగిన మూడు ముఖ్యమైన సంఘటనలను మీదృష్టికి తేదలచాను. బ్రహ్మాండమైన నాగార్జున సాగర్ ప్రాజెక్టుపై యింతవరకు రు. 110 కోట్లు వెచ్చించిన తర్వాత ఆగస్టు 3న కాలువలకు నీరు వదిలేస్థితికి మనం రాగలిగాము. దీని ద్వారా దాదాపు $5\frac{1}{2}$ లక్షల ఎకరాలకు నీటి పారుదల సౌకర్యం లభించి రాష్ట్రంలో ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తులను కొంతవరకు అధికంచేయడానికి అవకాశం ఏర్పడింది. తుంగభద్ర ఎగువ కాలువ ప్రాజెక్టు నిర్మాణంపూర్తి కావడం మరో ముఖ్యమైన సంఘటన. గత 7,8 సంవత్సరాలలో దీనికై రు 25 కోట్లు ఖర్చుచేశాము. ఈ ప్రాజెక్టు నుండికూడ నీరు విడుదల చేయబడింది. ఈ ప్రాజెక్టుద్వారా రాయలసీమ వెనుకబడిన ప్రాంతాలలో లక్ష ఇరువై వేల ఎకరాలకు నీటి పారుదల సౌకర్యం లభిస్తుంది. దీనికి తోడు కొత్తగూడెం థర్మల్ విద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రం ఉత్పత్తిని ప్రారంభించిన విషయం మీకు గుర్తుండవచ్చు. రు 20.0 కోట్ల ఖర్చుతో యీ కేంద్రం నిర్మించ బడుతున్నది. మొదటి దశలోని 60 మె.వా. యూనిటు ఉత్పత్తిని ప్రారంభించింది. మరో నెలలో 60 మె.వా. మరో యూనిటు ఉత్పత్తి ప్రారంభిస్తుంది.

ముందడుగు

చైనా, పాకిస్తానుల దాడిని మనం విజయవంతంగా ఎదుర్కొన్నాము. భయాందోళనలకు తావు లేకుండా కృతనిశ్చయంతో ఆత్మత్యాగాలు చేశాము. చైనా, పాకిస్థానులు సృష్టించిన యుద్ధమేఘాల నుండి జాతీయ సమైక్యతాకాంతి రేఖ ఉద్భవించింది. భాషావివాదాలు సరిహద్దు వివాదాలు, సంకుచితదృక్పథాలు గతించాయి.

జాతీయ సమైక్యతా భావాలను పరిరక్షించడానికి మనం అన్ని విధాలకృషిచేద్దాం.

ముఖ్యమంత్రి

మీ దుస్తుల పరిశుభ్రతకు మా సేవలను వినియోగించుకోండి

డ్రై క్లీనింగ్ — రంగు అద్దకం — రఫ్ పనులు

లాండ్రి ... దుస్తుల మార్పులు, చేర్పులు తివాసీల క్లీనింగ్ మరియు రంగు అద్దకం

మీ సోఫాలు, కుర్చీలు, తివాసీలు "అక్కడికక్కడే" పరిశుభ్రంచేయబడును. మా సేవలను మీరు విశ్వసించండి

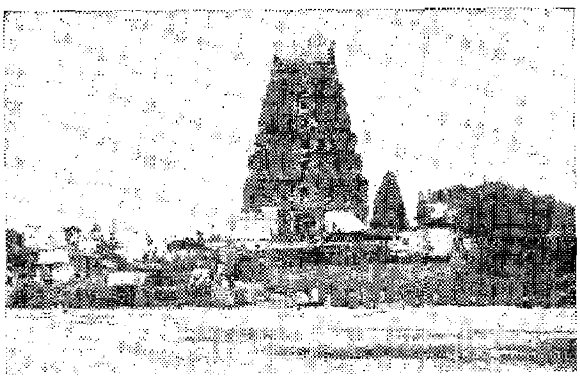
ఫాషన్ [రజిస్టర్డ్]

ఎలక్ట్రిక్ డ్రై క్లీనర్స్

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉత్తమమైన పెద్ద డ్రైక్లీనింగ్ మరియు స్టీమ్‌లాండ్రి.

హెడ్ ఆఫీసు అండ్ ఫ్యాక్టరీ :— 43, భోలక్‌పూర్ (ముషీరాబాదు) సికింద్రాబాదు—3

జంటనగరాలలో 15 బ్రాంచీలు ఉన్నాయి

కాళహస్తి దేవాలయం

భద్రాచలం రామాలయం

ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో దేవాలయాలు

—ఎన్. రమేశన్

పవిత్ర దేవాలయాలతోను, పుణ్య నదులతోను, పర్వత ప్రాంతాలతోను ఆర్యావర్తం విలసిల్లుతున్నది. ఈపవిత్రభూమిలో నివసించే ప్రజలు మతాభిమానులు. సనాతన ధర్మాచరణమే ఇక్కడి ప్రజలజీవిత పరమావధి. ''అనృతము'' నకు వ్యతిరేకంగా వేదాలలో యీ జీవిత ధర్మాన్ని ''ఋతము''గా వ్యవహరించారు.

వేదాలతర్వాత పురాణాలు ప్రాముఖ్యం వహించాయి. ఇవి భారతదేశ ప్రాచీన చరిత్రను, మతాలనుగూర్చి తెల్పుతాయి. నైమిశారణ్యంలో సమావేశమైన ఋషులకు 'సూత' మహర్షి యీ పురాణాలను ప్రబోధించాడని చెప్పబడుతున్నది. నాటి నైమిశారణ్యమే నేడు నిమిసార్‌గా వ్యవహరించబడుతున్నది. దైవభక్తిలోని తొమ్మిది అంశాలను హిందువులందరూ తమ ధర్మంలో భాగంగా అనుష్ఠించాల్సి ఉంటుంది. ఇందులో పూజ ముఖ్యమైన అంశం. పురాతన కాలంనుండి ప్రతి హిందూ దేవాలయంలోనూ దైవపూజలు ఆచరిస్తున్నారు.

భారతీయ దేవాలయాలకు మూలమేమిటనే విషయం వివాదాంశంగా ఉంది. శ్మశానవాటికలు మూలమని కొందరు, వీరుల విగ్రహాలని కొందరు వాదిస్తున్నారు. బహిరంగ ప్రదేశాలలోనూ, చెట్లక్రిందా దేవతా ప్రతిమలను పూజించేవారనీ, క్రమంగా అది దేవాలయ నిర్మాణానికి దారితీసిందనీ మన ప్రాచీన సాహిత్యం ద్వారా తెలుస్తున్నది. ఉదాహరణకు అడవులు, నదీతీరాలవంటి ప్రకృతి సౌందర్య విలసిత ప్రదేశాలు పూజలకు అనువైన స్థలాలని సంగం కాలంలోని నక్కీరార్ కవి అభివర్ణించాడు. ప్రజలు పూజలు చేసే ప్రతిమల స్థానాలలోనే కాలగతిలో దేవాలయాలను నిర్మించడం జరిగింది. దేవాలయాల నిర్మాణం, దేవాలయ కట్టడాల శిల్పం యీవిధంగా పురోభివృద్ధి చెందుతూ వచ్చినాయి. శతాబ్దాల తర్వాత క్రమంగా శిల్ప సౌందర్యంతో అలరారే చక్కటి దేవాలయాలు నేడు మనకు లభించాయి. రాజులు, భక్తుల కృషితో భారతీయ కళాకారుల కౌశలానికి, కళా నైపుణ్యానికి ప్రతీకలైన తంజావూరులోని బృహదీశ్వరర్ దేవాలయం, మైసూరులోని హాలెబిడ, విజయనగర రాజుల కాలంలోని ప్రసిద్ధ గోపురాలు, దక్షిణ భారతంలోని దాదాపు అన్ని దేవాలయాలు ప్రసిద్ధమైనవి. భక్తుడు ఆలయంలోకి ప్రవేశించిన మరుక్షణమే పవిత్ర వాతావరణంలో తనకుతాను మైమరచిపోయే విధంగా యీ దేవాలయాలు నిర్మించబడినాయి. 'గర్భగృహం' కొంత చీకటిగా ఉండి స్వామి విగ్రహం తప్ప మరే శిల్పాలు లేకుండా ఉంటుంది. భక్తులకు '*ఏకాగ్రత*' కలిగించడానికి ఇవి యీ విధంగా దోహదం అవుతుంది. భక్తులు ప్రదక్షిణం చేయడానికి వీలయ్యేలాగు గర్భగృహంచుట్టూ ప్రదక్షిణపథం ఉంటుంది. దీనిముందు అర్ధ మంటపానికి దారి ఉంటుంది. దీని ముందు స్తంభాలతో మహా మంటపం, ప్రవేశద్వారం ఉంటాయి. వీటికితోడు *రంగ మంటపం*, కల్యాణమంటపం, నాట్యమంటపం మొదలైన మంటపాలు ఉంటాయి. *గర్భగృహం*, *అర్ధమంటపం*, ప్రదక్షిణ మంటపం, ప్రవేశద్వారంలో ఉండే గోపురం — యివి దేవాలయంలోని ముఖ్యభాగాలు.

పురాతనకాలంలో సమాజ జీవితం దేవాలయాలతో పరివృతమైఉంది. ఇవి సాంస్కృతిక ప్రయోజనాన్నికూడ చేకూర్చినవి. దేవాలయాలలోని వివిధ మంటపాలలో పురాణాలు చిత్రితమై ఉన్నాయి. ధర్మశాస్త్రాలుకూడ అందు వివరించబడినాయి. మంత్రపఠనంకూడ జరుపుతారు. కొన్ని దేవాలయాలలోని రంగ మంట

(తరువాయి 67 పేజీలో)

సీరియల్:

మహాభారతము

తెనెపగంటుల లక్ష్మీశాస్త్రి

3

జనమేజయునిసర్పయాగమును చూచుటకు వేదవ్యాసమహాముని వచ్చెను. ఆయనను అర్ఘ్యపాద్యాదులతో ఆ రాజు పూజించెను. తనతండ్రితాతల వీరగాథలకు సంబంధించిన మహాభారతకథను సమగ్రముగా చెప్పుడని వ్యాసమునిని జనమేజయుడు ప్రార్థించెను. ఆ మహాముని తన శిష్యుడగు వైశంపాయనునకు ఆకథ చెప్పుమని ఆజ్ఞాపించి వెడలిపోయెను. వైశంపాయనుడు "రాజా! అతి పవిత్రమైన భారతకథను వినుటకు నీకన్న యోగ్యుడగు శ్రోత యెవడున్నాడు? సావధానముగా వినుము, అని యిట్లు చెప్పదొడగెను:—

మహాభారతమునందు ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అను నాలుగు పురుషార్థములకు సంబంధించిన విషయము లన్నియు చెప్పబడినవి. ఇందులోనివే యితరత్ర వ్రాయబడినవి. ఇందులోలేనివిషయములు మరి యెక్కడను లేవు.

వ్యాసోత్పత్తి:—

పూర్వము ఉపరిచరవసువు అను రాజు ఉండెను. అతడు దేవతలిచ్చినస్ఫటిక విమానములో ఆకాశమునందు సంచరించుచుండెను గనుక అతని కాపేరువచ్చెను. అతడు ధర్మమార్గములో రాజ్యపాలనము చేయుచు వేటయందలివ్యసనముచేత అడవిలో తిరుగుచు ఒకప్పుడు అస్త్రసన్యాసముచేసి మునివృత్తితో ఘోర తపస్సు చేయదొడగెను. అదిచూచి యింద్రాది దేవతలు ఇతడు ఇంతగా తపస్సుచేసి యింద్రపదవిని సాధింప దలచినాడేమో అని భయపడి అతనిని తపస్సునుండి ఆపుటకు అతనివద్దకు వచ్చి యిట్లనిరి:—

రాజా! నీవు తపస్సు చేయకూడదు. నీవంటి ధర్మాత్ముడు రాజ్య మేలినచో దేశములో వర్ణసాంకర్యము కలుగదు. అరాజకత్వము వ్యాపించదు. ప్రజలు స్వధర్మపాలనమును చేయుచుందురు. నీవురక్షించు ధర్మమే సమస్త జగత్తునకు ఆధారమగును. దానివలన నీకు ఉత్తమపుణ్యలోకములు ప్రాప్తించును. స్వర్గమునందున్న నేనును భూమియందున్న నీవును గాఢమైత్రితో మెలగుచుందము, భూమండలములో అతిసుందరమైన చేది దేశమును నివాసముగా చేసికొనుము. అది సర్వసమృద్ధమై నీకు స్వర్గసౌఖ్యమును కలిగించును. అక్కడ నివసించుచుగూడ నీవు మూడు లోకముల లోని సమాచారము లన్నియు ప్రత్యక్షముగా చూచి తెలిసికొనగలుగుదువు. దేవతలకు ఉపభోగ్యమైన స్ఫటికనిర్మిత విమానమును నీకు బహూకరించినాను. అది సర్వదా నీకొరకు ఆకాశములో వేచియుండి నీవు తలచినంతనే నీసేవకై సిద్ధముగానుండును. మానవులలో ఎవరికిని ఇట్టి విమానసౌకర్యములేదు. వాడిపోవని కమలములుగల 'వైజయంతి'యను మాలికను నీకిచ్చెదను. దానిని ధరించిన యుద్ధములో శస్త్రాస్త్రములు నిన్ను తాకకుండ అది కవచమువలె కాపాడుచుండును. ఇదే దానిగురుతు. దానికి ఇంద్రమాల అని కూడ పేరు. ఇంద్రుని కోరికపై వసుమహారాజు తపస్సు చాలించి రాజ్యము చేయుటకు చేది దేశమునకు ప్రయాణము చేసెను. ఇంద్రుడు సంతసించి అతనికొక వెదురుకఱ్ఱను ఇచ్చి ఇదినీకు దుష్టశిక్షణ శిష్టపాలమునందు సహాయపడును అనిచెప్పెను. ఆకఱ్ఱను వసుమహారాజు భూమిలో నాటెను. దానికొనకు ఒక హంసను నిర్మించియుంచి ఇంద్రాకారముగా నున్న దానిని గంధమాల్యాదులతో సంవత్సరమున కొకసారి పూజించుచువచ్చెను. దానికి ఇంద్రోత్సవము అనిపేరు. ఆ హంసలో ఇంద్రుడువచ్చి నిలుచుచు పూజల నందుకొనుచుండెను. ఆ తర్వాత రాజులందరు ప్రతియేడు ఇంద్రోత్సవమును సలుపుచువచ్చిరి.

ఉపరిచరవసువునకు ఐదుగురు కొడుకులుండిరి. అనేక రాజ్యములందు వారిని ప్రతిష్ఠించెను. వారిపేర్లతో ఆరాజ్యములు ప్రసిద్ధములయ్యెను. వారు వేరువేరు వంశములకు కర్తలైరి.

చేది రాజధానికి సమీపమునందు 'శుక్తిమతి' అను ఏరు ప్రవహించుచుండెను. దానిని కోలాహలుడు అను పర్వతము కామించి అడగించెను. అదిచూచి వసువు ఆ గిరిని కాలితో తన్నెను. దానిచేత పర్వతములో ఏర్పడిన సొరంగముద్వారా శుక్తిమతి ప్రవహించసాగెను. కోలాహల శుక్తిమతులకు జనించిన వసుప్రదుడు అను కొడుకును, గిరిక యను కూతురును ఆ నది వసుమహారాజునకు కానుకగా నిచ్చెను. అతడు వసుప్రదుని తన సేనాపతిగా నియమించి, గిరికను పెండ్లియాడెను.

గిరికకు ఋతుకాలము వచ్చినప్పుడే, వసుమహారాజు పితృదేవతల యాజ్ఞపైన వేటకుపోయెను. గిరికయందలి ప్రేమచేత ఆమెనే తలచుచు వనములో నొక అశోకవృక్షముక్రింద కూర్చొనియుండెను. ప్రియురాలియందలి విరాళిచేత ఆమెనే తలచుచున్న అతని రేతస్సు స్ఖలనము చెందెను. అది వ్యర్థము కాకూడదని దాని నొక దొన్నెలో తీసికొని ఆ రాజు ఒక డేగమెడకు కట్టి తనభార్య కడకుపంపెను. దారిలో మరియొక డేగచూచి అది మాంసమని దానికొరకు పోరాడెను. రెండును పోరాడు సమయమునందు ఆరేతస్సుజారి యమునానదిలో పడెను. ఆనదిలో బ్రహ్మశాపముచేత అద్రికయను అప్సరస మత్స్యరూపమును దాల్చియుండి ఆరేతస్సును మ్రింగి గర్భిణియైయుండెను. చేపలవారు దానిని పట్టుకొని కడుపు చీల్చిరి. ఒక కొడుకు ఒక కూతురు మనుష్యాకారములో అందుండి బయటకు వచ్చిరి. అదిచూచి చేపలవారు ఆశ్చర్యపడి ఆ సంగతి ఉపరిచరవసుమహారాజునకు తెలిపిరి. పురుష శిశువును ఆరాజు తీసికొనెను. అతడు మత్స్యరాజు అని ప్రసిద్ధుడయ్యెను. ఆ యిరువురిని గన్న తరువాత చేపకు శాపవిముక్తి గలిగి అప్సరసయై స్వర్గమునకు పోయెను.

ఆ పుట్టిన కన్యక శరీరము నుండి చేపలవాసన వచ్చుటచేత ఆమె మత్స్యగంధి అనుపేరుతో ప్రసిద్ధి నందెను. ఆమెను వసుమహారాజు దాశరాజునకు కూతురుగా పెంచుకొమ్మనియిచ్చెను. ఆమె సత్యవతి యను పేర బరగెను. పితృసేవ చేయుచు నదిలో పడవను నడుపుచునుండెను. ఒకప్పుడు బ్రహ్మర్షియగు వసిష్ఠుని మనుమడు, శక్తి మహామునికి పుత్రుడు నగు పరాశరమహాముని నదిని దాటుటకువచ్చి మత్స్యగంధినిచూచి మోహించెను. ఆమె యంగీకారముతో ఆమె దేహమునకు సుగంధమును ప్రసాదించి ఆమెవలన ఆ నదీద్వీపమునందు కొడుకును గనెను. ఆ బాలుడే మహానుభావుడైన వ్యాసభగవానుడు. ఆమె నాటినుండి యోజనగంధి యని ప్రసిద్ధిచెందెను, అనగా, ఒక ఆమెడదూరమువరకు ఆమె శరీరమునుండి సుగంధము వ్యాపించుచుండు నని భావము.

సత్యవతికి జనించిన వ్యాసుడు తల్లి యాజ్ఞ గొని తపస్సుకు పోవుచు ఆమె తలచినప్పుడు వచ్చెదననెను. ద్వీపమునందు పుట్టెను గనుక వ్యాసునికి ద్వైపాయనుడు అని, నల్లనివాడగుటచేత కృష్ణద్వైపాయనుడు అని, సత్యవతిపుత్రుడు కనుక సాత్యవతేయుడు అని, వేదములను నాల్గుగా విభజించుటచేత వేదవ్యాసుడు అని, పరాశరుని పుత్రుడు కాబట్టి పారాశర్యుడు అనియు వివిధ నామములచే ఆ మహానుభావుడు విలసిల్లెను.

ఆయన యుగమున కొక పాదము చొప్పున ధర్మము, మర్త్యుల ఆయుస్సు శక్తి తగ్గుచుండుటను చూచెను. కలియుగారంభమునందు పై మూడును ఒక్కపాదమే మిగిలియుండుటను ఆయన గ్రహించి వాటిని తిరిగి ప్రతిష్ఠాపించుటకై వేదములను నాల్గుగా విభజించెను. దానివలన జనులకు వేదములు సులభగ్రాహ్యములై వారు ధర్మపరులై ఆయుష్యము, శక్తి కలవారు అగుదురని ఆయన తలచెను. పంచమ వేదమనబడు మహాభారతముతో పాటు ఐదు వేదములను జనులకు ప్రసాదించెను.

భీష్మాదులఉత్పత్తి:

ఆ తరువాత శంతనమహారాజుకు గంగయందు అష్టవసువులు పుట్టిరి. వారిలో కడపటివాడగు ప్రభాసుడే భీష్ముడుగా పుట్టెను. ధర్మదేవతయే అత్రి మహాముని అంశమున విదురుడుగా శూద్ర స్త్రీ గర్భమునందు పుట్టెను. దానికి కారణము, పూర్వము మహా తపశ్శాలియగు అణీమాండవ్యుడు అనుముని దొంగ కాకున్నను, దొంగతనము మోపబడి శూలారోపణము చేయబడి బాధపడుచుండెను. అంతమునందు అతడు పరలోకమునకు పోయి మొదట ధర్మదేవతను పిలిచి నేను బాల్యమునందు ఒక కడ్డీచేత ఒక పక్షిని గ్రుచ్చుట తప్ప మరి యేపాపమునుకూడ చేయలేదు. అదిగూడ నేను చేసిన అనేకతపస్సులచేత హరింపబడియుండును. అట్టి నన్ను ఇంతగా బాధించితివి. అన్నిటికంటె బ్రాహ్మణవధ చాలా పెద్దదోషము. ఈ దోషమువలన నీవు శూద్రయోని యందు పుట్టుము అని అణీమాండవ్యుడు ఇచ్చిన శాపమువలన ధర్మదేవత శూద్రయోనియందు విదురుడుగా పుట్టెను. కనుక విదురుడు మహాధర్మాత్ముడుగా ప్రసిద్ధివడసెను.

లోకానుగ్రహార్థమై విష్ణువు కృష్ణుడుగా దేవకీ వసుదేవులకు జనించెను. భరద్వాజమునియొక్క వీర్యము దొన్నెలో పడి దాని నుండి బృహస్పతి అంశగల ద్రోణాచార్యులు జనించెను. శ్రీకృష్ణునికి సహచరులుగా సాత్యకి కృతవర్మలు సత్యక-హృది కులనుండి పుట్టిరి. ఆదిశేషుని అవతారముగా బలరాముడు పుట్టెను. శరద్వంతుని వీర్యము రెల్లు గడ్డిపైనబడి రెండుగా విడిపోయి కృపి, కృపాచార్యులు అను ఇద్దరు స్త్రీ పురుష శిశువులు జనించిరి. ద్రోణు డామెను పెండ్లియాడి అశ్వత్థామను కనెను. ద్రుపదుని యజ్ఞకుండములోనుండి అగ్ని యంశమున ధృష్టద్యుమ్నుడు, శచీదేవి యంశమున ద్రౌపది జనించి ద్రుపద సంతతిగానే ప్రసిద్ధులైరి. ఆ బాలుడు ద్రోణాచార్యుని మరణమునకు హేతువయ్యెను. ప్రహ్లాదశిష్యుడగు నగ్నజిత్తుకు శకుని (సుబలుడు) పుట్టెను. అతడు దేవతల శాపముచేత ధర్మధ్వంసకుడయ్యెను. అతనికి సౌబలుడని కూడ పేరు. అతని సోదరి గాంధారి ధృతరాష్ట్రుని పెండ్లియాడి కలిపురుషుని అంశముగల దుర్యోధనుడు మున్నగు నూర్గురు పుత్రులను, దుశ్శలయను పుత్రిని కనెను

వ్యాసమహామునివలన విచిత్రవీర్యుని భార్యలయందు గంధర్వాంశమున ధృతరాష్ట్రుడు, పాండురాజు పుట్టిరి. పాండురాజు యొక్క యిద్దరు భార్యలలో కుంతికి యమునివలన ధర్మరాజు, వాయువువలన భీముడు, ఇంద్రునివలన అర్జునుడు పుట్టిరి. మాద్రికి అశ్వినీదేవతలవలన నకులసహదేవులు అను కవలు పుట్టిరి. ఐదుగురును పాండవులు అను పేర బరగిరి. ధృతరాష్ట్రునికి వేశ్యయందు యుయుత్సుడు పుట్టెను. యుధిష్ఠిరునికి ప్రతివింధ్యుడు, భీమునికి సుతసోముడు, అర్జునునకు శ్రుతకీర్తి, నకులునకు శతానీకుడు, సహదేవునకు శ్రుతసేనుడు అను కొడుకులు ద్రౌపదియందు జనించిరి. భీమునికి హిడింబయందు ఘటోత్కచుడు కలిగెను. ద్రుపదునికి శిఖండియను కన్యపుట్టెను. ఆమెను తరువాత స్థూణాకర్ణుడు అను యక్షుడు ఆమె కోరికపైన పురుషునిగా మార్చెను. అతడు భీష్ముని మరణమునకు కారణమయ్యెను.

వైశంపాయనుడు ఇంకను క్షత్రియోత్పత్తి ప్రకారము నిట్లు చెప్పెను:-

పూర్వము పరశురాముడు ఇరువది యొక్క మార్లు భూమిలో తిరిగి క్షత్రియుల నందరిని చంపెను. అప్పుడు విధవలుగా నున్న క్షత్రియకాంతలు తపస్వులైన బ్రాహ్మణులను ఆశ్రయించి సంతతిని కని క్షత్రియజాతి పరంపరను నిలబెట్టిరి. బ్రాహ్మణులు దేశములో అరాజకమును అణచుటకుగాను ఋతుకాలమునందు మాత్రమే కామరహితులై వారిని కలిసి సంతతిని కనిరి. అట్లు పుట్టిన రాజులు ధర్మముతో ప్రజలను, దేశమును పాలించిరి.

ఆతరువాత అనేక ప్రజలు పుట్టిరి. దైత్య దానవు లెందరో మనుష్యరూపములో భూమియందు జనించి సాధువులను బాధించుచుండిరి. భూమికి భారమధికమయ్యెను. ఆ దేవి భూభారమును అణచుమని బ్రహ్మను వేడెను. ఆయన దేవతలను పిలిచి భూమండలములో పుట్టి భూభారకులైన దుష్టులను సంహరింపుడని ఆజ్ఞాపించెను. వారు విష్ణువును ప్రార్థించిరి. విష్ణువు, దేవతలు తమతమ అంశములలో దుష్టశిక్షణార్థమై భూమిలో అవతరించిరి.

బ్రహ్మమానసపుత్రులైన మరీచ్యాదిమహామునులు ఆర్గురు. మరీచికొడుకు కశ్యపుడు దక్షప్రజాపతిబిడ్డలను పదుమగ్గురిని పెండ్లిచేసికొని ప్రపంచసంతతినంతయు వారి నుండి కనెను. ఇప్పటికిని తమగోత్రము తెలియని మానవులు కాశ్యపగోత్రులుగా చెప్పికొనుచున్నారు. అదితినుండి ద్వాదశాదిత్యులను కశ్యపుడు కనెను. వారిలో కనిష్ఠుడైనను విష్ణువు గుణసంపదలో సర్వజ్యేష్ఠుడుగా పేర్కొనబడెను. ఆమె సంతతియే దేవతలందరు, కశ్యపునకు దితియందు హిరణ్యకశిపుడు జనించెను. అతనికి ప్రహ్లాదాదులైన ఐదుగురు పుత్రులు, వారికి పుత్ర పౌత్రులు అనేకులు పుట్టి దైత్యులని ప్రసిద్ధులైరి. కశ్యపునకు దను అను భార్యనుండి అనేక పుత్ర పౌత్రులు పుట్టి దానవులు అను పేర బరగిరి. ఈవిధముగా దైత్యదానవ నామములతో రాక్షసులు లోకమంతయు వ్యాపించిరి. వినతవలన పక్షిజాతి, కద్రువవలన సర్పజాతి పుట్టెనని పూర్వమే తెలిసికొన్నాము. ముని యను భార్యవలన దేవగంధర్వాదులు, ప్రాధాదేవినుండి గంధర్వులు, అప్సరసలు కశ్యపునకు జనించిరి. కపిలయను భార్యనుండి బ్రాహ్మణ జాతి, గోజాతి కలిగెను. ఈవిధముగా సర్వ ప్రపంచము కశ్యపసంతానమే యగును.

దక్ష ప్రజాపతికి ఏబదిమంది పుత్రికలే కలిగిరి. పుత్రులు లేకుండిరి. వారినే పుత్రులుగ స్వీకరించెను. వారిలో పదుమగ్గురిని కశ్యపునకును ఇచ్చి పెండ్లిచేసెనని చెప్పబడెను. పదుగురిని ధర్మునకు భార్యలుగా నిచ్చెను. వారు కీర్తి, లక్ష్మి, ధృతి, మేధ, పుష్టి, శ్రద్ధ, క్రియ, బుద్ధి, లజ్జ, మతి యనువారు. ప్రపంచములో ధర్మము సంపాదించుటకు ఈపదియే ద్వారములు అని బ్రహ్మ నిర్ణయము. చంద్రునికి ఇరువది యేడుగురు నక్షత్రములను ఇచ్చి పెండ్లిచేసెను. ధర్మునకు దక్ష కన్యవలన అష్ట వసువులు పుట్టిరి, వారిలో ఎనిమిదవ వసువు ప్రభాసుడు అనువానికి ప్రపంచ శిల్పాచార్యుడగు విశ్వకర్మ పుట్టెను. బ్రహ్మదేవుని హృదయమునుండి పుట్టిన భృగువువంశములో రాక్షసగురువగు శుక్రాచార్యుడు పుట్టెను. అతడే యోగబలముచేత బృహస్పతియై దేవగురువయ్యెను. ఈ భృగువంశమునందే జమదగ్నికి పరశురాముడు జనించెను. రాక్షసులే మనుష్యలోకములో జరాసంధ, శిశుపాలాదులుగా జనించిరి. వరుణుని పుత్రి సుర. అందుచేత మద్యమునకు వారుణి యని పేరు. దానినుండి అధర్ముడు పుట్టెను. వాని భార్య నిర్ఋతియందు నైరృతులు ముగ్గురు పుట్టిరి. వారును రాక్షసులే. వారిపేర్లు భయము, మహాభయము, మృత్యువు అని. మృత్యువు అందరిని నశింపజేయువాడు కావున అతనికిభార్యా పుత్రులులేరు. అరుణుని పత్నియైన శ్యేని (డేగ) కి సంపాతి, జటాయువు అను యిరువురు మహాబల శాలురు పుట్టిరి. ఆ జటాయువే సీతాదేవిని రక్షింపబోయి రావణునిచే చంప బడెను.

ఈ విధముగా అనేకభూతములకుత్పత్తియు జరిగెను. చంద్రపుత్రుడు, వర్చా అను వాని అంశమున అర్జునునకు సుభద్ర యందు అభిమన్యుడు పుట్టెను. కాని అతనిని చాల కాలము భూమండలములో నుంచుటకు చంద్రుడు ఇష్టపడలేదు. కనుక అభిమన్యుడు పదునారేండ్ల చిన్న ప్రాయముననే కౌరవ యుద్ధములో చచ్చి చంద్రలోకమున కేగెను. అతడే, పూర్తిగా నశించిన కురు వంశము నిలుపు పరీక్షిత్తును కనెను.

వసుదేవునితండ్రి శూరసేనుడు పృథయను తనకూతురును, సంతానహీనుడగు తన మేనత్తకొడుకు కుంతిభోజునకు దత్తపుత్రికగా నిచ్చెను. అతడామెను అతిథి పూజకొరకు నియోగించెను. ఆమెయే కుంతి. ఒకనాడు అత్యుగ్ర తపస్వియగు దుర్వాసుడు కుంతిభోజు నింటికి వచ్చెను. ఆమునికి కడు శ్రద్ధాభక్తులతో కుంతి పరిచర్యలు చేసెను. దానికి మిక్కిలి సంతుష్టుడై దుర్వాసుడు ఆమెకు ఒక మంత్రమును, ప్రయోగోపసంహారపూర్వకముగా ఉపదేశించెను. ఆమంత్రబలముచేత ఆమె దేవతలలో ఎవరిని కోరి పిలిచినను వారు వచ్చి ఆమెకు సంతానమును ప్రసాదించి పోవుదురు. దానిని పరీక్షించుట కొరకునా డామె సూర్యభగవానుని తలచగానే ఆయన వచ్చి ఆమెకు పుత్రుని అనుగ్రహించెను. ఆ శిశువు సహజములైన కవచకుండలములతో జనించెను. కనుక కర్ణుడని పేరువచ్చెను. తల్లి దండ్రులవలన భయముచేత ఆశిశువును కుంతి పెట్టెలో పెట్టి నదిలో విడిచెను. దానిని అధిరథుడు అను సూత (సారథి) వంశీయుడు తీసికొని అందులోని శిశువును భార్య రాధకిచ్చెను. వసుషేణుడు అని ఆశిశువుకు పేరుపెట్టిరి. అతడు మహాదాత. ఎవరేది కోరినను లేదనడు. నేటికిని గొప్పదాతను దానకర్ణు డందురు. ఇంద్రుడు అతడు కోరగానే కర్ణములనుండి కుండలములను కవచమును ఒలిచి యిచ్చెను. అవి యున్నంతవరకు అతడు శత్రువులకు అభేద్యుడు. ఐనను ఇచ్చిన మహాదాత.

సనత్కుమారుని అంశమున ప్రద్యుమ్నుడు (కృష్ణుని కొడుకు) జనించెను. ఇంకను దేవతల అంశముల చేత అనేకులు వసుదేవునివంశములో పుట్టిరి. అప్సరసలు పదునారువేల గోపికలుగాపుట్టి కృష్ణుని ప్రియురాండ్రైరి. లక్ష్మీదేవి అంశములో రుక్మిణి భీష్మకునికి జనించి కృష్ణునికి పట్టపుదేవి యయ్యెను. సిద్ధి, ధృతి, మతియను ధర్ముని భార్యల అంశములలో క్రమముగా కుంతి, మాద్రి, గాంధారి అనువారు పుట్టిరి. కుంతీ, మాద్రులు పంచపాండవుల తల్లులు, గాంధారి దుర్యోధనాదులకు తల్లి. అని యిట్లు అంశావతారములను గూర్చి వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పి కురువంశమును గూర్చి యిట్లు చెప్ప దొడగెను.

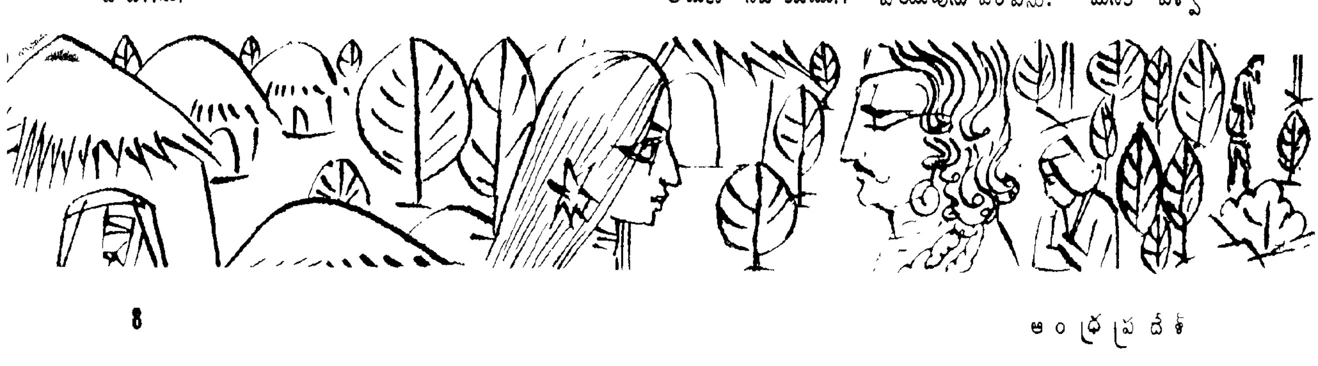
శకుంతలోపాఖ్యానము

పూరువంశ ప్రతిష్ఠను నిలుపువాడు దుష్యంతుడను నొక చక్రవర్తి ఉండెను. మ్లేచ్ఛాదిదేశములతో సమస్త భూమండలమును ధర్మమార్గములో పాలించుచుండెను. మహా పరాక్రమశాలియగు అతడొకనాడు చతురంగబలసమేతుడై అడవికి పోయి అనేక మృగములను వేటాడెను. మిక్కిలి అలసి ఆకలి దప్పులచేత తిరుగుచు మాలినీ నదీతీరమున ఒక సుందరమైన వనములో నొక ఆశ్రమమును చూచెను. అందులో అనేకమునులు తపస్సు చేసికొను చుండిరి. దానిలో కులపతియగు కణ్వమహామునిని దర్శించుటకు కుతూహలపడెను. సైన్యమును ఆశ్రమము వెలుపలనే ఉంచి వినీత వేషముతో ఆశ్రమమునందు ప్రవేశించెను. కాని కణ్వముని అక్కడ లేకుండెను. ఎవ్వరినిగూడ కానక ఎవరిక్కడ ? అని బిగ్గరగా శబ్దించెను.

ఆధ్వని విని ముని వేషధారిణియగు నొక కన్యక వచ్చి స్వాగతము చెప్పి కుశల ప్రశ్నపూర్వకముగా అతిథి పూజ సలిపి మీకు ఏమిసేవ చేయుదునో తెలుపుడు అని అడిగెను. శుభాంగీ; నేను ఇలిలుడు అను రాజర్షి కొడుకును. నాపేరు దుష్యంతుడు. కణ్వ మహామునిని సేవించవలెనని వచ్చినాను. ఇప్పుడు వారెక్కడకు పోయినారు ? అని దుష్యంతుడడిగెను. మా తండ్రిగారు ఫలములను తెచ్చుటకు వనములోకి పోయినారు. క్షణకాలములో వచ్చెదరు. విశ్రమించి వారి దర్శనము చేసిపొందు అని ఆ కన్య చెప్పెను.

కణ్వముని వచ్చుటలో జాగయ్యెను. అతిలోక సౌందర్యవతియగు ఆ కన్యను చూచి దుష్యంతుడు ''యువతీ; నీవెవరు ? ఇక్కడకు ఏ కారణముచేత వచ్చితివి ? నిన్ను చూడగనే నా మనస్సు హరింపబడెను. తెలుపుము '' అని అడిగెను కణ్వ మహాముని కూతురు అని ఆమెవలన తెలిసికొని ఇట్లడిగెను. ''ఆ మహాముని బ్రహ్మచారిగదా. నీవెట్లు అతనికి బిడ్డవైతివి ? ధర్మ దేవతయైనను తన ప్రవర్తన మానునేమోకాని ఆ ముని ధర్మము వీడువాడుకాదే ' అనిఅనెను. ఆమె తన జన్మ వృత్తాంతమును లోగడ వినిన విధముగా నిట్లు చెప్పెను.

రాజా! పూర్వము విశ్వామిత్ర మహాముని ఘోరమైన తపస్సు చేయుచుండెను. అదిచూచి ఇంద్రుడు ''తన పదవినే యితడు హరించునేమో!'' యని భయపడెను. తపోభంగమునకై మేనకయను అప్సరసను పంపెను. ఇంద్రాజ్ఞ మీరలేక, ఆమె ఉగ్ర కోపుడైన విశ్వామిత్రునికడకు భయపడుచు పోయెను. ఇంద్రుడు ఆమెకు సహాయముగా వాయువును పంపెను. మేనక విశ్వా

మిత్రుని యెదుట నాట్యము చేయుచుండగా వాయువుచేత ఆమె వస్త్రము దూరముగా పడిపోయెను. సిగ్గుచేత వస్త్రము తెచ్చుకొనుటకు పోవునంతలో ఆమెను చూచి విశ్వామిత్రుడు మోహించి ఆమెతో కొన్నాళ్లు ఆవనములో విహరించెను. ఆయిరువురికిని నేను జనించితిని. వెంటనే మేనక ఇంద్రుని ఉద్దేశము నెరవేరినదని స్వర్గమునకు పోయెను. వైరాగ్యముచేత విశ్వామిత్రుడును తపస్సుకు పోయెను.' నన్ను మాలినీనదీతీరమునందు పడవేసిరి. శకుంతములు (పక్షులు) నన్ను రక్షించెను. ఆ నదికి అనుష్ఠానము కొరకు వచ్చిన కణ్వమహాముని శకుంతములు వేడుకొనెను. ఆమహాత్ముడు నన్ను కొనివొచ్చి బిడ్డగా పెంచుకొనుచున్నాడు. శకుంతములు పెంచినవి కనుక నాకు 'శకుంతల' యని పేరు పెట్టెను. ఇది నా జన్మ వృత్తాంతము.

అది విని, దుష్యంతుడు, ఓ మానినీ నీవు విశ్వామిత్రుని బిడ్డ యగుటచేత క్షత్రియ కన్యవు. నా మనస్సును ఆకర్షించితివి. నీకు ఏమి కావలెనో చెప్పుము. మణి సువర్ణ భూషణములు, ధనములు ఇచ్చెదను. క్షత్రియులకు అన్నిటికంటె గాంధర్వ వివాహము శ్రేష్ఠము. కనుక నన్ను గాంధర్వ విధిచే వివాహమాడుము. అని కోరెను. ఆ మాటకు శకుంతల ''రాజా! పండ్లు తెచ్చుటకు పోయిన నాతండ్రి ఇంతలోనే వచ్చును. వేచి యుండుము. ఆయన వచ్చి నన్ను నీకు ఇచ్చును. స్త్రీకి స్వాతంత్ర్యము లేదు. బాల్యమునందు తండ్రి, యౌవనమునందు భర్త, వార్ధక్యము నందు పుత్రుడు స్త్రీని రక్షించును. కనుక తండ్రి అనుమతిలేనిదే నిన్ను పెండ్లి యాడజాలను అని చెప్పెను. అది విని దుష్యంతుడు మానినీ! తనకు తానే బంధువు, మిత్రుడు, తండ్రి యగును కనుక తన భవిష్యత్తును తానే చూచుకొనవలెను. మనము పరస్పరము ప్రేమించుకున్నాము. కనుక గాంధర్వ విధిచే పెండ్లియాడుదము. అని చెప్పి ఆమెను ఒప్పించెను. అందుకు ఆమె' నాకు జనించిన పుత్రుడే నీయనంతరము రాజ్యాధికారి కావలెను. ఆ నియమము పైన నిన్ను పరిగ్రహించెదను. అని ఒడంబడిక చేసికొనెను. ఇరువురు గాంధర్వ వివాహము చేసికొనిరి. దుష్యంతుడు కొద్దికాలమామెతో విహరించి, ఆమెను విడిపోవుచు 'తొందరలోనే నా సేనను పంపి నిన్ను నా నగరమునకు పిలిపించి కొనెదను.' అని ఆమెను ఒప్పించి, ''యీసంగతి తెలిసి కణ్వు డేమనునో'' యని భయముచేత చింతించుచు స్వపురమునకు పోయెను.

ఆ తరువాత కణ్వముని వచ్చెను. సిగ్గుచేత శకుంతల తండ్రిని జూడలేక పోయెను. ఆయన దివ్యదృష్టిచే తెలిసికొని శకుంతలను పిలిచి నీవు చేసిన పని ధర్మయుక్తమే. మంచి పతినే పొందితివి. సమస్త భూమండలమును ఏలగల మహాత్ముని పుత్రునిగా కనెదవు. అని ఆశీర్వదించి శకుంతలను ఊరడించెను. ఆమె సంతసించి తండ్రికి నమస్కరించి దీవనలందెను. దుష్యంతునిగూడ అనుగ్రహించి ధర్మపాలకు డగునట్లు వరమిమ్మని ఆమె ప్రార్థించగా కణ్వముని పరోక్షముగా అతనిని ఆశీర్వదించి వరము ప్రసాదించెను.

దుష్యంతుడు తన నగరమునకు వెడలిపోయిన తరువాత గర్భిణిగా నుండిన శకుంతల మూడేండ్లకు కొడుకును గనెను. అతడు అతి తేజశ్శాలియై నుండెను. అతనికి కణ్వముని జాతకర్మాది సంస్కారములు చేసెను. ఆ బాలుడు పెరుగుచు ఆరేండ్లు నిండువేళకే వనములోని సింహ వ్యాఘ్రాది క్రూరమృగములను పట్టితెచ్చి చెట్లకు కట్టి వేయుచుండెను. వాటిపైన స్వారి చేయుచు వాటితో క్రీడించుచుండెను. ఈ విధముగా వనములోని అన్ని జంతువులను అణచుచుండుట చేత కణ్వాశ్రమ వాసులందరు అతనికి 'సర్వదమనుడు' అను నామము పెట్టిరి. ఆ కుమారుడు మానవాతీతములగు కార్యములు చేయుచు శూరుడై యుండుటను చూసి కణ్వముని ఇతనికి యౌవరాజ్యాధికారకాలము వచ్చినది. అని శకుంతలతో ననెను. ఆ బాలుని తల్లితోపాటు తోడుకొని పోయి దుష్యంతునికి ఒప్పగించి రండు అని శిష్యులకు ఆజ్ఞాపించెను. స్త్రీ చాలకాలము తన బంధువుల యింటిలో నుండుట తప్పు. అది ఆమె కీర్తికి, సత్ప్రవర్తనమునకు, ధర్మమునకు భంగకరము. కనుక త్వరగా తోడ్కొని పొండని చెప్పెను. ఆ మాటకు శకుంతల, ఆమె కొడుకున్ను అంగీకరించి దుష్యంతుని కడకు పోవుటకు సంసిద్ధులైరి. అప్పుడు శకుంతల, ''తండ్రీ! నేను అజ్ఞానముచేత చనవుతో బాల్యమునుండి యెన్నో తప్పులు చేసినాను. నన్ను క్షమించుడు.'' అని ప్రార్థించెను. అది విని ఆ బ్రహ్మర్షి యేమియు పలుక లేక పామరుడుగా కన్నుల నీరునించెను.

తరువాత అచటి మునులను పిలిచి కణ్వుడు వారివెంట శకుంతలను పుత్రునితోపాటు పట్టణమునకు పంపెను. వారు ఆమెను తోడుకునిపోయి దుష్యంతునకు తమ గురువాజ్ఞను నివేదించి ఆమెను, కొడుకును అచట విడిచి తిరిగి తమ యాశ్రమమునకు పోయిరి.

శకుంతల దుష్యంతునకు సన్మాన పూర్వకముగా నమస్కరించి ''రాజా! యీతడు నీకొడుకు, నన్ను గాంధర్వవిధిచే నీవు కణ్వాశ్రమములో పెండ్లి యాడినప్పుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ ప్రకారము నాయందు నీకు పుట్టిన యీసుతుని యువరాజుగా చేయుము. మాట తప్పకుము.' అని చెప్పెను.

అది విని దుష్యంతుడు, జరిగిన సమాచారమంతయు తెలిసినవాడైనను తానేమియు నెరుగనని ఆమెతో చెప్పి ఇట్లనెను.

'ఓ దుష్టతాపసీ. నీవెవరిదానవు. నీతో ధర్మ, కామ, అర్థ సంబంధము లేవియు నాకు ఉన్నట్లు జ్ఞాపకము లేదు. నన్ను పాపములో పడ వేయకుము. నీయిష్టము వచ్చినట్లు చేయుము. నాకు అక్కర లేదు.' అని అనెను. ఆ మాటవిని శకుంతల నిట్టనిలువుగ కొయ్యబారిపోయి కొంతసేపటికి తేరుకొని కోపము చేత పెదవులు అదరుచుండగా తన యెఱ్ఱనికంటి చూపుల చేత రాజును దహించు చున్నదా యనునట్లు చూచెను. దుఃఖించుచు నిట్లనెను.

మహారాజా! అన్నియు తెలిసియుండ అజ్ఞానునివలె ఇట్లేల నిశ్చయముగా అసత్యములాడు చున్నావు ? సత్యాసత్యములకు నీ హృదయమునే సాక్షిగా గొనుము. నీయాత్మను నీవే అవమాన పర చకుము. ఆత్మ వంచనకన్న దొంగతనము వేరు లేదు. నేనొక్క డనే కదా ? నా అసత్యప్రలాపములను ఎవరును వినుట లేదు అని అనుకొనకుము. నీ హృదయములో పరమ పురుషుడు ఉన్నాడు. అతడు నీ పుణ్యపాపములను కని పెట్టుచునే యున్నాడు. అతనివద్ద పాపము చేయకుము. పాపము చేయు వాడు తననెవరును చూచుటలేదనుకొనును కాని, సూర్య చంద్రులు, ఇత్యాది పంచభూతములు, మనస్సు, యముడు, రాత్రింబగళ్లు, ఉభయసంధ్యలు, ధర్మము ఇవి మనుష్యుని చర్యలను కని పెట్టుచుండును. నేను స్వయముగా వచ్చినాను గదాయని పతి వ్రతనైన నన్ను సంభావించక అవమానపరచుట నీకు తగదు. ఈ విధముగా దైన్యముతో యాచించుచున్న నామాటను నీవు అంగీకరించకున్నచో ఓ దుష్యంతా! నీతల నూరు శకలములుగా పగిలిపోవును. పతియే సతిగర్భములో ప్రవేశించి పుత్రరూప ములో పుట్టును. అందుకే భార్యకు, 'జాయ' అని పేరు. శాస్త్రోక్తముగా కన్న కొడుకు వంశమును తరింపజేయును. 'పుత్' అను నరకమునుండి తండ్రిని తరింప జేయును గనుక 'పుత్రుడు' అను పేరు వచ్చినది. ఎవతె సమర్థురాలో, పుత్ర వతియో, పతికి ప్రాణతుల్యురాలై పతివ్రతగా నుండునో అట్టిదే భార్య యనబడును. అన్ని సంకటములందును ఆమె పతిని అను సరించును. ఆమెయందే తాను పుత్రుడుగా జనించును గనుక పుత్రునికీగల మాతృభావమే తనకును ఆమెయందు ఉండి ఆమెను సంభావించవలెను. ఈ పుత్రుడు ప్రేమతో నీయొడిలో కూర్చుండ దలచుచున్నాడు. నీవు తిరస్కరించకూడదు. చీమలుగూడ తమ గ్రుడ్లను ప్రేమతో కాపాడును. నీవు సర్వజ్ఞుడవైయుండి యిట్లేల చేయుచున్నావు? పుత్రస్పర్శతో సమానము మఱియొకటి లేదు. మూడు సంవత్సరములు గర్భమును ధరించి యితనిని కనినాను. ఇతని జన్మకాలము నందు ఆకాశవాణి 'ఇతడు నూరు అశ్వమేధయాగములుచేసి పుణ్యవంతుడు, వంశకర్త యగును' అని చెప్పెను. సరస్సులోని ప్రతిబింబమువలె, యితనిని చూచుకొనుము ఆత్మాపహారము చేసికొనకుము. పూర్వము మృగానుసారివై నీవు కణ్వాశ్రమమునకు వచ్చినన్ను చేపట్టితివి. అప్సరసలలో నుత్తము రాలైన మేనకకు విశ్వామిత్రుని వలన కలిగిన పవిత్ర సంతానము నేను. నన్ను అన్యాయము చేయకుము. నేనేమి పాపము చేసితినో, బాల్యమునందు తల్లిదండ్రులచేత ఇప్పుడు పతిచేతను విడువ బడితిని. నాకు వేరు దిక్కులేక తిరిగి ఆశ్రమమునకు పోవుదును, కాని నీయాత్మసమానుడగు యీబాలకునిమాత్రము నీవు విడువ తగదు. నీవు ఇతనిని స్వీకరించక తప్పదు. ఇతనిని నీవద్దనే విడిచిపోయెదను.'' అనెను.

ఆమాటలు విని దుష్యంతుడు ఇట్లనెను.— 'శకుంతలా! నిన్నుగాని, నీ పుత్రునిగాని నేనెరుగను. స్త్రీలు అసత్యము మాట్లాడుచుందురు. నమ్ముటకు వీలు పడదు. నిర్దయురాలైన వేశ్యయగు నీతల్లి మేనక నిన్ను పారవేసిపోయెను. నీతండ్రి విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మణత్వమునందు లోభముగలవాడై కామ వశముచేత వేశ్యవెంటబడిన నిర్దయుడు. ఓ దుష్టతాపసీ, ఇట్టి మాటలాడుటకు నీకు సిగ్గులేదా. ఇంత చిన్నవయసుననే మహా కాయుడైన యీబాలుడు బలవంతుడుగా నెట్లయ్యెను. నీజాతి నీచమైనది. నీవు కులటవు. కామవశులైన వేశ్యకు క్షత్రియు నకు పుట్టినదానవు. నీవు చెప్పిన దేదియు నే నెరుగను. నీవు ఇష్టము వచ్చినచోటికి పొమ్ము.'

అదివిని శకుంతల యిట్లనెను.—''రాజా! ఆవగింజంత పరులదోషమును కొండంత చేయుదువు. పర్వతమంత

నీ దోషము అల్పముగా చూచెదవు. మేనక దేవతాస్త్రీ. దేవతలందరు ఆమెను గౌరవించెదరు. ఆమెకు జనించిన నేను భూలోక మానవజన్ముడవైన నీకంటె ఎంతో ఉత్కృష్టురాలను. నీవు భూమండలములోను, నేను అంతరిక్షములోను సంచరింతుము. మన ఇరువురికి ఆవగింజకు మేరువుకు ఉన్నంత అంతరము ఉన్నది. నీవు మూర్ఖుడవు ఇతరులలో దోషమునే వెతకుచుందువు. ప్రాజ్ఞుడు హంసవలె నీటినుండి పాలే స్వీకరించును. సజ్జనులను బాధించుటచేత నీవంటి మూర్ఖుడానందము నందును. స్వయముగా కన్న కొడుకును నిరాకరించువాని సంపదలు నశించును. ఉత్తమ లోకము అతనికి రాదు. కనుక పుత్రుని త్యజించకూడదు. పితృదేవతలు తరించుటకు పుత్రుడు నావవంటివాడు. రాజా! కపటముతో అసత్యము లాడకుము. నూరు నూతులకంటె ఒక బావి మేలు. నూరు బావులకంటె ఒక యజ్ఞము ఉత్తమము. యజ్ఞములు నూటికంటె ఒక పుత్రుడు. పుత్రులు నూర్గురికంటె ఒక సత్యము అత్యుత్తమము. నూరు అశ్వమేధయాగములకన్న సత్యము మించును. అసత్యముకన్న తీవ్రమైన పాపములేదు. సత్యము పరబ్రహ్మ స్వరూపము. కనుక రాజా! సత్యమును వీడకుము. నీ ప్రతిజ్ఞను పాలించుము. నీకు అసత్యమే ప్రియమైనచో, అట్టి నీతో కలిసియుండుట నాకు మహాపాపము. నిన్ను విడిచికూడ యీ నా పుత్రుడు చతుస్సముద్రముద్రాది భూమండలమును ఏలగల చక్రవర్తి యగును. ఇది సత్యము.'

అని చెప్పి శకుంతల వెడలిపోవుచుండగా ఆకాశమునుండి అశరీరవాణి యీ విధముగా పలికెను.— 'తల్లి కేవలము సంచి వంటిది. ఆమె ప్రాధాన్యమేమియులేదు. తండ్రియే ముఖ్యుడు. పితృస్వరూపుడే పుత్రుడగును. కనుక దుష్యంతా! ఈ నీ పుత్రుని కైకొనుము. ఇతడు నీకు ఈ శకుంతలయందు జనించినాడు. ఇట్టి సుగుణవంతుడగు పుత్రుని విడిచినతండ్రి జీవనము వ్యర్థము. అతడు జీవన్మృతుడగును. నీవు ఇతనిని తప్పక భరించవలెను గనుక ఇతడు నేటినుండి 'భరతుడు' అను పేరుతో పిలువబడును.'

అశరీరవాణి మాటలువిని సంతోషించి దుష్యంతుడు సభలోని మంత్రులను, పురోహితులను జూచి యిట్లనెను.— 'మీరు దేవతలు చెప్పిన మాటలను వింటిరిగదా. ఇది సత్యమే యని నాకుగూడ తెలియును కాని, యీ శకుంతల మాటలచేతనే నేను వీరిని పరిగ్రహించినచో' మాయిరువురికి రహస్యముగా జరిగిన వివాహము మీకెవ్వరికిని తెలియదు కనుక నా ప్రవర్తనను శంకించెదరని యిట్లు నేను నటించి యీమె మనసుకు తాపము, అపమానము కలిగించితిని.' అని చెప్పి ప్రజల అనుమతిపై దుష్యంతుడు వారిని చేరదీసెను. పుత్రుని ఒడిలో కూర్చుండబెట్టికొని లాలించెను. భార్యతో, 'మన వివాహము ప్రజల ప్రత్యక్షముగా జరుగలేదు. నీశుద్ధికొరకు ఈ కలాపమంతయు చేసితిని. నన్ను క్షమింపుము. అన్యథా భావించి నన్ను కోపింపకు' మని చెప్పి ఆమెను ఓదార్చెను. పుత్రునికి యథావిధిగా 'భరతుడు' అని నామకరణముచేసి యౌవరాజ్యమునందతనిని పట్టాభిషిక్తుని చేసెను.

భరతుడు దిగ్విజయము చేసి చక్రవర్తియయ్యెను. కణ్వమహాముని స్వయముగా వచ్చి అతనిచేత అనేక యజ్ఞములను చేయించెను. భరతుడు నూరు బంగారు నాణెములతో కణ్వమహామునిని సత్కరించెను.

భరతునిచేతనే యీ భూమండలమునకు 'భారత దేశము' అని పేరు వచ్చెను. ఇచ్చటి ప్రజలు 'భారతీయు' లనబడిరి.

వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు తరువాతికథ యిట్లు చెప్పదొడగెను:—

కశ్యపప్రజాపతికి అదితియందు జన్మించిన వివస్వంతునకు మనువు, యముడు అనునిద్దరుపుత్రులు కలిగిరి. మనువువంశమునందు పుట్టినవారే మానవులు. అతడు చాల ధర్మాత్ముడు. అతనికి ఏబదిమంది కొడుకులు. వారు పరస్పర వైరముచేత మరణించిరి.

తరువాత 'ఇల' యనునామెకు పురూరవుడు పుట్టెను. ఆమెయే అతనికి తల్లియు, తండ్రియునయ్యెను. ఇల తల్లియే కాని, తరువాత ఆమె 'సుద్యుమ్నుడు' అను పురుషుడుగా మారి తండ్రిగా పురూరవుని రక్షించి రాజ్యమును ఇచ్చెను. 'ఇల' చంద్రుని కొడుకగు బుధుని కూతురు. పురూరవుడు మనుష్యుడై కూడ అమానుషములైన జంతువులచేత పరివృతుడై యుండెను. అతడుబలపరాక్రమోన్మత్తుడై బ్రాహ్మణులతో పోట్లాడుచు, వారు అరచుచున్నను వినక వారి ధనరాసులను అపహరించెను. అట్టి పని చేయవద్దని సనత్కుమారుడు చెప్పినను అతడు వినలేదు. అప్పుడు మహర్షులు శపించగా నతడు నశించెను. అతడు ఊర్వశిని పెండ్లియాడి ఆర్గురు పుత్రులను కనియుండెను. వారిలో 'ఆయువు' అనువానికి ఐదుగురు కొడుకులు. వారిలో నహుషుడు చక్రవర్తియై దుష్టులను శిక్షించెను. నూరు అశ్వమేధములను చేసి యింద్రపదవిని సాధించెను. కాని గర్వముచేత మునీశ్వరులను పశువులనుగా చేసి వారి వీపుపైన ఎక్కి తిరుగుచుండెను. అతనికి ఆర్గురు పుత్రులు కలిగిరి. వారిలో యయాతియనువాడు చక్రవర్తియై పాలించెను. అతడు గొప్ప పరాక్రమశాలి. అనేక యజ్ఞములను చేసెను.

యయాతి చరిత్ర:—

పూర్వము త్రిలోక రాజ్య కాంక్షచేత దేవదానవులు పోరాడిరి. దేవతలు బృహస్పతిని పురోహితునిగా చేసికొనిరి. రాక్షసులకు శుక్రాచార్యులు పురోహితుడు. అతడు దేవతలచేత చచ్చిన రాక్షసులను మృత సంజీవని అను విద్యచేత తిరిగి బ్రతికించి యుద్ధమునకు సన్నద్ధులను జేయుచుండెను. బృహస్పతికి ఆ విద్య రాదుగనుక యుద్ధములో చచ్చిన దేవతలను బ్రతికించలేకుండెను. ఇట్లు దేవబలము క్షీణించి రాక్షసబలము తరగక ఉండెను.

అప్పుడు దేవతలు భయపడి బృహస్పతి పుత్రుడగు కచుని యాచించి, రాక్షసగురువుకడ శుశ్రూషచేసి ఆ విద్యను నేర్చుకొని వచ్చి, వచ్చిన తమను బ్రతికింపుమని వేడుకొనిరి. అట్లు చేసినచో కచునకు తమతోపాటు యజ్ఞములో భాగము కల్పింతు మనిరి. శుక్రాచార్యులవద్ద విద్య గ్రహించుటకు అతని కూతురగు దేవయానిని సంతుష్టురాలినిగా చేయవలెను. ఆమె తలచినచో నీకీ విద్య తప్పక లభించును. కచుడంగీకరించి రాక్షస గురువువద్దకు పోయి, తాను బృహస్పతికొడుకు నని చెప్పి అతని వద్ద వేయి సంవత్సరములు బ్రహ్మచర్యము చేయుచు విద్య నేర్వ దలచినట్లు చెప్పెను. బృహస్పతియ ంటివానికొడుకు తనకు శిష్యు డగుటకన్న భాగ్యమేమని తలచెను. తన సత్ప్రవర్తనతో కచుడు గురువును నృత్య గీత వాద్యాదులతో గురుపుత్రి దేవయానిని సంతుష్టిపరచుచుండెను. యౌవనవతియైన దేవయానికి పువ్వులు పండ్లు తెచ్చి యిచ్చుచుండెను. దేవయానియు నా విధముగానే అతనిని వినోద పరచుచుండెను. ఈ విధముగా బ్రహ్మచర్య వ్రతములోనే కచుడు శుక్రునికడ ఐదునూర్ల సంవత్సరములు గడపెను.

ఇట్లున్నకచుని రాక్షసులు కనుగొని, బృహస్పతి పైనగల క్రోధముచేతను, మృతసంజీవనీ విద్యను రక్షించుకొనునాశచేతను, కచుడు గోవులను కాచుచు అడవిలో తిరుగుచుండగా నతనిని పట్టి చంపి, కుక్కలకు తోడేళ్లకు అతని మాంసమును పెట్టిరి. ఆనాడు గోవులు కచుడు లేకుండగా వచ్చుటను దేవయాని చూచి తండ్రికి చెప్పెను. తనిని చూడక నేను జీవించలేననెను. శుక్రుడు మృతసంజీవనీవిద్యచేత కచుని బ్రతికించి 'కచా! రమ్ము' అని పిలిచెను. వెంటనే యతడు జంతువుల కడుపులు చీల్చుకొని బ్రతికి వచ్చెను. దేవయాని యడుగగా జరిగినసంగతి చెప్పను. ఆచార్యులవారివిద్యా ప్రభావముచేత తిరిగి రాగలిగితి ననెను.

మరియొకనాడు కచుడుపువ్వులు తెచ్చుటకు అడవికి పోవగా అతనిని తిరిగి రాక్షసులు చంపి పొడిచేసి సముద్రజలములో కలిపిరి. అతడు ఆనాడుగూడ రాకుండుటనుచూచి దేవయానిచేత ప్రేరితుడై శుక్రుడు తిరిగి బ్రతికించెను. కచుడు వచ్చి జరిగిన సంగతి దేవయానికి చెప్పెను. మరియొకనాడిట్లే అడవిలో కచుని చంపి రాక్షసులు, అతని శరీరము కాల్చి, బూడిదను మద్యములో కలిపి శుక్రాచార్యులకే ఆమద్యమును త్రాపిరి. తిరిగి దేవయాని కచుడు రాకుండుటనుచూచి దుఃఖించి తండ్రిని ప్రార్థింపగా నతడు తనవిద్యచే కచుని బ్రతికించి రమ్మనిపిలిచెను. కచుడు శుక్రుని ఉదరమున నుండియే ఇట్లుబదులు చెప్పెను:— 'స్వామీ! నన్ను రాక్షసులు దహించి బూడిదను మద్యములో కలిపిమీకు త్రాపిరి. ఇప్పుడు మీదయచేత బ్రతికి మీయుదరములోనే యున్నాను. మీపొట్ట చీల్చక బయటికి రాజాలను. గురుహత్య చేయజాలను అని చెప్పెను. అపుడు శుక్రుడు దేవయానితో 'పుత్రీ! ఇప్పుడు సంకటము కలిగినది. నీకు నేను కావలెనా? లేక కచుడు కావలెనా? చెప్పుము.'' అని అడిగెను. అందుకు దేవయాని, 'ఉదరములోనున్న కచునికి మృతసంజీవనిని ఉపదేశింపుడు. అతడు మీయుదరముచీల్చి వచ్చి తిరిగి మిమ్ము బ్రతికించగలడు" అని చెప్పెను.

ఆ మాటకు శుక్రాచార్యులు అంగీకరించి, "కచా! నీవు మారు వేషముతో వచ్చిన యింద్రుడవు కాకున్నచో విద్యను గ్రహించగలవు. నీవు బయిటికి వచ్చి నాకు పుత్రుడవుగానే వ్యవహరించి నన్ను గురుభక్తితో పూజించుదువేని నీకీవిద్యను ఇచ్చుచున్నాను." అని సంజీవనీవిద్యను ఉదరస్థుడైన కచునకు శుక్రాచార్యులు ఉపదేశించెను. కచుడు శుక్రుని పొట్టచీల్చివచ్చి గురువును బ్రతికించె యిట్లనెను:— ''విద్యనేర్పినగురువు తల్లితండ్రులకన్న మిన్నయగును. గురువుకు ద్రోహము తలపెట్టువారికి ఇహలోకములో కీర్తి, పరత్ర పుణ్యలోకములు లభించవు."

అప్పుడు శుక్రుడు సురాపానదోషమువలన ఇట్టిసంకటము ప్రాప్తించిన దని కోపముచేత ''సురాపానము చేయుట బ్రహ్మహత్యతో సమానము, అది చేసినవాడు ఈ లోకములోను, పరలోకములోను గర్హితుడు కాగలడు." అని మద్యపానముచేయువారికి శాపమిచ్చి శుక్రుడు రాక్షసులను పిలిచి, 'కచుడు నా పుత్రునివంటివాడు. అతనిని మీరేమియు చేయలేరు. అతనికి మృతసంజీవనీవిద్య నేర్పినాను,'' అనిచెప్పెను. కచుడు గురువువద్ద వేయిసంవత్సరముల కాలము పూర్తిగా నివసించి స్వర్గమునకు పోవుటకు గురువాజ్ఞబడసి, స్వర్గమునకు పోవుచు దేవయాని యనుమతిని కోరెను.

అప్పుడు దేవయాని, "కచా! నీవిన్నాళ్లుగా బ్రహ్మచర్యములో విద్యార్థివిగా నుండినందున నేను కోరలేదు. ఇప్పుడు పూర్ణముగా విద్యను ముగించితివి. కనుక నన్ను శాస్త్రోక్తముగా పెండ్లియాడుము. నిన్ను నేను ప్రేమించి యున్నాను,'' అని కోరెను. అందుకు కచుడు, '' సోదరీ! నీవు గురుపుత్రివి. తనను తండ్రివలె పూజించవలెనని గురవు నాకు ఆజ్ఞ యిచ్చినాడు అతనియందు భక్తిగలవాడనై నిన్ను సోదరీప్రేమతో ఆదరించుచున్నాను, కనుక నిన్ను పెండ్లియాడను. అయోగ్యమగు పనిని చేయుమనచుంటివి నీవును నేనును శుక్రుని ఉదరమునుండియే వెడలితిమి. కనుక నీవు నాకు సోదరివి. నాకు అనుజ్ఞమిమ్ము ధర్మవిరోధముగా నన్ను స్మరించకుము. అప్రమత్తురాలవై గురువును సేవించుచుండుము,'' అని చెప్పెను. దానికి దేవయాని కోపించి, "నన్ను నిరాకరించితివి కనుక నీకు మృతసంజీవనీవిద్య ఉపయోగపడకుండు గాక'' అని శపించెను. ఆమాటకు కచుడు "నేను ధర్మ మార్గములో నుండగా కామవశురాలవై నన్ను అన్యాయముగా శపించితివి. కనుక అధర్మురాలవైన నిన్ను ఋషిపుత్రుడెవడుగూడ పెండ్లియాడకుండుగాక," యని ప్రతిశాపమిచ్చెను "నాకు విద్య ఫలించక పోయినను, ఈ విద్యను నేను ఇతరులకు నేర్పి వారి ద్వారా కార్యసిద్ధి పడసెదను, అని చెప్పి త్వరగా స్వర్గమునకు పోయెను. దేవతలందరు కచుని ప్రశంసించి యజ్ఞములలో అతనికి తమతో పాటు భాగమును కల్పించిరి. (సశేషము)

★ వేగు చుక్క ★

కన్నుదోయి కాదర్శముల్ కాంతి గొలుప
'ప్రగతిశీలి' చేరె హిమవన్నగము దరికి ;
ఱిమ్మ చీకటుల్ దశదిశల్ గ్రమ్ముకొనెను,
అలకనంద, మందాకిని చలికి వణకె.

పాడె నాతడు పులకించి ప్రగతి గీతి
వెడల దుందుభిధ్వానమ్ము పెదవి నుండి;
దెసలు మ్రోగి మార్మ్రోగి ప్రతిధ్వనింప
పోవు చుండెడి ఆదర్శజీవి యతడు.

పిడికిలి బావుటా చదల వెల్గుల బాటలు తీర్చిదిద్ద వే
నడచె గభీర భావుకుడు నవ్య యుగోదయ సృష్టికర్త తా
విడిచిన వాడి యూర్పు పృథివీపరవేదన కంతరార్థముల్
నుడువగ వెన్క చూడని కనుల్ ప్రవహింపగ వేడిబాష్పముల్

ఆ మహాభాగు దారిలో అడ్డు నిలిచి
నవ్యలావణ్యలహరి కన్యక యొకర్తు,
వంచి వలపింపఁ జూచుచు పలికె నపుడు
చిర్నగవు బుగ్గ సొట్టలన్ చిందులాడ.

"ఓ మహనీయ తాప్రియ మహోదయ! పావన సాహసక్రియా
భూమిక వీడి, తీపివలపుంగలలన్ గను చున్నవాడు వ
క్షోమృదుశయ్యపైన శిరసున్ వడి వ్రాలిచి విశ్రమింపు, నీ
మోమున తాండవించె నవమోహన ధార్మిక శాంత శౌర్యముల్"

వేడివేడినిట్టూరుపుల్ విడిచి విడిచి,
"ప్రగతి- ప్రగతియే సుమ్ము నావలపుగత్తె"
అనుచు పల్కి, కవోష్ణబాష్పాంబువృష్టి
తరలె, తలయెత్తి కాంక్షయదర్శనుండు.

ప్రకటపతాకరమ్యభుజభార విభాసురచారుమూర్తియై
చకచక సాగిపోయె యువసంయమి సింహకిశోరమై వడిన్;
సకల చరాచర ప్రకృతి శాంత తపస్సున మంత్రముగ్ధమై
నికట గుహాంతరమ్ములు ధ్వనింప పురోగతి ఋజ్జినాదముల్.

ముఖమున పాంథశేఖరుడు ముత్యము లొల్కెడి లేత నవ్వుతో
శిఖరము పైన నిల్చి, దరిసించెను దవ్వుల పట్టణమ్ములన్
సుఖమయ భోగ భాగ్యముల శోభిలుచున్న గృహ ప్రదీపికా
శిఖల వెలుంగు బింబములు చిమ్ము హిమాలయ పర్వతాగ్రముల్

కొండకొమ్ములపై నుండి కూలుచుండె
మంచుబండలు గంగలో మారు మ్రోగి;
పయనమై పోయెను ప్రగతి పథము బట్టి
పగులు వారని గుండెతో బాటసారి.

తలనెరిసిన యొక ముదుసలి
పలికె నతనితోడ సెలవివారగ నగుచున్,
"నిలు నిలు నిలు మానవ మా
త్రులు పోజాలని తెరవులు త్రొక్కగ నేలా ?

జలపాతమ్ములు మంచుకొండలును ఝుంఝూమారుతమ్ముల్ హిమ
ప్రలయాందోళనముల్ భయంకరతమోరౌద్ర స్ఫురన్మేఘ గ
ర్జలు శార్దూల మదేభ ఖడ్గమృగ సంచారమ్ములున్ దాటి పో
గలవా ? జీవ సమాధి తప్పదు పురః కాంతారతిన్ బోయినన్

శంఖము నూదుచున్ ప్రగతి సంహిత నోట జపించుచున్ దిశా
ప్రేంఖదుదార సాహస గభీరుడవై అవరోధ భావనా
శృంఖల లూడ్చి వేయుచు విజృంభణ సల్పుటయా ! శరీరమా
ద్యం ఖలు ధర్మ సాధన మటంచు వచింపరె పెద్ద లందరున్"

దరహాసమ్ముతో పల్కె ధన్యజీవి
"కర్జము పురోగమనము దిఙ్మాత్ర సరణి ;
కలదు గమ్యస్థలంబు ప్రకాశ రీతి;
ప్రగతి జగతిని మృతజీవి బ్రదుక వచ్చు"

కాంచనగంగాశిఖరి
ప్రాంచద్ధ్రువమునికులపతి ప్రత్యూషమునన్
సంచారము సల్పగ విని
పించె ప్రగతివేదదుందుభిధ్వానమ్ముల్,

అంధతమస్సులోఁ బడి ప్రయాణ మొనర్చి పురోగతిన్ భుజ
స్కంధమునందు మోయుచు ధ్వజమ్ము, ప్రఫుల్ల సహస్రపత్రసౌ
గంధిక నేత్రయుగ్మరుచి కన్పడె వేకువ, ధర్మశూరతా
సింధువు, కంఠదఘ్నముగ జీవసమాధిని చెంది మంచులో.

అతని యాత్మ, జ్యోతిర్వలయమ్ము చేరె,
నాటినుండి యుగయుగాల నేటివరకు
తొలియుషస్సుల నెఱసౌరు లొలుకు చుండు
వేగు చుక్కయై, వినువీధి, వెలుగు నతడు.

నందూరి రామకృష్ణమాచార్య

గృహారి

పిలకా గణపతి శాస్త్రి

ఆ సమయంలో ఆమె సిగలో తురుముకున్న దమనము, మరువము పార్థసారథికెంతో మైకం కలిగించాయి. చెక్కిళ్ళమీది లోలక్కులు కనుపాపలలో తళుక్కుమని మెరిశాయి. రవంత సడలిన జాకెట్టు లోలోపల చూపుకు కనపడింది. పార్థసారథి సరోజ నొక్కక్షణంలో గాఢంగా కౌగలించుకుని కళ్ళు రెండు గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. ఆ సిగ్గుతో చిమిజిపోయి, తటాలున తన ప్రయత్నం విరమించి దూరంగా నిలబడి చురచురచూసి తల వంచుకుంది. మరుక్షణంలోనే ఒకవేళ ఆ ప్రాంతంలో ఎక్కడయినా తల్లిగాని, చెల్లెలుగాని ఉన్నారేమో అని నాలుగువైపుల పరకాయించింది.

అంతలోనే పార్థసారథి చేసిన మరొక ప్రయత్నంతో ఆ గొలుసుకొక్కెం విడివడింది. వెనువెంటనే అది ఆమె చేతి కందీయబోయాడు. కాని సరోజ దానివైపయినా చూడలేదు! కనురెప్పల లోనవంచి, తిరిగి క్షణకాలం పార్థసారథివైపు చూసి, దురుసుగా లోపలికి వెళ్ళిపోయింది. తరవాత తల్లి, కూతురు ఒకేసారి హాలులోకి వచ్చారు. అప్పుడు కొనసాగిన సంభాషణలో సరోజముఖంలో సంకోచంకాని, కోపంకాని ప్రతిఫలించలేదని గ్రహించి పార్థసారథి ఒక నిట్టూరుపువిడిచిపెట్టాడు. ఆమరునాడు కూడా సరోజ అతనితో యథాప్రకారంగా ఎంతో చనువుగానే మాట్లాడింది. మరికొన్నాళ్ళకి అతనిదగ్గిర నాటకం పాటలుకూడా నేర్చుకోవడం మొదలుపెట్టింది. కాని ఆమె అంతరాంతరంలో అభిప్రాయమేమో పార్థసారథికి తిన్నగా బోధపడలేదు. ధోరణిని బట్టి తనమీద కొంత ఇష్టం లేకపోలేదని అనుకున్నాడు. కాని ఈ మధ్యన ఇంతటి పెద్దమార్పు రావడానికేమి కారణమో అతని కెంతగా తల బద్దలుకొట్టుకున్నా అవగాహన కాలేదు.

బాబు అంతలోనే తిరిగి హార్మోనియం మెట్లమీద తన చిన్న వేళ్ళు పోనిచ్చి, ఇష్టంవచ్చినట్లు అక్కడక్కడ నొక్కి అతని ఆలోచనల ప్రవాహానికంతరాయం కలిగించాడు. పార్థసారథి పాట ఆపి వాణ్ణి నెమ్మదిగా బుజ్జగించి పక్కనే ఇంకొక చిన్న కుర్చీమీద కూర్చోబెట్టాడు. కాని వాడి కాలు నిలువలేదు. కుర్చీ మీదనుంచి కిందికిదూకి చిట్టి అడుగులు వేసుకుంటూ తల్లి దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయాడు. పార్థసారథి హార్మోనియంమీద తిరిగి ఇంకొక పాట పలికించడం ప్రారంభించాడు.

అప్పటికి మధ్యాహ్నం మూడుజాముల పొద్దుతిరిగింది. తెరిచిఉన్న కిటికీలలోనించి నీరెండలోపల ప్రవేశించి ఆ గదిలో అక్కడక్కడ విస్తరించింది. వీధిలో సాగిపోతున్న వేరువేరు వాహనాల గమన కలకలం లీలగా అతని శ్రుతి కుహరాలలో ప్రతిధ్వనించింది. అదే సమయంలో అతనికి మేడ మెట్లమీద నించి ఎవ్వరో చర చరా పైకి నడచివస్తున్న సవ్వడి వినిపించింది. ఆ కొత్త నడక ధోరణిని బట్టి ఆ వచ్చేవ్యక్తి ఎవరాఅని అతని మనస్సులో రవంత జిజ్ఞాసరేకెత్తింది. ఒకవేళ భార్యగాని తనకోసం త్వరగా కాఫీ తీసుకువస్తున్నదేమో అనుకున్నాడు. కాని ఆమె కంతనురుసుగా నడచిరావడం అలవాటులేదు!

అదే సమయంలో సరోజ తటాలున లోపలికివచ్చి అతని పక్కనే ఉన్న పేము కుర్చీలో చతికిలపడింది. ఆమె ఆనాడా విధంగా తన ఇంటికి రాగలదని పార్థసారథి చూచాయగానయినా ఊహించలేదు. అందుచేత కనబడగానే తన కన్నులే నమ్మలేక పోయాడు! సరోజ వెనక్కి చేర్లబడి, కాలుమీద కాలు వేసుకుని ఠీవిగా కూర్చుని చిరునవ్వు రువ్వులతో రవంతసేపతని వైపు రెప్పపాటు లేకుండా చూసి కలకల నవ్వింది.

"ఎందుకలాగ విస్తుపోతున్నారు! నేనుగాని మీ ఇంటికి రావడం ఇష్టంలేదా?"

ఆ ప్రశ్నతో పార్థసారథి మరింతగా ఉక్కిరిబిక్కిరి అయ్యాడు! కాని అంతలోనే తమాయించుకున్నాడు.

"అదేమిటి సరోజా! అలాగ మాట్లాడుతున్నావు! ఎన్నడు రానిదానివి ఇప్పుడింత హఠాత్తుగా వచ్చావేమిటని అనుకుంటున్నాను! అంతే!"

జరిగిన కథ

పార్థసారథికి నాటకాల పిచ్చి. ఆ నాటకాల్లోపడి రాత్రి ఆలస్యంగా కూడా యింటికి వచ్చేవాడు. ఆవిషయమై భార్యాభర్తలమధ్య పొరపొచ్చాలు వస్తూండేవి. రాఘవనాట్యకళా మండలిద్వారా పార్థసారథి నాటకాలు వేస్తుంటాడు. ప్రస్తుతం కృష్ణతులాభారం రిహార్సలు జరుగుతున్నది. సరోజ అనే ఆమెకూడా అందులో ఒక పాత్రధారిణి. సరదాకు సరోజ పార్థసారథి వద్ద పాట నేర్చుకోనని రాఘవ అనే మరొకతని వద్ద నేర్చుకుంటానని అన్నది. సరోజవిద్యాభివృద్ధికై తానుచేసిన ప్రయత్నాలను, సరోజవాళ్ల ఆర్థికపరిస్థితులను పార్థసారథి జ్ఞాపకం చేసుకుంటాడు.

'హఠాత్తుగా రావడమేమిటి? నేనన్నమాట అప్పుడే మరిచిపోయారా!'

'ఏమాట!'

పార్థసారథి ముఖంమీద బొమముడి విరిగింది. 'చెల్లాయి పుట్టినరోజని పిలవడానికి వస్తున్నానని చెప్పానుగా! ఇంతలోనే మతి మరుపా!'

'మరిచిపోలేదు గాని, అంతలోనే మళ్లీ రానన్నావుగా!'

'ఉత్తది! ఊరికే వేళాకోళానికన్నాను. అంతే! ఊరందరిని పిలుస్తున్నప్పుడు మీ ఇంట్లో పిలవకపోతే బాగుంటుందా?'

అప్పటికి పార్థసారథి బాగా తేరుకుని ఆమెతో పిచ్చాపాటీ మాట్లాడడం మొదలుపెట్టాడు. మరికొంతసేపటికి విజయలక్ష్మి మేడమెట్లెక్కి పైకివస్తూ, ఆ గది కల్లంత దూరంలో నిలబడి ఒక రొకరి పక్కన కూర్చుని ఎంతో కులాసాగా మాట్లాడు కొంటున్న వారిద్దరిని చూసి నిలువునా నిర్ఘాంతపడింది!

సరోజ ఆనాడు చాలా చక్కగా ముస్తాబయింది. లేత ఊదారంగు చీరమీద నెమలిరంగు పూల అల్లికాల నీలిజాకెట్టు తొడుక్కున్నది. మెడలో ముప్పేట బంగారు గొలుసుతో, నాలుగయిదు వంకీల బంగారు గాజుల జతలతో, చెక్కిళ్లమీద తళతళ లాడుతున్న దుద్దులతో, లోలక్కులతో, చిన్న బేసరి మెరుపుతో, సిగలో అర్ధచంద్రాకారంగా అలంకరించుకొన్న చేమంతిపూలతో పెళపెళలాడిపోతున్నది! ఎక్కడ ఏమాత్రం ఎరమరక లేకుండా ఎంతో చలాకీగా కులాసాగా భర్తతో మాట్లాడుతున్న సరోజవైపు చూడగానే విజయలక్ష్మి కొక్కమారుగా పట్టరాని అసహ్యం వేసింది! ఇంతకు మునుపు ఏదో నాటకంలోనేగాని, వేరే ప్రత్యేకంగా ఆమె నెన్నడు చూడలేదు!

అటువంటి మనిషి ఎంతటి పరిచయం ఉంటే మాత్రం, పరాయి మగవాడి పక్కన భుజము భుజము రాసుకుంటూ వేళా కోళా లాడుతూ కూర్చుంటుందా? తన ఇంటికివచ్చి, మరి తన వైపయినా చూడకుండా చరచరా మేడమీదికి వెళ్ళిపోతుందా? ఇంతటి అధికారం దీనికెవరిచ్చారు! కొంచెమన్నా, సిగ్గూ, శరము ఉండక్కరలేదూ?......అయినా మన బంగారం మంచిది కానప్పుడు ఒకరినన పని ఏమిఉంది? ఒళ్ళంతా కళ్లుచేసుకుని ఎలాగ చూస్తున్నారో ఆయన......విజయలక్ష్మి మనస్సులో క్షణక్షణానికి అక్కస్సు హెచ్చు పెరిగిపోయింది! మరి ఉండబట్ట లేక కొంచెం తొందరగానే వారిద్దరు కూర్చున్న గదిలోకి వెళ్ళి నిలబడింది.

అలాగ అకస్మాత్తుగా గదిలోపలికి వచ్చిన భార్యవైఖరి కనిపెట్టి పార్థసారథి కొంచెం కంగారుపడ్డాడు. కాని క్షణంలో తమాయించుకున్నాడు. బాగా నవ్వు ముఖంపెట్టి భార్యవైపుచూసి సరోజనుద్దేశించి 'మా ఆవిడ విజయలక్ష్మి! ఈవిడ మా మండలి నటీమణి సరోజ' అని ఒకరొకరికి పరిచయం కలిగించాడు. ఆపైన కుర్చీలో ఠీవిగా చేర్లపడిన సరోజ కొంచెం తిన్నగాకూర్చుని 'నమస్కారమండీ!' అని అంటీఅంటనట్టొక వంకరదణ్ణంపెట్టింది. దానికి విజయలక్ష్మి మారుపలకలేదు సరిగదా తిరిగి నమస్కారమయినా చెయ్యలేదు. రెండు మూడు క్షణాలదాకా సరోజవైపలాగే రెప్పవాల్చకుండా చూసింది. ఆ ధోరణితో పార్థసారథి బాగా ఇరుకులోపడ్డా పైకిమాత్రం ఆ భావం రవంతయినా వ్యక్తం కానీయలేదు.

'అన్నట్టు మాటల్లోపడి అడగడమే మరచిపోయాను, విజయా! సరోజకి కొంచెం కాఫీ తీసుకురా!'

ఎంతో ఆప్యాయంగా బతిమాలుకుంటున్నట్టు భార్యకేసి చూశాడు. కాని సరోజ వెనువెంటనే అక్కరలేదని నివారించింది.

'వద్దండీ! ఇపుడిప్పుడే పుచ్చుకుని వచ్చాను!'

'పుచ్చుకుంటేమాత్రం! మళ్ళీ మా ఇంట్లో కొంచెం పుచ్చుకోకూడదా?'

తిరిగి బలవంతపెట్టాడు పార్థసారథి. వెంటనే విజయలక్ష్మి గిరుక్కున వెనక్కి తిరిగి అక్కడినించి వెళ్లిపోయింది. పార్థసారథి ఆ దురుసుతనం పసికట్టి తిరిగి ఆమె అక్కడికి వస్తుందో రాదో అని రవంతసేపు మథనపడ్డాడు. కాని మరి నాలుగయిదు నిమిషాలలోగానే విజయలక్ష్మి వెండి కాఫీ కప్పు అమర్చిన పింగాణీ పళ్ళెంతో తిరిగివచ్చి అది అక్కడఉన్న బల్లమీద పెట్టింది.

పార్థసారథి దానిలోనించి ఒక కప్పు అందిపుచ్చుకుని ఉట్టిపడుతున్న అభిమానంతో సరోజ చేతి కందియబోయాడు. ఆమె మొట్టమొదట అక్కరలేదని కొంచం బెట్టుసరిచేసింది కాని తరవాత తీసుకుంది. విజయలక్ష్మి ఇంకా అలాగే నిలబడి ఉన్నదన్న సంగతి గమనించి పార్థసారథి 'అదేమిటి అలాగ నిలబడిపోయావు! కూర్చో!' అని ఆమె సరసనే ఉన్నకుర్చీ నిర్దేశించాడు మృదువుగా. కాని ఆమె కూర్చోలేదు. ఆ మాట విని విననట్టు

రవంత పెదముఖం పెట్టుకుని అలాగే నిలబడింది. సరోజకా పరిస్థితి ఎంతో ఇబ్బంది గలిగించింది. నెమ్మదిగా ఒయ్యారంగా కుర్చీలోనించి లేచి, హాండ్ బాగ్‌లోనించి వెండికుంకుమబరణి పైకి తీసి విజయలక్ష్మి నుదుట బొట్టుపెట్టింది.

'నిన్ననేవచ్చి పిలుద్దామని అనుకున్నాను. అక్కగారూ! కాని బొత్తిగా వీలుపడలేదు! ఏమి అనుకోకండి! ఈ వేళ మా చెల్లాయి పుట్టినరోజు. పేరంటానికి రండి!'

కాని దానికేవిధంగాను విజయలక్ష్మి ప్రతి సమాధానం చెప్పలేదు. కొంచం తలవంచుకుని భర్తకేసి చూసింది.

'ఏం? అలాగున్నారేం? ఒంట్లోగాని బాగాలేదా?' సరోజ విజయలక్ష్మి నుద్దేశించి పార్థసారథివైపు తిరిగి అడిగింది.

'నా ఒంట్లో బాగానే ఉంది! కాని మా పసిపిల్లకీవేళ కొంచం జ్వరంగా ఉంది. ఈసారికి రాలేను! ఏమి అనుకోకండి!'

విజయలక్ష్మి మూతి, ముక్కు ముడుచుకుని ముభావంగా సమాధానం చెప్పింది.

'ఏమండీ! అంత ఎక్కువగా ఉందా? ఎప్పుడు చెప్పారు కాదేం?'

సరోజ పార్థసారథి నుద్దేశించి అడిగింది.

'అబ్బే! అంత ఎక్కువగాలేదు! ఏదో కొంచెం పులకరంగా ఉంది! అంతే! ఎలాగో అలాగ వీలు చేసుకుని వస్తుందిలే! నేను ఇంటిదగ్గిరే ఉంటానుగా! పసిదానిసంగతి నేను చూసుకుంటానులే!'

సర్దిచెప్పాడు పార్థసారథి.

'మా ఇంట్లో పేరంటంఅంటే ఎంతోసేపు పట్టదులెండి! వాయినం తీసుకున్నవెంటనే వెళ్ళిపోదురుగాని! తప్పకుండారండి!'

సరోజ విజయలక్ష్మిని తిరిగి ఎంతోఆప్యాయంగా పిలిచింది.

'పసిపిల్లకి ఆయనదగ్గర బొత్తిగాఅలవాటులేదు! నేనొక్కక్షణం కనబడకపోతే అది విలవిల్లాడిపోతుంది.'

విజయలక్ష్మి ముభావంలో రవంతయినా మార్పు స్ఫురించలేదు.

'పోనీ పిల్లనెత్తుకుని ఆయనకూడా మీ వెంట పేరంటానికి వస్తారులెండి! ఏమండీ! మీరుకూడా రండీ!'

సరోజ ఉప్పొంగుతున్న ఆత్మీయతతో కొంటెగా కన్నుగీటి చిరునవ్వు చిలకరించింది.

'అవును సుమా! మంచి ఆలోచనే! మరి నన్నుకూడా బొట్టుపెట్టి పిలవలేదేం?'

కిలకిలనవ్వుతూప్రశ్నించాడు పార్థసారథి. కాని ఆఖరిమాట వినీవినగానే విజయలక్ష్మి ముఖం ముడుచుకుంది. సరోజ వెనువెంటనే అది ఒకకంట కనిపెట్టింది.

'మరి నేను వెళ్ళాలి! ఇంకా పిలుపులు పూర్తికాలేదు అక్కగారూ! వస్తానుమరి తప్పకుండా రండేం!'

వారిద్దరిదగ్గర సెలవుతీసుకుని ఆమె తొందర తొందరగా మేడ మెట్లుదిగి వీధిలోకి వెళ్ళిపోయింది. ఒకటిరెండు నిమిషాలపాటు పార్థసారథి కిటికీలోనించి త్వరగా సాగిపోతున్న సరోజ ముఖం పరిశీలించాడు. భార్యకేసితిరిగి కొంచెం చిరాకుపడి అడిగాడు

'అదేమిటి విజయా! మళ్ళీ బొట్టయినా పెట్టకుండా అలాగ పంపించివేశావు!'

అసలే అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోతున్న విజయలక్ష్మి ఆ ప్రశ్నతో కస్సుమని బుసకొట్టింది.

'మరేం భయంలేదు! ఆవిడ మాత్రం నా మర్యాద ఏమి నిలబెట్టింది?'

పార్థసారథి బాగా ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

'మధ్యన నీ మర్యాదకేమి లోపంజరిగింది?'

'నేను కిందఉండగా మరి నామాటయినా తలపెట్టకుండా ఉడుములా మేడమీదికి రావడం బాగుందా?'

అతనికది సబబయిన ప్రశ్నేఅని స్ఫురించకపోలేదు! అయినా నీళ్ళు నములుతూ నెమ్మదిగా సమర్థించాడు.

'నిజమే! ముందుగా నీదగ్గరికి రావలసిందే! మొట్టమొదట నీకోసమే వెతికిఉంటుంది. కనబడక పోయేసరికి మేడమీద ఉన్నావేమో అని తిన్నగా ఇక్కడికివచ్చి ఉంటుంది.—'

ఆ విధంగా వెనకవేసుకుని రావడంతో విజయలక్ష్మికి సరోజమీద మరింతగా ఉక్రోషం పెరిగింది.

'అయితే పైకివచ్చిన పెద్దమనిషి నేనెక్కడ ఉన్నానని అడగక్కరలేదూ? తగుదునమ్మా అని బుజము, బుజము రాసుకుంటూ ఎకసక్కాలాడుతూ కూర్చుంటుందా? మనిషికి కాస్త మంచిచెడ్డ తెలియక్కర్లేదూ?'

విజయలక్ష్మి గొంతులో గద్గదిక పొడకట్టింది. పార్థసారథికికఏమనడానికి పాలుపోలేదు. మనస్సులో చిరాకు బయలుదేరినా లేని చిరునవ్వు తెచ్చిపెట్టుకుని సర్ది చెప్పాడు.

'సరి! సరి! ఇదా అసలుసంగతి! విజయా! నేనొక మాట చెబుతాను గాని మరోలా అనుకోక జాగ్రత్తగా విను. సరోజ బాగా చదువుకుంది. ఆపైన నాటకాల్లో వేషాలు వేస్తూండడం మూలాన్ని ఎరమరికలేకుండా నలుగురితోను చాలా చనువుగా మాట్లాడడం అలవాటయింది. అదేగాక ఎప్పుడు నవ్వుతూ పేలుతూంటుంది. అందుచేతే నాతో అలాగ వేళాకోళంగా మాట్లాడింది. నీకిది అలవాటులేక ఎంతో ఎబ్బెట్టుగా ఉన్నట్టు కనబడింది అనవసరంగా లేని పోని అనుమానాలు పెంచుకుని బాధపడకు!'

'అవును! నేను అంత చదువుకోని దాన్ని కనకనే మీ కింతగా అలుసైపోయాను! ఇందుకనే మా అమ్మ మొట్ట మొదటి నించి చదువు చెప్పించమని మా నాన్నగారి చెవిలో ఇల్లు కట్టు కొని పోరింది. అయినా ఆయన బొత్తిగా వినిపించుకోలేదు.! ఇప్పుడిక ఏమనుకుంటేమాత్రం లాభమేమిటి'.

ఆమె గొంతులో గద్గదిక మరింత బరువుగా తొణికిస లాడింది. ఇక ఇక్కడ నిలబడలేక ధుమ ధుమ లాడుతూ గిరుక్కున వెనక్కి తిరిగింది.

'ఆగు! ఆగు! ఎందుకలాగ వెళ్ళిపోతావు! వెళ్ళిపోకు! అనవసరంగా ఎందుకలాగ బాధపడతావు? ఇంతకి ఏమి జరిగిందనీ?'

వెళ్ళిపోతున్న విజయలక్ష్మి మళ్ళీ వెనక్కి తిరిగి కొంచం తలవంచుకుని నిలబడింది. ఆమె చెక్కిళ్ళమీద వేడి వేడి కన్నీటి బిందువులు రెండు నెమ్మదిగా దిగజారుతున్నాయి. పార్థసారథి క్షణకాలం భార్యముఖం జాగ్రత్తగా పరిశీలించాడు.

'ఇంతకీ సాయంత్రం పేరంటానికి వెడుతున్నావా?'

'లేదు!'

'ఏం?'

'నాకు బొత్తిగా వెళ్లాలని అనిపించడంలేదు.'

పార్థసారథి తిరిగి బుజ్జగించడం ప్రారంభించాడు.

'ఇదిగో చూడు! ఎంతో మర్యాదగా ఇంటికివచ్చి పిలిచింది. వెళ్ళకపోతే చాలా నొచ్చుకుంటుంది. నా మాటవిని పోనీ ఈ ఒక్కసారివెళ్ళు! ఏం వెడతావా?'

'వెళ్ళను గాక వెళ్ళను!'

విజయలక్ష్మి మరుక్షణంలోనే దురుసుగా అక్కడినించి వెళ్ళిపోయింది.

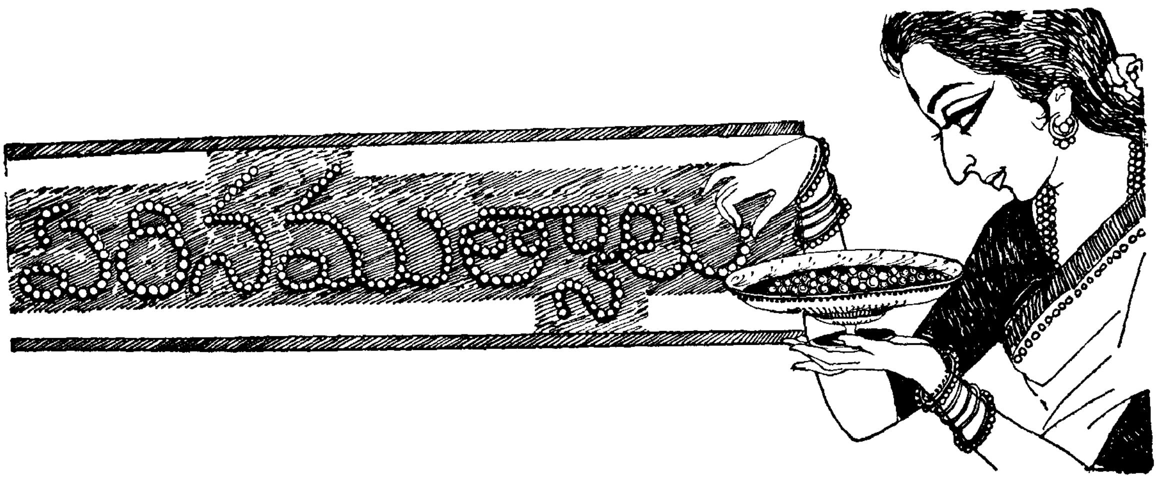
(సశేషం)

విజయయాత్ర

ప్రణవశ్రీ

సకలసంపత్పాత్రసరసస్యక్షేత్ర
సౌవర్ణకులగోత్రసహితధాత్రి,
దివ్యర్షికవిభక్తధీరసంయమిసూక్త
భవ్యజీవనయుక్తనవ్యశక్తి,
నిఖిలధర్మాయత్తనిత్యకర్మావృత్త
సత్యవ్రతోదాత్తసౌమ్యవృత్తి,
శౌర్యప్రబుద్ధదీక్షాశిక్షణసమృద్ధ
శుద్ధపౌరుషవృద్ధసూక్ష్మబుద్ధి

యుగయుగమ్ములనుండి యెంతో శ్రమించి.
కడిమి గడియించికొన్న విఖ్యాతజాతి,
తరతరమ్ములదాస్యబంధములఁ ద్రెంచి
సర్వతంత్రస్వతంత్రతాసత్పథానఁ
బుణ్యగతి శాంతిసీమకుఁ బోవుజాతి,
వీరభారతజాతి—నెవ్వేళ నెవ్వ
రెయ్యెడలనైన నిఁక నడగింపలేరు!
చెలఁగి యదగించి, బెదరించి నిలువఁబోరు!
'కా'—దని యెదిర్చినట్టియే ఖలవిరోధి
తతికయిన శృంగ భంగము తప్పఁబోదు!!!
అప్రతి హతముగా సాగుయాత్ర, తీర్థ
యాత్ర, రథయాత్ర—యిది—యెవ్వరాపఁగలరు???

సాయంకాల వర్ణనము:—

శ్లో॥ కాలః కిరాతః స్ఫుటపద్మకస్య వధం వ్యధాత్ యస్య దినద్విపస్య
తస్యైవ సంధ్యా రుధిరాస్రధారా తారాశ్చ కుంభస్థితమౌక్తికాని —శ్రీహర్ష మహాకవి

కాల మనెడు కిరాతుడు, విచ్చిన కమలము అనెడు స్పష్టమైనముఖబిందువులుగల పగలనెడు గజమును చంపెను. ఆయేనుగు యొక్క నెత్తుటి ధారయే సంధ్యగాను, దాని కుంభస్థలమునందలి ముత్యములే నక్షత్రములుగాను, సాయంకాలమునందు ప్రకాశించుచున్నవి.

శరద్వర్ణనము:—

శ్లో॥ వనాని తోయాని చ నేత్రకల్పైః పుష్పైః సరోజైశ్చ నిలీనభృంగైః ।
పరస్పరాం విస్మయవంతి లక్ష్మీం ఆలోకయాంచక్రురివాదరేణ ॥ —భట్టి మహాకవి

తుమ్మెదలు (కనుగ్రుడ్లు) దాగి యుండి నేత్రములతో సమానములుగా నున్న పుష్పములచేత వనములు, కమలములచేత జలములు ఆశ్చర్యముతోను ప్రేమతోను ఒండొంటిశోభను చూచినవాయనునట్లు శరత్తులో అడవులు, స్వచ్ఛమైనజలములు కానవచ్చుచున్నవి.

ఉ॥ శారదరాత్రులుజ్జ్వలలసత్తరతారకహారపంక్తులన్
జారుతరంబు లయ్యె వికసన్నవకైరవగంధబంధురో
దారసమీరసౌరభము(దాల్చి సుధాంశువికీర్యమాణ క
ర్పూరపరాగపాండురుచిపూరములన్ బరిపూరితంబులై. —నన్నయభట్టారకుడు.

శరదాత్రులు నక్షత్రములనెడిముత్యాలహారములు ధరించి, కలువపూవులసువాసనలను వహించి, స్వచ్ఛమగువెన్నెలచేత నిండినవై యెంతయో మనోహరములుగ నుండెను.

మ॥ మును వర్షోదకధారలన్ ముదముతో మూర్ధాభిషేకంబు గై
కొని, శుభ్రాభ్రకిరీటశోభియయి, సంశుభ్యన్మరాళావళుల్
ఘనవాలవ్యజనంబులై మెఱయఁగా, గాంతేందుబింబాత ప
త్రనిరూఢిన్ శరదంబరంబమరె నుద్యద్రాజచిహ్నాంబులన్. —ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

శరత్కాలాకాశము, తొలుత వర్షధారలచేత పట్టాభిషేకమును పొంది యిప్పుడు తెల్లని మేఘకిరీటమును ధరించి హంసలనెడు చామరములు వీచుచుండగా చంద్రుడనెడు తెల్లని గొడుగు పట్టగా రాజచిహ్నములతో నొప్పెను.

వాలితో రాముడు:-

సీ॥ మృగయుండు మృగముల నొగిఁ బొంచి వెసఁ జంపుఁ,
గానకుండఁగఁ జంపుఁ, గదిసి జంపు,
విముఖంబు లైయుండ లే చంపు, మఱి సమ్ము
ఖంబున నుండఁగఁ గడఁగి చంపు,
వల బోను లాదిగాఁ బలుయంత్రములఁ జంపు,
వడి మీఱ శునకాలి విడిచి చంపు,
మఱియొక్కమృగముతో మలసి పోరఁగఁ జంపు,
దీమంబునకుఁ జేర్చి తెగువఁ జంపు,

తే. గీ॥ నెన్నిభంగుల నయిన మాంసేచ్ఛ మృగము
నరులు చంపుదు రిల ధాన దురిత మొంగ
రఖిల ధర్మార్థకోవిదు లైన రాజ
వరులు మృగయాభిరతులైనవారు కారె ? —హుళక్కి భాస్కరుడు.

లంకాదహనము:-

సీ॥ సొరిది మద్యము గ్రోలి చొక్కెడివారును, బలునిద్రచేఁ దొట్రుపడెడువారు
లలనాగ్రభుజ తాలంబితవస్త్రులు, గార్ముకముద్గరఖడ్గధరులు
భామలఁ గూడి తల్పముల నిద్రితులును, బుత్రదారలఁ దేరఁ బోవువారుఁ,
బొగ సుట్టుముట్టినఁ బోలేనివారును, గరమును జిమ్మటఁ గదియువారుఁ,

తే. గీ॥ జేరఁగా రానిసెగ దాకి చిక్కువారుఁ, బొదలు మిడుగుర్లు తాఁకునఁ బొగులువారు
నైనదైత్యులు పదివేవు రగ్నియందుఁ బండుటాకుల కైవడి భస్మమైరి. —అయ్యల భటు.

భార్య:-

కం॥ సతి గుణవతి యగునేనియుఁ బతి కది రత్నంబు ప్రాణబంధువ యమృతం,
బతివయ దుర్గుణి యగునేఁ బతి కెడపనిచిచ్చు; కాలుపక యది కాల్చున్. -రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు.

సూర్యాస్తమయము:-

కం॥ తరుణుండగుశీతలకరు మరఁగి వియల్లక్ష్మి తన్ను మాని ముదుకఁడున్
ఖరకరుఁడును నని ద్రొబ్బినకరణిన్ రవి పశ్చిమాద్రికడఁ గ్రుంకె నృపా. —చిమ్మపూడి అమరేశ్వరుడు.

కం॥ ఘనభుజగ శతఫణావృతతనుఁడై బాలుఁడు పయోధితరగలమీఁదన్
బెనుపాఁపసెజ్జఁ బవడించినవెన్నునిపాటి యగుచుఁ జెన్నెసలారెన్. —ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

తండ్రిచేత సముద్రములో పడవేయబడిన ప్రహ్లాదుడు, అనేకసర్పములపడగలు చుట్టుకొనగా, సముద్రతరంగములపైన, శేషశయనముమీద పవళించిన విష్ణువువలె ప్రకాశించెను.

తే. గీ॥ ద్రౌపదీరూప మనునురిఁదగిలి తనదుహృదయ మనుమృగ మత్తఱి నుదిలకొనుచుఁ
గాముఁ డనుబల్లిదపు వేటకానిబారిఁ బడుట కెంతయు నాసింహబలుఁడు దలరి. —తిక్కన సోమయాజి.

ప్రాతఃకాలము:-

తే. గీ॥ ఖండితాగండములఁ దమకాంతి నుంచినట్లు దీపంబు పాండిమంబందికొనియెఁ
దలిరుఁబోఁడులకన్నులఁ దమదుతేమ దాచినట్టులఁ జంద్రకాంతంబు లెండె. —ఆంధ్ర బిల్హణ

తెల్లవారగా దీపములు వెలవెలబారును. చంద్రకాంతమణులు ఇంకిపోవును. దానిని కవి ఉత్ప్రేక్షించుచున్నాడు. ఖండితయను శృంగారనాయిక రాత్రియంతయు ప్రియవిరహముచే బాధపడెను. ఆమె చెక్కిళ్లు తెల్లబారెను. ఆమె ఏడ్చుచుండెను. దీపములు తెల్లవార తమతెల్లనికాంతిని ఖండితలచెక్కిళ్లపైన ఉంచెనాయనునట్లును చంద్రకాంతమణులు తమనీటిని ఆమెకన్నులలో నుంచెనా యనునట్లును ఉత్ప్రేక్షింపబడినది.

★

అందరికీ సేవింగ్సు పథకాలు!

వీరిని చూడండి, మీకే తెలుస్తుంది

శ్రీ రియాజ్ అహమద్‌కు

జీవితంలో ఎట్లా నడుచుకోవాలో బాగా తెలుసు. దుబారా ఖర్చును తగ్గించి పొదుపు చేస్తే కలిగే లాభాలు ఈయన తెలుసుకొన్నాడు. ప్రతి నెలా రూ 100/-ల విలువగల జాతీయ పొదుపు సర్టిఫికేటు కొంటాడు. పదేండ్ల తరువాత ఈయనకు **నెలకి** క్రమం తప్పకుండా రూ 180/-ల ఆదాయం వస్తుంది.

శ్రీమతి టి. యస్. సుందరమ్మను

చూడండి. పొదుపరితనం నేర్చుకున్న ఇల్లాలు. ప్రతినెలా క్యుములేటివ్ టైం డిపాజిటు లెక్కలో రూ 10/-లు వేస్తూవుంది. 15 ఏండ్ల తరువాత ఈమెకు రూ 2,800/-లు వస్తాయి. తన కూతురు వివాహ కాలం నాటికి ఈ డబ్బు ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది.

చిరంజీవి తపన్ ఘోష్‌ను

చూడండి. ఈ అబ్బాయికి పోస్టు ఆఫీసు సేవింగ్సు బ్యాంకులో తన పేరిట ఖాతా తెరవాలని చాల కుతూహలంవుంది. జేబు ఖర్చు డబ్బులోనుంచి కొంత మిగుల్చుకొని దాన్ని తన పేరులో సేవింగ్సు బ్యాంకు లెక్కలో జమకడుతూ వుంటాడు. చిన్నతనంలోనే పొదుపు చేసే అలవాటు నేర్చుకొన్నాడు.

ఈ ముగ్గురూ తమ అవసరాలకు తగ్గట్లుగా పొదుపు చేసుకొంటున్నారు

జాతీయ పొదుపు పథకాలు [illegible] అందుబాటులో వుంటాయి. వీటిని గురించి, ఇతర పొదుపు పథకాలను గురించి మీ పోస్టు ఆఫీసులో అడిగి తెలుసుకోండి.

జాతీయ పొదుపు ఉద్యమ సంస్థ

DA 66/339

భాగ్యచక్రం

ఆరెకపూడి కౌసల్యాదేవి

అభ్యంగన స్నానానంతరం మేడ వరండాలో తిరుగాడుతూ తల ఆరబెట్టుకుంటూన్న జయశ్రీకి దూరాన నడచి వస్తూన్న శ్రీనగేష్ కన్పించగానే మనస్సు ఆనందంతో లాస్యం చేసింది.

'వస్తాడని తెనకు తెల్సు! అందుకేగా ఇంతందంగా అలంకరించుకున్నది!' ఒక్కసారి తనవైపు తానే గర్వంగా చూచుకొని, మేడ దిగి అతడికెదురేగింది. 'ఎందుకే నీకంత ఆనందం' తన మనస్సును తానే ప్రశ్నించుకుంటూ అతడికి ప్రకాశంగా స్వాగత వచనాలు పలికింది.

"ఏంచేస్తున్నారు మామయ్య?"

బొత్తిగా తనవైపు చూడకుండా ఎటో చూస్తూ ప్రశ్నిస్తూన్న శ్రీనగేష్ ధోరణి ఏమి నచ్చలేదు జయశ్రీకి. 'ఇంతటి అందం అతడి నాకర్షించలేకపోయిందా?' అనే ఆశ్చర్యం, ఆ వెనువెనే అవమాన భావంకూడ కలిగాయి ఆమె మనస్సులో.

"నాన్న మేడమీద ఉన్నారు, కూర్చో." అంది తీయని స్వరంతో. తన స్వరంలో తనకే ఎన్నడులేని వయ్యారాలూ, అందాలూ తోచాయి.

మౌనంగా ఒక కుర్చీలో ఆశీనుడైన శ్రీనగేష్ దృష్టి మాత్రం యింకా ఎక్కడో వెలుపరి చెట్టూ చేమల పైననే నిగిడ్చి ఉన్నది.

"మీ పొలం పనులన్ని అయి పోయినాయా?" అడిగింది జయశ్రీ.

నవ్వాడు శ్రీనగేష్. "ఈ పల్లెకు వచ్చాక నీకూ ఇక్కడి భాష అలవడుతున్న దనుకుంటాను?" ఆ మాటలలో అతడి దృష్టి ఆమెపైకి తిరిగింది. కాని ఆమె ఆశించినట్లుగా అతడి ముఖ వళికలో ఏమాత్రం మార్పు కలుగలేదు.

తానూ నవ్వింది జయశ్రీ. "అవును, పనికి యేమో అనుకున్నాను కానీ ఆత్మీయులైన సహృదయులైన వ్యక్తులతో పల్లెవాసమైనా ఆనందదాయకమే అన్పిస్తున్నది బావా!" అన్నది అతడి నేత్రాలలో భావాలను పరిశీలిస్తూ.

గతుక్కుమన్నాడు శ్రీనగేష్. కాని ఆమె భాషణను పొడిగించనీయకుండా, "నడు, మామయ్యను చూస్తాం" అంటూ లేచాడు.

ఇంకా యేమేమో మాట్లాడాలనుకున్న జయశ్రీ నిరుత్సాహపడిపోయింది.

పొలాల సౌందర్యాలను తిలకిస్తూన్న శ్రీపతి కుమార్తెనూ, శ్రీనగేష్‌నూ గమనించి చూపులు త్రిప్పాడు.

జరిగిన కథ

వైద్య విద్యా పట్టభద్రుడయిన శ్రీనగేష్ సేవాతత్పరత అతని మామ శ్రీపతికి నచ్చదు. శ్రీపతి కుమారుడు శ్రీహరి వివాహం, సమయానికి కట్నం అందని కారణంగా ఆగిపోతుంది. తిరిగి వస్తూండగా కారు ప్రమాదంలో చిక్కుకొని శ్రీపతి గారికి మతిస్థిమితం తప్పుతుంది. శ్రీనగేష్ గ్రామంలో పెటిన ఆసుపత్రి–భాగ్యచక్రం చాలా అభివృద్ధి చెందుతుంది. దానిని చూచేందుకు శ్రీలక్ష్మి రాగా ఆమెకు తన ఆసుపత్రి పెట్టుటకు దారి తీసిన సంఘటనలను శ్రీనగేష్ తెలియజేస్తాడు. శ్రీలక్ష్మి తిరిగి వెళ్ళిపోతుంది. ఆ తరువాత శ్రీపతి యింటికి వెళ్తాడు శ్రీనగేష్. శ్రీపతిని, జయశ్రీని తనయింటికి ఆహ్వానిస్తాడు. శ్రీపతి, జయశ్రీ యిద్దరు "భాగ్యచక్రం" ను తిలకించి, నగేష్ ఇంటిలో గౌరవ మర్యాదలపొంది తిరిగి ఇంటికి వెళ్తారు.

"నమస్కారమండి. కులాసా నా?" ప్రశ్నించాడు శ్రీనగేష్.

"నాకులాసా కేమొచ్చిందోయ్? ఎందుకసలు నువ్వు మాటిమాటికి వచ్చి యిలా ప్రశ్నించడం?"

– ఉగ్రతకు కలవర పడ్డ శ్రీనగేష్ వెంటనే సమాధానమివ్వలేక పోయాడు.

జయశ్రీ కల్పించుకున్నది. "నేనే రమ్మన్నాను నాన్నా, మనకిక్కడ పరిచితులూ, బంధువులూ ఎవరున్నారు గనుక?"

ఒక్క నిమిషం యోచించాడు శ్రీపతి. "అవునూ, అసలింతకూ మనమిక్కడికి ఎందుకు వచ్చినట్టూ?"

జయశ్రీ భయంభయంగా శ్రీనగేష్ వైపు చూసింది.

అతడు 'భయంలే' దని భరోసా యిస్తూన్నట్టు తల పంకించాడు.

"నిజంగా మీరెందు కిక్కడికి వచ్చారో మీకు తెలియదాండీ?" సూటిగా శ్రీపతిని చూస్తూ ప్రశ్నించాడు శ్రీనగేష్.

కొద్దిసేపు ఆలోచించాడు శ్రీపతి. "తెలిసి చావడం లేదు" అన్నాడు తల విదిలిస్తూ. "ఏమైతే అయ్యింది. ఢిల్లీ పోతాను. వాళ్లను స్వయంగా నేను జుత్తు పట్టుకు లాక్కొస్తాను. అమ్మాయ్! ప్రయాణంకా త్వరగా."

"అయితే మీరు కార్లూ, రైళ్లూ ఎక్కి అంత దూరం ప్రయాణం చేయగలరా? భయంలేదా?" విదానంగా అడిగాడు శ్రీనగేష్.

"అయ్యో బాబోయ్!" భయంతో అటూ యిటూ చూచాడు శ్రీపతి. కాళ్లు హఠాత్తుగా కుర్చీపైకి లాక్కుని ముడిచిపెట్టుకు కూర్చున్నాడు, దీన స్వరంతో, బ్రతిమాలుతూన్న ధోరణిలో అన్నాడు. "చూడబ్బాయ్, కొంచెం ఈ ముసలాడిపై కనికరించు. ఖర్చులన్నీ నేనిస్తాను. ఢిల్లీ వెళ్ళి మా అబ్బాయిల్ని, వాళ్లమ్మనూ తీసుకురాగలవా?"

"ఓ, అలాగే. అయితే......... మీ అబ్బాయిలు అక్కడ వున్నారని మీకు రూఢిగా తెలుసా?"

"ఏం, ఉండకేం?" కసిరాడు శ్రీపతి.

"ఉన్నవారైతే మరి, ఇన్ని ఉత్తరాలకు జాడా జవాబూ లేకుండా ఉండిపోతారంటారా?"

"ఆ!" నిర్ఘాంత పోయాడు శ్రీపతి. జయశ్రీ కలవర పడింది రానున్న గాలిదుమారాన్ని ఊహించుకుని.

"ఏమిటలా అనడంలో నీ ఉద్దేశ్యం?" నిలువునా గజగజ వణికిపోతూ రౌద్రాకారంతో లేచి నిల్చున్నాడు శ్రీపతి." నాకుమారులు లేరంటావా? ఉన్నారు! బతికే వున్నారు! వున్నారు! ఉన్నారు! ఉన్నారు,............."

అంతకంతకు అతడి కంఠస్వరం తారస్థాయినందుకొంటున్నది. పిడికిళ్ళతో బల్లను గ్రుద్ది మరీ నొక్కి నొక్కి చెప్తున్నాడు. "నాపిల్లలు చనిపోయారని అన్నావో—పీక నొక్కుతాను; అడ్డంగా నరుకుతాను." శ్రీపతి నేత్రాలు అగ్నిగోళాలవలె వున్నాయి.

శ్రీనగేష్ నిట్టూర్పును బలవంతంగా అణచి పెట్టుకుంటూన్నట్టు కన్పించాడు.

"మామూలు ధోరణి వచ్చేస్తోంది బావా!" అన్నది జయశ్రీ కలవరపాటుతో లేచి నిల్చుని.

"భయపడకు" అని మఱదలిని వారిస్తూ, "ఏమిటి రావుగారూ, అలా రెచ్చిపోతారు నేనేమన్నాననీ? మీ అబ్బాయిలు చనిపోయారని నేననలేదే?" అన్నాడు శ్రీనగేష్.

"మరి? ఏమన్నావోయ్ నువ్వు?" తీవ్రంగా ప్రశ్నించాడు శ్రీపతి.

"ఉత్తరాలకు జవాబు రావడంలేదూ; ఢిల్లీలో కాక మరెక్కడైనా ఉన్నారేమో? ఉద్యోగాలు 'ట్రాన్స్‌ఫర్' అయ్యాయేమో?" అంటున్నాను.

చల్లారిపోయాడు శ్రీపతి, "అదీ పాయింటే సుమా! నాకింత వఱకూ తట్టనే లేదు!" అంతలోనే ఆ వేడి రౌద్రమంతా ఏమైపోయిందో నీళ్ళుగారిపోతూ, ఆలోచనాపూర్వకంగా అన్నాడు.

జయా నగేష్‌లూ తేలికగా గాలి పీల్చుకున్నారు.

"మరైతే ఏంచేద్దాం? వాళ్ళెక్కడున్నారో ఎట్లా తెలుస్తుంది?" 'తెలియకేమండీ? నేను ఆరాలు తీస్తానుగా?' అన్నాడు శ్రీనగేష్, "నాయనా, మంచివాడవు. నాకీ ఒక్క సహాయమూ చేసిపెట్టు. ఇందాక అనాలోచితంగా నానా మాటలూ అనేశాను. మనస్సున ఉంచుకోకు."

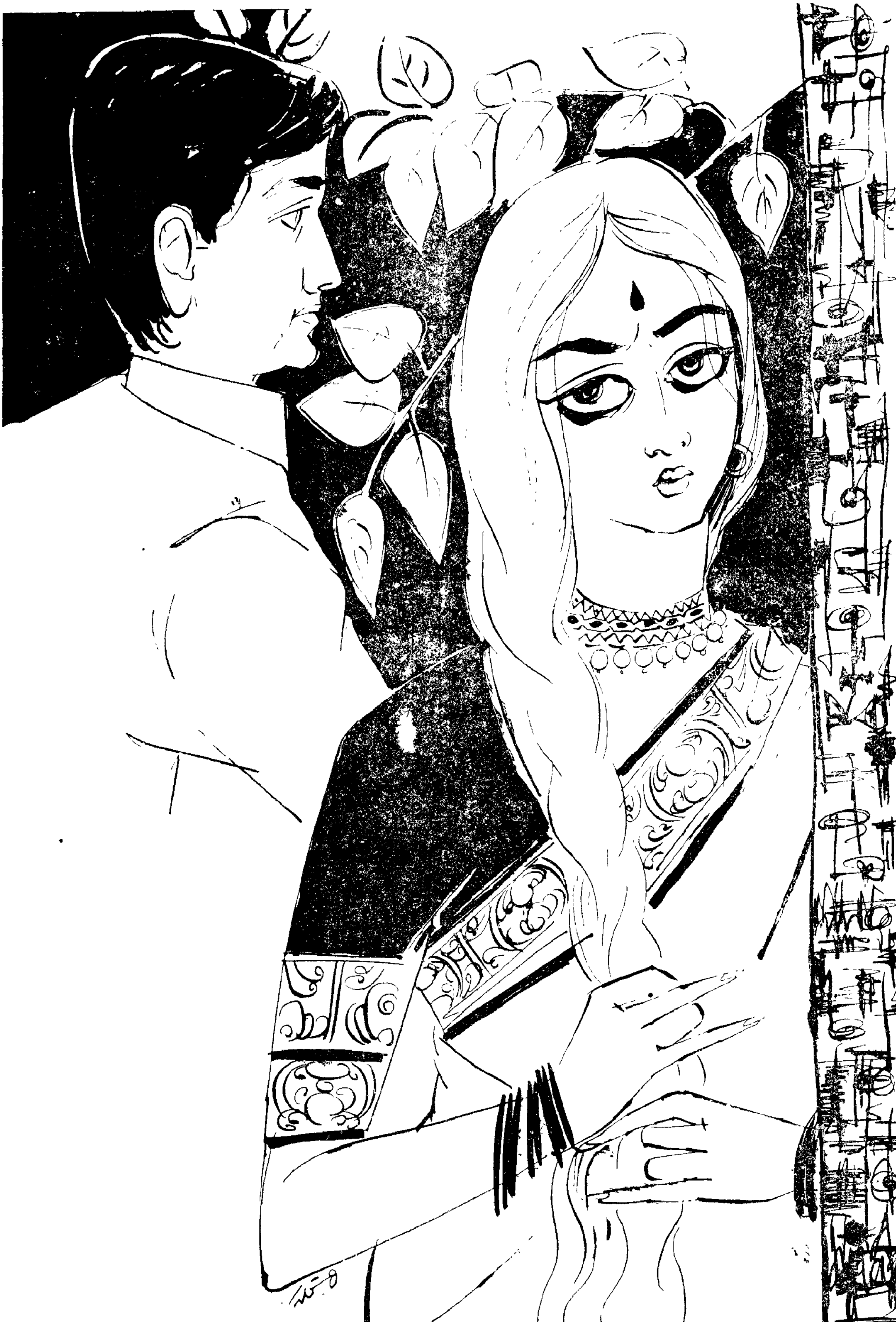
"ఫర్వాలేదండి. మరి నేను వెళ్తాను. సాయంత్రం కాస్త అలా మీ కారు రారాదూ? ఆరోజున మాయింటికి వచ్చారంతే. మళ్లీ ఎక్కడకూ రాలేదు మీరు."

"ఆ' 'ఆ' అలాగే వస్తానులే. బాబు, కాస్త శ్రద్ధచేసి త్వరగా ఆరాలు తీద్దూ మావాళ్ళ కోసం. నీకు పుణ్యం వుండ గలదు!"

"అట్లాగేనండి. మరి సెలవు."

మేడ దిగేవఱకూ ఎట్లాగో ఓర్చుకున్న జయశ్రీ ఇక క్రింది రాగానే పట్టలేక అసహనంతో అడిగేసింది. "ఏమిటోయ్? ఎంతకాలం ఈ తాత్సారం? అసలు తగ్గేదుందా, లేదంటావా?,

అదంతా ఏదో తన తప్పిదం లాగా మాట్లాడుతూన్న ఆమె తీరుకు లోలోన ఆశ్చర్యపోయినా, పైకి ప్రశాంత

వదనంతో, సరళస్వరంతో జవాబు చెప్పాడు శ్రీనగేష్; "అలా తొందర పడకు జయా, మార్పు తేగలనని నేను నీకు హామీ యిస్తున్నాను. కాని కాల పరిమితిని నిర్ణయించలేను."

"ఏమో బాబు ఈ ఏకాంత వాసమూ, నిస్తబ్ధ పల్లె జీవనమూ నాకు మతి పోగొడ్తున్నాయి." నిష్ఠురత శబ్దిస్తున్న స్వరంతో, నిర్లక్ష్యంగా ఎటో చూస్తూ మాట్లాడ్తున్న ఆమె తీరు తెన్నులకు విస్తుపోయాడు. ఏ నిర్వచనానికి ఆమె స్వభావాన్ని అన్వయ పఱచుకోవాలో అర్థంకాక ఆశ్చర్యంతో తిలకిస్తూ నిల్చుని పోయాడు. మతిహీనుడైన తండ్రిమాటలకు ఆమె మాటలకు భేదం ఉన్నట్లేతోచలేదు.

"వాళ్ళు వచ్చారనే ఏడవనా నాకీ బందిఖానా బ్రతుకు ప్రాప్తించినదనే ఏడవనా ? కాస్త పట్టణం పోయి వద్దామన్నా సానుకూలం లేదు, మార్గంలేదు!"

కొద్ది క్షణాలు పరీక్షగా చూచిన నగేష్, వాతావరణం మార్చాలనే అభిప్రాయంతో, నాకు కొద్దిగా కాఫీ యివ్వగలవా జయా ?' అనడగాడు. "ఓ కూర్చో, తెస్తాను." లోపలికి వెళ్ళి తిరిగి వచ్చిన జయశ్రీ వదనంలో అప్రసన్నత కొంత తగ్గినట్లే అన్పించింది శ్రీనగేష్‌కు.

"కూర్చో, నువ్వూతీసుకో." అన్నాడు ఆమె తెచ్చిన కప్పులో కాఫీ కొంత సాసరులో పోసి యిస్తూ.

జయ సంతోషంగా అందుకుంది, అతడి సౌమ్యధోరణికి మనస్సు ఆహ్లాదపడినట్లై.

కాఫీ 'సిప్' చేస్తూ మెల్లగా అన్నాడు; "చూడు, నువ్వు ధరించిన దుస్తులు ... . " అర్థోక్తిలోనే ఆపేశాడు.

అతడి దృష్టి తన అలంకరణపైకి మళ్ళినందుకు జయశ్రీ అంతరంగంలో ఆనందతరంగ మాలికలు లాస్యమాడాయి. ఒక్కసారి తన చీరను చూచుకొని, చూడలేక చూడలేక సిగ్గుతో అతడి కేసచూచింది.

అతడదేమీ గమనించనట్లు తన ధోరణిలో చెప్తూ పోయాడు: "నిన్న నేను లేత రంగులు వాడమని చెప్పాను మానసికంగా అస్థిరంగా ఉన్న వారికి, కన్ను చెదరగొట్టే ఈ ముదురువర్ణాలు మనస్సుకు అనిర్వచనీయమైన చీకాకును కలిగిస్తాయి."

జయశ్రీ మౌనాన్నీ, చిత్ర విచిత్ర ముఖభంగిమలనూ పరకు జేయక శ్రీనగేష్ లేచాడు. "నేను చెప్పినట్లుగా నువ్వు పాటిస్తే త్వరలోనే ఫలితం కన్పించి నామనస్సుకు ఆందోళన తగ్గుతుంది! నాశ్రమా ఫలిస్తుంది." అన్నాడు మెల్లగా అడుగులు వేస్తూ.

"పాటించాలనే నాకూవుంటుంది. కానీ ... . " ఆమె మాట సగంలోనే ఆగిపోవడంతో నడక ఆపు జేసి వెనుదిరిగి చూచాడతడు.

జయశ్రీ అధోవదనయై కాలి బొటన వ్రేలితో నేల రాస్తూ నిలబడింది.

"కానీ? ఏమిటి నీ అభ్యంతరం?" జిజ్ఞాసా పూర్వకంగానే ప్రశ్నించాడు.

"పట్నం పోవడమంటే నాకు మాటలా?"
"లేవన్నమాట? క్రొత్తగా కొనుక్కోవాలా?"
"ఉఁ. అంత ప్రయోజకులైన నౌఖర్లు నాకెవరూలేరు."

కొద్ది నిముషాలు ఆలోచించాడు శ్రీనగేష్. "మరి ఏం చేదాం? మా మంగమ్మను తోడు తీసుకుని వెళ్ళి తెచ్చుకుంటావా నా కారు యిస్తాను."

".... ... ..."

"ఏం మాట్లాడవ్?"

"ఏదో చేయవచ్చునులే." ఉదాసీనంగా అనేసింది జయశ్రీ.

ఆమె తిరిగి ఏమైనా మాట్లాడ గలదనుకొన్న అతడి అంచనా తప్పుగానే మారిపోయింది. తలంటి పోసుకున్న పొడుగాటి జుట్టును పాయలు పాయలుగా విభజించి, ఒయ్యారంగా కొనగోళ్ళతో చిక్కులు విడదీసుకుంటూ అక్కడ మరొక వ్యక్తి అస్థిత్వమే గుర్తించనిదానిలా నిలచిపోయింది.

"సరే. నేను వెళ్తున్నాను. మళ్ళి రేపు వస్తాను." అంటూ వెళ్ళిపోయాడు. ప్రత్యుత్తర మీయకుండా, వెళ్ళిపోతూన్న అతడిని పరీక్షగా తిలకిస్తూ, రకరకాల భావాలు పోటీ పడ్తూండగా, ప్రతిమలా నిలబడి పోయింది జయశ్రీ.

'వెధవ పనిమనిషి మంగమ్మతో నేను ప్రయాణం చేస్తానా? ఏం తానన్నిసార్లు పట్నంవెళ్తాడే! తన వెంట రమ్మనకూడదూ? 'అనుకొని ఒక విధమైన రోషంతో చీకాకెత్తిపోయింది ఆమె మనస్సు.

సాయంవేళ, ప్రకృతి అతి మనోహరంగా వున్నది. ఎటు చూచినా పూలబాలలు నేత్రపర్వం కావించుతూన్నాయి. ఎటు వినబోయినా పక్షుల కలకలగానాలు వీనులవిందుగా విన్పిస్తున్నాయి. ఆ సౌందర్యాన్ని వీక్షిస్తూ మందమందంగా అడుగులు వేస్తూన్నారు శ్రీనగేష్ శ్రీకాంత్‌లు.

"అందాలకు పుట్టిల్లులా వున్నదండీ మీ పల్లె! ఇదివరలో నేను చూచిన ఏపల్లెటూరూ యిలాలేదు," అన్నాడు శ్రీకాంత్ హఠాత్తుగా, ఎటో చూస్తూ.

ఆ విసురేమిటో అర్థంకాని శ్రీనగేష్, తానూ అతడి చూపుల ననుసరిస్తూ దృష్టి త్రిప్పాడు. పచ్చనిచేలతో, పంట పొలాలతో కళకళలాడుతూన్న ప్రకృతి కన్యతో పోటీ పడ్తూన్నట్లుగా ఆకుపచ్చరంగుసిల్కు దుస్తులలో మెరసిపోతూ, వయ్యారంగా అటేనడచి వస్తూన్నది జయశ్రీ—ప్రక్కనే నడుస్తూన్న తండ్రితో ఏమేమోచెప్పి కలకల నవ్వుతూ.

"ఆహా! ఏం బ్యూటీ అండీ! పల్లెలోకూడా యింత ఫ్యాషనైన అందమైన, ఫార్వర్డ్‌గా వుండే అమ్మాయిలుంటా రన్నమాట!........."

శ్రీకాంత్ ధోరణికి శ్రీనగేష్ ఏమీ మాట్లాడలేదు. అతడి వాక్ప్రవాహం అలాసాగిపోతూనే వున్నది. అంతలో జయశ్రీ, శ్రీపతిలు వారిని సమీపించడం, శ్రీనగేష్‌ను జయశ్రీ "ఏం బావా ఈ రోజుయింత తీరిక చిక్కింది నీకు? హాస్పిటల్ నేం చేశావు?" అని నవ్వుతూ పలుకరించడమూ జరిగిపోయాయి.

శ్రీనగేష్ నవ్వుతూ మఱదలికి సమాధానం చెప్తూనే ఓరకంట శ్రీకాంత్ ముఖంలో రంగులు చూడబోయాడు. కాని, చాలాసిగ్గు చెందుతూన్నట్లుగా తలవంచేసుకుని నిల్చునివున్నాడు శ్రీకాంత్.

"వీరు శ్రీపతిగారనీ మాకుచాలా ముఖ్యులు, వారి అమ్మాయి జయశ్రీ. ఇతడు డాక్టర్ శ్రీకాంత్. నా హాస్పిటల్‌లో పని నా ఒక్కడికీ లొంగడంలేదు. అందువల్ల నాకు ఒక అసిస్టెంటును వేసుకొన్నాను." అంటూ పరిచయాలు చేశాడు శ్రీనగేష్ నమస్కార ప్రతినమస్కారాలనంతరం. తమకు గల భాంధవ్యాన్ని శ్రీపతి వినకుండా శ్రీకాంత్‌కు చెప్పాడు నగేష్.

"సారీ. నా ఇందాకటి మాటలకు ఏమీ అనుకోకండి." అన్నాడు శ్రీకాంత్. శ్రీనగేష్‌తో—తక్కిన యిద్దరికీ కొంత దూరంగా నడుస్తూ.

శ్రీనగేష్ గంభీరంగా అన్నాడు." నేనేమంత అనుకో లేదు కానీ, ఒక వ్యక్తిత్వమూ—హోదా అనేవి వచ్చాకకూడ కాలేజి విద్యార్థుల మాదిరిగా వుండేకంటే పెద్దమనిషి తరహాగా వుంటే బాగుంటుది.''

శ్రీకాంత్ గత్యంతరంలేక, కోపాన్ని లోలోన దిగమింగుకున్నాడు.

గ్రహించగలిన శ్రీనగేష్ ఆ సంభాషణను మరింత పొడిగించకుండా హఠాత్తుగా మార్చేశాడు. మేనమామ శ్రీపతి యొక్క ప్రస్తుత పరిస్థితి, అతడికి తాను చేస్తూన్న వైద్యమూ వివరించి, "నా అసిస్టెంటు గనుక మీకు అన్ని వివరంగా తెలియడం మంచిదని చెప్తున్నాను. నేను ఊళ్ళో లేని సమయాలవీ వుండవచ్చు. అటువంటి సమయాలలో బాధ్యత మీపై వుంటుంది.'' అని హెచ్చరికగా అన్నాడు.

ఉన్నట్లుండి శ్రీపతి ప్రశ్నించాడు. ఏమయ్యా డాక్టర్ ఇక్కడ నీకేమైనా పొలాలున్నా యేమీటి? '' ఏమాత్రం ?

శ్రీపతి అటువంటి వివేకమైన ప్రశ్నలు వేసిన ప్రతిసారీ శ్రీనగేష్ సంతోషంతో ఉప్పొంగిపోతాడు. "ఈ వూరు వచ్చిన క్రొత్తలో యిటువంటి విచక్షణ వుండేదిగాదు. నాన్న నిజంగా కోలుకుంటున్నారు. అన్నది జయశ్రీకూడా సంతోషంగా.

"రండి. ఇక్కడే వున్నాయి మాపొలాలు చూద్దురు గాని.'' అన్నారు శ్రీనగేష్, అందరూ కలిసి నడిచారు సరదాగా.

"చక్కగా వున్నాయి బావా మీపొలం. నువ్వోటపికగా చేయించుతావనుకుంటానుపనులు'' అన్నది జయశ్రీ చేల గట్లనిండానూ, మోటారు షెడ్డుదగ్గర అందంగా విరబూసి వున్న బంతీ చామంతీ కరవీరమన్మథ బాణాలను చూస్తూ.

యజమానిని చూచిన పాలేళ్ళందరు పని వదలి పరుగు పరుగున వచ్చారు, ఆజ్ఞలకోసంలేచి నిలబడ్డారు. ఒకళ్ళిద్దరు పోయిత్వరత్వరగా షెడ్డులోనుండి నాలుగైదు కుర్చీలు తెచ్చి వేశారు.

"చక్కగా పూశాయి ఎన్నిరకాల పూలు! అన్నది జయశ్రీ తిరిగి, ఒక పాలేరు ఆమెమాటలో మాటకలిపాడు'' అవన్ని అమ్మగారి పూజకోసమండి. అయ్యగారు శ్రద్ధగా పెంచుతారు పూజకుపనికివచ్చేపువ్వుల చెట్లన్నిటినీ.

''అత్తయ్య ఒక్కరేనా. పూజలు నువ్వు చేస్తావ బావా?'' చిలిపిగా ప్రశ్నించింది జయశ్రీ. ఎందుకో అతడిని హాస్యం చేయ సరదాపడిందామె మనస్సు!

అంతవఱకూ ఆమె సౌందర్యాన్ని కనులతో త్రాగేస్తూన్న శ్రీకాంత్, బాగాచెప్పారు' అని ఆమెను సమర్థించుతూ హర్షం ప్రకటిస్తూ బిగ్గఱగా నవ్వేశాడు.

శ్రీనగేష్‌కు లోలోన చికాకన్పించినా పైకి మాత్రం గాంభీర్యంతొణకనీయలేదు, జయశ్రీ అడిగిన తీరుకూడా అతడికి బాధకలిగించింది. ఆపూలపైననే దృష్టి కేంద్రీకరించి నిధానంగా జవాబిచ్చాడు'' అహంభావం, అవివేకతాలేని ప్రతి ఒక్కరూ, సృష్టిస్థితి లయకారకుడైన ఆ అతీత మూర్తి శ్రీ జగన్నాయకుని ఏదోవిధంగా మనసున తలచి-నిలిపి ఆరాధిస్తూనే వుంటారు. ఆ ఆరాధనా ధ్యానాలతీరు అనేకవిధాలు! పూజలే చేయనవసరంలేదు తపస్సమాధిలో మునిగిపోనక్కరలేదు.

''అయితే అమ్మగారొక్క రేనన్న మాట పూజలుచేయడం ఆ అమ్మగారి కోసమే ఈ అనుంగుపుత్రులు ఈ మొక్కలన్నీ శ్రద్ధగా పెంచుతున్నారా? '' శ్రీనగేష్ గాంభీర్యాన్ని అర్థం జేసుకోనట్లే మాట్లాడి, హాసహాస్యాలతో ఎగరగొట్టాలని చూచింది జయశ్రీ.

కాని ఆమెయుక్తి ఫలించలేదు. పూర్వపుగాంభీర్యంతోనే తొణకకుండా అన్నాడు శ్రీనగేష్! "తల్లి పూజాఫలమే తనయునికి శ్రీరామ రక్ష! అమ్మ అభీష్టనిర్వహణే అనుగు బిడ్డల కర్తవ్యం. అందులో క్రొత్తగా చర్చించ వలసినంత విశేషమూ, ఆశ్చర్యపడవలసినంత అసాధారణతా ఏమీలేవు.'' అంటూ ఆ సంభాషణను ఆపివేశాడు, "పోయి మీపనులు చూచుకోండిరా."

అన్నాడు పాలేళ్ళను అతిథులప్పుతిరిగి, "కూర్చోండి జయా. కూర్చోండి శ్రీకాంత్. మామయ్య ఏరీ? "అంటూనే ఆత్రతాందోళనలతో కొద్దిదూరంలోవున్న శ్రీపతిని పరుగున వెళ్ళి పట్టుకున్నాడు. అతడి వెనువెంటనే తక్కిన వారూ పరుగెట్టారు. మరుక్షణంలోనే అంతా శ్రీపతిచుట్టూ గుమిగూడి పోయారు.

ఱెప్ప వాల్చకుండా దృష్టిని ఎదుటికే కేంద్రీకరించి, భయం వేసినట్లు కనులు విశాలం జేసి. గ్రుడ్లు నిలబెట్టేసి, గజగజలాడిపోతున్న శ్రీపతిని బలంగా పట్టుకుని, అతడి దృష్టిని ఆకట్టుకున్న దృశ్యం దెసగాతానూ చూపులు త్రిప్పాడు శ్రీనగేష్. అందరూ అటుచూచినా ఎవ్వరికీ ఏమీ అర్థం కాలేదు.

రెండు నిమిషాలు తదేకంగా పరీక్షగా పరికించిన శ్రీనగేష్‌కు విషయం అర్థమైంది-పెద్ద శబ్దంతో ఊడ్పుచేలకు నీళ్లు తోడుతున్నది మోటారు. అది చూచిన శ్రీపతి అలా వికటించి పోయాడు!

"ఆ మోటారు ఆపేయండి రా." అని ఆజ్ఞాపించి ఆదృశ్యం పూర్తిగా చక్షుఃశ్రవణేంద్రియాలకు సోకనంతదూరం తీసుకెళ్ళి, ప్రశాంతంగా వున్న పనస చెట్టు క్రింద కూర్చుండ బెట్టాడు శ్రీనగేష్ శ్రీపతిని.

"మంచినీరు లభిస్తుందా యిక్కడ?" అనడిగింది జయశ్రీ ఒక జీతగాడిని.

"అయ్యో, దుయ్యో, మోటారు వుండగా నీటి కరువామ్మా?" అంటూ త్వర త్వరగా తెచ్చి యిచ్చాడతడు.

నాన్నా, యిటు చూడండి. ఆవేశ పడకండి." అంటూ అతడి ముఖానికి నీళ్లు వ్రాసి, త్రాగించ ప్రయత్నించింది జయశ్రీ; కాని ఆమెకు సాధ్యం కాలేదు.

ఆపనిని శ్రీనగేష్ చేశాడు, బలం ఉపయోగించి.

అంతవరకూ గజగజలాడ్తూ, విపరీతంగా మెలికలు తిరిగి పోవడమేకాని, నోటమాటరాని శ్రీపతి, మంచినీరు త్రాగాక తేరుకున్నట్టు కన్పించాడు. కాని ప్రలాపన ఆరంభమైంది.

అయ్యబాబోయ్! మోటారుకారు! రైలు!! విమానం! నా కొడుకులు! నా భార్య!..............." ఇక అవులేదు ఆ కేకలకు.

"ఇంటికి తీసుకుపోవాలి. బండి సిద్ధం చేయండిరా!" అరిచాడు శ్రీనగేష్. డాక్టర్ ఆజ్ఞ జారీ అయిన అయిదు నిమిషాలకే సవారీ బండి సిద్ధమైపోయింది.

అంతకంతకు తీవ్ర స్వరంతో అరుస్తూన్న శ్రీపతిని అందరూ బలవంతంగా బండి లోనికి జేరవేశారు. దారిపొడవునా ఊరేగింపును చూచినట్టు చూచారు అందరూ బండిదెస. కొందరు పిల్లమూక వెంటపడ్డారుకూడ! కాని బండివెనువెంటనే జయశ్రీతో కలసి నడుస్తూన్న శ్రీనగేష్ "పొండి ఎవ్వరూ రావద్దు." అని ఒక్కమాట అనగానే అందరూ పిల్లలూ పెద్దలూ కూడ నమ్రతతో వెళ్లిపోయారు. వారికి డాక్టర్ పైగల శ్రద్ధాభక్తులూ, గౌరవభావమూ చూచి జయశ్రీ లోలోన ఆశ్చర్యం చెందింది.

ఇల్లు జేరాకకూడ శ్రీపతి ధోరణి కట్టువడలేదు.

"బావా! ఆరోజున చేసినట్టు మార్ఫియా ఇవ్వ కూడదూ! అనడిగింది జయశ్రీ దీనంగా.

సానుభూతితో చూచాడు శ్రీనగేష్." ఆరోజున కేవలం పరీక్ష చేయడానికి చేశానుగాని, మత్తు ఇంజక్షన్ తరచుగా యివ్వకూడదు జయా భయపడకు. నేనిక్కడే వున్నానుగా? మామయ్యకేం ఫరవాలేదు ఆయనతీరు ఎలా మారుతుందో చూస్తాను."

జయశ్రీ మరి తర్కించలేదు. దిగులుగా ఒక కుర్చీలో కూలబడి తండ్రిని మౌనంగా తిలకించసాగింది.

"కారు! రైలు! నాపిల్లలు నాభార్య! బాబోయ్! దేవుడోయ్!" ఏడుస్తూ ఓపిక ఉన్నంతవరకూ కేకలు పెట్టి పెట్టి, కడకు అలసిపోయి సొమ్మసిల్లిపడి నిద్రపోయాడు శ్రీపతి.

బరువుగా నిట్టూర్పుతూ లేచాడు శ్రీనగేష్. ధారాపాతంగా వర్షిస్తున్న కనుల నొత్తుకుంటూ కూర్చున్న జయశ్రీని మందగమనంతో సమీపించాడు.

దుఃఖపడి ఏం లాభం జయా? అధైర్యం కూడదు, అని ఓదార్పు వాక్యాలు పలికాడు. "చూడు జాగ్రత్తగా విను నీకోపని చెప్తున్నాను. మాట్లాడ్తూ మెల్లగా వరండాలోనికి దారి తీశాడు.

"చెప్పు" జయశ్రీకూడా దుఃఖం మాని, లేచి, అతడినను సరించింది.

శ్రీనగేష్ డాబా గోడ నానుకుని నిలబడి, పొలలాపైపు దృష్టిసారించి తాను చెప్పదలచుకున్న విషయం ఎట్లా చెప్పాలో ఆలోచించుకుంటూండగా, జయశ్రీ మందస్వరంతో అన్నది! "అప్పుడప్పుడు పొలాలవైపువెళ్ళి ప్రకృతిని తిలకించడంలో నైనా కొంత ఆనందం కలుగు తుందనుకున్నాను. ఈ నాటితో ఆ ఆశకూడ సమసిపోయింది,"

నగేష్‌కూడా భారంగా అన్నాడు, "అవును. నేనూ అదేబాధ పడుతున్నాను. అందుకే నువ్వు ఒక పనిచెయ్యి. ఇంట్లోనే అంతా ఆయన కంటికి చల్లగా శాంతంగా కన్పించేట్టు అలంకరించాలి."

"అంటే?"

"ఏముంది? డోర్ కర్టెన్, పూలవాజ్‌లలోని పూలూ ప్రక్కల దుప్పట్లూ ధరించే దుస్తులూ-ఒకటేమిటి—అంతా

కంటికి చల్లగా, మనస్సుకు ఆహ్లాదంగా వుండే లేతరంగులో వుండాలి. సాధ్యమైనంత వరకూ ఏ గొడవా, ఆర్భాటం లేకుండా నిర్మలంగా ప్రశాంతంగా వుండాలి, వాతావరణం. ముఖ్యంగా ఒక 'మేల్ నర్స్' అవసరం మీ నాన్నగారికి. అన్నీ తెలిసిన ఆతడినీ, నమ్మకస్థుడినీ నేను ఏర్పాటు చేస్తాను. రేపు నేను వైజాగ్ వెళ్తాను. కాస్త నాకు తెలిసిన డాక్టర్లనీ, నర్సులను ఎంక్వైరీ చేసి ఎవరో ఒకర్ని కుదిర్చి తీసుకొస్తాను. అంగీకారమేనా?

"ఆఁ!" తల ఊపింది జయశ్రీ అంతలో ఏదో గుర్తుకు వచ్చినట్లు "ఉండు. ఇప్పుడే వస్తాను." అని లోనికి పరిగెత్తింది పది నిముషాలలో తిరిగి వచ్చిన జయశ్రీ నగేష్ చేతిలో మూడు వందనోట్లు వుంచింది.

"ఏమిటిది?" నగేష్ మందలింపుగా అన్నాడు. "నేను నీదగ్గర ఫీజు తీసుకుంటానా జయా? ఇంకెప్పుడూ యిలా చేయకు." అని తిరిగి డబ్బు ఆమె చేతికి యిచ్చివేయ జూచాడు. జయ అందుకోలేదు. తల వాల్చి మెల్లని స్వరాన అన్నది. "ఫీజుకాదు బావా. వైజాగ్ నుంచి నాకు అవసరమైన దుస్తులూ ... ... "

"ఎవరికి, నీకా? నేను తేవడమా?" అతి ఆశ్చర్యంగా ఉన్నది శ్రీనగేష్ ప్రశ్న.

"తప్పుగా ఎంచకు బావా. మరి నాకెవరున్నారు తెచ్చే వాళ్ళు?" హీన స్వరంతో, ప్రాథేయ పడుతున్న ధోరణిలో అన్నది జయశ్రీ.

"అయ్యో. అదికాదు జయా నేననేది. నొచ్చుకుంటూన్నట్టు అన్నాడు శ్రీనగేష్ "ఆడవారి దుస్తుల విషయాలు నాకేమి తెలియవు."

"మరెలాగ?"

"పోనీ ఒక రోజు నా కారులో వెళ్ళి తెచ్చుకోరాదూ? ప్రయాణపు ఏర్పాట్లు నేను చేస్తాను."

'తనతో రమ్మంటా' డని ఆశించిన జయశ్రీకి ఆశా భంగమే అయ్యింది. ఆమె అసంతృప్తి స్పష్టంగా వదనంలో దర్శన మిచ్చింది కాని, అందుకు కారణమేమిటో శ్రీనగేష్ ఊహించ లేకపోయాడు. ఆమె ఇచ్చిన డబ్బు ఆమెకే తిరిగి యిచ్చేసి. సెలవు తీసుకు వెళ్ళిపోయాడు.

మధ్యాహ్న భోజనానంతరం జయశ్రీని తమ యింటికి రమ్మని శ్రీదేవి బండి పంపించింది. విశ్రాంతిగా కూర్చున్న తండ్రి దగ్గరకు వెళ్ళి చెప్పింది జయ, తాను కాలక్షేపానికి డాక్టర్ గారి యింటికి వెళ్తూన్నట్టు.

"వద్దు." అన్నాడు, ఇరువైపులా తానే ఎత్తులు వేసి చదరంగం ఆడుకొంటూన్న శ్రీపతి.

"ఏం నాన్నా?"

తలెత్తాడు శ్రీపతి. "వాళ్ళెవరు. మన మెవరం? అసలు మనం ఎందుకిక్కడ ఉంటూన్నట్లు?"

నివ్వెర పోయి నిల్చుని చూడసాగింది జయశ్రీ,

తిరిగి అన్నాడు శ్రీపతి: అసలు అమ్మాయ్, మనం ఏ ఊళ్ళో వుండేవాళ్ళం యిదివరకు?" కనుబొమలు చిట్లించాడు జ్ఞప్తికి రానట్టు

'విశాఖపట్టణంలో నాన్నా '

"అయితే ...... మరి ఇక్కడెందుకొచ్చాం? అర్థం గానట్టు గుర్తురానట్లూ విసుగ్గా ముఖం చిట్లించాడు.

అప్పటికీ మౌనమే శరణ్యమైంది జయశ్రీకి

"నువ్వు అక్కడ చదువుకునేదానవుకదమ్మా అమ్మాయ్? హఠాత్తుగా స్ఫురించినట్లు అడిగాడు.

'అవును నాన్నా, మెడిసిన్ చదివేదాన్ని." తండ్రికి ఆ విషయం ఇప్పుడు హఠాత్తుగా జ్ఞాపకం వచ్చినందుకు కొంత ఆశ్చర్యపోతూ, కొంత సంతోషిస్తూ అన్నది.

"మరి, ఎందుకు మానేశావ్? పద వెళ్ళిపోదాం అక్కడికే ఇక్కడెందుకు?'

కొంచం తడబడుతూ, తూచి తూచి అన్నది జయశ్రీ. "ఎలా నాన్నా? మరి అక్కడ కార్లూ, రైళ్ళూ..."

"ఓ! అవునవును, వెధవ రొద, వద్దు, ఇక్కడేవుందాం."

"మరి నేను వెళ్ళిరానా?"

'ఊఁ. వెళ్ళు వెళ్ళు, త్వరగా వచ్చేయి."

"హమ్మయ్య!" మేడ దిగివచ్చి తేలికగా గాలి పీల్చుకున్నది జయశ్రీ బండి ఎక్కుతూ.

"రామ్మా. భోజనాలైనాయా?" హాలులో నేకూర్చుని ఎదురుచూస్తున్న శ్రీదేవి నిండుగా పలుకరించింది జయశ్రీనీ. చిరునవ్వుతో జయశ్రీ పోయి ఆమె ప్రక్కనే కూర్చున్నది.

"అత్తయ్యా చాలా తీరికగా వుంది. భోజనమైపోయిందా?"

"ఆఁ నా భోజనమైందమ్మా. అబ్బాయి ప్రొద్దున్న అనగా వెళ్ళాడు. ఇంకా రాలేదు. ఏమిటో వేళాపాళా తిండీ, నిద్రా ఏమీవుండవు. ఎప్పుడు రోగుల కష్ట సుఖాలే కాని, తన బాగోగులు తనకక్కర్లేదు." అంటూండగానే "ఏమిటమ్మోయ్? నా సంగతేనా?" అని నవ్వుతూ లోనికి ప్రవేశించాడు శ్రీనగేష్.

"వచ్చావా బాబూ? నీ మాటే చెప్తున్నాను. స్నానం కానిచ్చి భోజనానికి రా త్వరగా."

"నువ్వెంతసేపైంది వచ్చావు జయా? అనడుగుతూ వచ్చి దగ్గరలోనే ఓ కుర్చీలో కూర్చున్నాడు శ్రీనగేష్.

"ఇప్పుడే వచ్చాను కాని, కూర్చోకుబావా. బాగా ఎండెక్కింది. వెళ్ళి భోజనం చెయ్యి."

"అబ్బ, అను కుతోడు నువ్వొకత్తెవు తయారయ్యా వేమిటి? చేస్తానులే. నా భోజనానికేం తొందర?"

"ఇంకా వెళ్లగాలంటున్నావా? వేళ మించిపోలేదు? అలా అడిగే వాళ్ళులేకనేగా అంత నిర్లక్ష్యంగా తిరగగల్గుతున్నావు?" అన్నది శ్రీదేవి మందలింపుగా.

ఇక సంభాషణ శ్రుతిమించు తూన్నట్లు గ్రహించిన, నగేష్ త్వరత్వరగా లేచి స్నానానికి వెళ్ళిపోయాడు.

"కూర్చో జయా. నేను అబ్బాయికి అన్నం వడ్డించి వస్తాను" శ్రీదేవికూడా లేచి లోపలికి దారితీసింది.

"నన్నూ సాయం రమ్మంటావేమిటి?" నవ్వుతూ అన్నది జయశ్రీ.

"అంత అదృష్టమా తల్లీనాకు?"

శ్రీదేవి తన కలవాటైన ధోరణిలోనే అన్నప్పటికీ, అందలి అర్థానికి జయశ్రీ మది అనిర్వచనీయ ఆనంద మిళిత లజ్జా తరంగాలపై హాస్యంచేసి కొద్ది క్షణాలకాలం మాట్లాడలేకపోయింది.

భోజనానికి వచ్చికూర్చున్న నగేష్, "జయా! అక్కడే కూర్చున్నావేమిటి? రా, ఇలారా. ఇక్కడకు వచ్చికూర్చుని మాట్లాడు. మళ్ళీనాకు తీరికవుండదు. ఓ గంటలో ప్రయాణం వుంది."

"రా జయా. ఇలా కూర్చో." శ్రీదేవికూడా పిల్చింది, ఒక పీట వాలుస్తూ.

ఇక జయకు తప్పలేదు. పోయి నగేష్‌కు ఎదురుగా కూర్చుంది, పెదవులపైకి త్రోసుకువస్తున్న అనిర్వచనీయానందాతిరేక హాసాన్నీ, కనులలో కదులాడుతున్న కాంతిరేఖలనూ కప్పిపుచ్చ ప్రయత్నిస్తూ. అతడలా కూర్చుని భోజనం చేస్తూంటే ఎందుకో చూడటానికి చాలా ముచ్చటగా వుంది.

"మావయ్య ఏంచేస్తున్నారు?" అడిగాడు శ్రీనగేష్

"మళ్ళీ ఏం విశేషంలేదు, యథాపూర్వమే."

"ఉఁహూ."

"అన్నట్టు ఒక సంగతి!" హఠాత్తుగా గుర్తుకువచ్చినట్టు చెప్పింది జయశ్రీ.

"ఏమిటది?" శ్రీనగేష్ భోజనం ఆపి కుతూహలంగా ప్రశ్నించాడు.

"ఇక్కడి కొచ్చేముందు నాన్నగారికి చెప్పాను— 'ఇలా డాకరుగారింటినుంచి కబురువచ్చింది, వెళ్తున్నా' నని.

"అయితే?"

"ఎందుకు అక్కడికి? అసలు మనం యిక్కడికెందు కొచ్చాం?' అంటూ ప్రశ్నలు మొదలుపెట్టారు. 'వెనుక ఏ ఊళ్ళో ఉన్నాం?' అనికూడ అడిగారు."

"ఊఁహుఁ!" శ్రీనగేష్ వదనంలో సంతృప్తి స్పష్టంగా కన్పించింది.

"మరి నువ్వేమన్నావ్?"

"'వైజాగ్‌లోవుండే వాళ్ళ' మని బెదుర్తూనే చెప్పాను. 'అయితే అక్కడికేపోదాం, నడవ, మన్నారు."

"ఏమిటీ!" శ్రీదేవి ఆశ్చర్యం ప్రకటించింది.

"అవునత్తయ్యా. 'అక్కడ కార్లూ, రైళ్ళూవుంటాయి. మనం ఉండలే' మని అన్నాను నేను. వెంటనే అంగీకరించారు."

"అంతేనా? ఏమీ ఆర్భాటం చేయలేదా?" ప్రశ్నించాడు శ్రీనగేష్.

"లేదు. కానీ ఇది చాలా గొప్ప మార్పే. ఇంతకాలం అంటే ఈ యాక్సిడెంటు అయినతరువాత ఆయనకు నా చదువు సంధ్యల విషయమే పట్టలేదు. 'నీ చదువు ఏం జేశావు?' అనడిగారు."

"అచ్చా!" పసిబిడ్డ మాదిరిగా ఆనందం పైకే ప్రకటించేశాడు శ్రీనగేష్. "చూచావా మరి? ఈ ప్రశాంత జీవనంలో ఆయన జ్ఞాపకశక్తి కోలుకుంటూన్న దన్నమాట!"

"అవును!" అంగీకరించింది జయశ్రీ.

"అందుకే, కష్టనిష్ఠురాల కోర్చి మనంకూడా కొంత శ్రమపడ్డామా—ఫలితం దక్కుతుంది." అన్నాడు స్థిర విశ్వాసంతో శ్రీనగేష్.

"నేను చెప్పిన జాగ్రత్తలు నీవు తీసుకొంటే చాలా ప్రయోజనం కన్పించవచ్చు. మధ్య మధ్య అల్లరి పిల్లవై పోయి నువ్వు మారాం చేయకూడదు."

నవ్వేసింది జయశ్రీ. అప్పుడామెకు తన దుస్తుల విషయం గుర్తుకువచ్చింది. "మంగమ్మ ఏది బావా? ఆమెతో నన్ను పంపించుతా నన్నావుగా?" అని ప్రశ్నించింది.

"ఏమిటది?" శ్రీదేవి పృచ్ఛజేసింది.

శ్రీనగేష్ వివరించాడు.

"అయ్యో. నాకు తెలియదుకదా! పది రోజులు సెలవడిగి ఊరువెళ్ళింది."

"ఏలా మరి?" అనుకున్నారు అందరూకూడ.

నగేష్ భోజనానంతరం అందరూవచ్చి మళ్ళీ హాల్లో కూర్చున్నారు. (సశేషం)

పదేళ్ల ప్రగతి

సి. వి. హెచ్. రావు

మామూలుగావాడుకలోఉన్న మాటలలోనే చెప్పాలనుకుంటే దేశచరిత్రలోగానీ, రాష్ట్ర చరిత్రలోగానీ పదిసంవత్సరాల కాలం చాలా స్వల్పమైంది. అయితే రాష్ట్రావతరణ తర్వాత యీ పదేళ్లలో ఆంధ్రప్రదేశ్ అభ్యుదయపథంలో గణనీయమైన ప్రగతిని సాధించింది. అందువల్ల భవిష్యత్‌సంవత్సరాలలో త్వరితగతిని పురోభివృద్ధిని సాధించగలదన్న దృఢవిశ్వాసం కలిగిఉండవచ్చు. ప్రగతి పథానికిగల వివిధ అవకాశాలనుగూర్చి సందేహించాల్సిన పనిలేదు. పురోభివృద్ధికి అవసరమైన సాధన సంపత్తి మార్గాలు దృగ్గోచరమయ్యేదశకు యీ శతాబ్ది ఆఖరువరకు రాష్ట్రం చేరుకోగలిగింది.

1956 లో 3.6 కోట్లమంది ప్రజలతో ఆంధ్ర-తెలంగాణా ప్రాంతాలతో ఆంధ్రప్రదేశ్‌భాషారాష్ట్రం ఏర్పడినతర్వాత పది సంవత్సరాలలో యీ రెండు ప్రాంతాలలో భావసమైక్యతాశక్తులు తీవ్రంగాకృషిచేశాయి. ఈ రాష్ట్రంలో అధికసంఖ్యాకుల మాతృభాష తెలుగు. ఒకేభాష, సంప్రదాయం, సంస్కృతులు కలిగి వేర్వేరు రాజకీయ పరిపాలనల అధీనంలో గతకొన్ని శతాబ్దాలుగాఉన్న ఆంధ్ర, తెలంగాణాప్రజలు ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటుతో తిరిగి ఏకంకాగలిగినారు. సోదరపౌరులైన అల్ప సంఖ్యాకవర్గాల ప్రయోజనాలకు భంగంకలగని రీతిగా అంతర్గతంగా అణిగిఉన్న స్వభాషా రాష్ట్రాభిమానానికి విజయంగా యీ రాష్ట్రం ఏర్పడింది. ఆ వర్గాలవారు వివిధ భాషలు, వేర్వేరు సంస్కృతీ సంప్రదాయాలు కలవారుకావచ్చు. అయినా ఈ రెండువర్గాల ప్రజలను సమైక్యంచేసే అనేక అనుబంధాలు ఏర్పడినాయి.

ఈ పరిపాలన మార్పు ఫలితంగా ఇంతవరకు వేర్వేరు పరిపాలన, న్యాయ, ఇతరవ్యవస్థలలోఉన్న పద్ధతులలో అనేక మార్పులు, సర్దుబాట్లు జరగాల్సిఉన్నాయి. ఈ మార్పులవల్ల ప్రారంభంలో ఇరుప్రాంతాలలోని కొన్నివర్గాలలో ప్రత్యేకంగా ఉద్యోగుల వర్గాలలో కొన్ని ఇబ్బందులు ఏర్పడిఉండవచ్చు. అయితే సామ్రాజ్యవాదయంత్రాంగం స్థానంలో ప్రజాస్వామిక యంత్రాంగం రావడం హర్షదాయకమైన వాతావరణాన్ని సృష్టించింది. ఆంధ్ర, తెలంగాణా ప్రాంతాలలో వేరువేరుగాఉన్న సహకార సంస్థలు, అనేకచట్టాలు, నియమావళులను సమైక్యం చేసిన విధంగానే పరిపాలన, ఇతరవ్యవస్థలను సమైక్యంచేయడంలో గత పదిసంవత్సరాల కాలంలో ఫలప్రదమైన అభివృద్ధిని సాధించడం జరిగింది. ఈ కార్యక్రమాలతోపాటు పరస్పర గౌరవం, సంస్కృతుల పరిరక్షణ ప్రాతిపదికగా ప్రజలలో భావ సమైక్యతకు కూడప్రయత్నం జరిగింది. పరిపాలనా ఏకీకరణ ద్వారా లభించేప్రయోజనాలను గరిష్ఠస్థాయిలో వినియోగించుకోడానికి భావసమైక్యత అత్యంతావసరం. పరస్పర సమాధాన సర్దుబాట్లతోపాటు వివిధ వర్గాలలో మానసిక, సాంఘిక దృక్పథాలలో అంతకుముందుగల వ్యత్యాసాలు క్రమంగా మాసిపోయి ఏకతాభావన ఏర్పడాలి. దీని ఫలితంగా రాష్ట్రం ఎదుర్కొంటున్న ఆర్థిక, భాషా, పరిపాలనాది వివిధ సమస్యలను అందరూ సమైక్యభావంతో పరిష్కరింగగలుగుతారు. ఆవేశానికి పేరొందిన ఆంధ్రులు యిప్పుడు శాంతస్వభావులయ్యారు. భావసమైక్యతకు యిదికూడ ఒక హేతువేనని నేను అనుకుంటున్నాను. ప్రప్రథమ భాషా రాష్ట్రవాదులైన వారు సంకుచితభాషాభిమానానికి తావివ్వక వారి దృక్పథంలోను, ఆశయాలలోను విశాలభావం తావుచేసుకుంది.

రెండుపంచవర్షప్రణాళికలకాలంలో ఆర్థిక, విద్య, సాంఘిక, సాంస్కృతిక రంగాలలో పథకాలను రూపొందించి, అమలుజరపడంలో రాష్ట్రంలోఉన్న శాంతి భద్రతల పరిస్థితులు ఎంతో దోహదం కలిగించాయి. ప్రధానంగా వ్యవసాయిక రాష్ట్రం కావడంవల్లనూ రాష్ట్రఆదాయంలో ఎక్కువభాగం గ్రామీణ రంగంనుండే వస్తున్నందువల్లనూ ప్రణాళికలలో ఎక్కువ భాగాన్ని గ్రామీణ ప్రాంతాలకే కేటాయించడం జరుగుతున్నది. అభివృద్ధి ప్రణాళికలో వ్యవసాయం, సమాజాభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఇవ్వబడింది. ఇందులో రాష్ట్రంలో ప్రవహించేనదులపై ఏగువసీలేరు, తుంగభద్ర, మూసీమొదలైన చిన్నతరహా నదులనేగాక గోదావరి, కృష్ణవంటి పెద్దనదీ వనరులను నీటిపారుదలకు వినియోగించే పథకాలను అమలు జరపడం శ్లాఘనీయం.

తెలుగు-అధికారభాష

ప్రజలభాషలో చట్టాలను రూపొందించి, శాసనసభ పరిపాలనా కార్యక్రమాలను వారిభాషలోనే నిర్వహించే ప్రధాన ఉద్దేశంతో భాషారాష్ట్రాలను ముఖ్యంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది. ఆ ఉద్దేశానికి కార్యరూపం ఇవ్వడానికి ఆలస్యంగానేనైనా గత సంవత్సరం జూన్‌లో అధికారభాషా చట్టాన్నిచేశారు. రాష్ట్రంలో తెలుగును అధికారభాషగా యీ చట్టం నిర్దేశించింది. ఈ భాషను ఉపయోగించడానికి సాధ్యమైనంత త్వరగా తగిన చర్యలను తీసుకోవడానికి యీ చట్టంవీలు కలిగించింది. శాసనసభా కార్యక్రమాలలోను యితర అధికార ప్రయోజనాలకు ఇంగ్లీషుభాషను వాడడానికీ, ప్రభుత్వ ప్రత్యేక ఉత్తర్వుల ద్వారా నిర్దేశిత ప్రాంతాలలో ప్రత్యేక ప్రయోజనాలకు రాష్ట్రజనాభాలో ప్రధాన అల్పసంఖ్యాక వర్గాల మాతృభాషఅయిన ఉర్దూను, ఇతర అల్పసంఖ్యాక వర్గాలవారి మాతృభాషలను

ఉపయోగించడానికికూడ యీచట్టంద్వారా వీలుగలుగుతుంది. ఈ చట్టం అమలుచేయబడిన ఐదు సంవత్సరాల తర్వాత అది సాధించిన పురోభివృద్ధిని సమీక్షించడానికి అధికారభాషా కమీషన్ ఏర్పాటు చేయబడుతుంది.

ఇంతవరకు తెలుగులో ప్రచురించబడని వివిధ చట్టాలను, నియమావళులను అనువదింపజేయడం, అధికారపత్రాలు ఇతర ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలలో ఉపయోగించే పదజాలం, మొదలైన వాటికి సంబంధించిన పదకోశాలను ప్రచురించడం, తెలుగు భాష రాని ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు అధికార భాషలో ప్రావీణ్యం సంపాదించడానికి సంబంధించిన నిబంధనలను ఖచ్చితంగా అమలు జరపడం, తెలుగు టైపురైటర్లు మొదలైన అవసరమైన పరికరాలు సరఫరా చేయడంవంటి పరిపాలన సంబంధమైన అనేక చర్యలను వివిధ స్థాయిలలో చురుకుగా అమలు జరుపుతున్నారు. ఐదు సంవత్సరాల తర్వాత అభివృద్ధిని సమీక్షించడానికి అధికార భాషా కమీషన్ నియమింపబడేనాటికి యీకార్యక్రమం పూర్తిగా అమలు జరుపబడుతుందని ఆశిస్తున్నారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్, రాష్ట్రం ఏర్పడేనాటికి పరిశ్రమలు, విద్యుచ్ఛక్తి, రవాణా, కమ్యూనికేషన్స్, విద్యవంటి రంగాలలో ఇదిబడుగు రాష్ట్రంగా ఉంది. పంచవర్ష ప్రణాళికల క్రింద అభివృద్ధి కార్యక్రమాల ద్వారా యీ రంగాలలో ప్రగతిని సాధించడానికి తీవ్రంగా కృషి జరుగుతున్నది. 1955_56 లో ఉన్న తలసరి సగటు ఆదాయం 1960_61 నాటికి రు. 306 లకు, మూడవ ప్రణాళికా అంతానికి రు. 333 లకు పెరుగుతుందని అంచనా వేయడం (1965_66 లో ఏర్పడిన అసాధారణ పరిస్థితుల కారణంగా యీ మేరకు చేరుకోలేక పోవచ్చు) ద్వారా రాష్ట్రంచేస్తున్న కృషి ఫలప్రదం అవుతున్నసూచనలు కనిపిస్తాయి. తలసరి సగటు ఆదాయం విషయంలో అఖిలభారతస్థాయిలో మనం వెనుకబడి ఉన్నాము. అఖిలభారత సగటు తలసరి ఆదాయం 1960_61 లో రు. 324 లు ఉంది. 1965_66 నాటికి రు. 351 లకు పెరుగుతుందని అంచనా వేశారు. (ఈ స్థాయికికూడ చేరుకోలేకపోవచ్చు.) రాష్ట్రంలో కేంద్రపరంగా భారీపరిశ్రమలను నెలకొల్పాలనే రాష్ట్రం కోరికను కేంద్ర ప్రభుత్వం తగు విధంగా మన్నించకపోవడం, తక్షణం ఫలితాలను ఇవ్వని నాగార్జునసాగర్ వంటి భారీ ప్రాజెక్టుల నిర్మాణాలపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అధికంగా పెట్టుబడి పెట్టాల్సి ఉండడం, ప్రైవేటు రంగంలోని పరిశ్రమలలో తక్కువ పెట్టుబడికొనసాగడం, కొన్ని ప్రాంతాలుతరచుగా దుర్భిక్షానికి గురికావడం, వ్యవసాయకంగా అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలలో సగటు ఆదాయంలో వ్యత్యాసాల కారణంగా అఖిల భారత తలసరి సగటు ఆదాయం స్థాయికి రాష్ట్రం చేరుకోలేకున్నది. అభివృద్ధి విషయంలో ప్రాంతీయ వ్యత్యాసాలను తగ్గించే విధంగా క్రమపద్ధతిలో పథకాలను రూపొందించాలని కేంద్రానికి రాష్ట్రప్రభుత్వం పదేపదే చేస్తున్న విజ్ఞప్తులు ఫలప్రదం కాలేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పబ్లిక్‌రంగంలో భారీ పరిశ్రమలను ఎక్కువగా నెలకొల్పడంద్వారా యీ ప్రాంతీయ వ్యత్యాసాన్ని తగ్గించవచ్చు. ఈ పరిశ్రమలను నెలకొల్పడానికి వీలుగా అవసరమైన భూమి, విద్యుచ్ఛక్తి, నీరు, రవాణా మొదలైన సౌకర్యాలు కల్పించడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సిద్ధంగానే ఉంది కేంద్ర ప్రభుత్వం ఈ విషయంలో అయిష్టతా ధోరణిని అనుసరిస్తున్నట్లు సంఖ్యా వివరాలు స్పష్టంచేస్తున్నాయి. రెండవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో పబ్లిక్‌రంగానికి రు. 2500 కోట్ల పెట్టుబడి కేటాయించబడగా అందులో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పబ్లిక్‌రంగంలో కేవలం రు. 40 కోట్ల చిన్న మొత్తాన్ని వినియోగించారు. అదేవిధంగా మూడవ ప్రణాళికాకాలంలో భారీ పరిశ్రమలకు రు. 1261 కోట్లు కేటాయించబడగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రు. 48.50 కోట్లు వినియోగించారు. నాలుగవ ప్రణాళికలో కేంద్రరంగానికి రు. 3543 కోట్లు ఉద్దేశించబడగా అందులో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో దాదాపు రు. 78 కోట్లు మాత్రమే ఖర్చుచేయదలచారు. విశాఖపట్నంలో ఉక్కు కర్మాగారం నెలకొల్పాలని నిర్ణయిస్తే మరో రు. 65 కోట్లు ఎక్కువకావచ్చు. దానిని రెండు లేక మూడు ప్లాంట్లుగా విభజిస్తే దాదాపు రు. 25 కోట్లు కావచ్చు. ఎరువులకుచెందిన ఫ్యాబ్రికేషన్ ప్లాంటు, వ్యవసాయ ట్రాక్టర్లు, ఎరువుల ఫ్యాక్టరీలవంటి కొన్ని పబ్లిక్‌రంగంలోని ప్రాజెక్టులు నెలకొల్పడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను సెలక్టు చేయకపోవడం సమర్థనీయంకాదు. ఈ పరిశ్రమలకై నాలుగవ ప్రణాళికలో రు. 100 కోట్లు కేటాయించారు.

రాష్ట్ర ఆర్థికాభివృద్ధికి, తలసరి సగటు ఆదాయం పెరుగుదలకు రాష్ట్రంలోని అధిక ప్రాంతాలలోగల క్షామ పరిస్థితుల నివారణకు దోహదం కలిగించేవిధంగా చర్యలు తీసుకోవాలనే రాష్ట్ర వాదనను ఉపేక్షించడం అభివృద్ధికి అవరోధంగా ఏర్పడింది. వచ్చే సంవత్సరాలలో వాటిని పరిష్కరించాల్సిఉంది. దీనికి రాష్ట్ర అభివృద్ధి ప్రణాళికలకు కేంద్ర సహాయం, పబ్లిక్ రంగంలోను, ఇతర రంగాలలోను పరిశ్రమల పంపిణీ విషయాలకు సంబంధించి తగిన విధానాలను కేంద్ర ప్రభుత్వం, ప్రణాళికా సంఘం సహాయంతో రూపొందించడం చాలా అవసరం. ఉదాహరణకు గత ప్రణాళికలలో కేంద్ర సహాయాన్ని రాష్ట్రాలు వినియోగించిన తీరు; రాష్ట్రాలు స్వయంగా అదనపు వనరులను సేకరించడానికి చేసిన కృషి; రాష్ట్ర జనాభా దామాషాలు కేంద్ర సహాయానికి ప్రాతిపదికలు కావాలి. దేశం మొత్తం జనాభాలో 8 శాతం జనాభాగల ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి కేంద్ర పరంగా పబ్లిక్ రంగంలో వినియోగించే పెట్టుబడి మొత్తంలో కనీసం 8 శాతం పెట్టుబడి కేటాయించడం న్యాయ సమ్మతం. ఇతర ప్రాతిపదికలుకూడ దీనినే సమర్థిస్తాయి.

ఈ సందర్భంలో యీ ప్రాతిపదికలను గుర్తింపజేయడానికి రాష్ట్రం చేస్తున్న కృషి రెండు మార్గాలలో ఫలప్రదం అయ్యే సూచనలు ఉన్నాయి. నాలుగవ ప్రణాళికలో ఐదవ ఉక్కు కర్మాగారం నెలకొల్ప నిర్ణయిస్తే, విశాఖపట్నంలోనే నెలకొల్పాలనే ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం వాదనను విస్మరించరనే మనం ఆశిద్దాం. ఇక రెండవది_ ''తరచుగా క్షామానికి గురిఅయ్యే ప్రాంతాలతో అక్కడి అవసరాలను క్షుణ్ణంగా పరిశీలించి ప్రత్యేక పథకాలను అమలుచేసే'' ఉద్దేశంతో

నాలుగవ ప్రణాళికలో వ్యవసాయరంగంలో కేటాయించిన రు. 40/-కోట్లలో కొంతభాగం దీనికి నిర్దేశించారు. ఇందువల్ల ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని రాయలసీమ, తెలంగాణాలోని కొన్ని ప్రాంతాలకు లాభించవచ్చు. గత జూన్‌లో తిరుపతిలో జరిగిన నాలుగు రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రుల సమావేశం యీ కార్యక్రమాన్ని రూపొందించింది. దానిని జాతీయ విధానంగా యిప్పుడు అంగీకరించారు.

జనాభా పెరుగుదలను అరికట్టాలి:

రాష్ట్ర ఆర్థిక పురోభివృద్ధికి జరిగే తీవ్రకృషితో జనాభా పెరుగుదలను అరికట్టే చర్యకూడ ముడివడిఉంది. అఖిల భారత జనాభా పెరుగుదల రేటుతో పోల్చినప్పుడు గత పదిసంవత్సరాలలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో జనాభా పెరుగుదలరేటు తక్కువగానే ఉంది. అయినా పారిశ్రామిక, ఆర్థిక, సాంఘిక అభివృద్ధికి యిది అవరోధంగానే ఉంది. అనేక కారణాలవల్ల జనాభా పెరుగుదలపై కుటుంబనియంత్రణ కార్యక్రమం ప్రభావం కలిగించలేదు. మొదటి రెండు ప్రణాళికలలో యీ విషయమై తీవ్రమైన కృషి జరగకపోవడంకూడ ఒక కారణంగా పేర్కొనవచ్చు. రాష్ట్ర ఆదాయం, తలసరిసగటు ఆదాయం పెరుగుదలకు, పారిశ్రామిక, వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల పెరుగుదలకు నిర్దేశించిన ప్రణాళికా పెట్టుబడులు సత్ఫలితాలు ఇవ్వడానికి వీలుగా వచ్చే కొద్ది సంవత్సరాలలో జనాభా పెరుగుదలను అరికట్టడానికి తీవ్రమైన కృషి జరగాల్సిఉంది. పరిమితకుటుంబం విషయమై ప్రజలలో సరిఅయిన దృక్పథం ఏర్పడడంతో పాటు కుటుంబ నియంత్రణకు సంబంధించిన సాధన సంపత్తిని, మార్గాలను అన్ని వర్గాల ప్రజలకు అందజేయడం చాలా అవసరం.

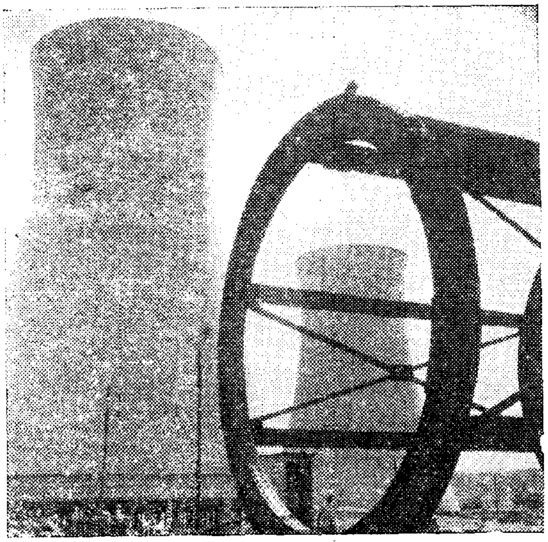
ఆహార రంగంలో స్వయంసమృద్ధి :

ఆహారరంగంలో స్వయంసమృద్ధిని సాధించాలనే జాతీయ కృషిలో వ్యవసాయక రాష్ట్రమైన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రముఖ పాత్ర వహిస్తున్నది. బియ్యం విషయంలో మిగులు రాష్ట్రమైనందువల్ల దక్షిణప్రాంతం తరుగురాష్ట్రాలకు ముఖ్యంగా కేరళ, మైసూరు, మద్రాసు రాష్ట్రాలకు తగిన మొత్తంలో బియ్యం సరఫరా చేస్తున్నది. 1955-56లో 51.29 లక్షల ఆహారధాన్యాలు ఉత్పత్తి కాగా 1964-65లో 74.48 లక్షలకు ఉత్పత్తి పెరిగింది. అయితే వాతావరణ పరిస్థితులు అనుకూలంగా లేనందువల్ల అధికోత్పత్తి అనుకున్నంతగా జరగలేదు. 1965వ సంవత్సరం మొత్తం దేశానికి, రాష్ట్రానికి చాలా అననుకూలమైనది. దీనివల్ల ఉత్పత్తిలో 15లో; 20 శాతం తగ్గుదల ఏర్పడింది. ముఖ్యంగా కాయధాన్యాల ఉత్పత్తి బాగాదెబ్బతిన్నది. అయినా మిగులురాష్ట్రమైనందువల్ల వాగ్దానం చేసిన మేరకు కేంద్రానికి 2.5 లక్షల టన్నులు, కేరళకు 15000 టన్నులు, మైసూరుకు 1000 టన్నుల ఆహార ధాన్యాలను రాష్ట్రం సరఫరా చేయగలిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ప్రత్యేక ఆహార మండలంగా ఏర్పడిన తర్వాత జరిగిన సహాయం ఇది. 1964 నవంబరువరకు దక్షిణ ఆహారమండలంగా ఉన్నప్పుడు బియ్యం రవాణాపై నిర్బంధాలు లేనందువల్ల ఆ రాష్ట్రాలకు చెప్పుకోదగిన మొత్తములో బియ్యం సరఫరాజరిగింది. దీనివల్ల రాష్ట్రంలో ఆహార ధాన్యాల ధరలు పెరిగాయి. రాష్ట్రంలోని కొన్ని ప్రాంతాలలో ఆహార ధాన్యాల కొరతకూడ ఏర్పడింది.

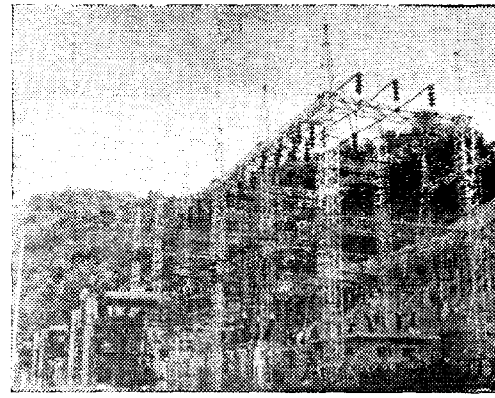
ఈవిధంగా ఆహారరంగంలో స్వయంసమృద్ధిని సాధించాలనే కృషిలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌రాష్ట్రం అమోఘమైనపాత్ర నిర్వహించింది. నాలుగవ ప్రణాళికా కాలంలో 116 లక్షల టన్నులు ఉత్పత్తిచేయాలని నిర్దేశించారు. మూడవ ప్రణాళికలో కన్నా 40 లక్షల టన్నులు ఎక్కువగా ఉత్పత్తిచేస్తారు. అయితే అవసరమైన కొన్ని ప్రత్యేక పరిస్థితులు ఒనగూడినప్పుడే యీ లక్ష్యాన్ని సాధించగలుగుతారు. అందులో నాగార్జునసాగర్ ప్రాజెక్టు, తుంగభద్ర ఎగువ, దిగువ కాలువల నిర్మాణం పూర్తిచేయడం ఒకటి. దీనికితోడు నిర్మాణంలోఉన్న అనేక మధ్యరకం నీటి పారుదల పథకాలను త్వరితగతిని పూర్తిచేయాలి. చిన్నతరహా నీటి వనరులు, గొట్టపు బావులు, బోరింగ్ బావులు మొదలైనవాటినికూడ చేపట్టాలి. స్వల్పధరలకు బావులకు విద్యుచ్ఛక్తిని సరఫరాచేయాలి.

ప్యాకేజి కార్యక్రమాలను ఎక్కువ ప్రాంతాలకు విస్తరింపజేసి, ఎక్కువదిగుబడినిచ్చే వివిధ రకాల మేలురకం విత్తనాలను ఉపయోగంలోకి తేవాలి. ఎరువులకోటాను ఎక్కువ చేయడానికి రాష్ట్రం కృషిచేయాలి. గత సంవత్సరం అవసరాలకు తగినంతగా ఎరువులు లభించలేదు. తీవ్రతరవ్యవసాయ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు, ఎక్కువదిగుబడినిచ్చే వివిధ రకాలమేలిరకం విత్తనాల సరఫరాతోపాటు వాగ్దానంచేసిన మేరకు ఎరువులను కచ్చితంగా సరఫరా చేయాలి. సేద్యంలో కొత్త విధానాలను తగినవిధంగా వ్యాప్తిలోకి తేవాలి.

దేశంలో ఆహార రంగంలో స్వయంసమృద్ధిని త్వరితగతిని సాధించడానికి, రాష్ట్ర ఆదాయాన్ని పెంపుజేయడానికి నాగార్జున సాగర్ ప్రాజెక్టునిర్మాణాన్ని వేగంగాపూర్తిచేయాల్సిఉంది. ఈ రీత్యా ఇదిఎంతో ప్రాముఖ్యత వహిస్తుంది. దేశం తీవ్రమైన ద్రవ్యోల్బణ పరిస్థితి ఎదుర్కొంటున్న యీ రోజులలో నాగార్జున సాగర్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం నిమిత్తం ఇంతవరకు రు. 110 నుంచి 112 కోట్లు ఖర్చుచేశారు. ఈ పెట్టుబడిద్వారా విస్తృత రూపంలో ప్రతిఫలం లభించినప్పుడుమాత్రమే యీ పెట్టుబడి న్యాయసమ్మతంగానీ, సమర్థనీయంగానీ అవుతుంది. ఇటీవలిఅంచనాలను బట్టి ఈ ప్రాజెక్టు నిర్మాణానికి మొత్తం రు. 160/- కోట్లు అవుతుందని భావించబడుతున్నది. (నాలుగవ ప్రణాళిక ముసాయిదాప్రకారం). అనుకున్నప్రకారం 2.5 మిలియన్ ఎకరాలకు నీటిపారుదల సౌకర్యం కలిగించడానికి ఇంకా రు. 50 కోట్లు పెట్టుబడి కావాల్సిఉంటుంది. ఎంత త్వరగా యీ ప్రాజెక్టు నిర్మాణాన్ని పూర్తిచేస్తే అంత త్వరగా విస్తృత ప్రాతిపదికపై ప్రయోజనాలు పొందవచ్చు. ఆంధ్రప్రదేశ్‌కేగాక మొత్తందేశానికే గర్వకారణమైన యీ ప్రాజెక్టును త్వరిత గతిని పూర్తిచేయడానికి, అవసరమైతే పరిపాలనా విధానాలకుసంబంధించిన అడ్డంకులు తొలగించియైనా, తగిననిధులు దశలవారిగా సకాలంలో లభిస్తాయని ఆశించబడుతున్నది.

రామగుండం విద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రము

మాచ్‌కండ్ విద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రము

విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడినప్పుడు అభివృద్ధికి అత్యావశ్యకంగా కావలసిన విద్యుచ్ఛక్తి విషయంలో రాష్ట్రం ఎంతో వెనుకబడి ఉంది. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికీ, రాష్ట్ర సౌభాగ్యానికీ విద్యుచ్ఛక్తి కొలబద్దగా భావించబడుతున్న యీ యుగంలో విద్యుచ్ఛక్తి కొరత అభివృద్ధికి అవరోధంగా నిరూపితమైంది. రాష్ట్రంలో విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పాదకవనరులు యితోధికంగాఉన్నాయి. (3 మిలియన్ కిలోవాట్లజలవిద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పాదకశక్తి, 1247 మిలియన్‌టన్నులబొగ్గు వనరులుఉన్నాయని అంచనా.) గత పదిసంవత్సరాల కాలంలోను, ప్రత్యేకంగా మూడవప్రణాళిక కాలంలో, విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తివిషయంలో అభివృద్ధిదాయకమైన కృషిజరగడం హర్షించదగింది. 1961 లో విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పాదక శక్తి 213 మెగావాట్లు ఉండగా యీసంవత్సరం ఆఖరువరకు యిది 411 మెగావాట్లుకు పెరుగుతుంది. రాష్ట్రప్రభుత్వం రూపొందించిన విద్యుచ్ఛక్తి ప్రాజెక్టులకు మంజూరీలభించడంలో జాప్యంజరిగడం, ప్రాజెక్టునిర్మాణానికి అవసరమైన యంత్ర పరికరాలను దిగుమతిచేసుకోవడానికి విదేశీమారకద్రవ్యంకొరత, భారత-పాకిస్తాన్‌యుద్ధం, యితరపరిస్థితుల కారణంగా అభివృద్ధిలో కొంత అవరోధం ఏర్పడింది.

వ్యవసాయ, పరిశ్రమల రంగాలలో విద్యుచ్ఛక్తికొరత తీవ్రతరం కావటంతో మూడవప్రణాళిక ఆరంభంలో విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి అవసరం బాగా గుర్తించబడింది. ప్రారంభంలో ప్రణాళికాపెట్టుబడులలో యీ రంగానికి కేటాయించిన రు. 65 కోట్లను కొంతకాలం తర్వాత రు. 93 కోట్లకుపెంచారు. అంతేగాక జలవిద్యుచ్ఛక్తి, థర్మల్ ప్రాజెక్టునిర్మాణ కార్యక్రమాలను త్వరిత గతిని అమలుజరపడానికి చర్యలుతీసుకున్నారు. ఎగువసీలేరు జల విద్యుచ్ఛక్తి పథకం (120 మె. వా.); రామగుండం విస్తరణ పథకం (60 మె. వా.); కొత్తగూడెం థర్మల్‌పథకం (60 మె. వా.); తుంగభద్రజలవిద్యుచ్ఛక్తిపథకం (28 మె. వా.) నెల్లూరు థర్మల్‌పథకం (30 మె. వా.); పురోభివృద్ధి దశలలోఉండి నిర్మాణాలు పూర్తికావచ్చాయి. దీనికితోడు తలసరిసగటు విద్యుచ్ఛక్తి వాడకంకూడ పెరిగింది. గ్రామీణ ప్రాంతాలకు విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరాచేసే పథకాలుకూడ గణనీయంగా అమలుచేయబడినాయి. 1960-61 లో 3241 గ్రామాలకు విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరా చేయబడగా 1966 లో 6100 గ్రామాలకు యీ సౌకర్యం లభింపజేశారు. నాలుగవ ప్రణాళిక అఖరువరకు విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పాదకశక్తిని 900 మె. వా. కు పెంచుతారని ఆశించబడుతున్నది. శ్రీశైలంజలవిద్యుచ్ఛక్తి ప్రాజెక్టు నిర్మాణంపనులు నిర్విఘ్నంగా కొనసాగడం (మొదటిదశలో దీనికి 440 మె. వా. ఉత్పాదకశక్తి ఉంటుంది.); దిగువసీలేరుజల విద్యుచ్ఛక్తి ప్రాజెక్టు, కొత్తగూడెం 2వ థర్మల్ ప్రాజెక్టు నిర్మాణం పనులు పురోభివృద్ధిదశలో ఉండడం ఆశాజనకమైన విషయాలు. నాలుగవ ప్రణాళిక కాలంలో దాదాపు 10,000 గ్రామాలకు విద్యుచ్ఛక్తి సరఫరాచేయడంవల్ల వ్యవసాయోత్పత్తులు అధికం కావడానికి దోహదంకలుగుతుంది.

పంచాయతీరాజ్యం

1959లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన అనంతరం మూడేళ్ళకు రాష్ట్రప్రభుత్వం బలవంతరాయ్‌మెహతా కమిటీ రూపొందించిన ప్రజాస్వామ్య వికేంద్రీకరణ పథకాన్ని అమలు పరిచింది. పంచాయతీరాజ్య వ్యవస్థను యించుమించు తొలిసారిగా ప్రవేశపెట్టిన రాష్ట్రం ఆంధ్రప్రదేశ్. నాటినుండి పంచాయతీరాజ్య వ్యవస్థఆశయాలను సాధించి పథకాలను రూపొందించి, వాటిని అమలుపరిచి పంచాయతీరాజ్య సంస్థలకు సంబంధించిన అభివృద్ధి పథకాలను విస్తృతపరచి తీవ్రంగా కృషిచేస్తున్నది. పంచాయతీరాజ్య సంస్థలకు పెద్ద ఎత్తున ఆర్థికవనరులను అందిస్తున్నది. గ్రామీణ ప్రజలలో స్వయంసహాయక ధోరణిని ప్రవేశపెట్టేందుకై, వారిలో ప్రోత్సాహాన్ని కలిగించేందుకై ప్రయత్నిస్తున్నది. గ్రామీణ ప్రజానీకానికి ప్రయోజనకరంగావుండే వివిధ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అమలుపరిచే వ్యవస్థగా యీనాడు

యిది పనిచేస్తున్నది. చిన్న నీటివనరుల పథకాలు, గ్రామీణ కార్యక్రమం, కుటుంబ నియంత్రణ అభివృద్ధి, నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యాపథకం, జిల్లాస్థాయిలో సెకండరీ విద్యా కార్యక్రమం మొదలయిన పథకాలను; పౌష్టికాహార కార్యక్రమం, మధ్యాహ్న భోజన కార్యక్రమం, గ్రామీణ, జిల్లా రోడ్లనిర్మాణం, వాటి నిర్వహణ పథకాల వంటి సహాయక పథకాలను అమలు పరిచి తద్వారా గ్రామీణ ప్రజాభ్యుదయానికి యిది కృషిచేస్తున్నది. అధిక వ్యవసాయోత్పత్తి అనేది-సరేసరి-అది దాని ప్రాథమిక కర్తవ్యం.

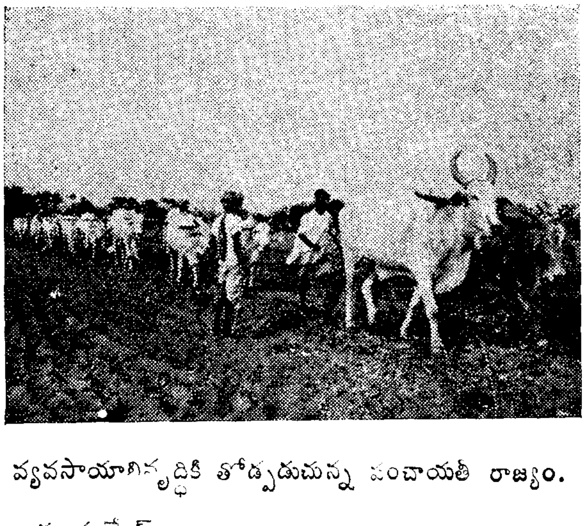
పంచాయతీరాజ్య సంస్థలను, ముఖ్యంగా పంచాయతీ సమితులను ప్రోత్సహించి, గ్రామీణ అభివృద్ధికి అత్యంతకీలకమైనవిగా వాటిని తీర్చిదిద్దే వుద్దేశంతో సమితుల సంఖ్యను 448 నుంచి 321 (గిరిజన బ్లాకులు మినహా)కు తగ్గించడం జరిగింది. పంచాయతీ సంస్థలనేవి స్థానికస్వయం పరిపాలనా వ్యవస్థలు గనకన్ను, ఎన్నికలకు సంబంధించినవి గనకన్నూ గ్రామీణ అభివృద్ధి సంక్షేమ కార్యకలాపాల నిర్వహణ అధికారాలు వీటికి వున్నవి గనకన్నూ యీ సంస్థలు రాజకీయ ప్రభావం నుంచి దూరంగా వుండడం అసాధ్యం. ఆ విధంగా వూహించడంలో అర్థంకూడా లేదు. అయితే ఈసంస్థలకు ఎన్నికైన సభ్యుల వ్యక్తిత్వం రాజకీయ ప్రభావాలకులోనై తదనుగుణంగా రూపొందితే; గ్రామస్థాయిలోని లేదా సమితి స్థాయిలోని యీ చిన్న అంశాలే దేశస్థాయిలో రాజకీయపార్టీలపై ప్రభావాన్ని ప్రసరిస్తాయి. కనుక ఆ విధమైన వాటికి ఆస్కారంలేకుండా రాజకీయ ప్రభావానికి దూరంగా వుంచే వుద్దేశంతో గ్రామ పంచాయతీలకు, సమితులకు జరిగే సభ్యుల ఎన్నికలు పోటీ లేకుండా జరగడానికై రాష్ట్రప్రభుత్వం కృషిచేస్తున్నది. అందుకు అభ్యర్థులను ప్రోత్సహిస్తున్నది. నిర్మాణాత్మక కార్యకలాపాలను అమలు పరిచే ఏజన్సీలుగా, స్వయం పరిపాలనా సంస్థలుగా వాటి బాధ్యతలను నిర్వర్తించే విషయంలో సమర్థనీయమైన, పటిష్ఠవంతమైన సంస్థలుగా ఈ పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలను తీర్చి దిద్దేందుకై వాటికి తమతమ ఆధీనంలోని ప్రాంతాలలో పన్నులను వేసే అధికారాన్నీ, వసూలు చేసే అధికారాన్నీ, రాష్ట్రప్రభుత్వం వాటికి యిచ్చే గ్రాంటులు తదితర సహాయాన్ని వినియోగించుకొనె అధికారాన్నీ యివ్వడం జరిగింది.

ఈ విధమైన ప్రోత్సాహక చర్యలద్వారా రాష్ట్రప్రభుత్వం యీ పంచాయతీరాజ్ సంస్థల కృషిని శీఘ్రతరము, తీవ్రతరమూ చేస్తునది.

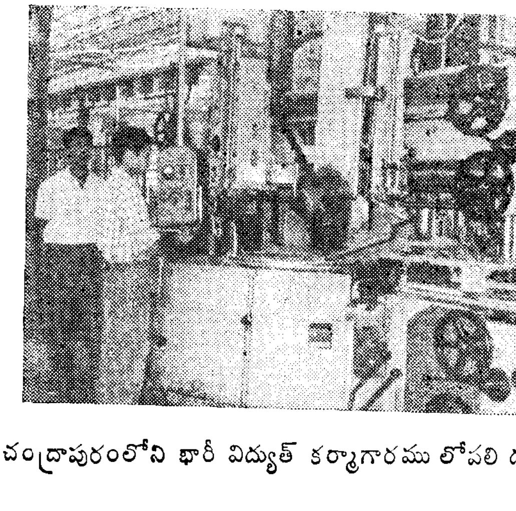
ఎంతమేరకు యీ పంచాయతీరాజ్ సంస్థలు ఆహారోత్పత్తిని పెంచాయో, వ్యవసాయ ఉత్పత్తులను అధికించేశాయో, అభివృద్ధి కార్యక్రమాల నిమిత్తం ఎంత మొత్తంలో మానవ శ్రామికశక్తి వనరులను సమీకరించాయో, ఎంతమేరకు ఉద్యోగావకాశాలను అభివృద్ధి పరచాయో, గ్రామీణ ప్రజానీకం ఆదాయాన్ని ఎంతగా పెంచాయో వీటిని బట్టే పంచాయతీ రాజ్య సంస్థల శక్తి సామర్థ్యాలను లెక్కించడం జరుగుతుంది. గ్రామీణ ప్రజలకు సేవచేయాలనే ధోరణి యీసంస్థలుచేసే కృషిలో యిమిడివుండాలి. రాష్ట్రప్రభుత్వసానుభూతి, సహాయాలను యివి సమీకరించుకోవాలి. ఈ నాడు పంచాయతీ రాజ్ పథకం ఒక ప్రయోగంగా భావించబడే స్థితిని అధిగమించగలిగింది. ప్రజాప్రభుత్వంలో ప్రజల హక్కులు, వారి బాధ్యతలను గుర్తించేటట్టు ఆ ప్రజలను తీర్చిదిద్దే శక్తివంతమైన వ్యవస్థగా దీనిని గుర్తించాలి

పరిశ్రమలు

ఇంతవరకు రాష్ట్ర అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలోని కొన్ని బలహీనమైన అంశాలవల్ల రాష్ట్ర పారిశ్రామికీకరణ మందగించింది. వివిధ వనరులతో ఆయా పరిశ్రమలను నెలకొల్పడానికి తగినంతగానూ, విస్తృతంగానూ యీ నాడు అవకాశాలూ, శక్తి సామర్థ్యాలూవున్నాయి. భారీ పరిశ్రమలకు అనుబంధంగావుండి సహాయక పరిశ్రమలుగా ఏర్పడన్నీ, భారీ పరిశ్రమలతో నిమిత్తం లేకుండా స్వతంత్రంగా వుత్పత్తిచేయగల లఘుపరిశ్రమగా వుండిన్నీ వివిధరకాల యంత్ర భాగాలను, వినియోగ వస్తువులను తదితర పరికరాలను ఉత్పత్తి చేయగలిగే లఘుపరిశ్రమలను బాగా అభివృద్ధి పరచడానికి అవకాశాలు విస్తరించాయి. పారిశ్రామికవేత్తలకు అనేక సహాయలను రాష్ట్రప్రభుత్వం అందజేస్తున్నది. వీటన్నిటి దృష్ట్యా యీ నాడు ఉత్పాదకశక్తికి అవకాశాలు విస్తృతమయ్యాయి. అందువల్ల అభివృద్ధి కార్యక్రమాలలో ఒకదాని

వ్యవసాయాభివృద్ధికి తోడ్పడుచున్న పంచాయతీ రాజ్యం.

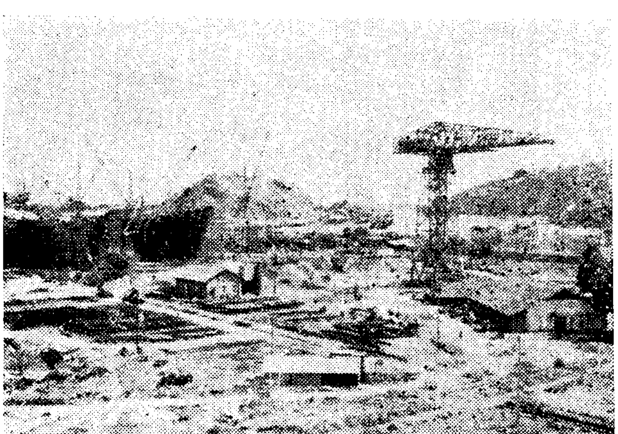
రామచంద్రాపురంలోని భారీ విద్యుత్ కర్మాగారము లోపలి దృశ్యం.

నౌకటి సంధించే ముడి యీ నాడు మరింత పటిష్ఠవంతంగా వుండ వలసివుంది.

రాష్ట్రం ఏర్పడే నాటికి పారిశ్రామికంగా ఎంతగా వెనుక బడి వుందో యీ నాడూ అదే స్థితిలో వుంది. అనాదిగా పరిశ్రమల పై అంతగా మనదృష్టి కేంద్రీకరించబడక పోవడం, పారిశ్రామిక వేత్తలు ముందుకు రాకపోవడం యిందుకు కారణం కావచ్చు. అయినప్పటికీ గత పదేళ్ళగా యీ లోపాన్ని మెల్ల మెల్లగా తొలగించుకొంటూ వస్తున్నాం.

పబ్లిక్ రంగం క్రింద ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో నెలకొల్పబడిన హిందుస్థాన్ యంత్రపరికరాల కర్మాగారం, భారత్ భారీవిద్యుత్పరికరాల కర్మాగారం, సింథటిక్ మందుల కర్మాగారం, విశాఖ పట్టణం నౌకానిర్మాణ కేంద్రం, సింగరేణి గనులు, హింద్ ఎలక్ట్రానిక్ కర్మాగారం, మెటలర్జికల్ ఇనిస్టిట్యూట్ వంటి భారీపరిశ్రమలను: ప్రయివేటు రంగంక్రింద డెటో నేటర్ల కర్మాగారం, పెద్ద పెద్ద ఎరువుల కర్మాగారాలు; సహకార రంగం క్రింద చక్కెర మిల్లులు, నేత మిల్లులు వీటన్నిటినీ పరిశీలించి చూస్తే రాష్ట్రంలో పారిశ్రామికీకరణ వేగాన్ని పుంజుకుంటున్నదని అర్థమౌతుంది. భవిష్యత్తులో మరింత శీఘ్రంగా పారిశ్రామికీకరణ కొనసాగవచ్చు.

ప్రత్తి, నూనెగింజలు, చెఱకు మొదలైన పంటల్ని మరింత ఎక్కువ ఎకరాలలో యింకా ఎక్కువగా పండించి వాటి మీద ఆధారపడిన మధ్యతరహా, లఘుపరిశ్రమలనూ, యింత వరకు వెలికి తీయక వుండిపోయిన భూగర్భ నిక్షిప్తాలకు సంబంధించిన మధ్యతరహా లఘుపరిశ్రమలనూ భవిష్యత్తులో యితోధిక సంఖ్యలో నెలకొల్పాలి. పరిశ్రమలను నెల్పకొల్పడానికి ముందుకు వస్తున్న పారిశ్రామిక వేత్తలను బట్టి, పారిశ్రామిక వేత్తలకు ప్రోత్సాహకరంగా రాష్ట్రప్రభుత్వం పారిశ్రామిక, మైనింగ్, లఘుపరిశ్రమల అభివృద్ధి కార్పొరేషన్లను నెలకొల్ప డంబట్టి, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ప్రాంతాలను ఏర్పాటు చేయడం బట్టి యీ రంగంలో జరిగిన కృషినీ, అభివృద్ధినీ మనం అర్థం చేసుకోవచ్చు.

విశాఖపట్నంలోని నౌకా నిర్మాణ కేంద్రము.

విద్య

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడేనాటికి విద్యారంగంలో ఒక విధంగా వెనుకబడే వుందని చెప్పుకోవాలి. ఆంధ్రప్రాంతంలో అభివృద్ధి గోచరించినా రాయలసీమవల్ల వెనక బడిపోవడం, ఆ తర్వాత తెలంగాణా ప్రాంతం చేరడంతో మరీ వెనకబడిపోవడం జరిగింది. అయితే యీ ప్రాంతాలలోని అసమానతలను తొలగించడానికి విద్యా విధానాన్ని సమీకృత పరచడానికి తీవ్రమైన కృషి జరుగుతూ వస్తున్నది. ద్వితీయ, తృతీయ ప్రణాళికా కాలంలో యీ రంగంలో చెప్పుకోదగిన కృషి జరిగింది. 6–11 సం. వయసుగ్రూపు విద్యార్థులనిమిత్తం నిర్బంధ ఉచితప్రాథమికవిద్యా పథకం; ఉపాధ్యాయుల కొరతను తీర్చడానికి ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఉపాధ్యాయ శిక్షణా కార్యక్రమ విస్తరణ, పాఠశాలల్లో ఎక్కువగా విద్యార్థులు చేరడానికి వీలుగా మధ్యాహ్న భోజన కార్యక్రమం, పిల్లల ఆరోగ్యపథకం మొదలయినవి ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోవచ్చు. 1960–61లో ప్రాథమిక పాఠశాలలకు వెళ్ళే పిల్లల సంఖ్య 29.76 లక్షలు కాగా 1965–66 లో అది సుమారు 37 లక్షలువుంది. 11–14 సంవత్సరాల గ్రూపు పిల్లలలో యీ సంఖ్య 1960–61 లో 4.08·నుండి 1965–66 లో 6.66 లక్షలకు పెరిగింది.

సెకండరీ విద్యారంగంలో కూడా చెప్పుకోదగిన అభివృద్ధి కనిపిస్తుంది. ఆర్థికంగా వెనుకబడిన కుటుంబాలకు సంబంధించిన విద్యార్థులకు ఎనిమిదవ తరగతి వరకూ, బాలికలకు మెట్రిక్యులేషన్ వరకు ఉచిత విద్యా విధానం ప్రవేశపెట్ట బడింది. ఉన్నత పాఠశాలల్లోనూ, హయ్యర్ సెకండరీ పాఠశాలల్లోనూ విజ్ఞాన శాస్త్రబోధన మరింత సమర్థవంతంగా రూపొందించి ఉపాధ్యాయ శిక్షణా కార్యక్రమాలను విస్తృత పరిచారు. సెకండరీ విద్యలో వృత్తి శిక్షణాపద్ధతిని ప్రవేశ పెట్టారు. సెకండరీ పాఠశాలల్లో తృతీయ ప్రణాళికా కాలంలో 77,000 మంది బాల బాలికలను ఎన్‌రోల్ చెయ్యాలన్న లక్ష్యాన్ని 91,000 సంఖ్యకు పెంచారు. తృతీయ ప్రణాళికా కాలంలో ఉన్నత పాఠశాలలు 726 కు, హయ్యర్ సెకండరీ పాఠశాలలు 1708 కు పెరిగాయి.

ఎన్‌రోల్ సంఖ్యాలక్ష్యాలను చేరుకోవడం వేరు, విద్యా సౌకర్యాలను విస్తృత పరచి, తద్వారా గరిష్ఠ ఫలితాలను సాధించడం వేరు. బోధనాస్థాయి యిటీవలి కాలంలో ముఖ్యంగా సెకండరీ స్థాయిలో–బాగా తగ్గిపోయింది. ప్రాథమిక స్థాయిలో కూడా ఎన్‌రోల్ అయిన పిల్లల సంఖ్యకూ, హాజరయిన పిల్లల సంఖ్యకూ చాలా తేడా కనిపిస్తున్నది. అందుచేత ఊరికే ఎన్‌రోల్ చేయడం కేవలం డబ్బూ, శ్రమా వృథాకావడమే. పైగా శిక్షణ పొందిన ఉపాధ్యాయుల కొరతవల్ల–ముఖ్యంగా తెలంగాణా ప్రాంతంలో శిక్షణ పొందని వారిని నియమించడం, ప్రయోగ శాలలు, గ్రంథాలయాలు తదితర సౌకర్యాలు లేకపోవడం, తగిన వసతి, ఆటస్థలాలు లోపించడం–వీటన్నిటివల్లా విద్యా ప్రమాణాలు పడిపోవడానికి ఒక విధంగా కారణమని చెప్పక తప్పదు.

ఉపాధ్యాయుల శిక్షణాసౌకర్యాలను విస్తృతపరిచి, ప్రయోగశాల, గ్రంథాలయ సౌకర్యాలను అభివృద్ధి పరిచి రానున్న కాలంలో సెకండరీ పాఠశాలల్లో బోధనాస్థాయిని మెరుగు పరచవచ్చుననీ, యీ యిబ్బందులను అధిగమించవచ్చని ఆశిస్తున్నారు.

ఉన్నత విద్యను గురించి ఆలోచిద్దాం. గత దశాబ్దంలో శ్రీ వెంకటేశ్వరా విశ్వవిద్యాలయం, వ్యవసాయ విశ్వవిద్యాలయం నెలకొల్పబడ్డాయి. వ్యవసాయ విజ్ఞాన శాస్త్రంలో బోధనా సామర్థ్యాన్ని మెరుగుపరిచి, వ్యవసాయరంగంలో పరిశోధనా కార్యక్రమాలను కొనసాగిస్తూ, వ్యవసాయవిస్తరణ కార్యకలాపాలను సమర్థవంతంగా తీర్చిదిద్దుతూ దేశప్రగతికి తోడ్పడే విధంగా యీ వ్యవసాయవిశ్వవిద్యాలయం రూపొందించబడింది. తృతీయ ప్రణాళికలో మన విశ్వవిద్యాలయాల కోర్సులలో మొత్తం 17000 మందిని ఎన్‌రోల్ చేయాలన్న మన లక్ష్యం నెరవేరింది. అయితే తగినంత విజ్ఞానంతోనూ, సంస్కారంతోనూ డిగ్రీచేత బట్టుకొని విశ్వవిద్యాలయంనుంచి వచ్చే ప్రతివిద్యార్థి యీ ప్రజాతంత్ర పరిపాలనా రాజ్యంలో ప్రయోజకుడైన పౌరుడుగా భాసించడానికీ, చక్కటి జీవికకు వీలుగా భృతిని సంపాదించుకోవడానికి, పరిశోధనా రంగంలో ఉన్నత ప్రమాణాలను స్థాపించడానికి వీలుగా అతనిని తీర్చిదిద్దే గురుతర బాధ్యతను విశ్వవిద్యాలయంలో మరింత సమర్థవంతంగా చేపట్టి కొనసాగించాలి.

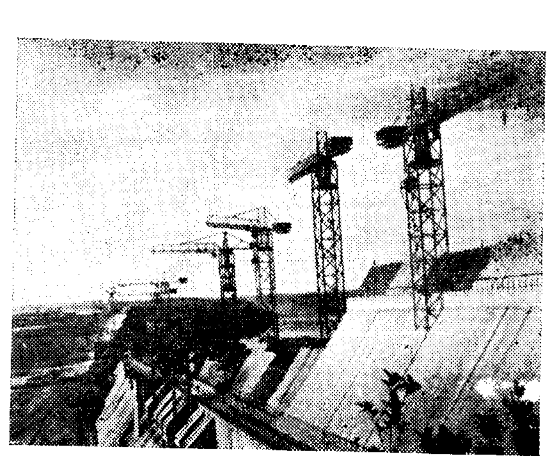
విద్యా సౌకర్యాలవిస్తరణ, విజ్ఞాన సముపార్జనకుగల అవకాశాలు, రాష్ట్రప్రభుత్వం సాధిస్తున్న ఆర్థిక, సాంఘికప్రగతి మానవ విజ్ఞాన వనరుల సమీకరణకూ, వినియోగానికీ విద్యాధనం అతి ప్రధానమైన పెట్టుబడన్న సత్యం—వీటన్నిటినీ ప్రజలు గుర్తించేటట్టు చేయవలసిన అవసరం ఎంతయినావుంది. విద్యారంగంలో మనం సాధించే విజయాలను, వ్యవసాయ పారిశ్రామిక రంగంలోని మన కృషికి జోడించి ఆర్థిక ప్రగతిని సాధించడంలోనే మన రాష్ట్రంయొక్క నిజమైన అభ్యుదయం యిమిడివుంది. అందువల్ల ఉపాధ్యాయుల బోధనాస్థాయి, వారి కృషి, ప్రోత్సాహాల మీదనే రాష్ట్ర భవితవ్యం కొంతవరకు ఆధారపడివుంది.

ఇతర రాష్ట్రాలతో పోల్చిచూసినప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో నిరక్షరాస్యులసంఖ్య అధికంగానే వుంటుంది. ఈ నిరక్షరాస్యతను నిర్మూలించడానికి చాలాకాలంపాటు మనం పోరాడవలసిన అవసరంవుంది. రానున్న పదేళ్ళలోనూ వయోజనుల్లో చాలామేరకు నిరక్షరాస్యతను నిర్మూలించాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాం. వారిని అక్షరాస్యులుగా తీర్చిదిద్దాలనీ, శాశ్వతంగా నిరక్షరాస్యతను రాష్ట్రంనుండి పారద్రోలాలని లక్షించాం. ఈ లక్ష్యసాధనకు మన యీ కృషిని రైతులు, వృత్తిపనివారలు, వ్యవసాయకూలీలు, దుకాణాల్లోని పనివారలు, కర్మాగారాల్లోని కార్మికులు మొదలయిన బృందాలవైపు విడివిడిగా కేంద్రీకరించాలి.

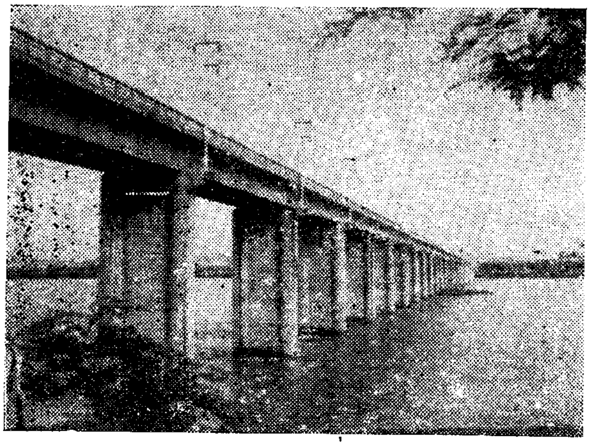
గతరెండు ప్రణాళికల్లోనూ ఆంధ్రప్రదేశ్ సాంకేతిక రంగంలో చక్కటి అభివృద్ధిని సాధించింది. ఈనాడు మనరాష్ట్రంలో మొత్తం 1495 సీట్లతో ఆరు ఇంజనీరింగు కళాశాలలున్నాయి. మరొక మూడింటిని వర్తమాన ప్రణాళికాకాలంలో నెలకొల్పాలని ఉద్దేశించారు. రెండు బాలికల పాలిటెక్నిక్ కళాశాలలతో సహా మొత్తం 22 పాలిటెక్నిక్ కళాశాలలు యీనాడు రాష్ట్రంలో వున్నాయి. వీటిలో 3,300 సీట్లు వున్నాయి. అవసరమైతే యీసంఖ్యను యింకా పెంచవచ్చుకూడా. ప్రస్తుతం ఆరు జూనియర్ సాంకేతిక పాఠశాలలు, 21 పారిశ్రామిక శిక్షణ సంస్థలు పనిచేస్తున్నాయి. పారిశ్రామిక శిక్షణసంస్థల్లో మొత్తం 7,400 సీట్లు వున్నాయి. సాంకేతిక విద్యకు, ఇంజనీరింగు విద్యకు వివిధ స్థాయిలలో పరిమితులను సడలించి, అధిక అవకాశాలను కల్పిస్తూ వుండడం జరుగుతున్నది. అయితే బోధనా స్థాయిని మెరుగుపరచడం చాలా అవసరం. పైగా వీటిలో శిక్షణ పొందినవారు పరిశ్రమలలోగాని, నిర్మాణ కార్యక్రమాలలోగాని, స్వయంభరిత లఘుపరిశ్రమలలో, లేదా కుటీర పరిశ్రమలలోగాని, తదితర సాంకేతిక వృత్తులలోగాని ప్రయోజనకరమైన విధంగా, లాభప్రదమైన విధంగా చేర్చుకోబడగలగాలి. పారిశ్రామిక రంగంలో సాధిస్తున్న అభివృద్ధివల్ల కొత్తగా ఏర్పడే ఉద్యోగావకాశాలకు వీలుగా సాంకేతిక విద్యా సౌకర్యాలను విస్తృత పరచాలి.

యాత్రిక, సాంస్కృతిక కార్యకలాపాలు

యాత్రికులను ఆకర్షించే అపార సౌందర్య నిధులు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో వున్నాయి. ఈ సౌందర్య నిధులను బట్టబయలు చేయడానికి తొలిసారిగా తృతీయ ప్రణాళికలో చర్య తీసుకోవడం జరిగింది. సగర్వంగా చెప్పుకోగల సౌందర్య నిధులను యిక ఏమాత్రం చీకటిలో కూరుకుపోకుండా వాటిపై వెలుగుల్ని కుమ్మరించి వివిధ యాత్రికుల్ని ఆకర్షించుకోవడానికి రాష్ట్ర యాత్రిక సమాచారశాఖ కృషిచేస్తున్నది. రాష్ట్రంలో వివిధ దేవాలయాలను, సుందర సరస్సులను, చారిత్రక కట్టడాలను, అడవులను, స్వాభావికమైన సుందరస్థలాలనుగూర్చి ఈశాఖ ప్రచారంచేస్తున్నది. రసదృష్టి, సౌందర్యోపాసనగల కళాహృదయుల అభిరుచులను సంతృప్తి పరిచి, సామాన్య యాత్రికునికి కన్నుల పండువుచేసి, యాంత్రిక జీవనానికి అలవాటుపడిపోయిన విచిత్రమైన అభిరుచులు

వేలకొలది ప్రజలను ఆకర్షించు నాగార్జునసాగర్ దృశ్యం

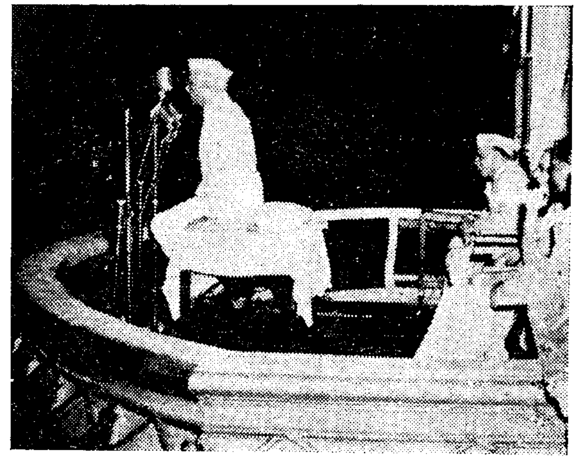

రాష్ట్రపతిచే జూలై, 1965లో ప్రారంభించబడిన భద్రాచలం రోడ్డువంతెన.

గల మామూలు వ్యక్తినికూడా సంతుష్ట పరచగలిగే సౌందర్య నిక్షిప్తాలను నలుగురికి తెలియ జెప్పుతున్నది. వెలుగు చూడని సౌందర్య సీమలను వెలికి చూపి, రవాణా, వార్తాసౌకర్యాలను రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కల్పిస్తే అధిక సంఖ్యలో యాత్రికులను ఆకర్షించుకోవచ్చు.

గత పదేళ్ళుగా సాంస్కృతిక, సాహిత్య, కళారంగాలలో రాష్ట్రం సాధించిన అభివృద్ధిలో పెద్దగా మార్పు లేనప్పటికీ చెప్పుకోదగిన కృషి జరిగింది. సాహిత్య అకాడమీ, సంగీత నాటక అకాడమీ, లలితకళా అకాడమీ అనే మూడు అకాడమీలు నెలకొల్పబడ్డాయి. సాంస్కృతిక, సాహిత్య, కళా, నాటకరంగాలను పునరుద్ధరించి, ఆయారంగాలలో ప్రజలకు అభిరుచిని కలిగించి సంస్కృతీ వికాసానికి యివి జరుపుతున్న కృషి అభినందనీయం. గతంలో సాంస్కృతిక, సాహిత్య, రాజకీయ తదితరరంగాలలో; సంఘ సంస్కరణలో అమోఘమైన కృషి జరిపిన మహనీయుల కృషికి చిహ్నంగా యీ నాడు జరుపుతున్న శతజయంత్యుత్సవాలే రాష్ట్రంలో వచ్చిన సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనానికి ప్రత్యక్ష తార్కాణాలు. ఈ మూడు అకాడమీలద్వారా, వీటికి కాణాచి అయిన కళాభవన్ ద్వారా సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవన కార్యక్రమానికి ఉజ్జ్వలమైన భవిష్యత్తు లభిస్తుంది. అయితే ఆంధ్రులలో పాతుకొని పోయిన గత కాలపు ప్రాభవగర్వం, విశాల దృక్పథలోపం తొలగిపోవాలి. సామాన్య మానవుడిపైకూడా సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవన ప్రభావాన్ని ప్రసరింపజేయాలి.

రాష్ట్రం ఏర్పడినప్పటి నుంచీ నేటి వరకు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో జరిగిన అభివృద్ధిని పరిశీలించి చూసినప్పుడు ఈ రాష్ట్ర భవితవ్యం పై కొండంత ఆశ ఏర్పడుతుంది. మరి కొంత కాలంపాటు రాష్ట్రంలో వివిధప్రాంతాలలో కొద్దిపాటి అసమానతలు వుండడంతప్పనప్పటికీ వివిధ రంగాలలో యీ రాష్ట్రం పురోగమిస్తుందన్న ఆశాదృక్పథం నాకున్నది. అయితే యిందుకు కొన్ని బాలారిష్టాల్ని దాట వలసి వుంది. అవి—

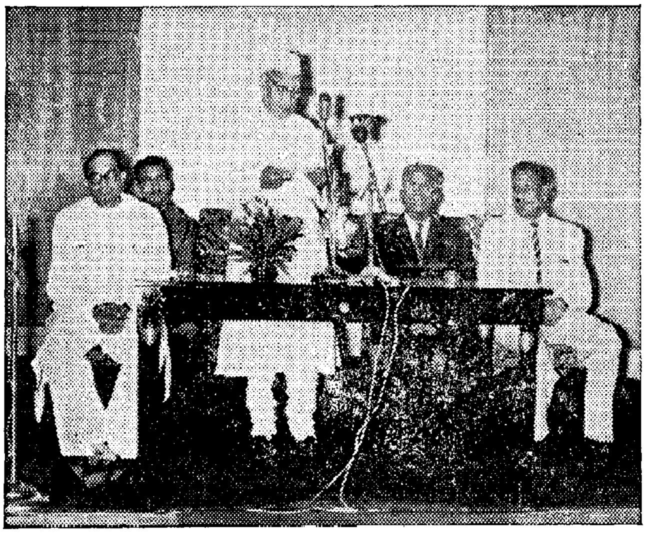
1956, నవంబరు 1 న, నెహ్రూచే ప్రారంభించబడిన ఈ రాష్ట్రం, అభివృద్ధికై ఎదురు చూచుచున్నది.

మొదటిది. ఆహారరంగంలో మన రాష్ట్రం స్వయం సమృద్ధిని సాధించాలన్న లక్ష్యాన్ని ఏర్పరచుకుని అందుకు సంసిద్ధమైనప్పటికీ దాని శక్తిసామర్థ్యాలనేవి అనేక యితర విషయాలకు ముడిపడివుంటాయి. నిర్మాణంలో వున్న భారీ నీటిపారుదల ప్రాజెక్టులు ఎంతత్వరగా పూర్తిగావించ బడ్డాయో, నిర్మింపబడుతున్న ఎరువుల కర్మాగారాలు ఎంతత్వరగా పని ప్రారంభించడం మొదలెట్టాయో వీటిని బట్టి ఆహార స్వయం సమృద్ధి సాధనలో రాష్ట్రం యొక్క లక్ష్యసాధన ఆధారపడివుంటుంది.

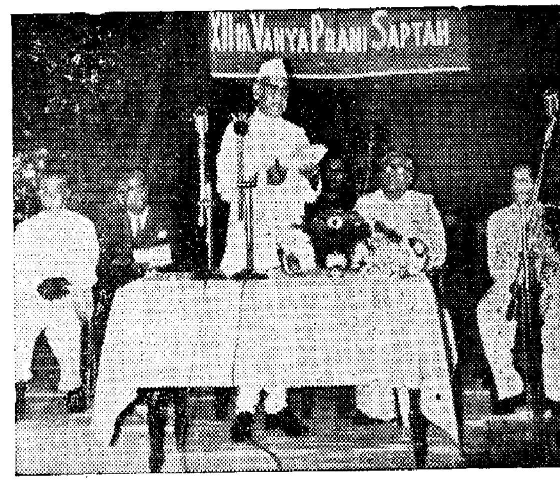
రెండవది. రాష్ట్ర వ్యవసాయాభివృద్ధి, పారిశ్రామికాభివృద్ధి సమపాళ్ళలో కొనసాగాలి. గ్రామీణ, పట్టణ ప్రాంతాల అభివృద్ధి చెట్టపట్టాలు వేసుకుని సాగాలి. రాష్ట్ర ఆదాయం, వ్యక్తిగత ఆదాయాలు పెరగాలి. అలా కావాలీ అంటే రాష్ట్రంలోని పరిశ్రమలకు భారీయెత్తులో కేంద్ర పెట్టుబడులు పెట్టాలి: వ్యవసాయం, ఖనిజాలు తదితర వనరులమీద ఆధార పడిన పరిశ్రమలకు ప్రయివేటు రంగంక్రింద పెట్టే పెట్టుబడులు మరింత పెరగాలి. రాష్ట్ర ప్రజలలో పెట్టుబడి, వ్యాపార, ఉత్పత్తి ధోరణి ఏర్పడాలి. శాస్త్రీయ, సాంకేతిక నైపుణ్యం అభివృద్ధి చెందాలి. పారిశ్రామిక ప్రగతికి కావలసిన ప్రాథమిక అవసరాలను మెరుగు పరచడానికి ప్రభుత్వం తీసుకుంటున్న చర్యలద్వారా పూర్తి ప్రయోజనాన్ని పొందడానికి పారిశ్రామిక వేత్తలు ప్రయత్నించాలి. విశాఖ పట్టణంలో అయిదవ ఉక్కు-కర్మాగారాన్ని నెలకొల్పే నిర్ణయంమీద రాష్ట్ర ఆర్థికాభివృద్ధి ఆధారపడివున్నది. ఎందుకంటే—ఈ కర్మాగారమేగాని నెలకొల్పబడితే దానివల్ల అనేక సహాయక, అనుబంధ పరిశ్రమలు తలెత్తగలవు. పైపెచ్చు రాష్ట్ర ప్రజల చిరకాలవాంఛ ఈడేరి భవిష్యత్తు పై ప్రగాఢమైన విశ్వాసము, నమ్మకము ఏర్పడగలవు. విశ్వాసంతో, సంతుష్ట మనస్సుతో పనిచేసినప్పుడు వివిధరంగాలలో ప్రగతిని సాధించి, రాష్ట్ర అభ్యుదయాన్ని తప్పక సాధించవచ్చు.

★

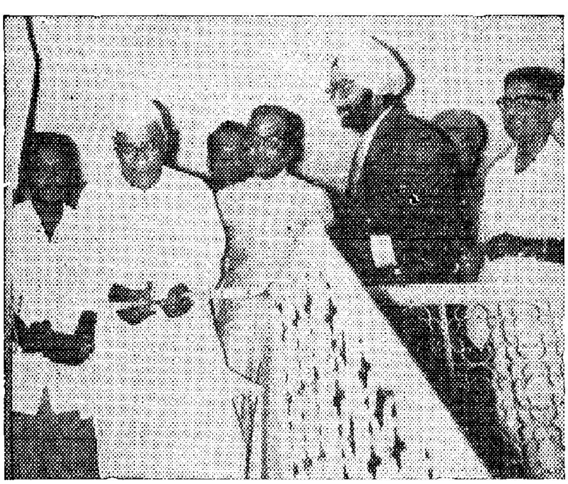
వార్తా చిత్రాలు

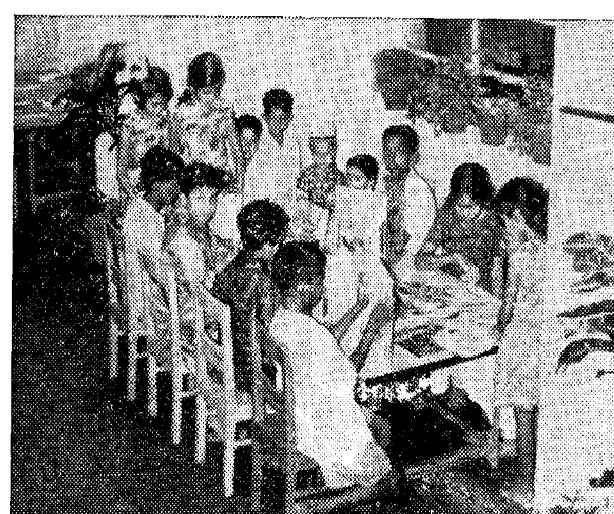
హైదరాబాదులోని జూబ్లీహాలులో జనాభా లెక్కలకు సంబంధించిన
సమస్యలపై ఏర్పాటుచేయబడిన సదస్సుకు సెప్టెంబరు 12న
ప్రారంభోత్సవం జరుపుతున్న రాష్ట్ర గవర్నరు
శ్రీ పట్టం ఎ. థానుపిళ్ళై

నెహ్రూ జూలాజికల్ పార్కులో అక్టోబరు 4న 12వ
వన్యప్రాణి సప్తాహ ఉత్సవాలకు గవర్నరు
ప్రారంభోత్సవం జరుపుతున్న దృశ్యం

హైదరాబాదులోని టేంక్‌బండ్ వద్ద బాలల గ్రంథాలయానికి
సెప్టెంబరు 18న ముఖ్యమంత్రి ప్రారంభోత్సవం
జరుపుతున్నప్పటి చిత్రం

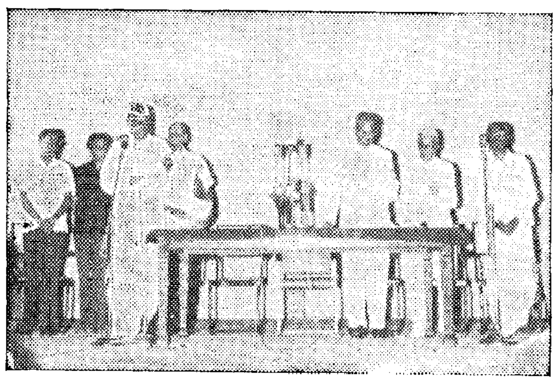

ముఖ్యమంత్రి ప్రారంభోత్సవం చేసిన గ్రంథాలయ దృశ్యం

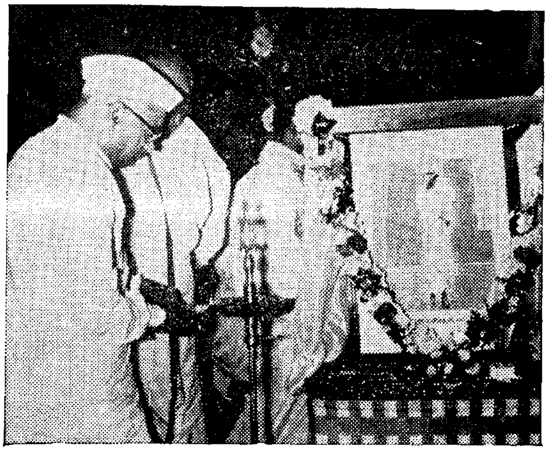
సెప్టెంబరు 26న ప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధీ బేగంపేట విమానాశ్రయంవద్ద కొద్దిసేపు విశ్రాంతి తీసుకున్న సందర్భంలో
రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి ప్రధానికి స్వాగతం పలుకుతున్న దృశ్యం

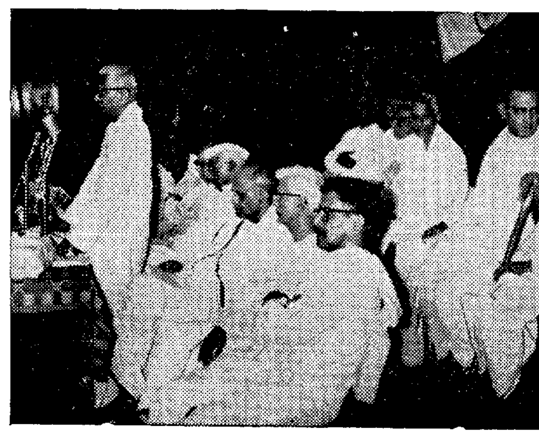
జాతీయ సమైక్యతా ప్రమాణ ఉద్యమాన్ని పురస్కరించుకుని
అక్టోబరు 7వ తేదీన గాంధీ భవన్‌లో రాష్ట్ర సమాచార, పౌర
సంబంధ శాఖ ఒక కార్యక్రమాన్ని ఏర్పాటుచేసింది.
శ్రీ వి. బి. రాజు, శ్రీ ఎర్రం సత్యనారాయణ. తదితరులు
ప్రమాణం చేయడాన్ని ఈ చిత్రంలో చూడవచ్చు

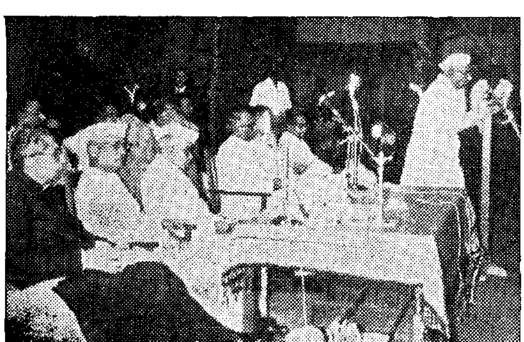
ఆరోగ్య. వైద్యశాఖా మంత్రి అక్టోబరు 2వ తేదీన
హైదరాబాదులోని ఇండియన్ మెడికల్ అసోసియేషన్‌లో
పదిహేడవ టి.బి. బిళ్ళల అమ్మకం ఉద్యమానికి ప్రారంభోత్సవం
జరిపారు. ప్రభుత్వ ప్రధానకార్యదర్శి శ్రీ కె. ఎన్. అనంతరామన్
ఐ. సి. ఎస్ ఈ సమావేశానికి అధ్యక్షత వహించారు

హైదరాబాదులోని రవీంద్రభారతిలో అక్టోబరు 2న దేశభక్త
కొండావెంకటప్పయ్య పంతులు శతజయంత్యుత్సవాలను
ప్రారంభిస్తూ జ్యోతిని వెలిగిస్తున్న ముఖ్యమంత్రి

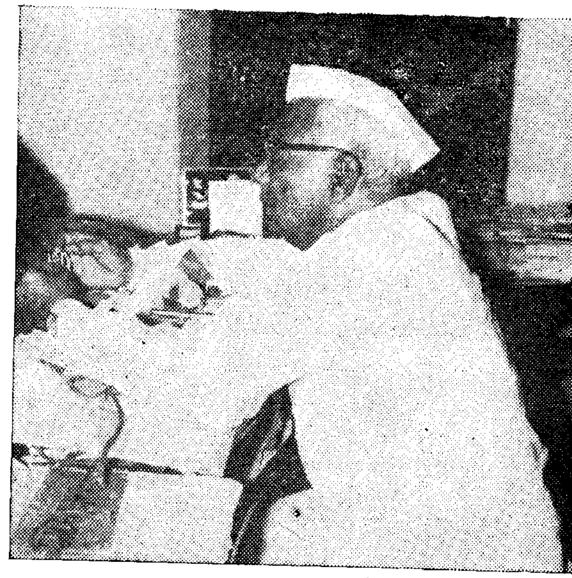

ఆ సందర్భంలో ప్రసంగిస్తున్న విధానసభ
స్పీకరు శ్రీ బి. వి. సుబ్బారెడ్డి

హైదరాబాదు హిందీ ప్రచారసభ రజతోత్సవాలకు సెప్టెంబరు 10న
రవీంద్రభారతిలో ముఖ్యమంత్రి ప్రారంభోత్సవం
జరిపినప్పటి దృశ్యం

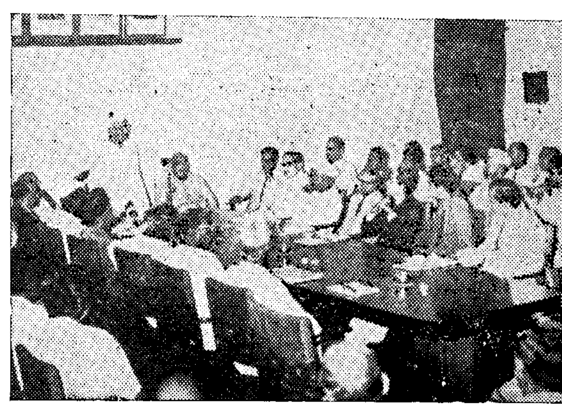

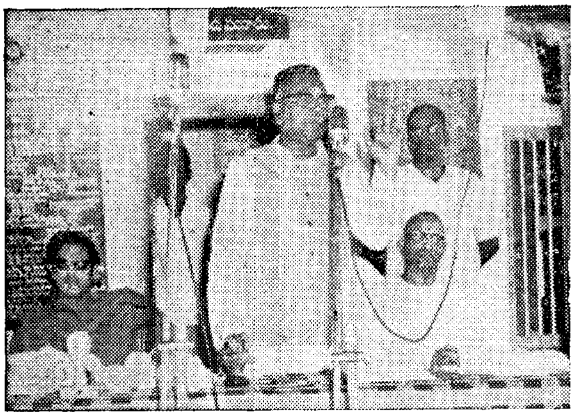
కేంద్రప్రభుత్వ ఆరోగ్య మంత్రిత్వశాఖకు చెందిన కుటుంబ నియంత్రణ అధ్యయనబృందం, సెప్టెంబరు 26వ తేదీన 'ఆనంద నిలయం'లో ముఖ్యమంత్రిని కలిశారు.

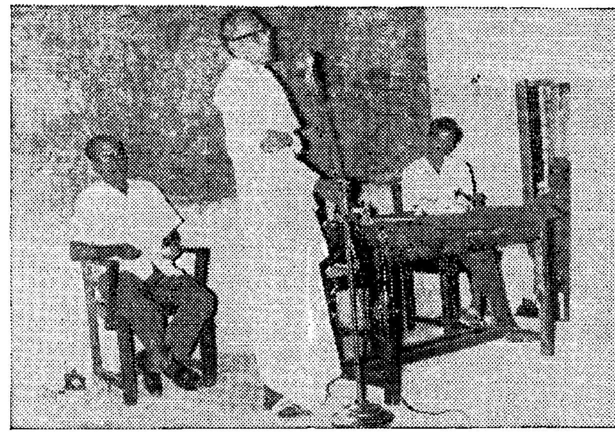
పరిపాలనా పునర్వ్యవస్థీకరణ కమీషన్ (భారత ప్రభుత్వం) ప్రణాళికా యంత్రాంగం పరిశీలకబృందం, అక్టోబరు 3న సచివాలయంలో ముఖ్యమంత్రితో సమావేశమయ్యారు.

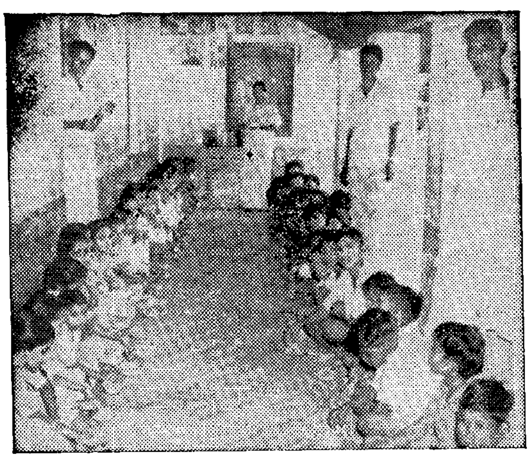
హైదరాబాదు, మహబూబ్‌నగర్, నల్లగొండ, మెదకు, నిజామాబాదు జిల్లాల ప్రథమ ప్రాంతీయ కుటుంబ నియంత్రణ సమావేశానికి, అక్టోబరు 3న హైదరాబాదులోని ఉస్మానియా వైద్యకళాశాలలో ముఖ్యమంత్రి ప్రారంభోత్సవం చేశారు

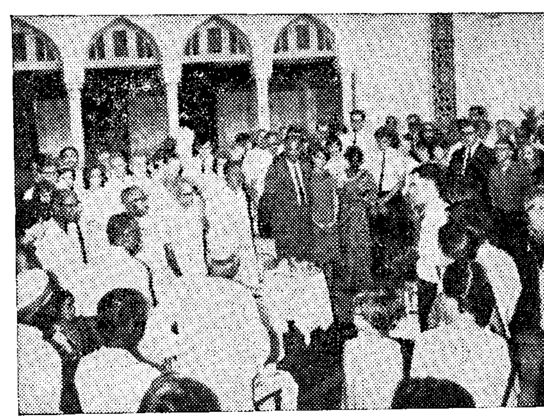
పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా, నందమూరు గ్రామంలో వైర్ బ్రాడ్ కాస్టింగ్ పద్ధతికి, పంచాయతీరాజ్ శాఖ మంత్రి డాక్టర్ ఎం. ఎన్. లక్ష్మీనరసయ్య ప్రారంభోత్సవం చేశారు

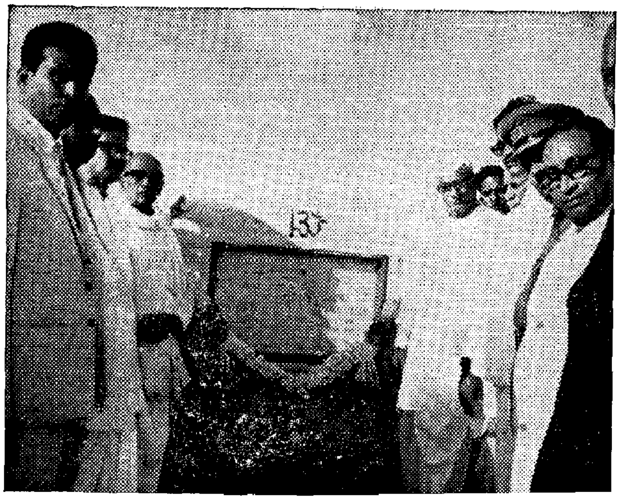
మహబూబునగర్ జిల్లా పరిషత్తు అధ్యక్షులు శ్రీ కె. కె. రెడ్డి, ఆగస్టు 31 వ తేదీన స్థానిక ఆర్ట్స్, సైన్స్ కళాశాలలో "రూపాయ మారకం విలువ తగ్గింపు" పై జరిగిన గోష్ఠిలో ప్రసంగించారు

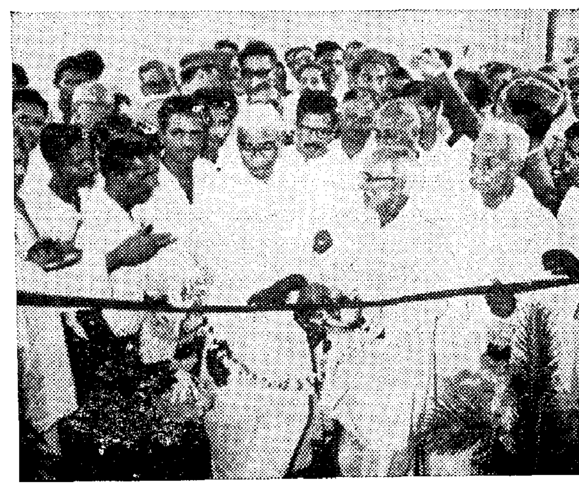
నల్లజర్ల పంచాయతీ సమితిలో క్షామ పరిస్థితి ఏర్పడిన ప్రాంతాలలో బాలలకు పాలు పంపిణీచేస్తున్న దృశ్యం భారత రెడ్ క్రాస్ సంఘం పాలు, పౌష్టికాహారం సరఫరాచేసింది

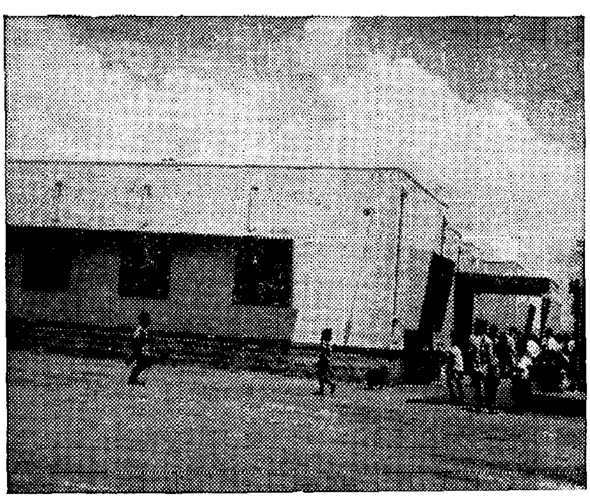
పంచాయతీరాజ్ శాఖమంత్రి డాక్టర్ ఎం. ఎన్. లక్ష్మీనరసయ్య, అక్టోబరు 1 న హైదరాబాదులోని జూబిలీహాల్‌లో అమెరికా శాంతిసంఘం సభ్యుల నుద్దేశించి ప్రసంగించారు

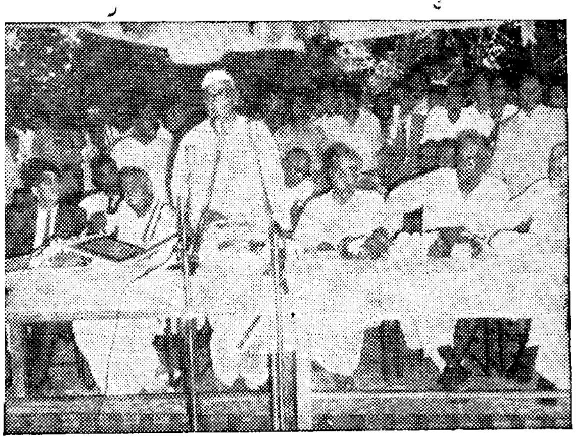
ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కె. బ్రహ్మానందరెడ్డి, సెప్టెంబరు 22 న హిందుపూర్ (అనంతపురం జిల్లా)లో కళాశాల భవనానికి శంఖుస్థాపన చేశారు

ముఖ్యమంత్రి, సెప్టెంబరు 22 న హిందుపూర్‌లో మునిసిపల్ కార్యాలయం భవనానికి ప్రారంభోత్సవం చేశారు

నూతన భవనం దృశ్యం

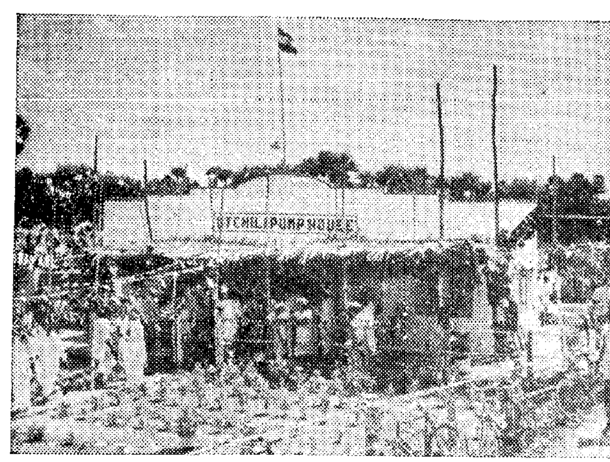
తాడేపల్లిగూడెంలో ప్రభుత్వ ఆర్ట్సు, సైన్సు కళాశాల
ప్రారంభోత్సవాన్ని పురస్కరించుకొని పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా
పెంటపాడులో సెప్టెంబరు 16 న ఏర్పాటు చేయబడిన సభలో
ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కె. బ్రహ్మానందరెడ్డి ప్రసంగిస్తున్న దృశ్యం

ఏలూరులో సెప్టెంబరు 16 న సెంటు తెరిసా కళాశాల తొలి
అంతస్థుకు, గ్రంథాలయానికి ప్రారంభోత్సవం
చేస్తున్న ముఖ్యమంత్రి

తూర్పుగోదావరి జిల్లాలో ఉచిలి పంపింగ్ హౌస్‌కు అక్టోబర్ 6న
ప్రారంభోత్సవం జరుపుతున్న ముఖ్యమంత్రి

పంపింగ్‌హౌస్ దృశ్యం

"ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో స్వాతంత్ర్యోద్యమం"

సంపాదకులు : ఆచార్య ఎం. వెంకటరంగయ్య

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో స్వాతంత్ర్య ఉద్యమానికి చెందిన రాష్ట్ర సంఘంవారిచే ప్రచురించబడినది

సంపుటి :—I 1800 నుండి 1905 (ఈ కాలంలో జరిగిన ఉద్యమం సంఘటనలకు సంబంధించిన వివరాలు యిందులో వున్నాయి)

ధర : రు. 12.00

సంపుటి :—II 1906 నుండి 1920 (ముద్రణలో ఉన్నది)

సంపుటి :—III 1921 నుండి 1931 (ఆంధ్ర రత్న దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యా నిర్వహించిన విప్లవోద్యమం, అల్లూరి సీతారామరాజు వీరోచిత గాథలతోసహా యీ కాలంలో జరిగిన ఉద్యమాల సంఘటనలకు చెందిన వివరాలు యిందులో ఉన్నాయి)

ధర : రు. 21.00.

1, 3 సంపుటాల ప్రతులు దిగువచోట్ల విక్రయానికి లభిస్తాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రింటింగ్, పబ్లికేషన్స్ బ్యూరో
బషీర్బాగ్, హైదరాబాదు-29, ఫోను నెం. 34707

విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రలో సంగీత సాహిత్యాలకూ, సామ్రాజ్యానికీ సాటిలేని సేవచేసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలం ఒక సువర్ణయుగం. నిరంతర రణరంగాలలో కంటినిండ నిద్ర ఎరుగని చక్రవర్తి ఇంతటి పరాక్రమవంతుడో అంతటి అదృష్టవంతుడు. విజయనగర సామ్రాజ్య పతనకాలంలో పరిపాలిస్తున్న శ్రీరంగదేవరాయలు విక్రమసవ్యసాచి అయిన ఆయన అల్లుడు రామరాయలు మించిన పరాక్రమశాలి. అయితే ఆ మహారాజు శిరస్సుమీద దురదృష్టం ప్రళయతాండవం చేసింది తత్ఫలితంగా ఆయన ప్రతిభ కాలఖడ్గంచేత దళితమైపోయింది సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడైన శ్రీకృష్ణదేవరాయల వంశీయులకు సంబంధించిన ఎంతో చరిత్రను దివ్యక్షేత్రమైన తిరుపతికి ఏడు మైళ్ల దూరంలో కల చంద్రగిరి కోట నిక్షిప్తం పరచుకున్నది. ఆదర్శ చిహ్నాలుగా భాసిస్తున్న అక్కడి రాజమహాలు, రాణీ మహాలు గతకాలపు ఉజ్జ్వల చరిత్రను మన మనోనేత్రం ముందు సాక్షాత్కరింప జేస్తాయి.

జనవరి 23వ తేదీన జరిగింది. ఆ భయంకర సంగరరంగం లో రామరాయలు, ఆయన సోదరుడు వెంకటాద్రి పరలోకగతుల య్యారు. మరో సోదరుడు తిరుమల మాత్రం ప్రాణాలను దక్కించుకున్నాడు. రాజకీయ పరిస్థితులన్నీ ఉల్లోల కల్లోలాలుగా తయారయ్యాయి. హిందూ సైన్యాలు చెల్లా చెదరైపోయాయి. ఆ మహావిషమ స్థితిలో విజయనగరానికి తిరుమల తిరిగివచ్చి నామ మాత్రపు రాజైన సదాశివరాయలను వెలలేని రతనాలను, విద్యానగర వజ్రసింహాసనాన్నీ తీసుకుని అనంతపురంజిల్లాలోని పెనుగొండ దుర్గానికి పారిపోయాడు. అనంతరం కారాగారవాసం అనుభవిస్తున్న శ్రీ సదాశివరాయలను చంపి, పెనుగొండలో శ్రీ తిరుమల 1568 లో సింహాసనం స్వాధీనపరచుకున్నాడు. ఆయన తరువాత 1575 లో రత్నఖచిత సింహాసనాధిష్ఠితుడైన శ్రీరంగరాయలు కొద్దికాలం గడచాక రాజధానిని చిత్తూరు జిల్లాలోని చంద్రగిరికి మార్చాడు.

చరిత్రాత్మకమైన చంద్రగిరి కోట

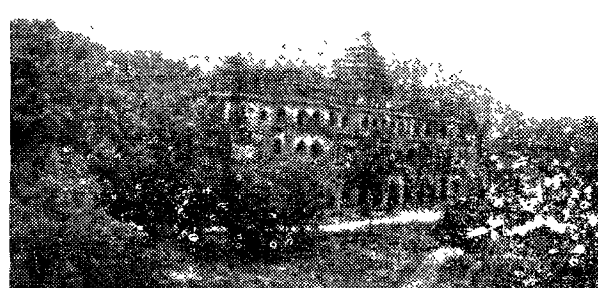
—రావుల సూర్యనారాయణమూర్తి

శౌర్య పరాక్రమాలకూ, ధైర్యస్థైర్యాలకూ ప్రసిద్ధిగాంచిన విజయనగరరాజులకు చాలా సంవత్సరాల పాటు నివాసమైన చంద్రగిరిలో చూపరులను సమ్మోహితులను చేసే ఎన్నో చారిత్రికావశేషాలు వున్నాయి. ఆ రాజ వంశీయులచే అభివృద్ధి పరచబడ్డ ఒక ప్రాచీన శిలానిర్మిత దుర్గం అక్కడకు అతిసమీపంలో గల సుమారు 600 అడుగుల ఎత్తైన పర్వతం పైన వున్నది. సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నానికి పూర్వం బహుశః అక్కడ ఒకకోట, నివాసం ఉండవచ్చు. అయితే అది ఎంత కాలానికి ముందు అన్నది మాత్రం దురూహ్యం. దిగువ కోటచుట్టు రాజమహాలు, రాణీ మహాలులతో పాటు అనల్పమూ, అమూల్యమూ అయిన విజయనగర శిల్పకళా నైపుణ్యాన్ని ప్రతిబింబింపచేసే శిలానిర్మిత శిధిల దేవాలయాలు వున్నాయి వాటిపై తెలుగు, తమిళ భాషలలో శిలాశాసనాలు లిఖించబడి వున్నాయి. మిగిలిన పరిసరప్రాంతాన్ని ప్రస్తుతం పచ్చని పంట పొలాలు, గృహాలు ఆవహించాయి. పర్వత శిఖరంపై గల కోటలోకూడా కొన్ని భవనాలు, ఆలయాల అవశేషాలు కానవస్తాయి. ఆ కోట క్రీ॥ శ॥ 1000 వ సంవత్సరంలో కార్వేటి నగరాధిపుడైన శ్రీ ఇమ్మడి నరసింహ యాదవరాయలచే నిర్మించ బడిందని జనశ్రుతిని బట్టి వ్యక్తమవుతున్నది.

చంద్రగిరి చరిత్ర

దక్షిణ భారతదేశపు హిందువులకు, దక్కను మహమ్మదీయులకు మధ్య ఘోరమైన తళ్లికోట యుద్ధం క్రీ. శ. 156-

శ్రీ రంగరాయలు తొమ్మిది సంవత్సరాలు రాజ్యంచేశాడు. ఆయనతరువాత 1586 లో ఆయన సోదరుడు శ్రీ వెంకటాద్రి సింహాసనమెక్కి 1614 వరకూ 28 సంవత్సరాలు పరిపాలించాడు. ఆ కాలంలో కర్ణాటకలక్ష్మి కళావిహీనమైపోతున్నది. విస్తృత విజయనగర సామ్రాజ్యం క్రమేపి క్షీణించిపోతున్న దశలో సామంత రాజులు తమలో తాము కీచులాడుకునేవారు. మరికొందరు రాజధానికే రాకుండా తమ తమ మండలాలలోనే స్వతంత్రులై మార్చున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయల పరిపాలనానంతరం

విశాలమైన విద్యానగర సామ్రాజ్యంలో కేంద్రంతో సంబంధంకల పటిష్ఠమైన రాజ్యవ్యవస్థ లోపించడమే దీనికి కారణం.

ఆంగ్లేయులు వ్యాపారవ్యవహారాలు తగినంత ప్రోత్సాహకరంగా లేనందువల్ల 1625 లో తమ ఫ్యాక్టరీని మచిలీపట్టణం నుంచి ఆర్మేగమ్‌కు మార్చారు. కాని అక్కడ కూడా వారికి ఫలితం ఆశాజనకంగా కనుపించలేదు. ఆ పరిస్థితిని పరికించిన నాటి చంద్రగిరి రాజు రెండవ రంగరాయలు 1639 లో కంపెనీకి చెందిన ఫ్యాక్టరీ సూపరింటెండెంటు శ్రీడే ను సముద్రతీరం వరకూ విస్తరించిన తమ సామ్రాజ్యంలో స్థావరం ఏర్పరచుకోవలసిందిగా ఆహ్వానించాడు. ఆ అవకాశాన్ని అంగీకరించి శ్రీ డే 1639 లో చంద్రగిరిమహలులో రాజును సందర్శించాడు. తత్ఫలితంగా 1640 లో కోస్తాప్రాంతంలో కొంతస్థలం ఆంగ్లేయులకు దత్తం చేయబడింది. రాజమహలులో జరిగిన ఈ చరిత్రాత్మకమైన సంఘటనతో భారతావనిలో తొలిసారిగా బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యవాదులకు స్థానం కైవసమయింది. ఆ ప్రదేశంలో వారు పరిసర పరిపాలకుల దాడులకు జడిసి స్వయంసంరక్షణార్థం ఒక కోటను నిర్మించుకున్నారు. అదే మద్రాసులో గల ఫోర్టు సెయింట్ జార్జి.

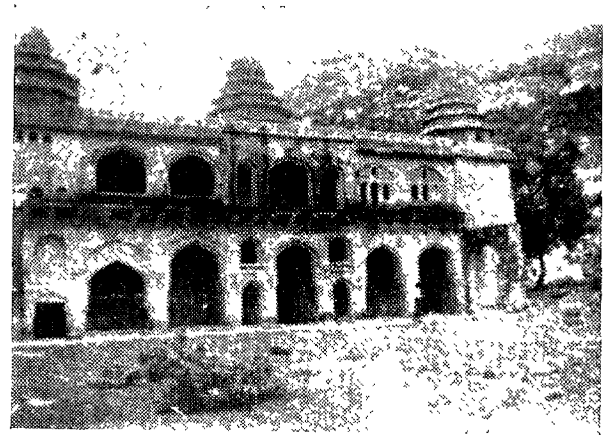
అనుపమాన ఖడ్గ చాలన నైపుణ్యం, అప్రతిమాన ధైర్య సాహసాలు, అతిలోకసామాన్య రణరంగ విహారకౌశలం కల శ్రీరంగరాయలు కానికాలం దాపురించినందువల్ల 1646 లో చంద్రగిరినీ, చెంగల్పట్టునూ గోలకొండ నవాబు హస్తగతంచేసి అదృశ్యుడయ్యాడు. అంతటితో కన్యాకుమారినుంచి కటకంవరకూ ఆంధ్రసామ్రాజ్యాన్ని స్థాపించిన వీరాధివీరుడై విశ్వవిఖ్యాతి గాంచిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల వంశీయుల సముజ్జ్వల చరిత్ర సమాప్తమైపోయింది. ఆ సామ్రాజ్యలక్ష్మికి ఒకనాడు విలాస మందిరమై విలసిల్లిన చంద్రగిరిపట్టణం నేడు పూర్వవైభవాలను కోల్పోయి శిథిలశిలలమయమయింది. నిరంతర పరిభ్రమణ శీలమైన కాలచక్రంలో మీదుక్రిందు, క్రిందుమీదు కావడం సహజమేకదా!

రాజమహలు, రాణీమహలు

చంద్రగిరికోట ప్రాకారంలో ప్రశాంత మనోజ్ఞప్రదేశంలో సిద్ధహస్తులైన శిల్పవరేణ్యుల అనల్పశిల్ప కళానైపుణ్యాన్ని చాటే రాజమహలు, రాణీమహలు విరాజిల్లుతున్నాయి. ఈ స్థలానికి సంబంధించిన ప్రాచీనచరిత్ర సందిగ్ధంగా వున్నప్పటికీ కోట, ప్రహరీలోని భవనాల నిర్మాణపు తీరుతెన్నులనుబట్టి అవి పదిహేడవ శతాబ్దానికి చెందినవిగా గోచరిస్తున్నాయి. బహుశః అంతకు ఎంతో ముందుగల ప్రాకారాలు, ప్రాసాదాలు విస్మృతం, వినూతనత్వం సంతరించుకుని వుండాలి. విశ్వవిశ్రుతమైన విజయనగర సామ్రాజ్యపు ప్రాభవవైభవాలను చాటే ఆ సమున్నత సౌధాలను తిలకిస్తే ఏదో అవ్యక్తమైన ఆవేశం, ఆవేదన, అనుభూతి, ఉత్కంఠ, హృదయాలలో ఆక్రమిస్తుంది.

స్థానిక ప్రజలు దుర్గం అని పిలచే మనోహరమైన నల్లరాతి పర్వతపాదం దక్షిణభాగంలోను, లోపలకోట తూర్పుద్వారానికి సమీపంలోను మహోన్నత రాజసౌధాలు అలరారుతున్నాయి. నవ్యశోభలతో, నయన పర్వంగావుండే ఆ పరిసరంలో పుష్పిత తరులతా సంతతులు కమ్మని వాసనలీనుతుంటాయి. రాజభవనాలకు అనతి దూరంలో రమణీయమైన ఒక సరోవరంవున్నది. దానికి వెళ్లేమార్గం తిలకించడానికి వినోదకరాలైన విగ్రహాలతో అలంకరించబడి అత్యంతమనోజ్ఞంగా వుంటుంది. దుర్గం వాలుతలంలో గల ఒక బుగ్గనుంచి ధారగాక్రిందకు పడే ప్రవాహం ఆ జలాశయాన్ని నీటితో నింపుతుంది. దానికి యిరువైపులా వృక్షాలు తమతమ చిగురుకొమ్మలను కదులుస్తూ వింజామరలు వీస్తున్నట్లు కానవస్తాయి. ఆ కొలనుకు దక్షిణ భాగం చివర అదనపునీరు బయటకు పోయే కాలువ సదుపాయం కూడా వున్నది.

రాజమహలు ప్రాగ్దిశనుంచి దక్షిణదిశకు గల దీర్ఘమైన దీర్ఘచతురస్రాకారపు భవనం. ముందుభాగం దక్షిణాభిముఖంగాను, వెనుకభాగం ఉత్తరాభిముఖంగాను గల రాజసౌధానికి ఎదురుగా దుర్గంవున్నది. ఆ భవనం పొడవు రమారమి 160 అడుగులు; వెడల్పు 50 అడుగులు. ఆ రాజప్రాసాదం దిగువభాగం మొదటి అంతస్తు, రెండవ అంతస్తు, బల్లపరుపుగావున్న కప్పులు కలిగి వున్నది. దానికి ఒక సుందరమైన పిట్టగోడ, మధ్యలో మనోహరమైన ఒక యిటుకగోపురం, దక్షిణాభిముఖంగా రెండు చిన్న

ప్రక్క బురుజులు, రాజమందిరం నలుమూలలా ఒక్కొక్క చిన్న బురుజులువున్నాయి. మధ్యగోపురాగ్రం నుంచి నేలమట్టం వరకూగల రాజభవనం ఎత్తుసుమారు 95 అడుగులు. కోట బయట, లోపల ద్వారాలను కలుపుతూ దక్షిణముఖం కిటికీల క్రింద ప్రాక్పశ్చిమ దిశలుగా చంద్రగిరిరోడ్డు పోతున్నది. ఆ రోడ్డు ప్రక్కన ప్రస్తుతం సారవంతమైన సాగుభూమిగా మారిన విశాలమైన బహిరంగస్థలం బహుశః అప్పటి సైన్యం కవాతుచేసే ప్రదేశమైవుండాలి. రాజమహలుకు ముందుభాగంగా పరిగణించదగ్గ దక్షిణభాగంలో దానికి ప్రవేశం లేకపోవడం గమనార్హమైన విషయం. అన్ని ద్వారాలు, సౌధోపరిభాగానికి పోయే రెండు సోపాన పంక్తులూ సౌధం ఉత్తరదిశలోనే వున్నాయి.

నేటికీ చెక్కుచెదరకుండావున్న ఆ రాజభవనం నిర్మాణావస్థలో వినియోగించబడ్డ సున్నం, రాళ్ల బలాధిక్యతలతోపాటు ఆనాటి శిల్పుల సృజనాత్మక శక్తినీ, కళావైదుష్యాన్నీ చాటుతుంది. మహలులోగల విలువంపైన సరంబీల నిర్మాణకౌశలం మరింత మహత్తరమైనది. తాపీపనివారల నేర్పువల్ల పైకప్పునుంచి ఒక్క నీటిచుక్కకూడా క్రిందికి దిగకపోవటంచేత రాతిపని అతుకులలో చెట్టూచేమ బయలుదేరడానికి అవకాశంలేకపోయింది. అది చాలావరకూ జీర్ణావస్థసంభవించకుండా భవనాన్ని భద్రపరచింది. తరువాత గచ్చుకు ఉపయోగించిన రంగుల అందాన్ని చూస్తే ఆనాటి శిల్పవరేణ్యుల కళాచాతురి ఎలాంటిదో స్పష్టమవుతుంది. మరో ఆసక్తిదాయకమైన విషయం ఏమిటంటే ఆ భవన నిర్మాణంలో ఎక్కడా కలప వాడకపోవడం. గోడల పైన దూలాలుగా శిలాఖండాలు మాత్రమే మనకు కనుపిస్తాయి.

రాజమహలు మొదటి అంతస్తులోగల మధ్యహాలు చాలా అందమైనది. అది సభామందిరమని భావించబడుతున్నది.

రెండవ అంతస్తులో నుంచి దానిని తిలకించవచ్చు. రెండవ అంతస్తు పైకప్పు మధ్యభాగంలో నలువైపులనుంచీ హృదయాహ్లాదకరమైన గాలివీచే ఏర్పాటుతో ఒక మందిరం నిర్మించబడిఉన్నది. ఆ పైభాగం అంచులలో ఇటుగోపురాల మధ్యగల శిథిలమైన చపటా మీదనుంచి పరమ రమణీయమైన పరిసర ప్రపంచాన్ని చూడవచ్చు. రాణీమహలుకూడా సౌందర్యవంతమైన గదులతో రాజమహలుకు కొద్దిదూరములో అలరారుతున్నది. దీనిపైగల బురుజులు రీతిలోను, నిర్మాణంలోను రాజమహలు బురుజులను సరిపోలివున్నవి. పురాతన ఆంధ్రవైభవ చిహ్నాలై, పూర్వమహైశ్వర్య సూచకాలై శేషించిన చంద్రగిరి కోటశిథిలాలు, రాజసౌధాలు విశ్వవిఖ్యాతమైన వీరవిస్ఫూర్తిని ఒకమాట స్మరించుకొని సంతృప్తిపడే నిమిత్తం సర్వజనులూ సందర్శించదగ్గవి.

★

ఏడు కొండల వాడు

ఏడు కొండల వాడవు • మూడు నామ
లిడుచు తలబోడి గావించి • యుడుకు మాన్చి
నిలువు దోపిళ్ళ గొందువు • నిక్కముగను
టక్కు కృష్ణుని చెయిదాల • టక్కు చేమో ?

నాస్తియౌ యీ ప్రపంచాన • నలగిమలగి
కలిగి, మెలగితి మిదె మీదు • కరుణగంటి
మోయి వెంకన్న భక్తుల • మోజులడచి
కొంగు బంగరు గాగ నీ • కూర్మిజూపు

కాలినడకను నీదెస • కదలి వచ్చు
చుంటి గోవింద...గోవింద • యంటి బ్రోవు

దాగికొనబోకు గుహలలో • దనుజప [illegible]
స్వాగతమ్మీ వొసంగక • సాగె దెందు ?

నీవు దాగిన దాగెదు • నిక్కముగను
దేవి శ్రీదేవి నీదేవి • తేజమొల్క
తనయు డేతేర నెదురుగా • తరలి రాదె
ఆపుకోలేని వాత్సల్య • మధిగమింప !

ఆమెకోసము వీసము • అలుకలుడిగి
గుహలు వెలువడి గుడిజేర • గుంపు లోన
ఇడుదు కై మోడ్పు లరమోడ్పు • బడిన కనుల
తనువు పులకాంకు రావళుల్ • దాల్చుచుండ

మధురాంతకం దొరస్వామి

అడవి మల్లె

19

జరిగిన కథ

ప్రసాదరావు చంద్రం అన్న ఇంటికి వెళ్ళగా, అనురాధ చూచి స్పృహకోల్పోయి. తేరుకొంటుంది. ప్రసాదు ఆమె ప్రక్కనే కూర్చున్నాడు. ఆమెకు ముఖం చూపించలేక ఏడ్చుచున్న ప్రసాదును వారించింది. తెనాలి స్టేషనులో అనురాధ పడినబాధనంతయు వెళ్ళబుచ్చుకున్నది. ప్రసాదు ఊపిరి బిగబట్టి వింటున్నాడు.

అనూరాధ ఓసారి నిట్టూర్చి మళ్ళీ ప్రారంభించింది:—

"తెనాలి స్టేషనులో నిద్రపోతున్న బిడ్డను బెంచీమీద పడుకోబెట్టాను. ఆకలితో కళ్ళుతిరిగినట్లయింది. పక్కనే కూర్చొనివున్న ఓ నడివయస్సు ఆడమనిషితో కొంచెం బిడ్డ పడకుండా చూస్తుండమని చెప్పి టీ స్టాలువైపుకు వెళ్ళాను. టీ స్టాలుచుట్టూ జనం. ఓ కప్పు టీ కోసం నిల్చున్నాను. మధ్య మధ్య వెనక్కు తిరిగి బిడ్డవైపు చూస్తూనేవున్నాను. టీ స్టాలుముందు కొంచెం జనం పల్చబడ్డారు. నేను ముందుకువెళ్ళి టీ కప్పు అందుకొని కొంచెం పక్కగావచ్చి నిలబడి టీ పెదవులదగ్గర పెట్టుకోబోతూ అప్పుడే స్టేషన్‌నుంచి బయలుదేరుతున్న ఏదో బండికేసి చూశాను. చేతిలోకప్పు కింద పడిపోయింది. ఆ నడికారు ఆడది బయలుదేరుతున్న బండిలో ఒకపెట్టెగేటులో నిల్చునివుంది. ఓకుర్రాడు నాబిడ్డను దానికి అందించి వాడూ కదులుతున్న రైలు ఎక్కిపోయాడు. క్షణంలో అంతా అయిపోయింది. ఎవరోనెత్తిన బలంగాకొట్టినట్లు కళ్ళు బయర్లుకమ్మాయి. కెవ్వున కేకపెట్టి పడిపోయాను. తెలివి వచ్చేప్పటికి ఏదో మిషనరీ ఆసుపత్రిలో వున్నాను. చెప్పానుగదూ అప్పటికే నాలో ఏదో కక్షలాంటి భావం బయలుదేరిందని. ఆ కక్ష ఎవరిమీదో తెలియదు, కాని నామీద నాకే కక్షగావుండేది. ఏడవలేదు, ఒకరికి చెప్పుకోలేదు. నాకు అలాగే కావాలి! నాకు తగినశిక్షే లభించింది! అనిపించింది.

"కొంచెం తేరుకోగానే నాకు మొదట ఆశ్రయం కలిగించిన హోమ్‌కే వెళ్ళాను. పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్ల ఒకసారి కాలు జారినవాళ్ళు పూర్తిగా బజారుపాలు కాకుండా ఇలాంటి ఆశ్రమాలు కాపాడుతున్నాయనే ఒకవిధంగా చెప్పవచ్చును. శ్రద్ధతీసుకొని ఇలాంటి హోముల్ని విరివిగా స్థాపిస్తే పరిస్థితుల ప్రాబల్యంవల్ల పతితలయ్యేవారి సంఖ్య తగ్గవచ్చును." చెబుతూ చెబుతూ ఒక క్షణం ఆగిపోయింది అనూరాధ. మళ్ళీ గట్టిగా నిట్టూర్చి మొదలు పెట్టింది.

"నేను ఇంటరు పాసయానని తెలిసి నాకు ఆ హోమ్‌లోనే గుమాస్తా ఉద్యోగం ఇచ్చారు. అక్కడే ఒక గదిలోవుంటూ నాకు తోచినరీతిని ఆ అమాయకులకూ, అనాథలకూ తోడుపడుతూ కాలక్షేపం చెయ్యసాగాను. అది మరో చిన్న ప్రపంచం. మనిషికో గాథ, ఆ గాథలవెనక బాధ. ఇలా పదిహేను సంవత్సరాలు గడిచాయి. పూర్తిగా గత జీవితాన్ని మరిచిపోయాననే అనుకున్నాను." ఆగి ప్రసాదు ముఖంలోకి చూసింది. ప్రసాదరావు ఆదుర్దాగా ఆ తరవాత? అన్నట్లు చూశాడు.

"ఆ హోమ్‌లోనే ఓ ముసలి ఆయాగా కొంతకాలంగా పని చేస్తుంది. ఓరోజు అకస్మాత్తుగా దానికి వళ్ళు పేలిపోయే జ్వరం వచ్చింది. నేనే తీసుకెళ్ళి ఆసుపత్రిలో చేర్చాను. మూడోరోజు ఆసుపత్రినుంచి ఆయా బతకదనీ, తీసుకెళ్ళమనీ ఫోన్ వచ్చింది. నేనూ, మేట్రన్ వెళ్ళాం. నేనువెళ్ళి పిలిస్తే అతికష్టంమీద కళ్ళు తెరిచింది. నన్ను ప్రక్కనే కూర్చోమని సైగచేసింది. చనిపోయే ముందు మనస్సులోవున్నది చెప్పటానికి ప్రాణి కొట్టుకుంటుందని విన్నాను. నేను వెంటనే ఆవిడ తలదగ్గర కూర్చుని దగ్గరగా వంగాను.

"నేను చాలా పాపాలు చేశాను. ఎందరి పిల్లల్నో తల్లుల్నుంచి వేరుచేశాను," అతి కష్టంమీద అన్నది. కళ్ళు మూతలు పడ్డాయి. నాకు గుండెలు పిండినట్లయింది. ఆ పాపిష్టి దానిముఖంనుంచి కళ్ళుమళ్ళించాను. అక్కడనుండి లేవబోయాను.

"తెనాలి... ఆయాసం వచ్చింది. లేవబోయిన నేను ఆదుర్దాగా మళ్ళీ ఆమె దగ్గరగాకూర్చొని ముఖంలోకి చూశాను.

వాసిరెడ్డి సీతాదేవి

అతికష్టంమీద కళ్ళనుతెరుస్తూ, "ఓ పిల్లను తల్లినుంచి వేరుచేశాను తెనాలి స్టేషన్‌లో. ఆ పిల్లను కొంతకాలంపెంచాను." నాకు తెలియకుండానే నాలోని మాతృత్వం ఒక్కసారి పొంగింది. ఆ పిల్ల ఇప్పుడు ఎక్కడ వుంది? అని అడిగినాననుకున్నాను. కాని నా గొంతు పెకిలి ఆ మాటలు బయటకు వచ్చాయో లేదో నేను చెప్పలేను.

"ఆ పిల్ల ... గుంటూరు ... అనాధాశ్రమంలో వుంది. నువ్వు తెచ్చి పెంచుకుంటానని మాటఇవ్వు. నా ప్రాణం పోతుంది," అంటూ కళ్ళు మూసింది.

ఓ క్షణం నేను స్తంభించిపోయాను. తేరుకొని "ఆ పిల్ల పేరు ఏమిటి? ఏ అనాధాశ్రమం," అన్నాను ఆదుర్దాగా ఆ ముసలి దాన్ని ఊపుతూ. చేతులకు మానవ శరీరానికి బదులుగా ఏదో గట్టిగా తగిలింది.

"ప్రాణం పోయింది" అంటూ నర్సు శవంమీద గుడ్డ కప్పింది.

"నేను ఏజన్మలో ఏపాపం చేశానో నేను ఆమాత్రం జీవించటం కూడా భగవంతునికి ఇష్టం లేకపోయింది. ప్రతి క్షణం నాబిడ్డను చూడాలనే అశాంతి నన్ను పిచ్చిదాన్ని చేసేసింది. ఈ విషయమంతా మా సూపర్నెంటుతో చెప్పాను. ఆమె గుంటూరు శరణాలయాలన్నింటికీ రాసింది. నాంచారమ్మ అనే ఆవిడ ఎవరూ ఏపిల్లనూ చేర్పించిన రికార్డులు లేవని జవాబులువచ్చాయి. బహుశా ఆ ముసల్దాని అసలు పేరు నాంచారమ్మ కాకపోవచ్చును పాపిష్టిదాన్ని పిల్లపేరన్నా అడిగి తెలుసుకోలేకపోయాను.

నాబిడ్డ నాకు దొరకదు అనే భావాన్ని భరించలేకపోయాను. ఏనాటికైనా నాబిడ్డను చూడగలననే ఆశను పిచ్చిదానిలా పెంచుకున్నాను. ఏదో వుద్యోగం సంపాదించుకొని గుంటూరు వెళ్ళాలని నిర్ణయించుకున్నాను. ఇదితెలిసిన మా సూపర్నెంటే తెలిసిన వాళ్ళద్వారా నాకీ ఉద్యోగాన్ని ఇప్పించింది."

"ఆ తరవాత గిరిజ ఎక్కడుందో తెలుసుకోలేదా?" ఇంతసేపూ వూపిరి బిగబట్టి వింటున్న ప్రసాదరావు ప్రశ్నించాడు ఆదుర్దాగా.

అనూరాధ నిట్టూర్చింది.

"అన్ని శరణాలయాల్లోనూ వెదికాను కాని నాబిడ్డను ఎలా గుర్తించటం. నాకు తెలుసు వాళ్ళలో నాబిడ్డవుందని. కాని కన్నబిడ్డ ఎదురుగా నిల్చొనివున్నా తెల్సుకోలేని అసహాయురాల్ని. గిరిజపేరుతో ఎవరూలేరు. కాని ఏనాటికైనా నాబిడ్డను నేను కలుసుకోగలను అనే ఆశ ఏమూలో గూడుకట్టుకొనివుంది నాహృదయంలో. ఆ ఆశతోనే జీవిస్తున్నాను."

"దీనికంతా కారకుణ్ణినేనే అనూ! నేనేకాదు నిన్ను ఆ భగవంతుడు కూడా అన్యాయం చేశాడు. అందటానికి సిద్ధంగా వున్న ప్రతితరుణంలో నీకు దేన్నీ అందకుండా చేశాడు ఆ భగవంతుడు. నువ్వు ఆరోజు నాదగ్గరిపరకు వచ్చావు. కాని నన్ను కలుసుకోకుండానే వెళ్ళిపోయావు. ఆరోజు నీవుచూసింది నా భార్యనుకాదు. అప్పటికే నాభార్య చనిపోయింది. హేమకు ఆరోగ్యం సరిగా లేదని రాస్తే నాభార్య చెల్లెలు వచ్చి ఓ నెలరోజులు వుండి వెళ్ళింది. కనీసం ఆనాడైనా నేను నిన్ను చూడగలిగితే మనజీవితాలు మరోలా వుండేవి," నిట్టూర్చాడు ప్రసాదరావు. అనూరాధ మౌనంగా కూర్చుంది.

"నామాట విను అనూ, నావెంట వచ్చేయ్! మన అమ్మాయి ఎక్కడవున్నా వెతికేబాధ్యత నాది," అన్నాడు ప్రసాదరావు ఆప్యాయంగా అనూరాధ చేతుల్ని తన చేతుల్లోకి తీసుకుంటూ.

ఓ క్షణం ప్రసాదరావు ముఖంలోకి అదోలాచూసి చిన్నగా చేతుల్ని లాక్కుంది.

"రాను, రాలేను. నన్ను ఇలా బ్రతకనియ్! ఏనాటికైనా గిరిజ కనిపించి నాన్న దగ్గరే వుందాం అంటే అప్పుడు ఆవిషయం గురించి ఆలోచిస్తాను."

"అదేనా నీ నిర్ణయం?"

"ఆఁ అదే! నన్ను బలవంతం చెయ్యకు."

"పోనియ్! రోజుకోసారి వచ్చి నిన్నుచూసి వెళతాను, దానికి అభ్యంతరం చెప్పవుగా?"

"వీల్లేదు. నన్ను యీమాత్రం గౌరవంగానైనా బ్రతకనియ్! నీవు రోజూ వస్తుంటే చూసేవాళ్ళేమనుకుంటారు? ఈ వయస్సులో అలాటి అపోహలకు అవకాశం ఇచ్చే ధైర్యం, సహనం నాలోలేవు. ఇప్పటికే నాకు కృష్ణారావుగారిముఖం చూడాలంటే చచ్చేంత సిగ్గుగా వుంది."

"నువ్వేన్నైనా చెప్పు. ఈ విషయంలో నేను ఒప్పుకోను. నిన్నుచూడకుండా నేను వుండలేను. కృష్ణారావుతో అన్ని విషయాలూ చెప్పేస్తాను."

"ప్రసాద్" గట్టిగా అరిచింది అనూరాధ.

ప్రసాదు తొణకలేదు. అతని ధోరణి చాలా మొండిగా అన్నంత చేస్తాడని అనిపించింది అనూరాధకు.

"అయితే నువ్వు నన్ను ఈ ఊళ్లో వుండనివ్వదలచుకోలేదన్నమాట. సరే ఈ రాత్రికే మళ్లీ ఈ విశాలప్రపంచంలోకి పొట్ట చేత్తో పుచ్చుకుని వెళ్లిపోతాను." అనూరాధ స్వరంలోని దృఢత్వానికి ప్రసాదరావు బెదిరిపోయాడు.

"అంత పనిచెయ్యకు అనూ! మళ్లీ నాముఖం నీకు చూపించను," అంటూ దిగ్గునలేచాడు ప్రసాదరావు.

విసురుగా వెళ్లిపోబోయిన ప్రసాదరావు చేయిపట్టుకుంది అనూరాధ.

"ఏమిటి?" అన్నట్లు విరక్తిగా చూశాడు ప్రసాదరావు అనూరాధ ముఖంలోకి.

''ఎలాటి అఘాయిత్యం చెయ్యనని మాట ఇవ్వు. నాకు అవసరం అయినప్పుడు కబురు పంపిస్తాను కనిపించాలి,'' అంది అనూరాధ కళ్లనీళ్లలో.

''అలాగే'' అన్నాడు విషణ్ణ.

''బాధపడవద్దు. ఎలాగయినా నావిడ్డను నాకు చూపించ టానికి ప్రయత్నించు.''

బరువుగా భారంగా బయటకు నడిచిన ప్రసాదరావును కళ్ల నీళ్లతో కనిపించినంతవరకూ చూస్తూ సాగనంపింది అనూరాధ.

చంద్రం తలకు కట్టు కట్టించుకొని ఆసుపత్రినుంచి తిరిగి వచ్చాడు. ఏదోపుస్తకం చదువుతున్న ప్రకాశం తలఎత్తి ''ఏమన్నాడు డాక్టరు?'' అని అడిగాడు పుస్తకాన్ని మూసి టేబుల్ మీద పెడుతూ.

''పెద్దగాయం ఏమీకాదు రెండురోజులకోసారి కట్టు మార్చాలట. మరో పదిరోజుల వరకూ ఈ వేషం వేసుకోక తప్పదట.'' అన్నాడు చంద్రం నవ్వుతూ.

గౌరి వంటింట్లో నుంచి వచ్చి గడపలో నిల్చుంది. తల మీదగా గడ్డం కింద ముడితో కట్టులో చంద్రం గౌరికళ్లకు సర దాగా, సినిమాలో హీరోలా కనిపించాడు. రెప్ప వేయకుండా అతనినే చూస్తున్న గౌరితో నవ్వుతూ ''ఏమిటలా చూస్తున్నావ్? చంద్రం అంత బాగున్నాడా?'' అన్నాడు ప్రకాశం.

గౌరి సిగ్గుతో ముడుచుకుపోయింది మత్తెమొగ్గలాగ. ప్రకాశం పక్కున నవ్వాడు. గౌరి తుర్రున వంటింట్లోకి పారి పోయింది.

చంద్రం అదేమీ పట్టించుకోనట్లు ప్రకాశం అంతవరకూ చదువుతూ టేబుల్‌మీద పెట్టిన పుస్తకాన్ని తీసుకొని తిరగవేయ సాగాడు.

''మీ అన్నయ్య నిన్నోసారి అర్జంటుగా రమ్మన్నాడట. ఎవరో వచ్చి వెళ్ళారు. ఎందుకో ఏమో. ఓసారి వెళ్ళిరా?'' అన్నాడు ప్రకాశం చంద్రం చేతిలోని పుస్తకాన్ని తీసుకుంటూ.

''వార్తాపత్రికలో న్యూస్ చదివివుంటాడు. నాలుగు చీవాట్లు పెయ్యటానికి పిలిచి వుంటాడు. వెళ్ళక్కరలేదు. అంత అవసర మైన విషయాలుంటే తనే రావచ్చుగా?'' అన్నాడు చంద్రం నిర్లక్ష్యంగా.

''మరీ అంత ఆడపిల్లలా అభిమానపడితే ఎలాగోయ్? నీతోమాట్లాడటానికి కబురుచేసే హక్కులేదా మీ అన్నకు? పైగా చిన్నప్పటినుంచి పెంచినవాడు, తండ్రి తరవాత తండ్రంతటివాడు. అంత నిరసనగా మాట్లాడకు. నాకంటె ఎక్కువ చదివినవాడివి, పెద్దరచయితవు. కాని అప్పుడప్పుడు చాలా పసిపిల్లవాడిలా మాట్లాడుతుంటావు. ఆ వార్త చదివి నీ అన్న బాధపడటంలో అసహజం నాకేమి కనిపించలేదు'' అన్నాడు ప్రకాశం.

''బాధపడివుండడు. అవమానంగా తలంచివుంటాడు.'' అన్నాడు చంద్రం నిష్ఠూరంగా.

''అది కూడ అసహజంకాదు. ఆ వార్త చదివిన నాకే చిన్నతనం అనిపించింది. మరి నీ అన్నకు, నిన్ను ప్రేమించే వాళ్లకు అలా అనిపించడంలో ఆశ్చర్యం ఏమీలేదు. కొంత కాలంగా నేనే చెప్పాలనుకుంటున్నాను. ఇప్పుడు అవకాశం వచ్చింది కాబట్టి చెబుతున్నాను. నీ మంచినీ, నీ ఉజ్జ్వల భవి ష్యత్తునూ చూడాలని కోరేవాళ్లలో నేనూ ఒకణ్ణి. నువ్వు గొప్ప వాడివిగా ఇక్కడ వాళ్లంతా గుర్తించాలని నా తాపత్రయం.''

''ఇంత ఉపోద్ఘాతం ఎందుకు చెబుతున్నావో అర్థం అయింది.'' అన్నాడు చంద్రం చిరుకోపంతో.

''అదేనాకు కావల్సింది కూడ. నన్ను అర్థంచేసుకో. నా మాట విని ఇక్కడనుంచి వెళ్ళిపో. ఎవరు ఎక్కడ వుండాలో అక్కడే వుండటం మంచిది. మనం రోజూ కలుసుకోవచ్చును ఒక వూళ్లోనే వుంటాంగా. పెద్దవాళ్లమీద అంత పంతం పనికి రాదు. రాత్రిజరిగిన సంఘటనలో నీస్థానంలో నేను వున్నాననుకో. పత్రికలో అలాటి వార్తకుస్థానం వుండేదికాదు? ఇలాంటివి కూలీ నాలీ చేసుకొని బ్రతికే జనంలో మామూలే అని ఎవరూ పట్టించు కొనేవారు కాదు. అన్నయ్య ఇంటికి వచ్చేయమంటే వెళ్ళిపో. అలా అనక పోయినా నీ ఇంటికి నువ్వు వెళ్ళటానికి అభిమానం ఏమిటి?''

''అయిందా నీ వుపన్యాసం? వెళ్ళిపోతాను. నీకంత ఇష్టం లేకపోతే ఇవ్వాళ సాయంత్రమే వెళ్ళిపోతాను. ఈ ఊరు విడిచే వెళ్ళిపోతాను. సరేనా?'' అన్నాడు చంద్రం వస్తున్నకోపాన్ని అణచుకుంటూ.

''ఫూల్‌లా మాట్లాడకు. ఎంతో చదివావు. విజ్ఞానాన్ని ఆర్జించుకున్నావు. కాని లోకజ్ఞానం శూన్యం ఎలా బ్రతగ్గలవోయ్. నీమనస్సుకు చాలా పెద్దగాయమే తగిలిందని నాకు తెలుసు. కాని ఏబంధాన్నయినా మనం తెగేంతవరకూ లాగకూడదు. హేమ విముఖతకు కారణంకూడా ఆలోచించవు. కేవలం బాధ పడతావు. నువ్వు ఇలాంటి ప్రదేశాల్లోవుంటూ మాలాటివాళ్ళతో తిరుగుతుంటే ఆ అమ్మాయి నిన్ను ఎలా అర్థం చేసుకుంటుందో ఒక్కసారయినా ఆలోచించావా?'' మందలిస్తున్నట్లు అన్నాడు ప్రకాశం.

''అంటే నువ్వూ అంతస్థుల్ని మర్చిపోలేకుండా వున్నా వన్న మాట?'' అన్నాడు చంద్రం ఆశ్చర్యంగా.

''అంతస్థుల్ని మనం మర్చిపోవాలన్నా సంఘం మనల్ని మర్చిపోనివ్వదు. అనుక్షణం ఆ అంతస్థులు అడ్డువస్తూనే వుంటాయి. అవి ఒకరిద్దరి ప్రయత్నంతో తొలిగిపోయేవికావు. అంతస్థులు అడ్డురాని, సమాజం ఏర్పడటానికి ఇంకా చాలా కాలం పడుతుంది. అలాటప్పుడు ఎవరిస్థానంలో వాళ్ళు వుండటమే మంచిది. నువ్వు మీ అన్న దగ్గర వుంటేనే నాకూలాభం. నువ్వు నీస్థానంలో వుండి నా ఆశయాల సిద్ధికి ఎక్కువ సహాయం చెయ్యా

గలవు కృష్ణా టుబాకో కంపెనీ భాగస్వామిగా నువ్వు మాకు ఎక్కువ ఉపయోగపడగలవు.''

చంద్రం మౌనంగా వింటున్నాడు. చంద్రం తన అభిప్రాయాలను కొంతవరకు అర్థంచేసుకుని ఆలోచిస్తున్నాడని తెలుసుకొని ప్రకాశం లోలోపలే సంతోషించాడు.

వంటింటి గడపకు చేరబడి వాళ్ళిద్దరి సంభాషణ వింటున్న గౌరి చలనరహితంగా స్థంభించిపోయింది. చంద్రం జవాబు వినటానికి శక్తినంతా కూడతీసుకుంటూ ఊపిరి బిగబట్టి కూర్చుంది.

ప్రకాశం చెప్పింది కొంతవరకు సబబుగానే వుందనుకున్నాడు. నిజమే తనకు లోకజ్ఞానం చాలా తక్కువ. హేమను ఆమె పరిస్థితిల్లో వుంచి అర్థంచేసుకోవటానికి తను ప్రయత్నించలేదు. హేమమధ్య తనమధ్య వున్న అఘాతానికి కారణాన్ని తను ఆలోచించటానికి ప్రయత్నంకూడా చెయ్యలేదు. అవును తన ఇంటికి తను వెళ్ళటానికి ఒకరి ఆహ్వానం ఎందుకు? పైగా తను ప్రకాశానికి ఏ సహాయం చెయ్యకపోగా ఒక బరువుగా తయారయాడు.

''ఏవిటోయ్! అంత ఆలోచన. సరే నేను చెప్పాల్సింది, నా బాధ్యత కాబట్టి చెప్పాను ఆ తరవాత నీ ఇష్టం. నువ్వు నా దగ్గరే వుంటే నాకంతకంటే సంతోషం మరొకటిలేదు,'' అన్నాడు ప్రకాశం తేలిగ్గా నవ్వటానికి ప్రయత్నిస్తూ.

''నువ్వు చెప్పింది ఏది చెయ్యలేదు. అలాగే వెళతాను'' అన్నాడు చంద్రం.

''ఆ వెళ్ళటం తరవాత చూసుకోవచ్చును. ముందు అన్నయ్య ఎందుకు కబురు పంపించాడో. ఒకసారి వెళ్ళిరా!''

''సాయంకాలం వెళతాను.''

''కాదు. ఇప్పుడే వెళ్ళు. అర్జంటుగా రమ్మని కబురు పంపించాడు. ఆఫీసుకువెళ్ళి ఏమిటో అడిగి త్వరగా వచ్చేయ్. నువ్వు వచ్చాకనే భోజనం చేద్దాం.'' అన్నాడు ప్రకాశం.

''అలాగే. త్వరగానే వచ్చేస్తాను,'' అంటూ వెళ్ళిపోయాడు చంద్రం.

చంద్రం అలా గడప దిగాడోలేదో గౌరి సుడిగాలిలా వచ్చి నిల్చుంది ప్రకాశం ముందు. స్నానం చేయటానికి షర్టుగుండీలు తీసుకుంటూ నిల్చున్న ప్రకాశం అలా అంత దగ్గరగా వచ్చి నిల్చున్న గౌరి ముఖంలో ఆశ్చర్యంగా చూశాడు. మరుక్షణంలో గౌరి ప్రకాశం షర్టును గుండెల దగ్గర పట్టుకొని రెండు చేతుల్తో ఆవేశంగా లాగింది. షర్టు చిరిగింది. ప్రకాశంకొయ్యబారిపోయాడు. మరో నిముషంలో ఏదో తెలియని ఆవేశంతో అతని ఒక చెయ్యి గౌరి నడుంచుట్టుంది. మరో చేత్తో జడపట్టుకొని గౌరి తలను వెనక్కు లాగి ఆమె ముఖంమీదకు వంగి ఆమె కళ్ళలో దేన్నో వెతకబోయాడు. ఆ కళ్ళలో కోపం, ఉద్రేకం. ప్రకాశం చెంప చెళ్ళుమంది. ఉలిక్కి పడి ప్రకాశం గౌరిని దూరంగా నెట్టేశాడు. విసురుగా వెళ్ళి కుర్చీమీద పడింది. కుర్చీతో పాటు గౌరి కూడా కిందపడింది మరుక్షణంలోనే లేచి నిల్చుంది. కోపంతో బుసలుకొడుతూ నిల్చున్న గౌరిని ప్రకాశం తెల్లముఖం వేసి చూస్తున్నాడు.

మండుతున్న చెంప, చిరిగిన షర్టూ ప్రకాశాన్ని ఈలోకంలోకి తెచ్చాయి. కాని గౌరి ప్రవర్తన అర్థంకాలేదు.

''నువ్వు దొంగవు. మోసగాడివి. ఇదంతా నువ్వే చేస్తున్నావు.'' కక్షగా అరిచింది గౌరి.

ప్రకాశం ఆశ్చర్యానికి అంతు లేదు. అయోమయంగా చూశాడు గౌరివైపు.

''నాకు ముందునుంచీ తెలుసు నువ్వే ఇదంతా చేస్తున్నావని చంద్రంబాబును ఇక్కడనుంచి తరిమెయ్యాలని చూస్తున్నావు.''

ప్రకాశం చిన్న కళ్ళు విస్మయంతో విచ్చుకున్నాయి.

''నువ్వే చంద్రాన్ని ఆ అమ్మాయిదగ్గరకు వెళ్ళమని చెబుతున్నావు చంద్రంబాబుకు నేనంటే ఇష్టమే. చంద్రంబాబును వెళ్లగొట్టి నన్ను పెళ్లిచేసుకోవాలని చూస్తున్నావు.'' గౌరి స్వరంలో కోపస్థాయి తగ్గుతూ ఏడుపుస్థాయి పెరగసాగింది.

ప్రకాశం మరీ తెల్లబోయాడు.

''నేను చచ్చిపోతాను. కాని నిన్నుమాత్రం చేసుకోను'' అంటూన్న గౌరి ఒక్కసారి అరచేతుల్లో ముఖం దాచుకొని వెక్కివెక్కి ఏడవసాగింది. ప్రకాశం నిల్చున్నచోటునే కొయ్యబారిపోయాడు బుర్ర పూర్తిగా పనిచెయ్యటం మానేసింది.

ఒక ఫర్లాంగు దూరంవెళ్ళిన చంద్రం తను పర్సు మర్చిపోయినట్లు తెలుసుకొని తిరిగివచ్చాడు గోడకు చేరబడి, అరచేతుల్లో ముఖాన్ని దాచుకుని వెక్కి వెక్కి ఏడుస్తున్న గౌరినీ, అల్లంతదూరంలో చిరిగిన షర్టుతో కొయ్యబారి నిల్చొనివున్న ప్రకాశాన్నీ చంద్రం విస్మయంతో మార్చి మార్చి చూశాడు వెంటనే పరిస్థితిని మరోలా వూహించుకున్నాడు. చంద్రం మనస్సు జుగుప్సతో నిండిపోయింది

ప్రకాశంకూడా చాలామంది మగవాళ్ళలాగే ప్రవర్తించాడా? ఒంటరిగా అసహాయంగావున్న ఆడదానిపట్ల అందరు మగవాళ్ళు ఒకేలా ప్రవర్తిస్తారా? ఆ క్షణంలో వాళ్ళ అభిప్రాయాలూ, ఆదర్శాలూ, ఏమవుతాయి. అందుకేనేమో ప్రకాశం తనను అప్పటికప్పుడు అంత వుపన్యాసం ఇచ్చి బయటకు నెట్టాడు. చంద్రం మనస్సు చీదర చీదరగావుంది. గౌరి పట్ల జాలి కట్టలు తెంచుకుంది.

చంద్రాన్ని చూసిన ప్రకాశం క్రమంగా ఈ లోకంలోకి వచ్చాడు. ఏదో చెప్పాలని చంద్రంముఖంలోకి చూశాడు. చంద్రం కళ్ళలో తిరస్కారం, ముఖంలో ఏవగింపు. ప్రకాశం అంతరాంతరాల్లో ఏదో కలుక్కుమంది. చంద్రం తనను అంతనీచంగా అర్థంచేసుకున్నాడా! ఒకవైపు సిగ్గూ, మరోవైపు అవమానంతో చంద్రంముందు నిల్చోక గబగబా బయటకువెళ్ళాడు ప్రకాశం.

(సశేషము)

దీపావళి

డా॥ దివాకర్ల వెంకటావధాని

చ॥ తమము నడంచి వెల్గుల వి
తానము చిమ్మెద వన్నయాసతో
నమలినదీపకాంతి సుష
మాఽనుగత మ్మగునీదురాక కై
తమి సుజనోత్కర మ్మెదురు
చూపులు చూచెడి నమ్మ! యాఽనీ
రమణుని రాక కాశ లమ
రంగఁ జకోరసమూహ మట్లుగన్ 1

చ॥ కలవు బహిస్తమ మ్మడఁచి
కాంతి నొసంగఁగ స్నేహపూర్ణముల్
విలసితవిద్యుదర్చికల
వెల్గెడిదీపము లెన్నొ, అంతరం
బల మెడుకారుచీఁకటుల
యంతము చూచెడుదీపమాలికా
విలసన మిచ్చి మాయెదల
వ్రేగు సడల్పఁ గదమ్మ చెచ్చెరన్ 2

సీ॥ ఒకచిచ్చుబుడ్డి విచ్చకవెల్గినం జాలుఁ
జుట్టుపట్టులయిరుల్ సురిఁగి పోవు;
ఒకమతాబా కాంతి ప్రకటించినం జాలుఁ
బర్వినచీఁకట్లు పరువు లెత్తు;
ఒకపూలవత్తి యించుక కాల్చినం జాలు
నలమినచీఁకట్లు తొలఁగి పోవు;
ప్రమిదలో నింత దీపము పెట్టినం జాలుఁ
గారుకొన్నయాంధ్యమ్ము కలఁగి చనును;
తే॥గీ॥ తనుతర మ్మిది బాహ్య మౌతమము దీనిఁ
బౌరుషంబున నెట్లొ పాపంగ వచ్చుఁ;
దరతరంబులనుండి చిత్తముల నిల్చి
ప్రాఁతయిరు లీవు పాపంగ వలయు నమ్మ; 3

సీ॥ అన్యాయమున నైన నర్థ మింతబ్బెనా
కనులు రెండింటఁ జీఁకట్లు క్రమ్ము!
నర్హత లేకున్న నధికార మబ్బెనా
క్రమ్మెడిపొరలు నేత్రములయందు;
భాగ్యహేతువున వైపశ్చిత్య మబ్బెనా
యక్షియుగ్మమున నాంధ్యమ్ము రేఁగుఁ;
బక్కవాని కొకింత ప్రాభవం బబ్బెనా
కన్నులు కెంపెక్కి కలఁక చెందుఁ;
తే॥సీ॥ గనులు లేకున్నఁ గల్గు చీఁకటులు వేయు;
కన్ను లున్నను గల్గుచీఁకట్లు, వీనిఁ
బాపుటకు మందుమాకులు పనికిరావు
ఆంతరాలోక మొసఁగి నీ వడఁపవమ్మ! 4

చ॥ వేవురు చండభానువులు,
వేవురు చంద్రులు, తారకా సహ
స్రావళులున్, డటిత్సముద
యాంచితరోచిరనంతసంతతుల్,
ప్రోవులు కట్టినం దొలఁగి
పోనియహంకృతిరూప మౌతమం
బేవెలుఁగింత సోకిన ల
యించునొ యావెలుఁగీఁగదమ్మరో! 5

ఉ॥ స్వాగత మిచ్చు చుందు మను
వర్షము వచ్చెడి నీకు బాణసం
చాగమితోఁ దదుచ్ఛలిత
సాంద్రతమ స్సనుధూమసంతతుల్
ప్రోగయి యున్న చీఁకటులఁ
బ్రోది యొనర్చుచు కాని కాంతిరే
ఖాగమనాంక మొక్కటియు
నారయ రా దిది యే మభాగ్యమో. 6

చ॥ అమవసకారుచీఁకటుల
నైన సమస్తదిగంతరమ్ములం
దమలినరోచిరుత్కరస
మావృతి కూర్చెడిదివ్యశక్తి నీ
కమరినదే కదా మఱి శ్రీ
తావళిగుండెలు నిండుకొన్న హే
యము నతి సాంద్ర మౌతమము
నట్టులె యుంచెద వేటి కమ్మరో! 7

చ॥ ఉరురణవహ్నిలోఁ గుములు
చుండుటఁ జేసి యశాంతిధూమముల్
తలుచుగఁ గ్రమ్ము చున్నయవి
ధారుణి సర్వదిగంతరమ్ములన్
దరకర మైనతత్తమము
న న్శుభమార్గము గాంచలేక త
త్తరపడు మానవాళి విశ
దం బగువెల్గిడి యుద్ధరింపవే! 3

ఉ॥ తాకిన హాని చేయనిది,
తానయి పుట్టెడునట్టి, దుష్ణతో
ద్రేకము ధూమసంవృతియు
లేనిది, మాయని సంతతప్రభా
నీకము చిమ్మునట్టిది, పు
నీతము నౌవెలుఁగీయ లేనియీ
చీఁకటిలో జగమ్ములు న
శింపక నిల్వవు సుమ్ము నమ్ముమా! 9

ఉ॥ ప్రాపై ప్రోచెద వంచుఁ జెప్పితిని మా
ప్రాపంచికావస్థ యా
తాపచ్ఛేదకకాంతిపుంజములవి
స్తారంబు పర్వించెదో
పైపై కాంతులు చిమ్మి పోయెదవొ మా
పై నెంత దాక్షిణ్య మో
చూపంగా నద నయ్యె! నీ కివియె మా
జోహారు దీపావళీ! 10

సీరియల్ :

పంచతంత్రము

చోర పండితుని కథ

''ఒక పట్టణమునందు ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉండెను. అతడు గొప్ప పండితుడు. కాని పూర్వజన్మ దోషముచేత అతడు చోరుడయ్యెను. ఒకనాడు దేశాంతరమునుండి ఆ నగరమునకు వచ్చిన నలుగురు బ్రాహ్మణులు అనేక వస్తువులను అమ్ముటను చూచెను. ''ఈ ధనము ఏ ఉపాయముచేత నాకు లభించును! అని చింతించెను. ఆ బ్రాహ్మణులవద్దకు పోయి మిక్కిలి ప్రియములు, మధురములునైన నీతి వాక్యములను చెప్పి తన యందువారికి విశ్వాసము కలుగునట్లు చేసికొని వారిని తన యింటికి తోడుకొనిపోయెను. మిక్కిలి శ్రద్ధతో వారిని సేవించుచుండెను. ఒకనాడు ఆ నలుగురు విలువగల రత్నములను కొనితెచ్చిరి. వాటిని అతని యెదుటనే తమకాలి పిక్కలలో దాచుకొని స్వదేశమునకు ప్రయాణము చేసిరి. ఆ చోరవిప్రుడు ఆ ధనము తనకు దక్కకపోయెనే అని చింతించెను. వారి వెంటనేపోయి దారిలో వారిని చంపి ఆ ధనమును అపహరింపదలచి వారితోనిట్లనెను:—

''మిత్రులారా! నన్ను ఒంటరిగ విడిచి పోవుచున్నారు. మీ మైత్రిచేత బంధింపబడి మిమ్ము విడువజాలకున్నాను. నన్నుకూడ మీవెంట కొనిపొండు.'' ఆ మాట విని వారు అతనిని కనికరించి స్వదేశమునకు తోడుకొని పోవుచుండిరి. ఆ ఐదుగురు ఒక కోయ పల్లెలో పోవుచుండగ కాకులు ఇట్లుకూసెను:— ''ఓరీ! కిరాతులారా, పరుగెత్తుడు, వీరిని చంపి వీరివద్దఉన్న లక్షకు మించిన ధనమును తీసికొనుడు.''

ఆ మాటవిని కోయవారు వెంటనే బ్రాహ్మణులను పట్టుకొని కఱ్ఱలతో కొట్టి బట్టలను విడిపించి చూచిరి. కాని ఎక్కడను ధనము లభించలేదు. అపుడు వారు బ్రాహ్మణులతో ఇట్లనిరి:— ఓ! పాంథులారా! ఇదివరకు ఎపుడుకూడ కాకులమాట కల్లకాలేదు, కనుక మీరు ఎచటనైనను ధనమును దాచి యున్నచో మాకు ఇచ్చివేయుడు; లేకున్నచో అందఱిని చంపి, తోలు ఒలిచి ప్రతి అవయవమును పరీక్షించి ధనము కొనిపోయెదము."

వారి మాటలువిని ఆ దొంగ బ్రాహ్మణుడు ఇట్లు చింతించెను. ''ధనము కొఱకు ఈ కిరాతులు మా ఐదుగురిని చంపెదరు. వీరితో నేనును చచ్చెదను. కనుక తొలుతనే నన్ను వీరి అధీనము చేసెదను. నన్ను చంపి, నాలో ధనము లేకుండుటను చూచి వీరు మా అందఱివద్ద ధనము లేదనుకొని నిశ్చయించుకొని తక్కిన నలుగురిని విడిచెదరు.'' అని అతడు దొంగయైనను పండితుడు గనుక వివేకముచేత తన శరీరమును త్యాగముచేసి నలుగురిని కాపాడ దలచి అట్లేచేసెను. ఆ కిరాతులు అతనిని చంపి అతని శరీరములో ధనములేకుండుటను చూచి ఆ నలుగురిని విడిచిరి.''

కనుక ''శత్రువైనను పండితుడు మేలు." అని నేను చెప్పితిని, అని దమనకునితో కరటకుడు అనెను.

ఇట్లు ఆ యిరువురు మాటలాడుకొనుచుండగనే పింగళకుని వాడిగోళ్ళ దెబ్బలచే సంజీవకుడు చచ్చి క్రిందపడెను. మరణించిన సంజీవకుని చూచి పింగళకుడు దుఃఖించుచు అతని సద్గుణములను పొగడుచు ఇటలెను. ''నేను ఇతనిని చంపి చాల తప్పు చేసితిని. నమ్మకద్రోహముకంటె మించిన పాపము వేరొకటిలేదు. సభలో ఇతనిని ఎంతగానో పొగడుచుండిన నేను ఈనాడు సభకు నా ముఖమును ఎట్లు చూపింతును.'' అని ఇట్లు అనేకవిధముల విలపించుచున్న పింగళకుని వద్దకు దమనకుడు వచ్చి సంతోష పూర్వకముగా నిట్లనెను. ''స్వామీ! మీకు ద్రోహము తలపెట్టిన శత్రువును చంపి సంతోషించవలెనే కాని ఇట్లు దుఃఖించుట యుక్తముకాదు. ఎంత దగ్గఱ చుట్టమైనను ప్రాణద్రోహము తలపెట్టినపుడు అతనిని తప్పక చంపవలెను. దానివలన పాపము అంటదు. దయగలరాజును, సర్వమును భక్షించు బ్రాహ్మణుని, నిర్లజ్జయైన స్త్రీని, దుష్టబుద్ధి గలమిత్రుని, ప్రతికూలుడైన సేవకుని, పొరపాట్లు చేయు అధికారిని, చేసినమేలును తలచని పురుషుని వెంటనేవిడువవలెను.

అపాయము చేయజాలని పురుషుడు ఎంత గొప్పవాడైనను పూజింపబడడు. కఱచునను భయముచేత ప్రజలు సర్పములను పూజించుచున్నారు. కాని వాటిని చంపుచున్న గరుడుడు ఎంత గొప్పవాడైనను అతని వలన అపాయము లేదుకనుక, అతనిని పూజించుచున్నారా? కనుక ప్రభూ! నీవు చేసినపనిలో దోషమేమియులేదు.'' అని దమనకుడు బోధింపగా పింగళకుడు సంజీవకుని చంపినశోకమును వీడి తిరిగి దమనకుని మంత్రిగా చేసికొని అటవీమృగరాజ్యమును పరిపాలించెను.

ఇది విష్ణుశర్మ విరచితమైన పంచతంత్రమునందు మిత్రభేదము అను మొదటి తంత్రము సమాప్తము.

ప్రభుత్వ నిర్ణయాలు

1. పంటపైర్లను రక్షించడానికి వీలుగా జిల్లాపరిషత్తులు, పబ్లిక్ వర్క్సు శాఖవారు గండ్లుపడిన, నష్టంవాటిల్లిన చెరువుల మరమ్మతును తక్షణం చేపట్టాలనే ఆదేశాలను జారీచేయాలని నిర్ణయించారు.

2. రాష్ట్రంలో కుటుంబనియంత్రణ కార్యక్రమం సాధించిన అభివృద్ధిని పరిశీలించడానికి ముఖ్యమంత్రి అధ్యక్షతన 6గురు సభ్యులుగల ఉపసంఘాన్ని నియమించారు

3. కృష్ణాజిల్లా దివిసీమలో అభివృద్ధి, పునర్వ్యవస్థీకరణకు చెందిన మాస్టర్ ప్రణాళిక క్రింద 3 సంవత్సరాలలో దశలవారిగా 400 సహకార సేద్యం సంఘాలను ప్రారంభించాలని ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది.

4. కేంద్రభూమి తనఖా బ్యాంకుకు హామీగా ఉండే మొత్తాన్ని రు. 25 కోట్లనుండి 30 కోట్లకు పెంచాలని నిర్ణయించబడింది.

5. గుంటూరు జిల్లా సహకార స్టోర్సుకు కార్యనిర్వహణ పెట్టుబడి నిమిత్తం రు. 2.00 లక్షల రొక్కం రుణానికి హామి ఇవ్వడానికి ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది.

ముఖ్య వార్తలు

రాష్ట్రంలో

సెప్టెం 30. నాగార్జునసాగర్ కంట్రోల్ బోర్డు విజయపురిలో సమావేశమైంది.

అక్టో 1. కూకట్‌పల్లిలో డిటొనేటింగ్ ఫ్యూజుయూనిటుకు రాష్ట్ర ఆర్థికమంత్రి ప్రారంభోత్సవం జరిపారు.

అక్టో 2. కేంద్ర రైల్వేశాఖామంత్రి దక్షిణ కేంద్ర రైల్వే మండలానికి ప్రారంభోత్సవం చేశారు.

శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్య శతజయంతి ఉత్సవాన్ని ముఖ్యమంత్రి హైదరాబాదులో ప్రారంభించారు.

అక్టో 2. హైదరాబాదు, మహబూబ్‌నగర్, నల్గొండ, మెదక్, నిజామాబాదు జిల్లాలకు సంబంధించిన కుటుంబ నియంత్రణ తొలిమండల సమావేశాన్ని హైదరాబాదులో ముఖ్యమంత్రి ప్రారంభించారు.

భారతదేశంలో

సెప్టెం. 23 ఎర్నాకుళంలో కొచ్చిన్‌నూనె శుద్ధి కర్మాగారానికి ప్రధాని ప్రారంభోత్సవం జరిపారు.

సెప్టెం. 24 ఎర్నాకుళంలో రెండు రోజులపాటు జరిగే అఖిల భారత కాంగ్రెసు కమిటీ సమావేశం ప్రారంభించబడింది.

సెప్టెం 26 నెహ్రూపై యునెస్కో వారు నిర్వహిస్తున్న నాలుగు రోజుల అంతర్జాతీయ సమావేశానికి క్రొత్త ఢిల్లీలో ప్రధాని ప్రారంభోత్సవం జరిపారు.

సెప్టెం. 27 ఆగ్నేయాసియాకు సంబంధించిన ప్రపంచ ఆరోగ్య సంస్థ ప్రాంతీయ సంఘం 19వ సమావేశానికి క్రొత్త ఢిల్లీలో ప్రధాని ప్రారంభోత్సవం చేశారు.

అంతర్జాతీయ అవగాహనకు తోడ్పడిన వ్యక్తికి నెహ్రూ పేరున యివ్వనున్న బహుమతికై 1965వ సంవత్సరానికి అర్హమైన వ్యక్తిగా యుథాంట్‌ను నిర్ణయించారు.

సెప్టెం. 29 రష్యాలో రెండు వారాలపాటు పర్యటించిన అనంతరం భారత సైనికబలాల ప్రధానాధికారి జనరల్ పి. కుమారమంగళం క్రొత్తఢిల్లీ చేరుకున్నారు.

విదేశాలలో

సెప్టెం. 15 లండన్‌లో కామన్వెల్తు ప్రధానుల సమావేశం ముగిసింది

సెప్టెం. 21 ఐక్యరాజ్యసమితి 21వ సర్వసభ్య సభ సమావేశం ప్రారంభమైంది.

ఐక్యరాజ్యసమితి 21వ సర్వసభ్య సభకు అధ్యక్షుడుగా ఆఫ్ఘనిస్తాన్‌కు సంబంధించిన అబ్దుల్ రహమాన్ పజ్వాక్ ఎన్నికయ్యారు.

బోస్టరన్ సముద్రజలాలను విజయవంతంగా శ్రీ మిహిరసేన్ యీదారు.

సెప్టెం. 26 లండన్‌లో డా; సి. పి. రామస్వామి అయ్యర్ పరమపదించారు.

పొగాకు పంటలకు
ఇంతకు ముందు లేని
సరిక్రొత్త రకమైన
రక్షణ !

రోగోర్®

మొట్టమొదటి భారతీయ సిస్టమిక్ క్రిమిసంహారిణి

రోగోర్, అనేక పంటలకు ఇంతకు ముందు లేని సరిక్రొత్త రకమైన రక్షణ నిస్తుంది. ఆకులు, వేళ్ల ద్వారా అది పీల్చుకోబడి మొక్క యొక్క పసరు ప్రవాహములోకి పోవును. అక్కడ అది రెండు వారములు వుంటుంది. ఈ సమయంలో మొక్క యొక్క పసరు త్రాగే ఏ చీడ క్రిములైనా నశిస్తాయి. రోగోర్ సురక్షితమైన క్రిమి సంహారిణి—మనుష్యులకు హానికరమైనది కాదు.

టాటా ఫైసన్ ఇండస్ట్రీస్ అత్యంత విస్తృతమై, అత్యధిక ప్రభావమైన క్రిమి సంహారిణులను చేయుదురని భారతీయ వ్యవసాయదారులకు పూర్తిగా తెలిసిన విషయమే. భారతదేశములో రోగోర్‌ను తయారు చేయుటకు వారు క్రొత్త ఫ్యాక్టరీని నిర్మించిరి.

రోగోర్ వాడండి—మొట్టమొదటి భారతీయ సిస్టమిక్ క్రిమి సంహారిణి—మీ పొగాకు పంటల మీద...అత్యధిక, మంచి పంటలను పొందుదురని నిశ్చయపరచుకోండి.

ROGOR®

® రోగోర్ మాంటెకాటిని, మిలాన్, ఇటలీ, యొక్క రిజిస్టర్డ్ ట్రేడ్ మార్కు.

టాటా ఫైసన్ ఉత్పత్తి

TATA FISON RALLIS

టాటా ఫైసన్ రాలీస్

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో లోకసభ, శాసనసభ నియోజకవర్గాల పునర్విభజన

లోకసభ నియోజకవర్గాలు :

1. శ్రీకాకుళం :— ఇచ్ఛాపురం, సోంపేట, టెక్కలి, హరిశ్చంద్రాపురం, నరసన్నపేట, నగరి కటకం, శ్రీకాకుళం.

2. పార్వతీపురం (గిరిజనులు) :—పాతపట్నం, కొత్తూరు, నాగూరు, పార్వతీపురం, సాలూరు, వెంకూరు, పాలకొండ.

3. బొబ్బిలి:—బొబ్బిలి, పెదమానాపురం, ఎచ్చెర్ల, పొందూరు, చీపురు పల్లి, గజపతి నగరం, భోగాపురం.

4. విశాఖపట్నం :—విజయనగరం, భీమునిపట్నం విశాఖపట్నం 1, విశాఖపట్నం 2, జామి, శృంగవరపు కోట, పరవాడ.

5. భద్రాచలం (గిరిజనులు) :—పాడేరు, చింతపల్లి, ఎల్లవరం, పోలవరం, భద్రాచలం బూర్గంపాడు, ఇల్లెందు.

6. అనకాపల్లి, :—మాడుగుల, గొంప, చోడవరం, అనకాపల్లి, ఎలమంచిలి, పాయకరావుపేట, నర్సీపట్నం.

7. కాకినాడ :—జగ్గంపేట, పెద్దాపురం, ప్రత్తిపాడు, తుని, పిఠాపురం, సంపర, కాకినాడ.

8. రాజమండ్రి :—బూరుగుపూడి, రాజమండ్రి, కడియం, అనపర్తి, రామచంద్రాపురం, పామర్రు, కొవ్వూరు.

9. అమలాపురం (నిమ్నజాతి) :—తాళ్ళరేవు, చెయ్యేరు, అల్లావరం, అమలాపురం, కొత్తపేట, నగరం, రాజోలు.

10. నరసాపూర్ :—నరసాపూర్, పాలకొల్లు, ఆచంట, భీమవరం, ఉండి, పెనుగొండ, అత్తిలి.

11. ఏలూరు :—తణుకు, తాడేపల్లిగూడెం, ఉంగుటూరు, దెందులూరు, ఏలూరు, గోపాలపురం, చింతలపూడి.

12. గుడివాడ:—కంకిపాడు, గన్నవరం, ఉయ్యూరు, గుడివాడ, ముదినేపల్లి, కైకలూరు, మల్లేశ్వరం.

13. విజయవాడ :—జగ్గయ్యపేట, నందిగామ, తూర్పువిజయవాడ, పశ్చిమవిజయవాడ, మైలవరం, తిరువూరు, నూజివీడు.

14. మచిలీపట్నం :—బందరు, నిడుమోలు, అవనిగడ్డ, కూచినపూడి, రేపల్లి, వేమూరు, దుగ్గిరాల.

15. ఒంగోలు :—పొన్నూరు, బాపట్ల, చీరాల, పరుచూరు, ఒంగోలు, సంతనూతలపాడు, అద్దంకి.

16. గుంటూరు :—తెనాలి, గుంటూరు—1, గుంటూరు—2, మంగళగిరి, తాడికొండ, సత్తెనపల్లి, పెద్దకూరపాడు.

17. నరసారావుపేట :—చిలకలూరిపేట, నరసారావుపేట, పత్తిపాడు, గురజాల, మాచర్ల, వినుకొండ, ఎర్రగొండపాలెం.

18. కావలి :—దర్శి, పొదిలి, కనిగిరి, ఉదయగిరి, కందుకూరు కొండపి, కావలి.

19 నెల్లూరు (నిమ్నజాతి) :—అల్లూరు, కోవూరు, ఆత్మకూరు, రాపూరు, నెల్లూరు, సర్వేపల్లి, గూడూరు.

20. తిరుపతి (నిమ్నజాతి) :—సూళ్ళూరుపేట, వెంకటగిరి, కాళహస్తి, సత్యవేడు, నగరి, పుత్తూరు, తిరుపతి.

21. చిత్తూరు :—వేపంజేరి, చిత్తూరు, బంగారిపాలెం, కుప్పం, పలమనేరు, పుంగనూరు, మదనపల్లి.

22 రాజంపేట :—తంబళ్ళపల్లి, వాయల్పాడు, పీలేరు, కోడూరు, రాజంపేట, రాయచోటి, లక్కిరెడ్డిపల్లి.

23. కడప :—కడప, బద్వేలి, మైదుకూరు, ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు, కమలాపురం, పులివెందల.

24. హిందుపూర్ :—కదిరి, నల్లమాడ, గోరంట్ల, హిందుపూర్, మడకసిర, పెనుకొండ, ధర్మవరం.

25. అనంతపూర్ :—కల్యాణదుర్గం, రాయదుర్గం, ఉరవకొండ, గుత్తి, సింగనమల, అనంతపూర్, తాడిపత్రి.

26. కర్నూలు :—ఆలూరు, ఆదోని, ఎమ్మిగనూరు, కోడుమూరు, కర్నూలు, పత్తికొండ, ధోన్.

27. నంద్యాల :—కోయిలకుంట్ల, ఆళ్ళగడ్డ, పాణ్యం, నందికొట్కూరు, నంద్యాల, గిద్దలూరు, మార్కాపురం,

28. నాగరకర్నూలు, (నిమ్నజాతి) :_అచ్చంపేట, నాగర కర్నూలు, కల్వకుర్తి, షాద్‌నగర్, జడ్చెర్ల, కొల్లాపూర్, పర్గి.

29. మహబూబునగర్ :_మహబూబునగర్, వనపర్తి, ఆలంపూర్, గద్వాల, అమరచింత, మక్తల్, కోడంగల్లు.

30. హైదరాబాద్ :_తాండూరు, వికారాబాదు, చేవెళ్ల, సీతారాంబాగ్, మలకపేట, యాకూత్పుర, చార్మినారు.

31. సికిందాౖబాదు :_ముషీరాబాదు, గగన్‌మహల్, మహరాజ్‌గంజ్, ఖైరతాబాదు, ఆసఫ్‌నగర్, సికిందాౖబాదు, సికిందాౖబాదు కంటోన్మెంటు.

32. సిద్దిపేట, (నిమ్నజాతి) :_సిద్దిపేట, దొమ్మాట, గజ్వేలు, నర్సాపూరు, చేరియాల్, జనగాం, ఘనపురం.

33. మెదకు :_సంగారెడ్డి, అందోల్, జహీరాబాదు, నారాయణఖేడ్, మెదకు, రామాయంపేట, ఎల్లారెడ్డి.

34. నిజామాబాదు :_బాల్కొండ, ఆర్మూరు, బాన్‌స్వాడ, జుక్కల్, బోధన్, నిజామాబాదు, ముధోల్.

35. ఆదిలాబాదు :_నిర్మల్, భోత్, ఆదిలాబాదు, ఆసిఫాబాదు, సిర్పూరు, లక్సెట్టిపేట, చిన్నూరు.

36. పెద్దపల్లి, (నిమ్నజాతి) :_మంతెన, పెద్దపల్లి, మైదారం, హుజూరాబాదు, కమలాపూరు, ఇందుర్తి, నుస్తులాపురం.

37. కరీంనగరు :_కరీంనగరు, బుగ్గారం, జగత్యాల, మెట్పల్లి, సిరిసిల్ల, నేరెళ్ల, కామారెడ్డి.

38. వరంగల్లు :_చెన్నూరు, నరసంపేట, వర్ధన్నపేట, వరంగల్లు, హసన్‌పర్తి, పర్కాల, ములుగు.

39. ఖమ్మం :_డోర్నకల్లు, మహబూబాబాదు, పాల్వంచ, వేంసూరు, మధిర, పాలేరు, ఖమ్మం.

40. నల్లగొండ :_ఇబ్రహీంపట్నం, మేడ్చెల్, నల్లగొండ, రామన్నపేట, ఆలేరు, భోనగిరి, మునుగోడు.

41. మిర్యాలగూడెం :_తుంగతుర్తి, సూర్యాపేట, హుజూరునగరు, మిర్యాలగూడెం, చెలకుర్తి, నకిరేకల్లు, దేవరకొండ.

శాసనసభ నియోజకవర్గాలు :

శ్రీకాకుళము జిల్లా

1. ఇచ్ఛాపురం :_ఇచ్ఛాపురం తాలూకా ; సోంపేట తాలూకాలోని కొల్లూరు, కంచిలి ఫిర్కాలు.

2. సోంపేట :_సోంపేట తాలూకా (కొల్లూరు, కంచిలి ఫిర్కాలు మినహా) ; టెక్కలి తాలూకాలోని పలాసాఫిర్కా.

3. టెక్కలి :_టెక్కలి తాలూకా (కన్నెవలస, రావివలస, పలాసాఫిర్కాలు మినహా).

4. హరిశ్చంద్రాపురం :_టెక్కలి తాలూకాలోని కన్నెవలస, రావివలస, నరసన్నపేట తాలూకాలోని హరిశ్చంద్రాపురం, పలటలాగం, తిలారుఫిర్కాలు.

5. నరసన్నపేట:_నరసన్నపేట తాలూకా (హరిశ్చంద్రాపురం, పలటలాగం, తిలారుఫిర్కాలు మినహా) ; పాతపట్నం తాలూకాలోని సర్వకోట ఫిర్కా.

6. పాతపట్నం (నిమ్నజాతి) :_పాతపట్నం తాలూకా (సర్వకోట, హీరమండలం, కొత్తూరు, బాలేరు ఫిర్కాలు మినహా).

7. కొత్తూరు (గిరిజన) :_పాతపట్నం తాలూకాలోని కొత్తూరు, బాలేరు, హీరమండలం, ఫిర్కాలు ; పాలకొండ తాలూకాలోని సీతమ్మపేట ఏజన్సీ ; వీరఘట్టం ఫిర్కాలు.

8. నాగూరు (గిరిజన) :_పార్వతీపురం తాలూకా (పార్వతీపురం, పెదబొండపల్లి, గరుగుబిల్లి ఫిర్కాలు మినహా).

9. పార్వతీపురం :_పార్వతీపురం తాలూకాలోని పార్వతీపురం, పెదబొండపల్లి, గరుగుబిల్లి ఫిర్కాలు ; సాలూరు తాలూకాలోని మక్కువ ఫిర్కా.

10. సాలూరు (గిరిజన) :_సాలూరు తాలూకా (మక్కువ ఫిర్కా మినహా).

11. బొబ్బిలి :_బొబ్బిలి తాలూకాలోని బొబ్బిలి, చింతాడ, సీతానగరం ఫిర్కాలు.

12. పెదమానాపురం :_బొబ్బిలి తాలూకాలోని పెదమానాపురం, దొంకినివలస, లేర్లాం, పెరుమాలి ఫిర్కాలు.

13. వెనుకూరు :_ పాలకొండ తాలుకాలోని వెనుకూరు, కొత్తిన, నావగం ఫిర్కాలు, బొబ్బిలి తాలుకాలోని బలిజిపేట ఫిర్కా.

14. పాలకొండ (నిమ్నజాతి) :_ పాలకొండ తాలుకాలోని పాలకొండ, ఉంగరాడ, సంతకవిటి, మండవకుర్తి ఫిర్కాలు.

15. నగరికటకం :_పాలకొండ తాలుకాలోని నారాయణపురం బుర్జా ఫిర్కాలు, శ్రీకాకుళం తాలుకాలోని నగరికటకం, లక్ష్మీనరసిపేట, పురుషోత్తమపురం, ఆముదాల వలస ఫిర్కాలు.

16. శ్రీకాకుళం:_శ్రీకాకుళం తాలుకాలోని శ్రీకాకుళం, సింగుపురం, శ్రీకూర్మం, గార ఫిర్కాలు.

17. ఇటిచర్ల:_చీపురుపల్లి తాలుకాలోని ఇటిచర్ల, బుడుమూరు, లావేరు, రణస్థలం ఫిర్కాలు.

18. పొందూరు:—చీపురుపల్లి తాలుకాలోని పొందూరు, గంగు నరిసిగడం ఫిర్కాలు, పాలకొండ తాలుకాలోని రాజాంఫిర్కా.

19. చీపురుపల్లి:—చీపురుపల్లి తాలుకాలోని చీపురుపల్లి, కర్లామ్, వెదుళ్ళవలస, మెరకముడిదం ఫిర్కాలు.

విశాఖపట్నం జిల్లా

20. గజపతినగరం:—విజయనగరం తాలుకాలోని మెంటాడ, గజపతినగరం, గుర్ల, నెలివాడ ఫిర్కాలు.

21. విజయనగరం :—విజయనగరం తాలూకాలోని సతివాడ, విజయనగరం తూర్పు ఫిర్కాలు, విజయనగరం పశ్చిమ ఫిర్కాలోని కనకపాకం, కొండకరక, గ్రామాలు.

22. భోగాపురం :—భీమునిపట్నం తాలూకాలోని కుమిలి, డెంకాడ, కోనాడ ఫిర్కాలు, తగరకొండ ఫిర్కా (అనుబంధం లోని 1వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా) అనుబంధంలోని 2 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన కోరు కొండ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

23. భీమునిపట్నం:—భీమునిపట్నం తాలుకాలోని భీమునిపట్నం, ఆనందపురం, రేవిడి ఫిర్కాలు, కోరుకొండ ఫిర్కా, (అనుబంధంలోని 2 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా), అనుబంధంలోని 1 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన తగరపువలస ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

24. విశాఖపట్నం I :—విశాఖపట్నం తాలుకాలోని విశాఖపట్నం మునిసిపాలిటీలో 8 నుండి 12 ఎన్యూమరేషన్ సర్కిల్స్‌తో సహా 5 నుండి 34, 41 నుండి 43, 46 నుండి 48 వాడలు.

25. విశాఖపట్నం II :—విశాఖపట్నం తాలుకా (విశాఖపట్నం మునిసిపాలిటీలోని 8 నుండి 12 ఎన్యూమరేషన్ సర్కిల్స్ 5 నుండి 34/41 నుండి 43, 46 నుండి 48 వాడలు, పెందుర్తి ఫిర్కా మినహా).

26. జామి:—శృంగవరపుకోట తాలుకాలోని ఆలమంద, జామి, ధర్మవరం ఫిర్కాలు, విజయనగరం తాలుకాలోని బుడతన పల్లి, కొర్లాం ఫిర్కాలు, విజయనగరం పశ్చిమ ఫిర్కా (కనకపాక, కొండకరకం గ్రామాలు మినహా).

27. మాడుగుల:—చోడవరం తాలుకాలోని మాడుగుల, దేవర పల్లి, తురువోలు, పీరవల్లి ఫిర్కాలు, ఏజన్సీ ప్రాంతం, శృంగవరపుకోట తాలుకాలోని వేపాడ ఫిర్కా.

28. శృంగవరపుకోట:—శృంగవరపుకోట తాలుకాలోని ఏజన్సీ ప్రాంతం, శృంగవరపుకోట, బొద్దం, లక్కవరపుకోట, ఉత్తరపల్లి, కొత్తవలస ఫిర్కాలు.

29. పాడేరు (నిమ్నజాతి):—పాడేరు తాలుకా.

30. గొంప:—చోడవరం తాలుకాలోని కింతలి, మెడివాడ, గొంప ఫిర్కాలు, నరసీపట్నం తాలుకాలోని రోలుగొంట ఫిర్కా, అనకాపల్లి తాలుకాలోని నర్సింగిబిల్లి ఫిర్కా— అనుబంధంలోని 3వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

31. చోడవరం:—చోడవరం తాలుకాలోని చోడవరం, కె. కోట పాడు, ఎ. కోడూరులక్ష్మీపురం, బుచ్చయ్యపేట, కలిగొట్ల ఫిర్కాలు.

32. అనకాపల్లి:— అనకాపల్లి తాలుకాలోని అనకాపల్లి, ముంగ పాక, కశింకోట ఫిర్కాలు.

33. పరవాడ:—అనకాపల్లి తాలుకాలోని పరవాడ, చింతనిప్పుల అగ్రహారం, పబ్బవరం ఫిర్కాలు, విశాఖపట్నం తాలుకా లోని పెందుర్తి ఫిర్కా (24వ ఎన్యూమరేషన్ సర్కిల్‌తో సహా).

34. ఎలమంచిలి: — ఎలమంచిలి తాలుకాలోని కొండకర్ల, లాలమకోడూరు, దిమిలి, ఎలమంచిలిఫిర్కాలు, అనుబంధం లోని 4వ అంశంలో పేర్కొనబడిన పెనుగొల్లు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు, అనుబంధంలోని 3వ అంశంలో పేర్కొన బడిన అనకాపల్లి తాలుకాలోని నర్సింగిబిల్లి ఫిర్కాగ్రామాలు.

35. పాయకరావుపేట (నిమ్నజాతి):—ఎలమంచిలి తాలుకాలోని శ్రీరామపురం, గోడిచర్ల, నక్కపల్లి ఫిర్కాలు, పెనుగొల్లు ఫిర్కా అనుబంధంలోని 4వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

36. నరసీపట్నం :—నరసీపట్నంలోని నరసీపట్నం, మక్కవర పాలెం, కోటవరట్ల, శృంగవరం ఫిర్కాలు.

37. చింతపల్లి (గిరిజన) :—చింతపల్లి తాలుకా, నరసీపట్నం తాలుకాలోని బుచ్చంపేట, కె. డి. పేట, గోలుగొండపేట ఫిర్కాలు.

తూర్పు గోదావరి జిల్లా

38. ఎల్లవరం (గిరిజన) :—ఎల్లవరం, రంపచోడవరం తాలుకాలు.

39. బూరుగుపూడి :—రాజమండ్రి తాలుకాలోని బూరుగుపూడి, రఘుదేవపురం, గోకవరం ఫిర్కాలు.

40. రాజమండ్రి :—రాజమండ్రి మునిసిపాలిటీ.

41. కడియం (నిమ్నజాతి) :—రాజమండ్రి తాలుకా, రాజమండ్రి మునిసిపాలిటీ బూరుగుపూడి, రఘుదేవపురం, గోకవరం ఫిర్కాలు మినహా.

42. జగ్గంపేట :—పెద్దాపురం తాలుకా (పెద్దాపురం ఫిర్కా మినహా).

43. పెద్దాపురం:—పెద్దాపురం తాలుకాలోని పెద్దాపురంఫిర్కా, కాకినాడ తాలూకాలోని సామర్లకోట ఫిర్కా.

44. ప్రత్తిపాడు:—ప్రతిపాడు తాలుకా.

45. తుని:—తుని తాలుకా.

46. పిఠాపురం:—పిఠాపురం తాలుకా(కొత్తపల్లి ఫిర్కా మినహా).

47. సంపర:—పిఠాపురం తాలుకాలోని కొత్తపల్లి ఫిర్కా: కాకినాడ తాలుకాలోని కాకినాడ ఫిర్కా (కాకినాడ మునిసిపాలిటి మినహా), సంపర, తిమ్మాపురం ఫిర్కాలు.

48. కాకినాడ:—కాకినాడ మునిసిపాలిటి.

49. తాళ్లరేవు (నిమ్నజాతి):—కాకినాడ తాలుకాలోని కాపర, కాజులూరు, తాళ్లరేవు ఫిర్కాలు.

50. అనపర్తి:—రామచంద్రాపురం తాలుకాలోని మండపేట, అనపర్తి ఫిర్కాలు.

51. రామచంద్రాపురం:—రామచంద్రాపురం తాలుకాలోని రామచంద్రాపురం, సోమేశ్వరం ఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని (5) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన వెంకటాయపాలెం ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

52. పామర్రు:—రామచంద్రాపురం తాలుకాలోని పామర్రు, ఆలమర్రు ఫిర్కాలు, వెంకటాయపాలెం ఫిర్కా అనుబంధంలోని (5) వ అంశంలో పేర్కొన్న గ్రామాలు మినహా.

53. చెయ్యేరు:—అమలాపురం తాలుకాలోని చెయ్యేరు, పోలవరం ఫిర్కాలు.

54. అళ్లవరం (నిమ్నజాతి):—అమలాపురం తాలుకాలోని దేవగుపటం, ఉప్పలగుపటం ఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని (6) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన అమలాపురం ఫిర్కా గ్రామాలు.

55. అమలాపురం:—అమలాపురం తాలుకాలోని తొట్టరమూడి ఫిర్కా, అమలాపురం ఫిర్కా అనుబంధంలోని (6) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

56. కొత్తపేట:—కొత్తపేట తాలుకాలోని కొత్తపేట, ఆత్రేయపురం ఫిర్కాలు, నరేంద్రపురం ఫిర్కాలోని వనపల్లి, కంద్రిక గ్రామాలు, గన్నవరం ఫిర్కా అనుబంధంలోని (7) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

57. నగరం (నిమ్నజాతి):—కొత్తపేట తాలుకాలోని నరేంద్రపురం ఫిర్కా (వనపల్లి, కంద్రిక గ్రామాలు మినహా), అనుబంధంలోని (7) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గన్నవరం ఫిర్కా, రాజోలు తాలుకాలోని మానేపల్లి ఫిర్కా, కడలి ఫిర్కా (గోగనమఠం, కాత్రేనిపాడు, కేసనపల్లి గ్రామాలు మినహా).

58. రాజోలు:—రాజోలు తాలుకాలోని రాజోలు, అంతర్వేదిపాలెం ఫిర్కాలు, కడలి ఫిర్కాలోని గోగనమఠం, కాత్రేనిపాడు, కేసనపల్లి గ్రామాలు.

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

59. నర్సాపూర్:—నర్సాపూర్ తాలుకాలోని మొగల్తూరు, నర్సాపూర్, కాజా ఫిర్కాలు.

60. పాలకొల్లు:—నర్సాపూర్ తాలుకాలోని పాలకొల్లు, కొప్పర్రు ఫిర్కాలు: భీమవరం తాలుకాలోని వీరవాసరం.

61. ఆచంట (నిమ్నజాతి)—నర్సాపూర్ తాలుకాలోని ఆచంట, జిన్నూరు, దొడ్డిపట్ల ఫిర్కాలు.

62. భీమవరం:—భీమవరం తాలుకాలోని భీమవరం, విస్సకోడేరు ఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని (8) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన ఉండి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

63. ఉండి:—భీమవరం తాలుకాలోని కళ్ల, ఆకివీడు, కొలమర్రు ఫిర్కాలు, ఉండిఫిర్కా అనుబంధంలోని (8) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలుమినహా.

64. పెనుగొండ:—తణుకు తాలుకాలోని పెనుగొండ, ఇరగవరం, పెరవల్లి ఫిర్కాలు.

65. తణుకు:—తణుకు తాలుకాలోని ఉండ్రాజవరం, తణుకు ఫిర్కాలు, తాడేపల్లిగూడెం తాలుకాలోని అలంపురం ఫిర్కా.

66. అత్తిలి:—తణుకు తాలుకాలోని అత్తిలి, పెనుమంత్ర ఫిర్కాలు, తాడేపల్లి గూడెంతాలుకాలోని గణపవరం ఫిర్కా.

67. తాడేపల్లిగూడెం:—తాడేపల్లిగూడెం తాలుకాలోని తాడేపల్లిగూడెం, పెంటపాడు, నల్లజర్ల ఫిర్కాలు.

68. ఉంగుటూరు:—తాడేపల్లిగూడెం తాలుకాలోని ఉంగుటూరు, నిడమర్రు ఫిర్కాలు, ఏలూరుతాలుకాలోని డి. తిరుమల, భీమడోలుఫిర్కాలు.

69. దెందులూరు:—ఏలూరుతాలుకా (ఏలూరు, డి. తిరుమల, భీమడోలు ఫిర్కాలుమినహా).

70. ఏలూరు:—ఏలూరుతాలుకాలోని ఏలూరుఫిర్కా.

71. గోపాలపురం (నిమ్నజాతి):—కొవ్వూరు తాలుకాలోని గోపాలపురం, తాళ్లపూడి, ఎర్నగూడెం, లక్కవరం ఫిర్కాలు.

72. కొవ్వూరు:—కొవ్వూరుతాలుకాలోని కొవ్వూరు, నిడదవోలు, చాగల్లుఫిర్కాలు.

73. పోలవరం (గిరిజన)—పోలవరంతాలుకా.

74. చింతలపూడి:—చింతలపూడితాలుకా.

కృష్ణా జిల్లా

75. జగ్గయ్యపేట:—జగ్గయ్యపేట సబ్ తాలుకా; నందిగామ తాలుకాలోని పెనుగంచిప్రోలుఫిర్కా అనుబంధంలోని (9) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన నందిగామఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

76. నందిగామ:—నందిగామ తాలుకాలోని కంచికచెర్ల, చందర్లపాడుఫిర్కాలు, నందిగామఫిర్కా అనుబంధంలోని (9) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

77. తూర్పువిజయవాడ:—విజయవాడ మునిసిపాలిటిలోని 13, 14, 21, నుండి 41 వాడలు.

78. పశ్చిమ విజయవాడ:—విజయవాడ మునిసిపాలిటి (13, 14, 21 నుండి 41 వాడలుమినహా), విజయవాడతాలుకా విజయవాడఫిర్కాలోని భవానిపురం.

79. కంకిపాడు:—విజయవాడ తాలుకాలోని కంకిపాడు, పోరంకి, వల్లూరుఫిర్కాలు, విజయవాడఫిర్కా విజయవాడ మునిసిపాలిటీ, భవానిపురం గ్రామం, అనుబంధంలోని (10) అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

80. మైలవరం:—మైలవరం, వెల్వాడం, కొండూరు, కొండపల్లిఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని (10) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన విజయవాడతాలుకా, విజయవాడఫిర్కాలోని గ్రామాలు; తిరువూరుతాలుకాలోని కొండూరుఫిర్కా.

81. తిరువూరు (నిమ్నజాతి):—తిరువూరుతాలుకా (కొండూరు ఫిర్కామినహా).

82. నూజివీడు:—నూజివీడుతాలుకా.

83. గన్నవరం:—గన్నవరంతాలుకాలోని వెదురుపవులూరు, వీరవల్లి, తెల్లప్రోలుఫిర్కాలు, గన్నవరంఫిర్కా (మానికొండ గ్రామంమినహా).

84. ఉయ్యూరు:—గన్నవరంతాలుకాలోని ఉయ్యూరు, కాటూరు, కపిలేశ్వరపురం, మేడూరుఫిర్కాలు, గన్నవరంఫిర్కాలోని మానికొండ గ్రామం.

86. గుడివాడ;—గుడివాడతాలుకాలోని గుడివాడ, వెంట్రప్రగడ, పామర్రు ఫిర్కాలు.

86. ముదినేపల్లి:—గుడివాడతాలుకా గుడివాడ, వెంట్రప్రగడ, పామర్రు ఫిర్కాలుమినహా; కైకలూరు తాలుకాలోని కనుకొల్లుఫిర్కా, అనుబంధంలోని (11) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన వాడలిఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

87. కైకలూరు:—కైకలూరుతాలుకా అనుబంధంలోని (11) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన కనుకొల్లుఫిర్కా, వాడలిఫిర్కాలోని గ్రామాలుమినహా.

88. మల్లేశ్వరం:—బందరుతాలుకా (బందరుఫిర్కా మినహా పెడనపట్టణ పంచాయతీ కలుపుకొని).

89. బందరు:—బందరుతాలుకాలోని బందరుఫిర్కా (పెడనపట్టణపంచాయతీమినహా).

90. నిడుమోలు (నిమ్నజాతి):—దివితాలుకాలోని నిడుమోలు, లంకపల్లి, కడలిఫిర్కాలు, చల్లపల్లి ఫిర్కా అనుబంధంలోని (12) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలుమినహా.

91. అవనిగడ్డ:—దివితాలుకాలోని అవనిగడ్డ, నాగాయలంక కోడూరుఫిర్కాలు అనుబంధంలోని (12) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన చల్లపల్లి ఫిర్కా గ్రామాలు.

గుంటూరు జిల్లా

92. కూచినపూడి:—రేపల్లెతాలుకా (రేపల్లె, చెరుకుపల్లిఫిర్కాలు మినహా).

93. రేపల్లె:—రేపల్లె, చెరుకుపల్లి ఫిర్కాలు.

94. వేమూరు:—తెనాలితాలుకాలోని వేమూరు, అమృతలూరు, కొల్లూరుఫిర్కాలు, తెనాలిఫిర్కాలోని చినపరిమిగ్రామం.

95. దుగ్గిరాల:—తెనాలితాలుకాలోని దుగ్గిరాల, కొల్లిపర ఫిర్కాలు, తెనాలిఫిర్కా (తెనాలిపట్టణం, అంగలకుదురు, పినపాడు, చినపరిమిగ్రామాలు మినహా).

96. తెనాలి:—తెనాలితాలుకాలోనితెనాలిపట్టణం, అంగలకుదురు, తెనాలిఫిర్కా లోని పినపాడు గ్రామాలు, చేబ్రోలుఫిర్కా.

97. పొన్నూరు:—పొన్నూరు సబ్ తాలుకా.

98. బాపట్ల:—బాపట్ల తాలుకాలోని బాపట్ల, యాజలి ఫిర్కాలు.

99. చీరాల:—బాపట్ల తాలుకాలోని చీరాల ఫిర్కా (వందిళ్లపల్లి గ్రామం మినహా).

100. పర్చూరు:—బాపట్ల తాలుకాలోని పర్చూరు, సంతరావూరు ఫిర్కాలు, చీరాల ఫిర్కాలోని వందిళ్లపల్లి గ్రామం.

101. ఒంగోలు:—ఒంగోలు తాలుకాలోని అమ్మనబ్రోలు ఫిర్కా, ఒంగోలు, మద్దిపాడు ఫిర్కాలు అనుబంధంలోని 14వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

102. సంతనూతలపాడు (నిమ్నజాతి):—ఒంగోలు తాలుకాలోని టంగుటూరు, సంతనూతలపాడు, చీమకుర్తి ఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని 13వ అంశంలో పేర్కొనబడిన ఒంగోలు ఫిర్కా గ్రామాలు.

103. అద్దంకి:—ఒంగోలు తాలుకాలోని అద్దంకి సబ్ తాలుకా, అనుబంధంలోని 14వ అంశంలో పేర్కొనబడిన మద్దిపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

104. చిలకలూరిపేట:—నరసారావుపేట తాలుకాలోని చిలకలూరిపేట. మార్టూరు ఫిర్కా.

105. నరసారావుపేట:— నరసారావుపేట తాలుకా (నాదెండ్ల, చిలకలూరిపేట, మార్టూరు ఫిర్కాలు, అనుబంధంలోని 15వ అంశంలో పేర్కొనబడిన నరసారావుపేట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా).

106. ప్రత్తిపాడు:—గుంటూరుతాలుకాలోని ప్రత్తిపాడు ఫిర్కా; నరసారావుపేట తాలుకా నాదెండ్ల ఫిర్కా అనుబంధంలోని (15)వ అంశంలో పేర్కొనబడిన నరసారావుపేట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

107. గుంటూరు-I:—గుంటూరు మునిసిపాలిటీలోని 5,6,9 నుండి 14,18 నుండి 28 వాడలు.

108. గుంటూరు-II:—గుంటూరు ఫిర్కా (గుంటూరు మునిసిపాలిటీలోని 5,6,9 నుండి 14 వరకూ 18 నుండి 28 వాడలు మినహా), అనుబంధంలోని 16వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గుంటూరు తాలుకాలోని పెద్ద కంకిపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

109. మంగళగిరి:—గుంటూరు తాలుకాలోని పెద్దకంకిపాడు ఫిర్కా అనుబంధంలోని 16వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా, మంగళగిరి ఫిర్కా అనుబంధంలోని 17వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా.

110. తాడికొండ:—గుంటూరు తాలుకాలోని తాడికొండ ఫిర్కా, అనుబంధంలోని 17వ అంశంలో పేర్కొనబడిన మంగళగిరి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

111. సత్తెనపల్లి:—సత్తెనపల్లి తాలుకాలోని సత్తెనపల్లి, ఫిరంగిపురం ఫిర్కాలు.

112. పెద్దకూరపాడు:—సత్తెనపల్లి తాలుకా (సత్తెనపల్లి, ఫిరంగిపురం ఫిర్కాలు మినహా.

113. గురజాల:—పల్నాడు తాలుకాలోని గురజాల, దాచేపల్లి, పిడుగురాళ్ల ఫిర్కాలు.

114. మాచెర్ల:—పల్నాడు తాలుకాలోని మాచెర్ల సబ్ తాలుకా, కారెంపూడి ఫిర్కా.

115. వినుకొండ:—వినుకొండ తాలుకా.

నెల్లూరు జిల్లా

116. దర్శి:—దర్శితాలుకా.

117. పొదిలి:—పొదిలి తాలుకా; కనిగిరి తాలుకాలోని తిమ్మారెడ్డిపల్లి ఫిర్కా.

118. కనిగిరి:—కనిగిరి తాలుకా (తిమ్మారెడ్డిపల్లి; పెద అలవలపాడు ఫిర్కాలు మినహా).

119. ఉదయగిరి:—ఉదయగిరి తాలుకా.

120. కందుకూరు:—శింగరాయకొండ, కందుకూరు, ఉలవపాడు ఫిర్కాలు; కందుకూరు తాలుకా అనుబంధం 18 వ. అంశములో చేర్చబడిన గుడ్లూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

121. కొండపి:—కందుకూరు తాలుకా; (శింగరాయకొండ, కందుకూరు, ఉలవపాడు ఫిర్కాలు; కందుకూరు తాలుకా అనుబంధం 18 వ. అంశములో చేర్చబడిన గుడ్లూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా) కనిగిరి తాలుకాలోని అలవలపాడు ఫిర్కా.

122. కావలి:—కావలి తాలుకా (బోగోలు ఫిర్కా మినహా).

123. అల్లూరు:—కోవూరు తాలుకాలోని అల్లూరు, బుచ్చిరెడ్డిపాళెం ఫిర్కాలు; కావలి తాలుకాలోని బోగోలు ఫిర్కా.

124. కోవూరు:—కోవూరు తాలుకాలోని కోవూరు, కొడవలూరు ఫిర్కాలు నెల్లూరు తాలుకాలోని ఇందుకూరుపేట ఫిర్కా.

125. ఆత్మకూరు:—ఆత్మకూరు తాలుకా, (కలువాయి, విరువూరు ఫిర్కాలు మినహా) కోవూరు తాలుకాలోని దువ్వూరు ఫిర్కా.

126. రాపూరు:—రాపూరు తాలుకా; (సైదాపురము ఫిర్కా మినహా) ఆత్మకూరు తాలుకాలోని కలువాయ, విరువూరు ఫిర్కాలు.

127. నెల్లూరు:—నెల్లూరు ఫిర్కా, ములుముడి ఫిర్కాలోని అక్కచెరువుపాడు, ఓగురుపాడు గ్రామాలు, కనుపూరు ఫిర్కాలోని అంబాపురము గ్రామము.

128. సర్వేపల్లి (నిమ్నజాతి):— నెల్లూరు తాలుకా (ఇందుకూరుపేట, నెల్లూరు ఫిర్కాలు; ములుముడి ఫిర్కాలోని అక్కచెరువుపాడు, ఓగురుపాడు గ్రామాలు; కనుపూరు ఫిర్కాలోని అంబాపురము మినహా).

129. గూడూరు:—గూడూరు తాలుకా (యల్లసిరి ఫిర్కా మినహా).

130 సూళ్ళూరుపేట (నిమ్నజాతి):— సూళ్ళూరుపేట తాలుకా; గూడూరు తాలుకాలోని యల్లసిరి ఫిర్కా.

131. వెంకటగిరి (నిమ్నజాతి):—వెంకటగిరి తాలుకా, రాపూరు తాలుకాలోని సైదాపురము ఫిర్కా.

చిత్తూరు జిల్లా

132. కాళహస్తి:—కాళహస్తి తాలుకా (పల్లెకూరు, బుచ్చినాయుడు కండ్రిగ ఫిర్కాలు మినహా).

133. సత్యవేడు:—(నిమ్నజాతి) కాళహస్తి తాలుకాలోని పల్లెకూరు, బుచ్చినాయుడు కండ్రిగ ఫిర్కాలు. సత్యవేడు తాలుకా (నింద్ర, మంగలము ఫిర్కాలు మినహా).

134. నగరి:—సత్యవేడు తాలుకాలోని నింద్ర, మంగలము ఫిర్కాలు; నగరి ఫిర్కా. పుత్తూరు తాలుకా అనుబంధము 19 వ. అంశములో చేర్చబడిన పుత్తూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

135. పుత్తూరు:—పుత్తూరు తాలుకా. (నగరి, పాలసముద్రము, శ్రీ రంగరాజపురము ఫిర్కాలు; పుత్తూరు తాలుకా అనుబంధము 19 వ. అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా).

136. వేపంజేరి:—పుత్తూరు తాలుకాలోని పాలసముద్రము, శ్రీ రంగరాజపురము ఫిర్కాలు; చిత్తూరు తాలుకాలోని వేపంజేరి, పెనుమూరు, పూతలపట్టు ఫిర్కాలు.

137. చిత్తూరు:—చిత్తూరు తాలుకా (వేపంజేరి, పెనుమూరు, పూతలపట్టు ఫిర్కాలు మినహా).

138. బంగారిపాలెము :— (నిమ్నజాతి) బంగారిపాలెము సబ్-తాలుకా.

139. కుప్పము:—కుప్పము సబ్-తాలుకా; రామాకుప్పము ఫిర్కా; పలమనేరు తాలుకా అనుబంధము 20 వ అంశములో చేర్చబడిన వెంకటగిరికోట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

140. పలమనేరు:—పలమనేరు తాలుకా, (పలమనేరు తాలుకా 20వ అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు; రామాకుప్పము మినహా) పుంగనూరు తాలుకాలోని ముతుకూరు, రాయిపేట ఫిర్కాలు.

141. పుంగనూరు:—పుంగనూరు తాలుకా (ముతుకూరు, రాయిపేట ఫిర్కాలు మినహా)

142. మదనపల్లి:—తూర్పు మదనపల్లి, పశ్చిమ మదనపల్లి, మదనపల్లి తాలుకాలోని పట్టు ఫిర్కాలు.

143. తంబళ్ళపల్లె:—పెద్దతిప్ప సముద్రము, బురకాయలకోట, మదనపల్లి తాలుకాలోని తంబళ్ళపల్లె ఫిర్కా; వాయల్పాడు తాలుకాలోని నడించెర్ల ఫిర్కా.

144. వాయల్పాడు:—వాయల్పాడు, మేడికుర్తి, గార్నిమిట్ట ఫిర్కాలు; వాయల్పాడు తాలుకా అనుబంధము 21వ అంశములో చేర్చబడిన పీలేరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

145. పీలేరు:—ఎర్రవారి పాలెము, పీలేరు ఫిర్కాలు, వాయల్పాడు తాలుకా అనుబంధము 21వ, అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా చంద్రగిరి తాలుకాలోని పాకాల, పులిచెర్ల ఫిర్కాలు.

146. తిరుపతి:—చంద్రగిరి తాలుకా (పాకాల పులిచెర్ల మినహా).

కడప జిల్లా

147. కోడూరు:—రాజంపేట తాలుకాలోని కోడూరు, పుల్లంపేట, చిట్వేల్ ఫిర్కాలు.

148. రాజంపేట:—రాజంపేట తాలుకాలోని రాజంపేట, నందలూరు, ఓబిలి ఫిర్కాలు; ఓబులం ఫిర్కా, వంటిమిట్ట ఫిర్కా, (సిద్ధోటం తాలుకా అనుబంధము 22వ అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా).

149. రాయచోటి:—రాయచోటి, చిన్నమండూరు సుండుపల్లి ఫిర్కాలు; రాయచోటి తాలుకా అనుబంధము 23వ అంశములో చేర్చబడిన వీరబల్లి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

150. లక్కిరెడ్డిపల్లి:—రాయచోటి తాలుకా (రాయచోటి, చిన్నమండూరు, సుండుపల్లి ఫిర్కాలు; రాయచోటి తాలుకా అనుబంధము 23వ అంశములో చేర్చబడిన వీరబల్లి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా) కడప తాలుకాలోని చింతకొమ్మదిన్నె ఫిర్కా.

151. కడప:—కడప తాలుకాలోని కడప ఫిర్కా, సిద్ధోటం, కొండూరు ఫిర్కాలు; సిద్ధోటం తాలుకా అనుబంధము 22వ అంశములో చేర్చబడిన వొంటిమిట్ట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

152. బద్వేలి:—బద్వేలి తాలుకా.

153. మైదుకూరు:—ప్రొద్దుటూరు తాలుకాలోని మైదుకూరు, దువ్వూరు, చాపాడ్ ఫిర్కాలు; కడప తాలుకాలోని ఖాజీపేట, చెన్నూరు ఫిర్కాలు.

154 ప్రొద్దుటూరు :—ప్రొద్దుటూరు తాలుకా (మైదుకూరు, దువ్వూరు, చాపాడ్ ఫిర్కాలు మినహా) జమ్మలమడుగు తాలుకాలోని పెద్దముడియం ఫిర్కా.

155. జమ్మలమడుగు :—జమ్మలమడుగు తాలుకా (పెద్దముడియం ఫిర్కా మినహా).

156. కమలాపురము :—కమలాపురము తాలుకా, కడప తాలుకాలోని పెండ్లిమర్రి, వల్లూరు ఫిర్కాలు.

157. పులివెందల :—పులివెందల తాలుకా.

అనంతపురం జిల్లా

158. కదిరి :—కదిరి తాలుకా (నల్లమడ, మొహమ్మదాబాదు, కనెకల్ ఫిర్కాలు మినహా)

159. నల్లమడ :—కదిరి తాలుకాలోని నల్లమడ, మొహమ్మదాబాదు, కనెకల్ ఫిర్కాలు.

160. గోరంట్ల :—పెనుగొండ తాలుకాలోని బుక్కపట్నము, కొత్తచెరువు ఫిర్కాలు; గోరంట్ల, చిలమత్తూరు ఫిర్కాలు. (హిందుపూరు తాలుకా అనుబంధము 21వ అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా.)

161. హిందుపూరు:—హిందుపూరు, పర్గి ఫిర్కాలు; హిందుపూరు తాలుకా అనుబంధము 21 వ, అంశములో చేర్చబడిన చిలమత్తూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

162. మడకశిర:—(నిమ్నజాతి):—మడకశిర తాలుకా.

163. పెనుకొండ :—పెనుకొండ తాలుకా, (బుక్కపట్నం కొత్తచెరువు ఫిర్కాలు మినహా) రామగిరి, కనగానపల్లి, మేదాపురము ఫిర్కాలు (ధర్మవరం తాలుకా అనుబంధము 29 వ; అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా)

164. కల్యాణదుర్గం:-(నిమ్నజాతి) బెలుగుప్ప, కళ్యాణదుర్గం కంబదూర్, కుందుర్ప ఫిర్కాలు; కళ్యాణదుర్గం తాలుకా, బ్రహ్మసముద్రము ఫిర్కాలోని అడివి గొల్లపల్లి, బాచేపల్లి, సెట్టూరు గ్రామాలు.

165. రాయదుర్గం:-రాయదుర్గంతాలుకా కళ్యాణదుర్గం తాలుకా అనుబంధము 25, 26 వ, అంశములలో చేర్చబడిన కనెకల్, బొమ్మనహల్ ఫిర్కాలు; అడివి గొల్లపల్లి, బాచేపల్లి, సెట్టూరు గ్రామాలు మినహా).

166. ఉరవకొండ:-ఉరవకొండ తాలుకా; రాయదుర్గం తాలుకా అనుబంధము 25, 26 వ, అంశములలో చేర్చబడిన కనెకల్, బొమ్మనహల్ ఫిర్కాలలోని గ్రామాలు.

167. గుత్తి:-తిమ్మంచర్ల, గుత్తి ఫిర్కాలు, (గుత్తి తాలుకా అనుబంధము 27 వ, అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు మినహా), తాడిపత్రి తాలుకాలోని యాడికి ఫిర్కా.

168. శింగనమల :-అనంతపురం తాలుకా, (అనంతపురం, నర్పాల, బుక్కచెర్ల ఫిర్కాలు 28వ అంశములో చేర్చబడిన కుదేరుఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా) నాగసముద్రము, పామిడిఫిర్కాలు; గుత్తితాలుకా అనుబంధము 27వ, అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు.

169. అనంతపురం:-అనంతపురం, బుక్కచెర్ల ఫిర్కాలు, అనంతపురం తాలుకా అనుబంధము 28వ, అంశములో చేర్చబడిన కుదేరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

170. ధర్మవరము:-ధర్మవరము, తాడిపత్రి ఫిర్కాలు, ధర్మవరము తాలుకా అనుబంధము 29వ, అంశములో చేర్చబడిన గ్రామాలు; అనంతపురం తాలుకాలోని దార్పల ఫిర్కా.

171. తాడిపత్రి;-తాడిపత్రి తాలుకా. (యాడికి ఫిర్కా మినహా).

కర్నూలు జిల్లా

172. ఆలూరు (నిమ్నజాతి) ఆలూరు తాలుకా.

173. ఆదోని:-ఆదోని తాలుకాలోని ఆదోని, కౌతాలం ఫిర్కాలు.

174. ఎమ్మిగనూరు:-ఆదోని తాలుకా (ఆదోని, కౌతాలం ఫిర్కాలు మినహా).

175. కోడుమూరు (నిమ్నజాతి);-కర్నూలు తాలుకా (కర్నూలు ఫిర్కా; అనుబంధం 30వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన ఓరవకల్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా).

176. కర్నూలు:-అనుబంధం 30వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన వొరవకల్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు, కర్నూలు ఫిర్కా.

177. పత్తికొండ:-గనెగొండ్ల, కారుమంచి, పత్తికొండ, పెరవల్లి ఫిర్కాలు, పత్తికొండ తాలుకాలోని దేవనకొండ ఫిర్కాలోని కుంకనూరు, వెలమకూరు గ్రామాలు.

178. ద్రోణాచలం:-ద్రోణాచలం తాలుకా (బేతంచెర్ల, ఫిర్కా మినహా) పత్తికొండ తాలూకాలోని దేవనకొండ ఫిర్కా (కాముకమూరు, వెలమకూరు గ్రామాలు మినహా).

179. కోయలకుంట్ల:-కోయలకుంట్ల తాలుకా అనుబంధం 31 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన దొర్నిపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా, బనగానిపల్లి సబ్ తాలుకాలోని ఔకు, బనగానిపల్లి ఫిర్కాలు.

180. ఆళ్ళగడ్డ:-ఆళ్ళగడ్డ తాలుకా; అనుబంధం 31వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన కోయలకుంట్ల తాలుకా దొర్నిపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

181. పాణ్యం: నంద్యాల తాలుకాలోని పాణ్యం, గడివేముల ఫిర్కాలు; నందికొట్కూరు తాలుకా మిడినూరు ఫిర్కాలు (అనుబంధం 32 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన గ్రామాలు మినహా.) బనగానిపల్లి సబ్ తాలుకాలోని నందవరం ఫిర్కా, ద్రోణాచలం తాలుకాలోని భేతంచెర్ల ఫిర్కా.

182. నందికొట్కూరు:-నందికొట్కూరు, ప్రత్తికోట ఫిర్కాలు అనుబంధం 32 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన నందికొట్కూరు తాలుకా మిడినూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు ఆత్మకూరు సబ్ తాలుకా (వెలుగోడు ఫిర్కా మినహా.)

133. నంద్యాల:-నంద్యాల తాలుకా (పాణ్యం, గడివేముల ఫిర్కాలు మినహా). ఆత్మకూరు సబ్ తాలుకాలోని వెలుగోడు ఫిర్కాలోగల గ్రామాలు.

184. గిద్దలూరు:-గిద్దలూరు తాలుకా (కంబం, అర్ధవీడు ఫిర్కాలు, అనుబంధం 33 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన పుసులపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు మినహా.)

185. మార్కాపురం:-మార్కాపురం తాలుకాలోని మార్కాపురం ఫిర్కా, కంబం, అర్ధవీడు ఫిర్కాలు, అనుబంధం 33 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన పుసులపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు.

176. ఎర్రగొండిపాలెం:-మార్కాపురం తాలుకా (మార్కాపురం ఫిర్కా మినహా.)

మహబూబునగర్ జిల్లా

187. అచ్చంపేట (నిమ్నజాతి) అచ్చంపేట తాలూకా, కల్వకుర్తి తాలూకాలోని కల్వకుర్తి సర్కిలు (కల్వకుర్తి వూరు మినహా).

188. నాగర కర్నూలు-నాగర కర్నూలు తాలూకా (తిమ్మాజీపేట సర్కిలు మినహా)

189. కల్వకుర్తి:-కల్వకుర్తి తాలుకా (కల్వకుర్తి వూరు తప్ప మిగతా కల్వకుర్తి సర్కిలు మినహా, అనుబంధం 34 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన మేడచల్ సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా).

190. షాద్‌నగర్:—(నిమ్నజాతి)—షాద్‌నగర్ తాలూకా (బాలనగర్ సర్కిలు మినహా).

191. జెడ్‌చెర్ల:—షాద్‌నగర్ తాలూకాలోని బాలనగర్ సర్కిలు, మహబూబ్‌నగర్ తాలూకాలోని జెడ్‌చెర్ల, నవాబుపేట సర్కిళ్లు, నాగర కర్నూలు తాలూకాలోని తిమ్మాజీపేట సర్కిలు, అనుబంధం 34 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన కల్వకుర్తి తాలూకా సర్కిలులో గ్రామాలు.

192. మహబూబ్‌నగర్:—మహబూబ్‌నగర్ తాలూకా (జడ్‌చెర్ల, నవాబ్‌పేట సర్కిళ్ళు మినహా), అనుబంధం 35 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన కొడంగల్ తాలూకా కోసిగి సర్కిలులోని గ్రామాలు.

193. వనపర్తి:—వనపర్తి తాలూకా (శ్రీరంగాపురం సర్కిలు మినహా).

194. ఆలంపూర్:—వనపర్తి తాలూకాలోని శ్రీరంగాపురం సర్కిలు, ఆలంపూర్ తాలూకా.

195. కొల్లాపూర్:—కొల్లాపూర్ తాలూకా.

196. గద్వాల్:—గద్వాల్ తాలూకా.

197. అమరచింత:— ఆత్మకూరు తాలుకా, అనుబంధం 36 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన మక్తాల్ తాలుకా ధన్వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు.

198. మక్తాల్:—మక్తాల్ తాలుకా (అనుబంధం 36 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన మక్తాల్ తాలుకా ధన్వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా).

199. కొడంగల్:— కొడంగల్ తాలుకా (అనుబంధం 35 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన కోసిగి సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా).

హైదరాబాదు జిల్లా

200. తాండూరు.—తాండూరు తాలుకా, వికారాబాదు తాలుకాలోని కోటపల్లి సర్కిలు.

201. వికారాబాదు (నిమ్నజాతి):—వికారాబాదు తాలుకా (కోటపల్లి సర్కిలు మినహా).

202. పర్గి:—పర్గి తాలుకా, చేవెళ్ళ తాలుకాలోని షాబాదు సర్కిలు.

203. చేవెళ్ళ:— చేవెళ్ళ తాలుకా (షాబాదు సర్కిలు మినహా) హైదరాబాదు పశ్చిమ తాలుకాలోని గండిపేట, షంషాబాదు సర్కిల్లు.

204. ఇబ్రహీంపట్నం:—ఇబ్రహీంపట్నం తాలూకా.

205. ముషిరాబాదు:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజన్‌లోని 1, 2 వార్డులు, జమిస్తాన్‌పూరా, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ప్రాంతాలు.

206. గగన్‌మహల్:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు సంబంధించిన హైదరాబాదు డివిజన్‌లోని 3, 5 వార్డులు.

207. మహరాజ్‌గంజ్:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు సంబంధించిన హైదరాబాదు డివిజన్‌లోని 4, 14, 15 వార్డులు.

208. ఖైరతాబాద్:—హైదరాబాదు డివిజనులోని 6, 7 వార్డులు, హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన సికింద్రాబాదు డివిజన్‌లోని 1, 5, 8 వార్డులు, హైదరాబాదు పశ్చిమ తాలూకాలోని అల్వాల్ సర్కిలులోగల ఫతేనగర్ టౌను.

209. ఆసఫ్‌నగర్:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజనులోని 8 నుండి 12 వార్డులు.

210. సీతారాంభాగ్:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజనులోని 13, 19, 20 వార్డులు, హైదరాబాదు పశ్చిమ తాలూకాలోని మైలారదేవిపల్లి సర్కిలు, అత్తాపురం టౌను.

211. మలక్‌పేట:—హైదరాబాదు తూర్పు తాలూకాలోని సరూర్‌నగర్, అంబర్‌పేట, హయత్‌నగర్ సర్కిళ్ళు; హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజనులోని 16 వ వార్డు.

212. యాకుత్‌పురా:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజనులోని 17, 18 వార్డులు, కందికల్ టౌను ప్రాంతం.

213. చార్‌మినార్:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన హైదరాబాదు డివిజనులోని 21 నుండి 23 వార్డులు.

214. సికింద్రాబాదు:—హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు చెందిన సికింద్రాబాదు డివిజను (1,2,3,4,5,8 వార్డులు; లాలగుడా, మల్కాజిగిరి వూళ్లకు సంబంధించిన ప్రాంతం ఏదైనా కలిసినట్టయితే అది మినహా).

215. సికింద్రాబాదు కంటోన్‌మెంట్ (ని. జా):—సికింద్రాబాదు కంటోన్‌మెంట్, దానిలో చేరివున్న బోయినపల్లి, అల్వాల్, మాచబొల్లారం, మల్కాజిగిరి టౌను ప్రాంతాలు, లాలగూడ టౌను, హైదరాబాదు మునిసిపల్ కార్పొరేషన్‌కు సంబంధించిన సికింద్రాబాదు డివిజనులోచేరి మల్కాజిగిరి, లాలగూడ టౌను ప్రాంతాలు ఏమైనవుంటే అవీ, హైదరాబాదు పశ్చిమ తాలూకాలో చేరిన బోయినపల్లి, అల్వాల్, మాచబొలారం టౌను ప్రాంతాలుతోసహా అల్వాల్ సర్కిలు, మెదక్ తాలూకా యామజల్ సర్కిలులో చేరిన మాచబొలారంటౌను ప్రాంతం, హైదరాబాదు తూర్పు తాలూకా మలాజిగిరి సర్కిలులో చేరిన మల్కాజిగిరి టౌను ప్రాంతం.

216. మేడ్‌చల్ (ని. జా.):—మేడ్‌చల్ తాలూకా (యామ్‌జల్ సర్కిలులో చేరిన మాచబొలారంటౌను ప్రాంతం

మినహా) హైదరాబాదు తూర్పు తాలూకాలోని ఘట్‌కేశ్వర్ సర్కిలు, మల్కాజిగిరి సర్కిలు (అక్కడవున్న మల్కాజిగిరి టౌను ప్రాంతం మినహా).

మెదక్ జిల్లా

217. సిద్దిపేట :—సిద్దిపేట, రాజగోపాలపేట సర్కిళ్ళు; అనుబంధం 37 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన సిద్దిపేట తాలూకా దుబ్బాక సర్కిలులోని గ్రామాలు.

218. దొమ్మత్ :—సిద్దిపేట తాలూకా (సిద్దిపేట, రాజగోపాలపేట సర్కిళ్ళు, అనుబంధం 37 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన దుబ్బాక సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా) గజ్వేల్ తాలూకాలోని బేగంపేట సర్కిలు.

219. గజ్వేల్ (ని.జా.)—గజ్వేల్ తాలూకా (బేగంపేట సర్కిలు మినహా).

220. నరసాపూర్ :—నరసాపూర్ తాలూకా.

221. సంగారెడ్డి :—సంగారెడ్డి తాలూకా (మక్తోయకేసారం సర్కిలు, అనుబంధం 38 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన సిద్దిపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా).

222. అందోల్ (ని.జా.):—మక్తోయకేసారం సర్కిలు, అనుబంధం 38 లో స్పష్టంచేయబడిన సంగారెడ్డి తాలూకా సదాశివపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు, అందోలు తాలూకాలోని జోగిపేట, చౌటుకూరు, దేవనూరు సర్కిళ్ళు.

223. జహీరాబాదు :—జహీరాబాదు తాలూకా (నయల్‌కల్ సర్కిలు మినహా).

224. నారాయణఖేడ్ :—నారాయణఖేడ్ తాలూకా, జహీరాబాదు తాలూకాలోని నయల్‌కల్ సర్కిలు.

225. మెదక్ :—మెదక్ సర్కిలు; అనుబంధం 39 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన మెదక్ తాలూకా రామాయంపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు; అందోల్ తాలూకా (జోగిపేట, చౌటుకూరు, దేవనూరు సర్కిళ్ళు మినహా).

226. రామాయంపేట :—మెదక్ తాలూకా (అనుబంధం 39 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన రామాయంపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు, మెదక్ సర్కిలు మినహా).

నిజామాబాదు జిల్లా.

227. బాలకొండ :—ఆర్మూరు తాలూకాలోని కమ్మెరపల్లి, బాలకొండ, మద్ది, కుడవండపూర్ సర్కిలు: నిజామాబాదు తాలూకా కళ్యాడి సర్కిలు.

228. ఆర్మూరు :—ఆర్మూరు తాలూకాలోని ఆర్మూరు, వెల్పూరు, భీమగల్, సిరికొండ సర్కిల్; నిజామాబాదు తాలూకాలోని సిరనపల్లి సర్కిలు.

229. కామారెడ్డి :—కామారెడ్డి తాలూకా (అనుబంధం 40, 41 అంశాలలో స్పష్టంచేయబడిన సదాశివనగర్, కామారెడ్డి సర్కిళ్లలోని గ్రామాలు మినహా).

230. యెల్లారెడ్డి (ని.జా.)—యెల్లారెడ్డి తాలూకా; అనుబంధం 40, 41 అంశాలలో స్పష్టంచేయబడిన కామారెడ్డి తాలూకా కామారెడ్డి సర్కిల్, సదాశివనగర్ సర్కిళ్లలోని గ్రామాలు.

231. బన్స్‌వాడ :—బన్స్‌వాడ తాలూకా (నిజామ్‌సాగర్, ఇబ్రహీంపేట సర్కిళ్ళు, అనుబంధం 42 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన బన్స్‌వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా); అన్నారం (కలన్) గ్రామం, ఇబ్రహీంపేట సర్కిలులోని అన్నారం (కెడి) గ్రామంలో సహా బిర్కూరు సర్కిలు; పోతంగల్, కోటగిరి, రుద్రూరు, మోస సర్కిళ్ళు, అనుబంధం 43 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన బోధన్ తాలూకా బోధన్ సర్కిలులోని గ్రామాలు.

232. జుక్కాల్ :—మదునూరు తాలూకా; నిజాంసాగర్ సర్కిలు; ఇబ్రహీంపేట సర్కిలు [అన్నారం (కెడి) గ్రామం మినహా]; అనుబంధం 42 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన బన్స్‌వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు, బన్స్‌వాడ తాలూకా బిర్కూరు సర్కిల్‌లోని అన్నారం (కెలన్) గ్రామం.

233. బోధన్ :—బోధన్ తాలూకాలోని రంజల్, ఎడ్‌పల్లి సర్కిళ్ళు; బోధన్ సర్కిలు (అనుబంధం 43 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన గ్రామాలు మినహా); నిజామాబాద్ తాలూకాలోని నావిపేట, మాకులూరు సర్కిళ్ళు.

234. నిజామాబాదు :—నిజామాబాదు తాలూకాలోని నిజామాబాదు; డిచ్‌పల్లి సర్కిళ్ళు.

ఆదిలాబాద్ జిల్లా.

235. ముథోల్ :—ముథోల్ తాలూకా, నిర్మల్ తాలూకాలోని లోహెర్రా, ఓలా సర్కిళ్లు.

236. నిర్మల్ :—నిర్మల్ తాలూకా (లోహెర్రా, ఓలా సర్కిళ్ళు మినహా). ఖానాపూర్ తాలుకాలోని ఖానాపూరు సర్కిల్.

237. బోత్ (నిమ్న తెగ.):—బోత్, ఉతనూరు తాలూకాలు.

238. ఆదిలాబాదు :—ఆదిలాబాదు తాలూకా.

239. ఆసిఫాబాదు (నిమ్న తెగ.):—ఆసిఫాబాదు తాలూకా.

240. సిరిపూర్ :—సిరిపూరు తాలూకా.

241. లక్సెట్‌పేట :—లక్సెట్‌పేట తాలుకా (మంచిర్యాల సర్కిలు మినహా); ఖానాపూర్ తాలూకా (ఖానాపూర్ సర్కిలు మినహా).

242. చిన్నూరు (ని.జా.):—చిన్నూరు తాలూకా; లక్సెట్‌పేట తాలూకాలోని మంచిర్యాల సర్కిలు.

కరీంనగర్ జిల్లా

243. మంథని:—మంథని తాలూకా, సుల్తానాబాదు జిల్లాలోని రమనాపూర్ సర్కిలు.

244. పెద్దపల్లి:—సుల్తానాబాదు, కోనారం సర్కిళ్ళు, సుల్తానాబాదు తాలూకాలోని పెద్దపల్లి సర్కిలు (అనుబంధం 44 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన గ్రామాలుమినహా).

245. మైదారం (ని జా.):—మైదారం, చేగాం, రామగుండం సర్కిళ్ళు; అనుబంధం 44 వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన సుల్తానాబాదు తాలూకా పెద్దపల్లి సర్కిలులోని గ్రామాలు.

246. హుజూరాబాదు :—ఇల్లాక సర్కిలు, హుజూరాబాదు సర్కిలు (అనుబంధం 47 వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన గ్రామాలుమినహా) ; అనుబంధం 45, 46వ అంశాలలో స్పష్టం చేయబడిన హుజూరాబాదు తాలూకా ఎలకతుర్తి, వంగర సర్కిళ్ళు.

247. కమలాపురం :—జమ్మికుంట, కమలాపురం సర్కిళ్లు ; అనుబంధం 47వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన హుజూరాబాదు సర్కిలులోని గ్రామాలు, హుజూరాబాదు తాలూకాలోని ఎలకతుర్తి సర్కిలు (అనుబంధం 45వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన గ్రామాలు మినహా).

248. ఇందుర్తి :—కరీంనగర్ తాలూకా కుస్నాబాదు సర్కిలు. ఇందుర్తి సర్కిలు (క పల్లి గ్రామంమినహా) ; ఖోహెడ సర్కిలు (అనుబంధం 48వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన గ్రామాలు మినహా) ; హుజూరాబాదు తాలూకాలోని వంగర సర్కిలు (అనుబంధం 46వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన గ్రామాలు మినహా).

249. నుస్తులాపూర్ (నిమ్నజాతి) :—నుస్తులాపూర్, ఎలగండ్ల సర్కిళ్ళు, రామడుగు సర్కిలు (అనుబంధం 49వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన గ్రామాలుమినహా);కరీంనగర్ తాలూకా ఇందుర్తి సర్కిలులోని కల్లేపల్లిగ్రామం, అనుబంధం 48వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన ఖోహెడ సర్కిలులోని గ్రామాలు.

250. కరీంనగర్:—కరీంనగర్, చొప్పదండి సర్కిళ్లు, అనుబంధం 49వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన కరీంనగర్ తాలూకా రామడుగు సర్కిలులోని గ్రామాలు.

251. బుగ్గారం :—మల్లియల్, గొల్లపల్లి సర్కిళ్ళు ; జగిత్యాల తాలూకా బుగ్గారం సర్కిలు (అనుబంధం 50వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన గ్రామాలు మినహా).

252. జగిత్యాల :—జగిత్యాల. భూపతిపూర్ సర్కిళ్ళు, అనుబంధం 50వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన జగిత్యాల తాలూకా బుగ్గారం సర్కిలులోని గ్రామాలు ; అనుబంధం 51వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన మెటపల్లి తాలూకా కోరట్ల సర్కిలులోని గ్రామాలు.

253. మెటపల్లి :—మెటపల్లి తాలూకా (అనుబంధం 51వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన కోరట్ల సర్కిలులోని గ్రామాలు మినహా).

254. సిరిసిల్ల :—సిరిసిల్ల, విలాసాగర్, మోడేపల్లి సర్కిళ్ళు అనుబంధం 52వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన సిరిసిల్ల తాలూకా కోనరాయిపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు.

255. నేరెళ్ళ (నిమ్నజాతి) :—సిరిసిల్ల తాలూకా (అనుబంధం 52వ అంశంలో స్పష్టం చేయబడిన కోనరాయిపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు, సిరిసిల్ల విలాసాగర్, మోడేపల్లి సర్కిళ్ళు మినహా).

వరంగల్ జిల్లా

256. చేరియాల (నిమ్నజాతి) :—చేరియాల, రేబర్తి సర్కిళ్ళు; జనగామ తాలూకా నర్మెట్ట సర్కిలు (అనుబంధం 53వ అంశంలో స్పష్టంచేయబడిన గ్రామాలుమినహా).

257. జనగాం :—జనగాం, ఇప్పగూడా సర్కిళ్ళు ; చెన్నూరు సర్కిలులోని రామరాజుపల్లి, నిర్మల్, సింగరాజుపల్లి, మరుద్ (కుర్దు) గ్రామాలు; అనుబంధం 53లో స్పష్టం చేయబడిన జనగాం తాలూకా నెర్మెట్ట సర్కిలులోని గ్రామాలు.

258. చెన్నూరు :—చెన్నూరు సర్కిలు [రామరాజుపల్లి, నిర్మల్, సింగరాజుపల్లి, మరుద్ (కుర్దు) గ్రామాలు మినహా] జనగాం తాలూకా కొడకండల్ సర్కిలు, మహబూబాబాద్ తాలూకా నెల్లికుదూరు సర్కిలు.

259. డోర్నకల్లు :—మహబూబాబాదు తాలూకాలోని డోర్నకల్లు, చిల్లంచర్ల సర్కిళ్ళు, అనుబంధంలోని 54 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన మహబూబాబాదు సర్కిలులోని గ్రామాలు.

260. మహబూబాబాదు : నరసంపేట, కేసముద్రం సర్కిళ్ళు; (మహబూబాబాదు సర్కిల్ అనుబంధంలోని 54 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలుమినహా) అనుబంధంలోని 55 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన నరసంపేటా తాలూకాలోని నెక్కొండ సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు.

261. నరసంపేట :—నరసంపేట తాలూకా (అనుబంధంలోని 55 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన నరసంపేట తాలూకా నెక్కొండ సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు మినహా).

262. వర్ధన్నపేట :—వరంగల్లు తాలూకాలోని వర్ధన్నపేట, సంగెం సర్కిళ్ళు, అనుబంధంలోని 56, 57 వ అంశాలలో పేర్కొనబడిన ఆత్మకూరు, ఇనోలు సర్కిళ్ళలోని గ్రామాలు.

263 ఘనపురం :_వరంగల్లు తాలూకాలోని ఘనపురం, ధర్మసాగర్ సర్కిళ్ళు, ఇన్నోలు సర్కిల్ (అనుబంధంలోని 57 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా).

264 వరంగల్లు :_వరంగల్లు మునిసిపాలిటిలోని 1 నుండి 16, 20 నుండి 22 బ్లాకులు.

265 హసనపర్తి (నిమ్నజాతి) :_వరంగల్లు తాలూకాలోని హనుమకొండ ముఫసిల్ సర్కిల్, హనుమకొండ పట్టణ సర్కిల్ (వరంగల్లు మునిసిపాలిటిలోని 1 నుండి 16, 20 నుండి 22 బ్లాకులు మినహా); హసనపర్తి సర్కిల్, ఆత్మకూరు సర్కిల్ [అనుబంధంలోని 56 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు, మల్లంపల్లి, రామచంద్రాపురం (కోయగూడ) గ్రామాలుమినహా].

266 పర్కాల్ :_పర్కాల్ తాలూకా (మాడటపల్లి సర్కిల్ మినహా).

267 ములుగు :_ములుగు తాలూకా; పర్కాల్ తాలూకాలోని మాడటపల్లి సర్కిల్ ; వరంగల్లు తాలూకాలోని రామచంద్రాపురం (కోయలుగూడ), మల్లంపల్లి గ్రామాలు.

ఖమ్మం జిల్లా

268 భద్రాచలం (గిరిజన):_భద్రాచలం, నూగూరు తాలూకాలు.

269 బూర్గంపాడు (గిరిజన) :_ బూర్గంపాడు తాలూకా; ఇల్లెందు తాలూకాలోని గుండాల్, సుజాత్ నగర్ సర్కిళ్ళు; కొత్తగూడెం తాలూకా అశ్వారావుపేట సర్కిల్‌లోని మారేడుపాక గ్రామం.

270 పాల్వంచ :_కొత్తగూడెం తాలూకా (దమ్మపేట, అశ్వారావుపేట సర్కిళ్ళు మినహా).

271 వెంసూరు :_మధిర తాలూకాలోని వెంసూరు, లంకపల్లి, కల్లూరు సర్కిళ్ళు ; కొత్తగూడెం తాలూకాలోని దమ్మపేట సర్కిల్ అశ్వారావుపేట సర్కిల్ (మారేడుపాక గ్రామం మినహా).

272 మధిర :_మధిర తాలూకా (వెంసూరు, లంకపల్లి, కల్లూరు సర్కిళ్ళు మినహా).

273 పాలేరు (నిమ్నజాతి) :_ఖమ్మం తాలూకా (చింతకాని, ఖమ్మంసర్కిళ్ళు, అనుబంధంలోని 58 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన తల్లపాడు సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు, గోకినేపల్లిసర్కిల్‌లోని ఖానాపురం గ్రామంమినహా).

274. ఖమ్మం:_ఖమ్మం తాలుకాలోని ఖమ్మం, చింతకాని సర్కిళ్లు అనుబంధంలోని (58) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన తల్లపాడు సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు, గోకినేపల్లి సర్కిల్‌లోని ఖానాపురం గ్రామం.

275. ఇల్లెందు:_ఇల్లెందు తాలుకా (గుండాల్, సుజాత్‌నగర్ సర్కిళ్లు మినహా).

నల్లగొండ జిల్లా

276. తుంగతుర్తి :_సూర్యాపేట తాలుకాలోని నాగారం, తుంగతుర్తి, ఎర్రపహాడు సర్కిళ్లు. అనుబంధంలోని (59) వ అంశంలో పేర్కొనబడిన ఆత్మకూరు సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు.

277. సూర్యాపేట (నిమ్నజాతి):_సూర్యాపేట తాలుకా (నాగారం, తుంగతుర్తి, ఎర్రపహాడు సర్కిళ్లు, అనుబంధంలోని 59 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన ఆత్మకూరు సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు మినహా)

278. హుజూరునగర్:_హుజూరునగర్ తాలుకాలోని మేళ్లచెర్వు, కోదాడు, నడిగూడెం సర్కిళ్లు, అనుబంధంలోని 60 వ అంశంలో పేరొన బడిన హుజూరునగర్ సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు.

279. మిర్యాలగూడెం:_హుజూరునగర్ తాలుకాలోని కలమచెరువు సర్కిల్, హుజూరునగర్ సర్కిల్ అనుబంధంలోని 60 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన గ్రామాలు మినహా; మిర్యాలగూడెం తాలూకాలోని మిర్యాల గూడెం, వాడపల్లి సర్కిళ్లు.

280. చలకుర్తి:_మిర్యాలగూడెం, వాడపల్లి, తోపుచెర్ల సర్కిళ్లు మినహా, మిర్యాలగూడెం తాలుకా.

281. నకిరేకల్లు:_నల్లగొండ తాలుకాలోని నకిరేకల్లు, అయిటిపాముల, కట్టంగూరు సర్కిళ్లు; మిర్యాలగూడెం తాలుకాలోని తోపుచెర్ల సర్కిల్.

282. నల్లగొండ:_నల్లగొండ తాలుకాలోని నల్లగొండ, తిప్పర్తి, నార్కెట్‌పల్లి, గడ్డంవారి ఎడవల్లి సర్కిళ్లు.

283. రామన్నపేట (నిమ్నజాతి):_రామన్నపేట తాలుకాలోని రామన్నపేట, అడగూడూరు, ఆత్మకూరు సర్కిళ్లు, అనుబంధంలోని 61 వ అంశంలో పేర్కొనబడిన చిన్నకొండూరు సర్కిల్‌లోని గ్రామాలు.

284. ఆలేరు_భోనగిరి తాలుకా (భోనగిరి, బొమ్మల రామారం సర్కిళ్లు మినహా.)

285. భోనగిరి:_భోనగిరి తాలుకాలోని భోనగిరి, బొమ్మల రామారం సర్కిళ్లు; చిన్నకొండూరు సర్కిల్ (అనుబంధంలోని 61వ అంశంలో పేర్కొనబడిన రామన్నపేట తాలుకాలోని గ్రామాలు మినహా.

286. మునుగోడు:_నల్లగొండ తాలుకాలోని మునుగోడు, నారాయణపూర్ సర్కిళ్లు; దేవరకొండ తాలుకాలోని చింతపల్లి, మల్లాపల్లి సర్కిళ్లు.

287. దేవరకొండ:_దేవరకొండ తాలుకా (చింతపల్లి, గట్టమల్లాపల్లి సర్కిళ్లు మినహా).

విశాఖపట్నం జిల్లా (అనుబంధం)

1

భీమునిపట్నం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన తగరపువలస ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. తగరపువలస 2. నగరపాలెం 3. సంగివలస 4. చిట్టివలస 5. గుడివాడ 6. మజ్జివలస 7. సింగనబండ 8. చెరుకుపల్లి.

2

భోగాపురం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కోరుకొండ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1 మలిచెర్ల 2. చింతవలస 3. బొడ్డవలస 4. రఘుమండ

3

ఎలమంచిలి శాసనసభ నియోజక వర్గంలో చేర్చబడిన నరసింగబిల్లి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. రామభద్రాపురం అగ్రహారం 2. మడకపాలెం 3. గొల్లగుంట 4. చెర్లోపాలెం 5. నరేంద్రపురం

4

ఎలమంచిలి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన పెనుగొల్లు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. కృష్ణాపురం 2. లింగరాజుపాలెం 3. ఉప్పరపల్లి 4. కత్రివానిపాలెం 5. రాయవరం 6. పులపర్తి 7. పద్మనాభరాజుపేట

తూర్పుగోదావరి జిల్లా

5

రామచంద్రాపురం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన వెంకటాయపాలెం ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. తోటపేట 2. వెంకటాయపాలెం 3. వేగాయంపేట 4. భీమక్రోసుపాలెం 5. విలసగంగవరం 6. అద్దంపల్లి 7. బలంతరం 8. ఎరపోతవరం 9. గుడిగల్ల 10. ద్రాక్షారామం

6

అల్లవరం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన అమలాపురం ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. తొండవరం 2. గున్నేపల్లె అగ్రహారం 3. బందరులంక 4. సాకూరు 5. ఇందుపల్లి 6. పేరూరు

7

నగరం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన గన్నవరం ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. పి. గన్నవరం 2. కరుపల్లిపాడు 3. ముంగండపాలెం 4. ముంజవరం 5. కటారులంక 6. వి. కొత్తపల్లి 7. యేనుగుపల్లి

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా

8

భీమవరం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఉండి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. కొండపాడు 2. యండగండి 3. గొల్లలకోడేరు 4. గరగపర్రు 5. మైప 6. కోరుకొల్లు 7. మోగల్లు

కృష్ణా జిల్లా

9

జగ్గయ్యపేట శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన నందిగామ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. పల్లగిరి 2. మునగచర్ల 3. తోటచర్ల 4. నవాబుపేట 5. కొణకంచి 6. పోచంపల్లి 7. బండిపాలెం 8. సంగపాడు 9. సోమవరం 10. రుద్రవరం 11. గొల్లమూడి

10

మైలవరం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన విజయవాడ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. కొత్తూరు 2. తాడేపల్లి 3. పైదురుపాడు 4. రాయనపాడు 5. షాహబాద్ 6. వేమవరం 7. జక్కంపూడి 8. అంబాపురం 9. గొల్లపాడు

11

ముదినేపల్లి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన వడలి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. చిగురుకోట 2. లింగాల 3. వడలి 4. చేవూరు 5. కోమర్రు 6. పెదకమనపూడి

12

అవనిగడ్డ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన చల్లపల్లిఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. పాగోలు 2. పెదప్రోలు 3. కస్తాన్‌పాలెం 4. చల్లపల్లి 5. వెంకటాపురం 6. చేకుపల్లి 7. మెరకనపల్లి 8. చిరువోలు

గుంటూరు జిల్లా

13

సంతనూతలపాడు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఒంగోలు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. అల్లూరు 2. కొత్తపట్నం 3. మల్లేశ్వరపురం 4. నర్సాపురం 5. పెల్లూరు 6. చెరువుకొమ్ముపాలెం 7. మంగమూరు...

14

అద్దంకి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మద్దిపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. అన్నంగి 2. గుండ్లపల్లె 3. కీర్తిపాడు 4. రాచవారిపాలెం 5. నిడమనూరు

15

ప్రత్తిపాడు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన నర్సారావుపేట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. దొండపాడు 2. కొండకవూరు 3. ఎల్లమంద 4. కేసనిపల్లె 5. పోతవరప్పాడు 6. జొన్నలగడ్డ

16

గుంటూరు-2 శాసన సభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన పెదకాకాని ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. అనంతవరప్పాడు అగ్రహారం 2. బుడంపాడు 3. నరకోడూరు 4. గోదవర్రు 5. చెముళ్లమూడి

17

తాడికొండ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మంగళగిరి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. వెలగపూడి 2. ఐనవోలు 3. మల్కాపురం 4. మందడం 5. వెంకటపాలెం 6. కృష్ణాయపాలెం 7. పెనుమాక 8. ఉండవల్లి 9. నవులూరు 10. కురగల్లు 11. నిడమర్రు 12. కంతేరు 13. కొలనుకొండ 14. వడ్డేశ్వరం

నెల్లూరు జిల్లా

18

కందుకూరు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన గుడ్లూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. ఒద్దెపూడి 2 కొత్తపేట 3. గుడ్లూరు 4. పుట్లూరు 5. స్వర్ణాజిపురం

చిత్తూరు జిల్లా

19

నగరి శాసనసభ నియోజక వర్గంలో చేర్చబడిన పుత్తూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. తొరూరు 2 నెసనూరు 3. నారాయణవనం 4. సాముదాయం 5. కీలగవన్ 6. అరయాన్ కండ్రిగ 7. తుంబూరు 8. పాలమంగళం దక్షిణాపూర్ కండ్రిగ 9. వేగగుంట ఉరఫ్ అళివేలుమంగాపురం 10. కుమారబొమ్మరాజపురం 11. తిరుమలకుప్పం

20

కుప్పం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన వెంకటగిరికోట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1, యాలకల్లు 2. మదరామొదొడి 3. బోయచినగానపల్లె 4. చింతమాకుళ్ళపల్లె 5. కోనేరుగొల్లపల్లె 6. ఓగు 7. మట్టిగుట్టపల్లె 8. భైరపల్లె 9. పెద్దభైరనిపల్లె 10. విభూతుయెలనాగారం 11. పడిగలకుప్పం 12. సిరుకుప్పం 13. మడితెరాడ్సర్లపల్లె 14. కొంగటం 15. చినకొంగటం 16. పెనుగానిపల్లె

21

వాయల్పాడు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన పీలేరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. ఆవువారిపల్లె 2. కావలిపల్లె 3. మద్దులచెరువు 4. వేపులాల్బైలు 5. ముడుపులనైముల

కడప జిల్లా

22

కడప శాసనసభ నియోజకవర్గంలో ఒంటిమిట్ట ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. ఉప్పటూరు 2. చెండువాయ . 3. గంగపేరూరు 4. రాచగుడిపల్లె 5. నారాయణరాజుపేట 6. ఒంటిమిట్ట 7. మంగంపేట 8. చింతరాజుపల్లె 9. కోటపాడు 10. కుడుమయూరు

23

రాయచోటి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన వీరబల్లి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. కాకులవరం 2. బండ్లపల్లె 3. మట్లి 4. పోతుకూరిపల్లె 5. ఒడిపీడు

అనంతపురం జిల్లా

24

హిందుపూర్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన చిలమతూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. జాకులేడు 2. దెమకేతెపల్లి 3. త్రోయజ్ఞశెట్టి పల్లి 4. హుస్సేనపురం 5. వీరాపురం 6. చిలమతూరు

25

ఉరవకొండ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కనెకల్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. మీనహాల్లి 2. తుంబిగనూరు 3. గరుడచేడు 4. కలెకుర్తి 5. ఎన్. హనుమాపురం 6. సొల్లాపురం 7. రేకట్ల 8. మైలారంపల్లి 9. పెద్దకొకుంట్ల 10. రామాపురం 11. హనకనహాల్ 12. మాల్యం

26

ఉరవకొండ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన బొమ్మనహాల్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు

1. బొల్లనగూడెం 2. కల్లుదేవనహల్లి 3. గోవిందవాడ 4. కూనూరు 5. బ్లోరుకుంతం 6. వ్యాసపురం

27

సింగనమల శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన గుత్తి ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. రాజాపురం 2. వెంకటంపల్లి 3. కోనాపురం 4. రావులుడిక్కి 5. అవులంపల్లి 6. విరుపురం 7. గుత్తి అనంతపురం 8. తురకపల్లి

28

అనంతపురం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కుదేర్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. పి. యాలేరు 2. ఆత్మకూరు 3. తలుపూరు

29

ధర్మవరం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మేడాపురం ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. మేడాపురం 2. కానుముక్కల 3. ఎల్దుర్తి 4. గంగినెపల్లి 5. బ్రాహ్మణపల్లి 6. పోతులాగెపల్లి 7. మళ్ళాల్వ

కర్నూలు జిల్లా

30

కర్నూలు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఓర్వకల్ ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. పూడిచెర్ల 2. కోతపరం 3. కన్నమడకల 4. ఓర్వకల్ 5. ఎన్. కొంతలపాడు 6. హుస్సేనపురం 7. తిప్పాయపల్లి 8. సకునాల 9. బ్రాహ్మణపల్లి 10. కల్వ 11. పాలకొలను 12. సోమయాజులపల్లి 13. కామరోలె 14. దిగువపాడు

31

1. పాపంపల్లి 2. ఉయ్యాలవాడ 3. ఇంజేడు 4. కొండూరుపల్లి 5. సర్వాయపల్లి 6. పెద్దమనూరు 7. వేములపల్లి 8. రెడ్డివారి జంబులదిన్నె

32

నందికొట్కూరు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మిడ్తూరు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. చెరుకుచెర్ల 2. తిమ్మాపురం 3. బైరాపురం 4. పరుమచెర్ల 5. లింగాపురం 6. బన్నూరు 7. తాటిగోపుల 8. తూడిచెర్ల 9. నాగలూటి

33

మార్కాపురం శాసనసభ నియోజవర్గంలో చేర్చబడిన పుసులపాడు ఫిర్కాలోని గ్రామాలు:

1. పుసులపాడు 2. సలకలబీడు 3. దాతర కృష్ణాపురం 4. ఓటకాయగుళ్ళ

మహబూబ్ నగర్ జిల్లా

34

జెడ్చెర్ల శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మిడ్జిల్ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. సింగందొడ్డి 2. దోనూరు 3. కాంచనపల్లి 4. చాద్ఘాట్ 5. భైరంపల్లి 6. కొత్తపల్లి 7. ఓల్వేరు 8. వాస్పూరు 9. మన్ననూరు 10. వెలగమ్మ

35

మహబూబ్నగర్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కోస్గి సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. ముద్రెడ్డిపల్లి 2. చింతలదిన్ని 3. జాదవరావుపల్లి 4. దొరపల్లి 5. బలభద్రాయిపల్లి 6. అప్పాయిపల్లికొల్లికొండ 7. గుండమల్ 8. కొమ్మూరు 9. పీరారం 10. పెద్దాపూర్ 11. లింగాల్చాద్ 12. మన్నాపురం 13. కొత్తపల్లి కోయల్కొండ 14. నిడ్జింత 15. దుప్పటిగట్టు 16. అల్లిపురం 17. గోకులనగర్ 18. తిమ్మారెడ్డిపల్లి 19. నందిగాం-కోయల్కొన్ 20. ఎల్లారెడ్డిపల్లి 21. కుష్మహమ్మద్పల్లి

36

అమరచింత శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ధన్వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. గూటూరు 2. పుస్లపాడు 3. రాకొండ 4. ఇబ్రహీం పట్నం 5. మరికల్ 6. మద్వార్ 7. పస్పూరు 8. ఎలిగండ్ల 9. మండిపల్లి 10. కపసన్పల్లి 11. ధన్వాడ

మెదక్ జిల్లా

37

సిద్దిపేట శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన దుబ్బాక సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. మల్లేపల్లి 2. చల్లాపురం 3. రాజక్కపేట 4. ఎల్లాపురం 5. మాచారం 6. దుంపలపల్లి 7. హబీష్పూర్ 8. తిమ్మాపురం 9. ధర్మారం 10. గుండవల్లి పెద్ద 11. అప్పనపల్లి 12. హసన్మీరాపూర్ 13. చింతం మడుగు 14. అంకంపేట 15. సీతారాంపల్లి 16. మాచాపూర్పట్టి దుబ్బాక

38

అందోల్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన సదాశివపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. ఏటిగడ్డ సంగం 2. బాబుల్గాం 3. పోల్కంపల్లి 4. గొల్లారాం కలాన్ 5. నాగులపల్లి 6. కోనాపూర్ 7. అరూరు 8. మెల్గిరిపేట 9. తంగడపల్లి 10. సూరారం 11. అంకనపల్లి 12. చండాపూర్ 13. ఎల్లారం 14. ఆత్మకూరు 15. పోతవల్లి 16. మాచిరెడ్డిపల్లి 17. వెంకటాపురం 18. అంకెపల్లి 19. నాగులపల్లి

39

మెదక్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన రామాయంపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. లింగసానిపల్లి 2. తిమ్మాయిపల్లి 3. అనంతసాగర్ 4. దంటిపల్లి 5. పర్వతాపురం 6. కుట్రియాల్ 7. లక్ష్మాపూర్ 8. తొంగండ్ల 9. గంగాపురం 10. బైతోలు 11. షమ్నాపూర్ 12. జామ్‌సింగ్ లింగాపూర్ 13 సదాశివనగర్ 14. అక్కన్నపేట

40

ఎల్లారెడ్డి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చ బడిన సదాశివనగర్ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. దగ్గి 2. తిమ్మాజీవాడి 3. కృష్ణాజీవాడి 4. తుక్కోజివాడి 5. కల్వరాల్ 6. పద్మాజీవాడి 7. భూమపల్లి 8. లింగంపల్లి 9. జనగాం 10. ముథోజీవాడ 11. ధర్మారావుపేట 12. మొడిగాం 13. సదాశివనగర్ 14. తిర్మనపల్లి 15. మర్కల్ 16. మోషన్‌పూర్ 17. ఉప్పల్‌వాయి 18. అమర్లబండ

41

ఎల్లారెడ్డి. శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కామారెడ్డి సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. ఎల్లారెడ్డి 2. చేక్రియాల్ 3. బ్రాహ్మణపల్లి 4. కూప్రియాల్ 5. కలోగివాడి 6. కంకల్ 7. సంగోజివాడి 8. చందాపూర్ 9. దేమి 10. ఏర్రపహాడ్ 11. మందివాడి 12. ఎంద్రియాల్ 13. దేమి కుర్దు 14. తాడ్‌వాయి 15. దేవనపల్లి 16. కృష్ణాజివాడి 17. బుర్మాజీవాద

42

జుక్కల్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన బాన్స్‌వాడ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. తాడ్‌కోల్ 2. తిర్మలపూర్ 3. బుడిమి

43

బాన్స్‌వాడ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన బోధన్‌సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. రాంపూర్ 2. కల్దుర్కి 3. తగ్గెలి 4. ఫతేపూర్ 5. సాలూర 6. ఖాజీపూర్ 7. హన్‌సా 8. మంద్రానా 9. సలాంపహాడ్ 10. కామనపల్లి 11. లక్మాపూర్ 12. నాగన్‌పల్లి 13. మాచాపూర్ 14. జాడి-జమల్‌పూర్ 15. పెంటఖుర్దు 16. లద్మవంది 17. నాగోర

కరీంనగరు జిల్లా

44

మైదారం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన పెద్దపల్లి సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. రాగ్నాయిద్ 2. కంగర్తి కడీమ్ 3 పాల్తం 4 వడకపూర్ 5. కచాపూర్ 6. తుర్కల్ మద్దికుంట 7. నిమ్మనపల్లి 8. నిట్టూరు 9. బ్రాహ్మణపల్లి (పట్టిసుల్తానాబాదు) 10. అప్పన్నపేట

45

హుజూరాబాదు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఎలకతుర్తి సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. ఎర్రపల్లి 2. ముల్కనూరు 3. కొప్పూరు 4. కొత్తపల్లి 5. దామెర 6. వల్లభాపూర్ (వల్లభకపూర్) 7. గోపాలపూర్ 8. జిల్‌గుల్ 9. పంచెకల్‌పేట:

46

హుజూరాబాదు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన వంగర సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. గొడిశల్ 2. కొత్తకొండ 3. గాట్ల నరసింగపూర్ 4. ముస్తఫాపూర్ 5. ముత్తారం 6. భిమ్‌దేవరపల్లి 7. వంగర 8. బొమ్మకల్ 9. ఆమన్‌గుర్తి 10. మానిక్యపూర్ 11. రత్నగిరి:

47

కమలాపూర్ శాసనసభ నియోజక వర్గంలో చేర్చబడిన హుజురాబాదు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. సిరిసెపల్లి 2. పోతరెడ్డి పేట 3. చెల్పూరు 4. జూపాక 5. కంకల్‌గిద్ద:

48

సుస్తులాపూర్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కొహెడ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. బెజ్జంకి 2. దాచారం 3. గాగిళ్ళపూర్ 4. ముత్తన్నపేట 5. పోతారం 6. చీలపూర్

49

కరీంనగర్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన రామడుగు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. బూర్గుపల్లి 2. ఐతపల్లి 3. నందగిరి 4. నరసిమ్లపల్లి 5. సర్వారెడ్డిపల్లి 6 తిరుమలపూర్ 7. చిప్పకుర్తి 8. శ్రీరాములపల్లి 9. నాగిరెడ్డిపూర్ 10. ఫకీర్‌పేట 11. గోపాలరావుపేట 12. షానగర్ 13. కోరట్‌పల్లి 14. రామడుగు:

50

జగిత్యాల శాసనసభ నియోజక వర్గంలో చేర్చబడిన బుగ్గారం సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. రేకలపల్లి 2. కొల్వాయి (కల్వాయి) 3. దొంతపూర్ 4. తుర్గూరు 5. దోనూరు 6. తీగల ధర్మారం 7. బీర్‌పూర్ 8. నరసిమ్లపల్లి 9. పోచారం 10. బట్టపల్లి 11 సారంగపూర్ 12. నేరెళ్ళ (మారెళ్ళ).

51

జగిత్యాల శాసనసభ నియోజకవర్గంలోని కోరట్ల సర్కిలులోని గ్రామాలు.

1. మహతాబ్‌పూర్ 2. పోర్మళ్ళ 3. తమ్మారావుపేట 4. కాట్లకుంట 5. చిన్నమేటపలి 6. మైద్‌పల్లి (మెదపల్లి) 7. కొండాపూర్:

52

సిరిసిల్ల శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన కోనారావుపేట సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. కనగర్తి 2. నిజామాబాదు 3. వెంకటరావుపేట 4. కొండాపూర్ (పి.ఎస్.) 5. లచ్చాపేట (డి) 6. నిమ్మపల్లి 7. వట్టిమళ్ళ 8. మర్రిమడ్ల.

వరంగల్ జిల్లా

53

జనగాం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన నర్మెట్ట సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. మాచుపహాడ్ 2. మైకాలగుట్ట 3. అడవికేశవపూర్ 4. వెంక్రియాల్ 5. ఎర్రగొల్లపహాడ్ 6. కైలాశ్‌పురం.

54

డోర్నకల్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన మహబూబాబాదు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. అనంతారం 2. బేతోలు 3. నేరడ 4. తహతుపల్లి 5. అయ్యగారిపల్లి 6. మాధాపురం 7 కొరివి 8. నేరళ్ళ 9. తిర్మలాపురం.

55

మహబూబాబాదు శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన నెక్కొండ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. రెడ్లవాడ 2. గోట్లకొండ 3. బూర్గుమడ్ల 4. బొల్లికొండ 5. తోపనపల్లి 6. అలంఖానిపేట 7. ఇంటికన్న 8. పెద కొర్పోలు 9. నాగారం 10. కాస్త్రేపల్లి 11. అర్పనపల్లి 12. తీగలవేణి 13. నాయికపల్లి 14. రాజనపల్లి 15. బొల్లెపల్లి

56

వర్ధన్నపేట శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఆత్మకూరు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. మొండ్రాయి 2. పల్లెగుట్ట 3. ఊకల్ 4. మాచాపూర్ 5. గీజార్‌గొండ 6. ధర్మారం 7. వసంతాపూర్

57

వర్ధన్నపేట శాసనసభ నియోజక వర్గంలో చేర్చబడిన ఇన్నోలు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. గర్మిళ్ళపల్లి 2. తిడగు 3. సంగారం 4. సంచినం 5. కేశ్రాల్‌పల్లి 6. ఇన్నోలు 7. పొన్నల్ 8. సింగారంవిద్యానగర్ 9. బొల్లికుంట 10. గాడేపల్లి 11. పంతిని 12. ఉప్పరపల్లి.

ఖమ్మం జిల్లా

58

ఖమ్మం శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన తళ్ళంపాడు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. కాచరాజుగూడెం 2. తంగంపాడు 3. గోడూరుపాడు 4. వెంకటాయపాలెం 5. ముత్తగూడెం 6. పల్లిగూడెం 7. పొల్లేపల్లి 8. గొల్లపహాడ్ 9. తీర్థాల్ 10. ఏదులాపురం 11. గుర్రాల పహాడ్.

నల్గొండ జిల్లా

59

తుంగతుర్తి శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన ఆత్మకూరు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. లింగంపల్లి 2. మేడిగూడ 3. గట్టికల్ 4. కందగట్ల 5. పాతర్లపహాడ్ 6. ఇస్తాలపూర్ 7. ముకిడదేవల్లి 8. ఏపూరు 9. వెంకటాపురం 10. బొప్పారం 11. మిర్దనపల్లి.

60

హుజూర్‌నగర్ శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన హుజూర్‌నగర్ సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. బూరుగడ్డ 2. మాచారం 3. హుజూరునగర్ (గ్రామీణ ప్రాంతం) 4. హుజూర్‌నగర్ టౌన్ (మునిసిపాలిటి) 5. కొండాపురం 6. బేతవోలు.

61

రామన్నపేట శాసనసభ నియోజకవర్గంలో చేర్చబడిన చిన్నకొండూరు సర్కిలులోని గ్రామాలు:

1. రెడ్ల రేపాక 2. సుంకీసల 3. వెల్వర్తి 4. మల్లేపల్లి 5. వెల్లిగొండ 6. పొద్దటూరు.

దేశభక్త శ్రీ కొండా వెంకటప్పయ్యా పంతులు

(శ్రద్ధాంజలి)

వప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి

శ్లో॥ శ్రీమత్యాంధ్రే సమంతాత్ జనగణహృదయాంభోజినీభాస్కరో యః
నిస్స్వార్థం దేశసేవాం నిరవధికదృఢశ్రద్ధయా యో వ్యతానీత్।
ఆజీవం సోదరాంధ్రాన్ సకలతనుమనస్సంపదా యస్సిషేవే
వందే తం దేశభక్తం విపులతరయశోజీవినం వేంకటప్పమ్॥

మ॥ తెలుగుంజాతికి రత్నమై వెలసి జాతిన్ దేశమున్ తా నచం
చలభక్తిన్ గొలువంగ మించినవిశిష్టాయుఃప్రపూర్ణుండు ని
స్తులదీక్షాంచితకర్మయోగి జనవంద్యుం డైన కొండాన్వవా
యలసద్వేంకటదేశభక్తునకు నే నర్పింతు శ్రద్ధాంజలుల్.

సీ॥ ఎవ్వానిధీశక్తియే సర్వదేశాసహాయోద్యమమున సహాయ మయ్యె;
నెవ్వానినేతృత్వమే దేశనాయకనాయకం బగుచు విన్నాణ మెసఁగె;
నెవ్వానివక్తృత్వమే దేశనేతలవక్తృత్వమున కొరవడిగ నయ్యె;
నెవ్వానిరాట్తంత్రమే దేశపాలన మకుటంబు లేనిరాణ్మణిగ నొప్పె;

గీ॥ నట్టిదేశైకమాణిక్య, మఖిలజనమనోంబుజాతనభోమణి, ఆంధ్రమాత
కూర్మిబిడ్డండు, దేశభక్తుండు, కొండవెంకటప్పకు శ్రద్ధమై వినతి సేతు.

ఉ॥ పంతులుగార లాంధ్రమున, భారతభూమిప్రజారథంబు తా
నెంతయు శక్తివంతముగ నీడ్చినదిట్ట, విదేశనాయకా
రుంతుదరాజనీతివిదురుండు, విశుద్ధదయారసాంచితా
భ్యంతరపుణ్యుఁ డాయనకు నంజలు లర్పణ సేతు శ్రద్ధమై.

గీ॥ దేశభక్తి, నిస్స్వార్థతాధీరశక్తి, భారతీయస్వతంత్రతాభావరక్తి,
సంఘసంస్కారసక్తి, యీశక్తులన్ని కూడి కరుడైనదేశభక్తుండు బుధుఁడు.

శా॥ కొండావంశపయోనిధానవిధుఁ, డుత్కూలప్రజాభక్తిధు
ర్యుం, డంచిత 'దేశభక్త' బిరుదాఢ్యుం, డాంధ్రదేశైకర
త్నుండున్, నత్కవి, పండితుండు, జనబంధుం డైనశ్రీవేంకట
ప్పం డీయాంధ్రజనాంతరంగముల నొప్పన్ వెల్గుచుండెన్ సదా.

చ॥ ఋణపడి యుండి రాంధ్రజను లెల్లరు నాయనదేశభక్తికిన్
గుణమణికోటికిన్ మఱి నకుంఠితమైనజనానురక్తికిన్
గణనకు నెక్కు త్యాగమయకర్మకు నిర్ధనసంఘసేవన
ప్రబుతికి, వేంకటప్పగుణవర్గములన్ గణుతింప శక్యమే?

క॥ ఆంధ్రోద్యమజనకునకును ఆంధ్రంబున విశ్వకళలయాలయకృతికిన్
ఆంధ్రజననీసుపుత్రున కాంధ్రీమయమూర్తి వెంకటప్పయకు నతుల్.

శ్లో॥ స్వతంత్రభారతాకాశే ధ్రువతారేవ శోభతామ్।
కీర్తిః శ్రీ వేంకటప్పార్యదేశభక్తస్య యోగినః॥

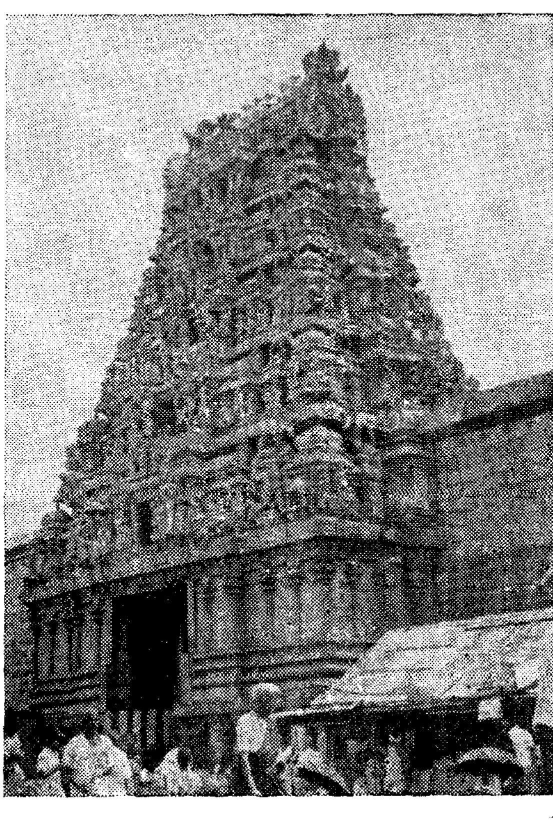
(4 వ పేజీ తరువాయి)

పాలలో సంగీత, నృత్యాలకు ప్రారంభోత్సవం చేయబడింది. దేవాలయాలు విద్యా సంస్థలుగాకూడ వ్యవహరించాయి. అక్కడ భక్తి గీతాలు, మంత్రపఠనం గూడా బోధింప బడేవి. వసంతోత్సవం, రథోత్సవం మొదలైన ఉత్సవాలను, ఋతువుల మార్పుకు అనుగుణంగా అనేక ఉత్సవాలు నిర్వహింప బడేవి. ప్రజలు ఒకచోట చేరి సామూహికంగా సమాజ కార్యక్రమాలు నిర్వహించే అవకాశం ఉండేది. కొన్ని దేవాలయాలలో దైవాన్ని పరిపాలన సాగించే రాజుగా భావించారు. ఉదాహరణకు, తిరుపతి దేవాలయంలో ప్రతిరోజు స్వామి ముందు పంచాంగ శ్రవణం జరుపుతారు. రాజదర్బార్‌లో మాదిరిగా ఆదాయ వ్యయ పట్టికను ఆయనకు సమర్పిస్తారు. ఈవిధంగా దేవాలయం కేంద్రంగా మతం ప్రాతిపదికపై సమాజ జీవితాన్ని నిర్మించారు.

భారతదేశంలో గ్రామాలలో కూడ పెద్దపెద్ద దేవాలయాలు ఉన్నాయి. ఈ దేవాలయాలలో ఎన్నో శిలాశాసనాలు కనిపిస్తాయి. వివిధ సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలకు కేంద్రాలుగా ఇవి వ్యవహరింప బడుతున్నాయి. విద్యార్థులకు విద్యాబోధన, ప్రజలకు వినోదం, మహా విద్వాంసులకు కళానైపుణ్యం ప్రదర్శిత మవుతుంది. శాస్త్ర విజ్ఞానం, తత్వశాస్త్రం, అలంకారశాస్త్రం, వ్యాకరణశాస్త్రం, మతబోధనవంటి విషయాలలో తరగతులను నిర్వహించడానికి దేవాలయాలు సౌకర్యం కల్పించాయి. వివిధ అధ్యయనకోర్సులు, ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థుల సంఖ్యా వివరాలు, వారికై నిర్ణయించిన నిధులు వగైరా విషయాలపట్టిక ఎన్నాయిరం దేవాలయంలోని మొదటి రాజేంద్రచోళుని శిలాశాసనంవల్ల లభించింది. దీనికితోడు ప్రపంచ వ్యవహారాల పరిజ్ఞానం, జీవిత ఉన్నత ఆదర్శాలను గూర్చి కూడ బోధించేవారు. మహాభారతం ఇతర పురాణాల కథలద్వారా బోధనజరిపినారు. తిరువత్తియూర్, తిరుముక్కూడల్, ఎన్నాయిరం వంటి అనేక దక్షిణభారత దేవాలయాలలో యీ గ్రంథాల పఠనం, బోధన జరిపినారు.

సాంస్కృతిక కేంద్రాలుగా దేవాలయాలు

తమిళంలో తేవారం మొదలైన సంగీతయుతమైన మంత్రాలను గానంచేస్తూ తద్వారా మతబోధనలు జరిపే సాంస్కృతిక కేంద్రాలుగా దేవాలయాలను నిర్వహించారు. అంతకుముందు నుంచి కాకపోయినా కనీసం 10వ శతాబ్దంనుండి దక్షిణ భారతదేశంలో తేవారం మొదలైన మంత్రాలను గానంచేసే ఆచారం అమలులో ఉంది. పల్లవరాజు విజయనంది విక్రమవర్మ కాలంనుండి యీ విధానం అమలులో ఉన్నట్లు తిరువల్లంలో లభించిన శిలాశాసనాలద్వారా తెలుస్తుంది. దేవాలయంలో పని చేసేవారిలో గానంచేసే వారిపేర్లు యిందులో ఉన్నాయి. దక్షిణ భారత దేవాలయాలలో ఉత్సవాలు, మొదలైనవాటిని నిర్వహించి వారిలో అగ్రగణ్యుడైన మొదటి రాజరాజు యీ పద్ధతులను సక్రమంగా నిర్వహించినట్లు వ్యక్తమవుతుంది. మొదటి రాజరాజు శిలాశాసనంలో 'తేవరంత'ను గూర్చి పేర్కొన్నారు. బహుశా అతను మంత్రపఠనాన్ని పర్యవేక్షించే అధికారి కావచ్చు.

శ్రీ వెంకటేశ్వర దేవాలయం, తిరుపతి

మల్లికార్జున దేవాలయం, శ్రీశైలం

మీమాంస, రుద్రము, యమల, పురాణము మొదలైన వాటి పఠనం, బోధన జరిగేదని తిరువత్తియూరులోని శాసనాలవల్ల స్పష్టమవుతుంది. పవిత్ర సాహిత్యంతోపాటు వ్యాకరణం, జ్యోతిష్యంవంటి విషయాలు కూడ బోధించేవారు.

దేవాలయాలలో పీఠతోపాటుగా సౌందర్య ప్రధానమైన కళలనుకూడా ప్రోత్సహించారు. ఉదయం, సాయంత్రం సంగీతం వినిపించడానికి ఏర్పాట్లు వుండేవి. సన్నాయి, మద్దెల తదితర వాద్యాలు వాయించేవాళ్లకు, వారు తమ కళలో మంచిగా సాధన చేసి, దానిని భగవంతునికి అంకితంచేసే నిమిత్తం ప్రత్యేకంగా భత్యాలు కూడా ఇచ్చేవారు. నాట్య ప్రదర్శనలకొరకు నాట్య మంటపాలు వుండేవి, ఇదేవిధంగా రంగ మంటపాలపైన నాటక ప్రదర్శనలు జరుగుతుండేవి. ఇవి ఆరుబయలురంగస్థలాలుగా ఉపయోగ పడుతుండేవి. మొదటి రాజేంద్రచోళుని కాలంలో 'రాజరాజేశ్వర నాటకం' ప్రదర్శించబడినట్లు శిలాశాసనాలనుబట్టి తెలుస్తున్నది.

దేవాలయాలు శిల్పులకు, వర్ణచిత్రకారులకు, తోట పనివారలకు, వంటపనివారలకు, లెక్కలు వ్రాసే గుమాస్తాలు మొదలైనవారికి కూడా పనులు కల్పించేవి. ఇదికాక దక్షిణాది ప్రత్యేకత అయిన కాంస్య విగ్రహాల నిర్మాణ కౌశలంకూడా దేవాలయాలలోనే పరిఢవిల్లింది. దక్షిణ భారతంలో లభించే కంచులోహంతో తయారుచేసిన కల్యాణసుందరం మొదలైన విగ్రహాలు, నటరాజు, శివుని కుంచితపాదం, అంజితపాదం విగ్రహాలు ప్రపంచ ఖ్యాతి పొందాయి. ఈ విధంగా దేవాలయాలు సంగీతం, సాహిత్యం, నాటకం, నృత్యం మొదలైన అన్ని సాంస్కృతిక రంగాలలోనూ ఆధునిక యుగంవరకూ వాటి ప్రచారానికి ప్రధాన పాత్ర వహించాయి. మొత్తంమీద భారతీయ దేవాలయాలు ఆరాధనాస్థలాలుమాత్రమే కాకుండా సమాజ జీవితానికి స్థావరాలుకూడా. "ఐశ్వర్య దుర్గాలు, న్యాయ స్థానాలు, ఉద్యానాలు సంతలు, ప్రదర్శనశాలలు, విజ్ఞాన, వినోద స్థలాలు—ఇవన్నీ కలిగినవి దేవాలయాలు" అనడంలో అతిశయోక్తిలేదు.

ఆగమ శాస్త్రాలననుసరించి దేవాలయంలోని వివిధ భాగాలు ;

శిల్ప శాస్త్రానికి సంబంధించిన పూర్వ గ్రంథాలు దేవాలయ నిర్మాణానికి నగర, వెసర, ద్రావిడ అనే మూడు పద్ధతులను గుర్తిస్తున్నాయి.

(అ) నగర — దీనిలో విమానం ఆసాంతం చతుర్భుజాకారంలో వుంటుంది.

(ఆ) వెసర — దీనిలో విమానానికి కంఠంపైన వర్తులాకారపు శిఖరం మకుటంగా వుంటుంది.

(ఇ) ద్రావిడ — దీనిలో విమానానికి కంఠంపైన అష్టకోణాకారం లేక షట్కోణాకారంగల శిఖరం మకుటంగా వుంటుంది.

ఈ నిర్మాణ పద్ధతులనుగూర్చి వివరణాత్మకంగా, విపులంగా ఈ గ్రంథాలలో పేర్కొనబడింది. ఈ శిల్పగ్రంథాలలోని నిర్వచనాలను అర్థం చేసుకోవడంలో కొంత సందిగ్ధత ఏర్పడుతున్నది. అయితే వాస్తు శాస్త్రానికి సంబంధించిన ఈ మూడు భిన్న రీతులకు చెందిన ప్రత్యేకాంశాలు, వాటి అభివృద్ధి, విస్తరణ మొదలైన విషయాలను నిర్ణయించడానికి ఉత్తర, దక్షిణ ప్రాంతాలలోని విభిన్న శకాలకుచెందిన కట్టడాల అవశేషాల తులనాత్మక పరిశీలనద్వారా పండితులకు ఇప్పుడు సాధ్యమైంది.

పైన ఉదహరించిన వాస్తు శాస్త్ర సూత్రాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని ఆంధ్రలో దేవాలయంలోని ముఖ్య భాగాలనుగురించి సంక్షిప్తంగా తెలుసుకుందాము.

దేవాలయంలోని అత్యంత ముఖ్యమైన విభాగం విమానం. దేవాలయం అట్టడుగు భాగం నుంచి శిఖర భాగం వరకు గల పూర్తి దేవాలయకట్టడాన్ని ఇది సూచిస్తుంది. విమానం సాధారణంగా ఆరు ప్రధాన భాగాల క్రింద విభజింపబడుతుంది. మొదటిది అధిష్ఠానం. ఇది ఉపన, పద్మ, కంప, జగతి, కుముద మొదలైన వాటితో కూడుకొని వుంటుంది. రెండవభాగం గోడ ఉపరిభాగం పొడవునా వుండే స్తంభాలు. మూడవది ప్రస్తారం. నాలుగవది గ్రీవం లేక గళం అనగా కంఠం. దీనిపైన శిఖరం వుంటుంది. ఎగువన దీనికి గోపురంమకుటంగా వుంటుంది. శిఖర గ్రీవాలు చతుర్భుజాకారంలో కానీ, వర్తులాకారంలోకానీ, అష్టకోణాకారంలో కానీ వుండవచ్చు.

దేవుడు వేంచేసివుండే దేవాలయ భాగాన్ని గర్భగృహం అంటారు. సాధారణంగా గర్భగృహపు గోడలకు దేవతా మూర్తులు గల గూళ్లు వుంటాయి. గర్భగృహానికి ఎదురుగా అంతరాలయం, అర్థమండపం, మహామంటపం, ముఖమంటపం మున్నగునవి వుంటాయి. చిన్న దేవాలయంలో సాధారణంగా గర్భగృహం, అంతరాలయం, అర్థమంటపం మాత్రమే వుంటాయి. పెద్ద దేవాలయాలలో అనేక ఇతర మంటపాలు, శిల్పశాస్త్ర సూత్రాలననుసరించి ప్రధాన ఆలయంచుట్టూ వుండవచ్చు. వీటిని తరచుగా ఆయా ప్రయోజనాలను బట్టి ఉత్సవ, కల్యాణ, నృత్య, సభా, అభిషేక మున్నగు మంటపాలుగా వ్యవహరిస్తారు. భారీ కట్టడాలతో కూడిన దేవాలయాలలో వంద, వెయ్యి స్తంభాల మంటపాలు కూడావుంటాయి.

ప్రధాన ఆలయం, ఇతర ఆలయాలు ప్రాకారాలతో చుట్టబడివుంటాయి. ఇవి అంతస్తులంతస్తులుగావుండే గోపురాలద్వారా చేర్చబడతాయి. గోపురాలు ఒక అంతస్తు మొదలు తొమ్మిది లేక పదకొండు అంతస్తుల వరకూ సుమారు 150 అడుగుల ఎత్తున వుంటాయి. శైవ, వైష్ణవాలయాలకు ఎన్నెన్ని ప్రాకారాలు వుండాలో శిల్ప శాస్త్రాలు నిర్దేశిస్తున్నాయి. వివిధ ప్రాకారాలలోని గోపురాలకు వేరువేరు పేర్లుంటాయి.

(సశేషం)

PRINTED BY THE DIRECTOR OF PRINTING, GOVERNMENT OF ANDHRA PRADESH, AT THE GOVERNMENT CENTRAL PRESS- HYDERABAD-24
PUBLISHED BY THE DIRECTOR OF INFORMATION AND PUBLIC RELATIONS, ANDHRA PRADESH, HYDERABAD.

Regd. No. H. 133

